

Szent István Egyetem

***A lakosság pénzügyekkel kapcsolatos attitűdjei
a Kiskunságban***

Doktori (PhD) értekezés

Készítette:
Csernák József

**Gödöllő
2018**

A doktori iskola

megnevezése: Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola

tudományága: Gazdálkodás és szervezéstudományok

vezetője: Prof. Dr. Lehota József DSc
egyetemi tanár, MTA doktora
Szent István Egyetem,
Gazdaság- és Társadalomtudományi kar
Üzleti Tudományok Intézete

témavezető: Dr. Baranyi Aranka PhD
egyetemi docens
Eszterházy Károly Egyetem
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
Üzleti Tudományok Intézete
Pénzügyi és Számviteli Tanszék

témavezető: Prof. Dr. Takács István PhD
egyetemi tanár
Óbudai Egyetem
Keleti Károly Gazdasági Kar
Gazdaság- és Társadalomtudományi Intézet

Az iskolavezető jóváhagyása

A témavezető jóváhagyása

A témavezető jóváhagyása

TARTALOMJEGYZÉK

1.	Bevezetés	1
2.	Szakirodalmi áttekintés.....	3
2.1.	Megtakarítások közgazdasági értelmezése.....	3
2.2.	Lakossági pénzügyi szolgáltatások bemutatása.....	11
2.3.	Hazai és nemzetközi kutatási eredmények a pénzügyi kultúra kapcsán.....	23
2.4.	A Kiskunság rövid, általános bemutatása	41
2.5.	Az irodalomfeldolgozás összegzése	43
3.	Anyag és módszer	45
3.1.	Primer adatbázisok áttekintése	45
3.1.1.	I. kutatás: Kossuth Kollégium keretében gyűjtött adatok köre	45
3.1.2.	II. kutatás: Pénzügyi attitűdök vizsgálata (2012)	46
3.1.3.	III. kutatás: A pénzügyi attitűdök vizsgálata a kiskunsági háztartásoknál (2016)	47
3.1.4.	Az adatbázisok reprezentativitása	47
3.2.	Módszertan	47
3.2.1.	χ^2 próba és asszociációs vizsgálatok rövid bemutatása	50
3.2.2.	Az útmodellek rövid bemutatása	51
3.2.3.	Faktoranalízis rövid bemutatása	51
3.2.4.	Hierarchikus klaszteranalízis rövid bemutatása	52
4.	Eredmények	53
4.1.	I. kutatás: Kossuth Kollégium kutatás eredményei	53
4.1.1.	A kutatás általános bemutatása.....	53
4.1.2.	A megtakarítással rendelkező kiskunsági háztartások elemzése.....	56
4.1.3.	Hitelfelvételre ható főbb tényezők a kiskunsági háztartásoknál	59
4.2.	II. kutatás: Pénzügyi attitűdök vizsgálata (2012)	65
4.3.	III. kutatás: A pénzügyi attitűdök vizsgálata a kiskunsági háztartásoknál (2016)	71
4.3.1.	Megtakarításokra ható főbb tényezők elemzése.....	71
4.3.2.	Hitelfelvételre ható főbb tényezők elemzése	80
4.4.	A hipotézisek vizsgálata.....	89
4.5.	Új és újszerű tudományos eredmények.....	90
5.	Következtetések, javaslatok.....	95
6.	Összefoglalás	101
7.	Summary.....	103
M1.	– Irodalomjegyzék.....	105
M2.	– Ábrák jegyzéke	115
M3.	– Táblázatok jegyzéke	117
M4.	– Kossuth Kollégium kérdőív	119
M5.	– Primer Kérdőív (2016)	133
M6.	– Köszönetnyilvánítás	143

1. BEVEZETÉS

Doktori disszertációm témája a hazai lakosság ezen belül is a Kiskunság háztartásainak pénzügyi attitűdjeinek felmérése, és a kapott adatok alapján elemzés készítése, továbbá a felmérés során az általam megfogalmazott célok összhangba hozatala a témához kapcsolódó szakirodalommal.

A vizsgálatom helyszínéül szolgáló térségre azért esett a választásom mert 2011-ben egy kutatás keretében lehetőségem volt bekapcsolódni a Lakiteleki Népfőiskola közreműködésével lebonyolított vizsgálatba, melynek témája a helyi lakosság pénzügyi helyzetének felmérése volt a Kiskunságban. Leginkább tényfeltáró adatgyűjtő megközelítésből vizsgálva a témakör kiemelten a háztartások hitel és megtakarítási adataira. Már ekkor felkeltette érdeklődésemet a téma, közben lehetőségem volt a kutatási eredményeinek feldolgozásában is bekapcsolódni. Az említett okokon túl személyes indítatásom is kapcsolódik a vizsgálat helyszínéhez.

Önálló kutatás kialakítására 2012-ben került sor melynek központi eleme a lakosság attitűdjeinek vizsgálata abból szempontból, hogy milyen tényezők befolyásolják egy háztartás döntését a pénzügyi kérdéseit illetően. A minta 145 fő véleményét tartalmazta, ezen minta eredményeinek feldolgozását követően került sor doktori értekezésem központi kutatási területének kialakítására, melyet 2016-ban végeztem el. A kutatás célja a korábbi módszertan tapasztalatait felhasználva igazolni nagyobb elemszám segítségével a korábban megfogalmazott hipotéziseimet.

A kutatás célkitűzései:

C1: A kiskunsági lakosság körében a meglévő hitelek és megtakarítások meglétére ható főbb tényezők azonosítása és a jövőbeni hitelfelvételekkel és megtakarításokkal kapcsolatos jellemző preferenciák vizsgálata.

C2: A kiskunsági lakosság körében a jövőbeni hitelek és a megtakarítások preferenciáira ható tényezők vizsgálata.

Az általam vizsgált kutatási téma három adatbázis elemzésére épül, felhasználva az egyes elemzések során nyert tapasztalatokat, ezen három vizsgálat is jól mutatja a téma aktualitását, hisz folyamatosan szolgált vizsgálati területekkel és kutatási célokkal. A téma további aktualitását adja, hogy mindhárom általam érintett vizsgálatait időszak jól elkülöníthető pénzügyi folyamatokkal jellemezhető. A 2007-ben kirobbant és 2008-ban Európában is megjelenő pénzügyi válság hatása már a 2011-es felmérésben is megmutatkozott, ez került tovább vizsgálatra azonban más aspektusból. 2016-ban a makrogazdasági adatok alapján túljutottunk a válságon, de érdekes eredményekkel szolgált a kutatásom a háztartások pénzügyi viselkedését illetően. A pénzügyi kultúra változásának követését is lehetővé tette számomra ezen három szakaszból álló vizsgálat, ez azért fontos számomra mert a jövőbeni pénzügyi szolgáltatások (megtakarítási alternatívák, hitellehetőségek) kialakításához nyújt információkat.

Napjaink háztartási fogyasztásának alakulására vonatkozóan a KSH adatai alapján növekedést prognosztizálnak, melynek alapja a többlet pénzügyi forrás, mely származhat megtakarításból vagy hitelből. Ennek megfelelően foglalkoztam doktori értekezésem szakirodalmi áttekintés részében a pénzügyi szolgáltatások definiálásával, majd a megtakarítások és hitelek jellemzőinek szintetizálásával. A pénzügyi folyamatok alátámasztása érdekében makrogazdasági adatokat gyűjtöttem és elemeztem mellyel szemléltetni kívántam a lakosság megtakarítás és hitelállomány változását. A hagyományos leíró statisztikai elemzési módszerek mellett vizsgáltam, hogy a válaszadók esetén milyen tényezők milyen mértékben befolyásolják a pénzügyekkel kapcsolatos döntéseket, válaszokat. A cél a korábbi kutatások eredményeinek összefoglalása és az eredmények

közötti kapcsolat vizsgálata. Mindhárom vizsgálat középpontjában a pénzügyi területekre adott válaszok és azok befolyásoló tényezőinek elemzése állt.

A hipotéziseket a szakirodalom megismerése és szintézise után fogalmaztam meg.

Hipotézisek:

H1. A kiskunsági lakosság körében a meglévő hitelek és megtakarítások meglétét erősen befolyásolja a háztartás jövedelmének a nagysága.

A Kiskunságban végzett vizsgálatok alapján feltételezem, hogy a hitel és megtakarítási szolgáltatások igénybevételénél a leghangsúlyosabb hatása a háztartások jövedelmi helyzetének van. A háztartások hitel és megtakarítási hajlandóságára nem ugyanazon tényezők, nem ugyanolyan mértékben hatnak ezért szükségesnek tartottam külön-külön vizsgálni a két területet.

H1a. A kiskunsági lakosság körében a ***meglévő megtakarítások meglétét*** erősen befolyásolja a háztartás jövedelmének nagysága.

H1b. A kiskunsági lakosság körében a ***meglévő hitelek meglétét*** erősen befolyásolja a háztartás jövedelmének nagysága.

H2. A kiskunsági lakosság a hitelek és a megtakarítások jellemzőire vonatkozó preferenciái alapján nem homogén, ezért karakterisztikusan elkülöníthető fogyasztói csoportok azonosíthatók.

H2a. A kiskunsági lakosság a ***jövőbeni megtakarításokra jellemzőire vonatkozó preferenciái*** alapján nem homogén, ezért statisztikailag jól körülírható csoportokba rendezhetőek.

H2b. A kiskunsági lakosság a ***jövőbeni hitelek jellemzőire vonatkozó preferenciái*** alapján nem homogén, ezért statisztikailag jól körülírható csoportokba rendezhetőek.

H3. Az iskolai végzettség jelentősen determinálja jövőbeni hitelekre és a megtakarításokra vonatkozó preferenciáit a kiskunsági lakosság körében.

H3a. Az iskolai végzettség jelentősen befolyásolja a kiskunsági lakosság ***jövőbeni a megtakarítások*** jellemzőire vonatkozó preferenciáira.

H3b. Az iskolai végzettség jelentősen befolyásolja a kiskunsági lakosság a ***jövőbeni hitelek*** jellemzőire vonatkozó preferenciáira.

H4. A jövedelem nagysága jelentősen determinálja kiskunsági lakosság jövőbeni hiteleinek és megtakarításainak jellemzőire vonatkozó preferenciáit a kiskunsági lakosság körében.

H4a. A jövedelem nagysága jelentősen hat a kiskunsági lakosság ***jövőbeni megtakarításainak*** jellemzőire vonatkozó preferenciáira.

H4b. A jövedelem nagysága jelentősen hat a kiskunsági lakosság ***jövőbeni hiteleinek*** jellemzőire vonatkozó preferenciáira.

2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

„A tőke szaporodásának közvetlen oka nem a munka, hanem a takarékoság. Való igaz, a szorgalmas munka teremti meg a javakat, amelyeket takarékosággal fel lehet halmozni, de bármennyit teremtsen is a munka, tőkénk sosem növekedhetne, ha nem gazdálkodnánk takarékosan és nem tartalékolnánk.” (Adam Smith: A nemzetek gazdagsága)

Az alábbi fejezet célja a témám szakirodalmi megalapozása. A terület közgazdasági bemutatása során kitérek a magyarországi pénzügyi instrumentumok jellemzésére, azok gazdaságban betöltött szerepeire. A pénzügytan tudományterülete a közgazdaságtudományok közé tartozik, amely Vigvári (2008) meghatározása szerint a pénzügyi rendszer működésével, a pénzügyi rendszer gazdaságra gyakorolt hatásával foglalkozik. A pénzügytudomány több rész tudományra osztható: a fiskális rendszerekkel a közpénzügy; a pénz természetével, fejlődésével a pénzelmélet; a monetáris makroökonómia a pénzkínálattal; míg a banktan, biztosítás-gazdaságtan a pénzügyi szolgáltatók piacának és piacon jelen lévő szereplők üzemgazdaságával foglalkozik. A finanszírozás gazdaságtana vizsgálja a pénzügyi rendszer szereplőinek pénzellátását, az ahhoz kapcsolódó döntéseket; módszertani eszköztárát a pénzügyi matematika adja.

A pénzügytan megközelítése alapvetően két megközelítési mód összevetéséből adódik: a leíró, vagyis pozitív megközelítés elemzi a valóság tényeit, és értékeli a különböző pénzügyi problémákat; a normatív megközelítés a különböző pénzügyi döntések optimalizálásának feltételrendszerét vizsgálja és fogalmazza meg. (Vigvári, 2005)

Tatay (2009) megfogalmazásában a pénzügyi rendszer elemeit úgy szükséges kialakítani, hogy a gazdaságpolitika eszközeinek érvényesítésén keresztül, a gazdasági és a társadalmi célok egyaránt teljesüljenek. A gazdaságban a folyamatok reál és nominális folyamatokra bonthatók: A reálfolyamatok keretében a szükségletek kielégítésére szolgáló javak és szolgáltatások mozognak, amíg a nominális folyamatok az ezt közvetítő pénzáramlások sorozata. A nominális folyamatok játszák az összekötő kapcsot a pénzügyi rendszert a gazdaság többi alrendszerével (Vigvári, 2008). A történelem folyamán a pénz gazdasági szerepét felismerték már a XVIII. századi merkantilisták, akik szerint a pénz szerepe a gazdaságban nem csupán eszköz, hanem cél. (Horváthné, 2014)

2.1. Megtakarítások közgazdasági értelmezése

A klasszikus közgazdaságtan atyja, Adam Smith 1776-ban megjelent „A nemzetek gazdagsága” című klasszikus művében deklarálta, hogy az egyén képes a megtakarítással növelni a saját és a társadalmi vagyont egyaránt. Bekker (2002) elemzése szerint nem lehetséges vagyont felhalmozni megtakarítás nélkül, így a takarékoság a vagyonnövekedés egyik kulcstényezője. Ebben az állam szerepe csupán a közjavak előállítására és a szabályrendszer biztosítására korlátozódik, a piaci folyamatok egyensúlyát a „láthatatlan kéz biztosítja” (Nemec-Wright, 2000)

Smith (1776) véleménye szerint az egyéni fogyasztás növekedését indukálja a munkamegosztás bővülése, amely a termelékenység növekedését vonja maga után, ezek eredője pedig tőkefelhalmozáshoz vezet. A megtakarított jövedelem később a reálgazdaságba kerülve a fogyasztási keresletté válik, mint az elköltött végső felhasználásra jutott pénz, hiszen eszközöket vásárolnak belőle, ami helyett azonban tőkefelhalmozásra van szükség. Ennek a forrása pedig a megtakarítás. Smith (1776) szerint a megtakarított jövedelem ugyanúgy fogyasztási keresletté válik, mint az elköltött pénz.

A megtakarítások szerepe a közgazdasági elemzésekben sokáig kitüntetett szerepet játszott (Modigliani, 1988). A megtakarítások elméleti kérdéseivel foglalkozott több tanulmány is: például Beverly-Sherraden, (2001); Kankaanranta, (2006); Chakrabarty et al., (2007); Horváthné (2014).

A klasszikus közgazdaságtan megközelítésében a megtakarítások szerepét a Say dogma alapján határozták meg. „Minden kínálat megteremti a saját keresletét” (Bekker, 2002, 203. p.) A felfogás értelmében a növekvő kamatlábak hatására nő a megtakarítások iránti kereslet, hiszen így az esetleges hozam takarékoskodásra és a fogyasztás mérséklésére ösztönzi a gazdasági szereplőket, ezzel egyetemben a beruházások csökkennek, mivel a forrásköltség megnövekszik, és ezzel a hozamszintek is magasra kúsznak. (Tatay, 2009)

Jól látható tehát, hogy a megtakarítások jelentik a pénz kínálatát, míg a beruházások a pénz keresletét. Az elmélet azzal a feltételezéssel él, hogy létezik egy olyan egyensúlyi kamatszint, amely mellett a beruházások és a megtakarítások egymással megegyeznek. (Mankiw, 2005)

Malthus, Sismondi és Lauderdale vitatták, hogy a megtakarítások növekedése szükségképpen a gazdasági növekedés ütemét is fokozzák, vagyis kapcsolat van a két változó között. Megítélésük szerint a megtakarítások növekedése egy idő után a jövedelmek és ezáltal a kereslet csökkenéséhez vezetnek, mivel ehhez a gazdaság idővel „hozzászokik”, akárcsak az inflációhoz. (Bekker, 2002).

A klasszikus közgazdaságtan nem magyarázza meg, hogy mi az oka annak, hogy az egyének megtakarításuk egy részét, miért pénz formájában tartják, ugyanis trezaurálásért kamat nem jár. (Mihályné, 2017)

Keynes felfogásában a gazdaság keresleti oldalát befolyásoló fiskális és monetáris politika erősítését javasolta, aktív befolyásoló funkcióként. Keynes a gazdasági fejlődés szempontjából szintén kiemelkedő szerepet tulajdonított a megtakarítások alakulásának, ugyanakkor az automatikus egyensúly elméletét tagadta (Dombi, 2005).

Keynes (1965) tagadta a Say-dogma törvényszerűségét, mivel a megítélése szerint semmi sem biztosítja, hogy a tőkejavak iránti kereslet pontosan megegyezzen a kínálattal, tehát a megtakarításokkal, ez annak köszönhető, hogy a lakosság nem képes gondoskodni olyan társadalmilag szükséges szolgáltatásokkal, mint a humán közszolgáltatások és a közlekedés és a lakásügyek. Ezeket áttételesen az állam feladataként határozta meg Musgrave (1959) az állam 3 gazdasági funkcióját tartalmazó tanulmányában, amely:

- az allokáció,
- redisztribúció,
- stabilizáció.

Keynes esetében azért nem célszerű a megtakarítások alakulását a kamatszintekből levezetni, mivel a megtakarítás motivációja más, megfogalmazása szerint valamely jövőbeli nem kvantifikált célkitűzés elérése érdekében történik a megtakarítás. Először a megtakarítási ráta kerül meghatározásra, azt követően annak instrumentuma (Mankiw, 2005; Horváthé, 2014).

Mankiw (2005) megfogalmazásában a fogyasztásra hatást gyakorló tényezőket a következőkben határozta meg:

1. Jövedelem, mivel pozitív korrelációt állapított meg a jövedelem mértéke és a fogyasztási hajlandóság között.
2. Egyén vagyonának értéke.
3. A jelenlegi és jövőbeni javak cserearányának változása.
4. Az állami adópolitika változása, beleértve a vagyonadókat, illetékeket és a jövedelemadókat.

5. Jövedelemeloszlás, amelyben Keynes úgy vélte, ha változik a jövedelmek elosztása a különböző társadalmi csoportok között, abban az esetben megváltozik az aggregált megtakarítás is.

A szubjektív tényezők nyolc motívumát Keynes az óvatosság, az előrelátás, a számítás, az előre törekvés, a függetlenség, a vállalkozás, a büszkeség és a fősვნყნყնყნ motívumának nevezte el, és felsorolta velük szemben álló, a fogyasztás indítékainak megfelelő listáját is: például az élvezetet, a rövidlátást, a bőkezűséget, a téves számítást, a kérkedést és a pazarlást. (Keynes 1965) A megtakarítási döntések során a fentebb említett tényezők jelenlétét több kutató is vizsgálta, mint például Brockdorff (2012) a nyugdíjcélú megtakarítások esetében igazolta az örökség-hagyási motívum meglétét, míg Lusardi (1998), Japelli-Pistaferri (2000), Mankiw (2005), Wang-Wen (2011) az óvatossági motívum jelenlétét mutatták ki a háztartások vésztartalék képzési motivációin keresztül (Mihályné, 2017).

Keynes elmélete továbbfejlesztésre került, Kuznets, Modigliani és Friedman által, amely szerzők mindegyikét Nobel-díjjal tüntették ki. 1946-ban Simon Kuznets és kutatótársai 1869 és 1940 között vizsgálták a jövedelem és fogyasztás aránya közötti kapcsolatot. A kutatásaik eredményeképp megállapították, hogy a jövedelem és a fogyasztás aránya a jövedelem növekedése mellett is állandóságot mutatott a vizsgált időszakban. Ezen túlmenően bizonyították azt is, hogy a megtakarítási hányad alig változott a 19. század közepe óta, annak ellenére, hogy az egy főre jutó jövedelem nagymértékben megnövekedett.

Az elméletnek több kritikusa is van, mindenekelőtt Simon (2002) véleménye szerint amennyiben a háztartások vagyonnal rendelkeznek, úgy képesek függetlení magukat a fogyasztás mértékétől, amely a jövedelem függvénye. Ezen túlmenően lehet említeni Mankiw (2005) gondolatát, aki a második világháború korszaka alatt cáfolta Keynes felvetését, mivel a jövedelem növekedésével nem növekedett a megtakarítás mértéke. (Mihályné, 2017)

Az 1950-es években Franco Modigliani és Milton Friedman is azt vizsgálta kutatásai során, hogy ez a két fogyasztási függvény miként kapcsolódik egymáshoz, illetve hogyan magyarázhatók a rövid és a hosszú távú megfigyelések, vizsgálatok közötti különbségek. (Mankiw, 2005; Bekker, 2005; Horváthné, 2014) Mára az elmélet egy elméletcsaláddá vált, amelynek az alapját Modigliani dolgozta ki. Az elmélet mikroökonómiai alapokon nyugszik, feltevése, hogy a fogyasztó képes életpályája során racionálisan optimalizálni a fogyasztását az egyéni hasznosság maximumának figyelembevételével. Az alapmodell szerint az egyén vagyont halmoz fel életciklusa elején, majd inaktív korában ezt költi el, a vagyonfelhalmozás így domború formát mutat. (Tatay, 2009; Browning, 1996)

Az irodalmi fejezet további részeként áttekintem:

- Irving Fischer intertemporális modelljét
- Franco Modigliani életciklus hipotézisét
- Milton Friedmann permanens jövedelem hipotézisét

Az elméletek közös vonása, hogy mindketten Irving Fisher intertemporális modelljéből indult ki, aki azt hangsúlyozza, hogy a megtakarítási és fogyasztási döntéseknél figyelembe kell venni a jövő és jelen közötti választást. (Buzási, 2008)

Irving Fischer által megalkotott modell szerint, a reálkamatláb növekedésével növekedhet és csökkenhet is a fogyasztás. Ennek oka, hogy megkülönböztethetjük a reálkamatláb jövedelmi és helyettesítési hatását. Ennek során két időszakban vizsgált a fogyasztást, az adott és a következő

időszakban. A jövedelmi hatás esetén a fogyasztó magasabb közömbösségi görbére kerül, mivel megtakarító is egyben, és a kamatláb emelkedésével növekszik a jövedelme. Jövedelmi hatás során a fogyasztónak mindkét időszakban növekszik a fogyasztása. Helyettesítési hatás abból indul ki, hogy ha a kamatláb növekszik, akkor a következő időszak fogyasztása olcsóbbá válik az első időszak fogyasztásához viszonyítva, figyelembe véve az infláció és az időérték hatását.

Irving Fisher modelljének tapasztalatait figyelembe véve Franco Modigliani munkatársaival, Alberto Andoval és Richard Brumberggel vizsgálták a lineáris fogyasztási függvényt. (Mankiw, 2005) A teória szerint az egyének összegyűjtik megtakarításaikat aktív életük során, annak érdekében, hogy inaktív, vagy nyugdíjas éveik alatt ebből meg tudjanak élni, tehát a tartalékképzés fő motivációja, hogy a járadékot képezzenek. (Ando-Modigliani, 1963) Az eredeti Ando-Modigliani modell figyelmen kívül hagyta a jövedelemszintben lévő bizonytalanságot, az óvatossági motívumot és fixnek tekintették az idő függvényében a kamatszintet. (Muellbauer-Williams, 2012; Horváthné, 2014)

Brady – Friedman (1947) kutatásaiban igazolták, hogy a megtakarítási ráta és a családi jövedelem közötti összefüggésként a megtakarítások alakulása nem a családok jövedelmének abszolút értékétől függenek, hanem az aggregált átlagjövedelemhez viszonyított relatív nagyságától. (Horváth, 2014).

1949-ben Dussenberry és Modigliani szerzőpáros függvényt alkotott, amely függvény nemcsak a folyó jövedelmet vette figyelembe a lineáris fogyasztási függvényénél, hanem a múltbeli legmagasabb jövedelemre is hangsúlyt fektetett, a megtakarítási hányad ciklikus változását mutatták ki, amely eredményeként a rövid távú fogyasztási függvényben farkasfog alakú kiszögellések voltak megfigyelhetőek. Ennek oka Duesenberry (1949) szerint, hogy a fogyasztók a korábbi fogyasztási maximumhoz kötik a fogyasztásukat, ehhez a folyó jövedelem aránya jól jellemzi a ciklikusságot előidéző tényezőket hosszú távon. A megtakarítás fontos tulajdonsága, hogy fogyasztásunkat át tudjuk csoportosítani az egyik időszakra a másik időszakra (Modigliani, 2005).

Wolff (1981) Modigliani és Brumberg modelljének érvényességét vizsgálta szociológiai szempontokat is figyelembe véve a jövedelmet alapul véve a további osztályokba sorolta a lakosságot: a tőkésosztály, az elsődleges és másodlagos munkásosztály, akiknek a jövedelme túl alacsony a tartós fogyasztási cikkeken túli megtakarítások felhalmozódásához. Megállapította, hogy a modell nem alkalmazható sem a túlságosan gazdagokra, sem a túlságosan szegényekre, inkább a középosztályra (Wolff, 1981).

Edwards (2005) a megtakarításokra negatív hatással bír, ha a jövedelem növekedésére számít az egyén, mivel ezáltal többet költ fogyasztásra, és kevesebbet a megtakarításra.

A Modigliani hipotézist más oldalról, a népességváltozással összefüggésben is vizsgálták, értékelték. A termelékenység ráta csökken, abban az esetben a kormányok a nyugdíjkorhatár kitolásával reagálnak. Ennek hatására csökken a lakosság megtakarítási hajlandósága, mivel azt az illúzióval élik, hogy a megtakarításra később is ráérnek (Romm-Wolny, 2012). Mindezzel a megállapítással egyetértek, hiszen a hazai fiatalok körében ez jelenti a legfőbb érvet a halasztott takarékosagra a jövedelem hiánya mellett. Szintén negatívan hathat a jövedelemeltitkolásra, hiszen a befizetett járulék effektív hasznosulását nem érzik az egyének, megítélésem szerint.

Friedman (1957) permanens jövedelem hipotézisét 1957-ben megjelent könyvében ismertette. Friedman fogyasztói magatartásra vonatkozó hipotézise Modigliani életciklus hipotézisének kiegészítése, szintén Irving Fisher fogyasztói elméletére épül. Véleménye szerint a fogyasztói, és ezáltal a megtakarítási döntéseket befolyásoló változókat a nem megfelelő időtávon vizsgálták,

mivel megítélése szerint a jövedelmekre ható tényezők közül egyesek rövidebb, némelyek hosszabb ideig hatnak (Friedman 1996).

Fontos különbség Modigliani elméletéhez viszonyítva, hogy a jövedelem nem követ szabályszerű pályát az egyén életciklusa alatt, hanem változik. A jövedelem véletlenszerű és átmeneti ingadozásokat az egyéni életciklus alatt. A fogyasztók nem csak a folyó jövedelmük alapján hozzák meg fogyasztási és megtakarítási döntéseiket, hanem az adott időszakos fogyasztásuk függ a jövőbeni jövedelmeiktől is, tehát függ az emberek várakozásaitól is.

Friedman a jövedelmet két részre osztja:

- permanens jövedelemre, azaz a jövőben is megmaradó jövedelemre
- és átmeneti, és nem tartós jövedelemre (Mankiw, 2005)

A fogyasztási döntéseket a magyar felmenőkkel rendelkező Milton Friedman három évben jelölte meg. Friedman a keynesi fogyasztási függvénnyel ellentétben megállapította, hogy a háztartások nem az adott évi jövedelmük függvényében döntenek a fogyasztási kiadásairól, sokkal inkább a hosszabb távú, permanens jövedelmük alapján, figyelmen kívül hagyva a nem rendszeres jövedelmeket. Friedman véleménye szerint a fogyasztás legfőképp a permanens jövedelemtől függ, mivel a fogyasztók a hitelfelvétellel és megtakarításaikkal igyekeznek fogyasztásukat egyenletesebbé tenni, alkalmazva az időbeli elosztás elvét, válaszul a jövedelem átmeneti változásaira (Bekker, 2002). A hipotézist tesztelte Meghir (2002) és hazai adatokon igazolta a hipotézis helytállóságát. Nagy – Szép (1996)

A nemzetközi szakirodalom a pénzügyi kultúra indikátorait az alábbi nagy csoportokba osztja: a rendelkezésre álló jövedelemre, a megtakarítások nagyságára és összetevőire, az idegen források állományára és a gazdaság készpénzigényének szintjére. (Béres – Huzdik, 2012; Süge, 2010; Hornyák, 2013) A nehézséget a pénzügyi kultúra és tudás mérhetőségében az jelenti, hogy az elmúlt 30 évben nagymértékben megnőtt a pénzügyi termékek összetettsége, kockázati jellemzői, amely a szakértők számára is nehézkesé teszi annak összehasonlítását és becslését. Különösen a pénzügyi innovációk teszik kevésbé transzparenssé a termékeket, ez a komplexitás megköveteli a gazdaság szereplőitől az elemzés képességét, a költségek és hozamok, valamint kockázatok összehasonlítását, valamint annak képességét, hogy kihez kell tanácsért fordulni. (Csiszárík et al, 2016)

A Magyarországon folytatott pénzügyi kultúra kutatások egyik központi témája a pénzforgalomhoz használt pénzügyi eszközök vizsgálata. Béres – Huzdik (2012) úgy vélik, hogy minél kevesebb készpénzre van szükség, annál fejlettebb a pénzügyi kultúra szintje. Tanulmányukban rávilágítanak arra a tényre, hogy míg magas pénzügyi kultúrájú országokban ez 2% körül mozog, addig Magyarországon 2011-ben ez az arány 15% volt, ami jelentős lemaradásként könyvelhető el.

Székely (2010) szerint a magas készpénzhasználat okai között mindenképpen meg kell említeni kedvezőtlen múltbeli szokásainkat, hiszen régebben nem voltak készpénz helyettesítő eszközök, így mi magyarok még csak a tanulás fázisában vagyunk. A jelennel kapcsolatban két okot említ: egyrészt a magas költségeket, ami miatt az alacsonyabb jövedelműek inkább felveszik egyben pénzüket (különösen érvényes ez azoknál a konstrukciónál, ahol minden hónap első, vagy első két pénzfelvétele ingyenes), illetve a másik ok az anyagi helyzet. Itt is az alacsony jövedelműek vannak leginkább rákényszerítve kiadásai miatt az azonnali készpénzfelvételekre. S persze általánosságban igaz, s ez szinte minden tanulmányban szerepel, hogy a hozzáférés nehézségei miatt előnyt jelent az azonnali használat. Az infrastruktúra fejlesztésével, az ATM- és POS-terminálok számának emelésével már önmagában is csökkenhetne a készpénzhasználat.

A következőkben vizsgálom, hogy a szakirodalom szerint milyen összefüggés van bizonyos mérőszámok és pénzügyi kultúra között. Megvizsgálom az általában vett mérőszámokat: a jövedelmet, a megtakarításokat, és a hiteleket.

Jövedelem

Béres – Huzdik (2012) tanulmányában makrogazdasági szinten vizsgálja a jövedelmet, mint befolyásoló tényezőt. A jövedelmek nagysága – azon belül is a rendelkezésre álló jövedelem – függ a gazdasági növekedés ütemétől, a foglalkoztatottságtól, a háztartások átlagos létszámától, demográfiai viszonyoktól. Kopátsy (2011) könyvében azt a nézetet vallja, hogy a népesség csökkenésével az életszínvonal nő, mert az egy főre jutó GDP értéke magasabb lesz. A társadalmon belüli jövedelemeloszlást, a demográfiai eredetű korösszetételt ez a nézőpont azonban nem veszi figyelembe. Alvarez-Cuadrado – Van Long (2011) szerint gazdagabb háztartások jövedelmük nagyobb részét teszik félre és ezáltal nagyobb a megtakarítási hajlandóságuk is. Amennyiben ez teljesül elmondható, hogy a háztartásokat kevésbé érinti egy esetleges nyugdíjreform mely Feng et al. (2011) szerint csökkenti a jövedelemnek azt a részét, melyet az egészségügyre és az oktatásra költenek. Süge (2010) szerint nem az egy főre jutó jövedelem az igazán lényeges, hanem az, hogy ez milyen jövedelemelemekből áll össze. A magyar háztartások második legnagyobb jövedelemforrása – a **munkajövedelem** után – a **társadalmi jövedelem**. Ha az összes jövedelem és annak társadalmi jövedelem tartalmának arányát vizsgáljuk, akkor minél nagyobb a társadalmi jövedelem rész (például nyugdíj, munkanélküliek ellátása), annál szegényesebb egy társadalom pénzügyi kultúrája. Hurst – Willen (2007) szerint célszerűbb a jelenben a társadalmi jövedelem eszközeivel segíteni a háztartások eladósodottságát, mivel hosszú távon hatékonyabb a gazdaság számára, mintha az említett háztartások tartósan eladósodottság állapotában lennének. Magyarországon a társadalmi jövedelem egész magas, azonban ezt a ténytet össze kell kapcsolnunk azzal a demográfiai képpel, hogy elöregedő társadalom vagyunk, valamint azzal a ténnyel, hogy a foglalkoztatottság alacsony szintű. Egyre több nyugdíjasról kell gondoskodnia a társadalomnak, így egyre több jövedelmet kell átcsoportosítani ilyen célokra. Ez a lakosság pénzügyi kultúrájának hiányát jelezhetné, azonban a most nyugdíjba vonulóknak korábban csekély lehetősége volt az öngondoskodásra való felkészülésre. Vagyis a pénzügyi kultúra a jövedelmi összetételen keresztül történő megítélése csak hosszú távon, a különböző szociális ellátórendszerre vonatkozó ismeretek birtokában lehetséges. A szakirodalmat áttanulmányozva arra a következtetésre jutottam, hogy a jövedelem és a pénzügyi kultúra összefüggését több tanulmány is elismeri és a felmérések ezt alá is támasztják.

Megtakarítások

A megtakarításokkal kapcsolatban olyan kérdéseket kell vizsgálnunk, hogy van-e, illetve mekkora s milyen a megtakarítási hajlandóságunk, valamint megtakarításaink milyen összetételűek? Maradva a klasszikus közgazdaságtan atyjánál, Adam Smithnél, Ő úgy vélekedett, hogy „... a tőke szaporodásának közvetlen oka nem a munka, hanem a takarékoság. Való igaz, a szorgalmas munka teremt meg a javakat, amelyeket takarékosággal fel lehet halmozni, de bármennyit teremtsen is a munka, tőkénk sosem növekedhetne, ha nem gazdálkodnánk takarékosan és nem tartalékolnánk.”

Süge (2010) a megtakarítási hajlandósággal kapcsolatban azt írja, hogy a nettó bér 10%-át félretenni csak szándék kérdése. Ha tudatosan előregondolunk – és feltételezzük, hogy nem munkanélküliként vagy épp a létminimumon élünk – képesek vagyunk megtakarítani.

Béres – Huzdik (2012) úgy vélekednek, hogy a megtakarítások Magyarországon a demográfiai változásoktól nem függetleníthetők – öregedő társadalom vagyunk, szükséges belső igény és külső kényszer az öngondoskodás. Ennek feltétele azonban, hogy a jövedelem egy részét ne költsük el

fogyasztásra, hanem megtakarítás formájában gondoljunk most, aktív korunkban időskori biztonságunkra. A magyar emberek jelentős részének nincsenek megtakarításai, vagyis a megtakarítások eloszlása nem egyenletes. Ezért önmagában a megtakarítások megléte, vagy hiánya nem elégséges mérőszáma a pénzügyi kultúrának. Hiszen azt a következtetést nem lehet levonni, hogy akinek nincs megtakarítása, az alacsony pénzügyi kultúrával rendelkezik. Gondoljunk csak például az éppen pályája elején járó fiatalra, akinek számos kiadása épp ebben az időszakban jelentkezik (saját egzisztencia megteremtése, családalapítás stb.). Megtakarításokkal valószínűleg csekély mértékben rendelkezik ugyan, de pénzügyi kultúrája összességében ettől még lehet magas színvonalú.

Magyarországon előnyben részesítjük a likvidebb, kevésbé összetett befektetési formákat. Elmondhatjuk, hogy a fogyasztók személyisége és a megtakarítási magatartás között kapcsolat lehetséges. (Mihály et al., 2017) A készpénz magas aránya a rövidtávú szemléletre és a jövedelmezőségről való lemondásra utal – ami az alacsony színvonalú pénzügyi kultúra jellemzője. Stix (2013) kutatásai szerint Közép-keleti és Észak-keleti országokban főképpen a bankok iránti bizalmatlanság és inkább a korábbi gazdasági válságok hatásai miatt figyelhető meg, hogy a lakosság körében elterjedt az a magatartás, hogy jobbra készpénzben tartják a megtakarításaikat. Ugyanakkor a válság kapcsán az emberek óvatosabbak is lettek, sokkal tudatosabban és körültekintőbben kezelik pénzügyeiket, vagyis pénzügyi kultúrájuk változott. Manturuk et al. (2012) tanulmányukban kifejtik, hogy a kutatók és a törvényhozók között olyan elfogadott általános aspektus van, miszerint a bevezetett megtakarítási programok képesek jelentősen növelni az alacsony jövedelmű háztartások megtakarítási hajlandóságát. Az EU-hoz képest azonban még mindig alacsony például a részvények, biztosítások aránya.

Az egyszerűbb befektetési formák választása tehát adódhat óvatosságból, kockázatkerülésből, de adódhat a pénzügyi termékek nem megfelelő ismeretéből is. Ahhoz, hogy erről valamilyen képet kapjunk, az MNB – GFK kutatás (2011) eredményeit vettem alapul. Arra a kérdésre, hogy egy magas hozamú befektetés valószínűleg magas kockázatot hordoz-e, a válaszadók 86%-a „igen”-nel válaszolt. A diverzifikáció kérdésére pedig (többféle részvény vásárlásával csökkenthető-e a részvénytőke befektetések kockázata) 61% felelt „igen”-nel, de elég magas volt azok aránya, akik nem tudtak mit kezdeni a kérdéssel (25%). Ebből arra következtetek, hogy valóban nem merünk a magasabb hozam érdekében nagyobb kockázatot vállalni és óvatosságunk mögött megbújnak az információs asszimetriák is. Ezt a következtetést látszik alátámasztani Szántó – Tóth (1999) felmérése is, amelyben a megkérdezetteknek választaniuk kellett egy kisebb összegű biztos és egy nagyobb összegű kockázatos nyeresemény között. Arra keresték a választ, hogy milyen tényezők hatnak az alábbi döntésre. Azt találták többek között, hogy az információhiány a döntéshozók szemében kockázatot hordoz és belső bizonytalanságot okoz. Aszerint, hogy ki mennyire kockázatkerülő vagy kockázatkedvelő, fog dönteni ilyen helyzetekben. Tipikus azonban, hogy kockázatos döntési helyzetekben kockázatkerülő magatartással reagálunk. Ha ez így van, akkor az információhiány miatt (ami adódhat a pénzügyi szektor nem megfelelő tájékoztatásából és az egyén ismerethiányából egyaránt) valóban választhatjuk a számunkra kedvezőtlenebb, de biztos megoldásokat, mint például a készpénztartás.

A vidéki lakosság megtakarítási hajlandósága az ezredfordulón főképpen hanyatló tendenciát mutatott. Az emberek főképpen rövid lejáratú bankbetétben tartották meglévő megtakarításaikat és ezen termékek térhódítása jellemezte a lakosságot. (Baranyi – Széles, 2008) Ez persze nem jelenti azt, hogy más termékekben nem akartak megtakarítani. A megtakarítási hajlandóság vizsgálatához elengedhetetlen a pénzügyi kultúra vizsgálata, mivel az a gazdasági válság kapcsán is fontos részét képezi a társadalom megfelelő működésének. (Béres – Huzdik, 2012) A gazdasági válság nemcsak a vállalati szektorban, hanem a háztartások területén is éreztette hatását. Egy 2010-ben készült kérdőíves kutatás szerint az Amerikai Egyesült Államokban lévő háztartások is

jelentősen érzékelték a válságot, mely a megtakarításaikat is nagymértékben befolyásolta. (Hurd – Rohwedder, 2010)

A magyar háztartások tekintetében azonban más demográfiai tényezők is megtalálhatóak. Az egyik ilyen probléma, a vidéki lakosság előregedése, mely hatással van a pénzügyi rendszerre is. A nyugdíjas korú lakosság esetében felmerül, hogy az addig képzett megtakarításokat inkább felélik, mintsem újabb a gazdaság számára hajtóerőt képviselő tőkét fektessenek be akár állampapír, bankbetét vagy befektetési alap formájában. (Botos, 2009) Emellett a vidéki társadalomban nagy befolyással bír, az emberek iskolázottsága, tájékozottsága. Amennyiben a lakosság nem tud a mai pénzügyi rendszerről megfelelően tájékozódni, úgy feltehetőleg a megtakarításaikat sem feltétlen a számukra legjobb termékben tartják.

A digitális „forradalom”, információáramlás sok területen lehetőségek egész tárházát nyitotta meg, ám ezek a lehetőségek olyanoknak adnak „előnyt”, akik élnek a modern kor eszközeivel. A vidéki térségek felzárkózásának esélyei ilyen téren nem növelik kellő képen, inkább az egyenlőtlenségek konzerválását, erősödését jelentik. (Kulcsár et al., 2009) A tájékozottság pedig elengedhetetlen a megfelelő pénzügyi döntések meghozatalakor. Például Kínában Chamon et al. (2013) szerint a bizonytalan jövőbeni jövedelmek és az ottani átalakult nyugdíjrendszer miatt alapvetően növekedtek a háztartások megtakarításai. Mivel a fiatalabb háztartásoknak olyan tartalékot kell képezniük, mellyel a jövőbeni bizonytalansági tényezőket kiküszöbölhetik. Magyarországon például hasonló eset a devizahitelek problémája. A jelen disszertáció vizsgálatai alapjául szolgált kutatás esetében is bebizonyosodott, hogy a vizsgált háztartások 39,4%-a birtokol idegen forrásokat (aminek több mint fele nem forint alapú forrás) és bebizonyosodott, hogy a hitelt felvevők jelentős többsége hitelfelvételkor nem számolt az árfolyamkockázattal. (Botos et al., 2012) Ezért is nagyon fontos, hogy a pénzügyekkel kapcsolatos ismeretek már fiatalon eljussanak az emberekhez, hiszen a pénzzel való bánásmód elsősorban nem feltétlenül logikus tényezők, hanem nevelési, tanulási faktorok függvénye is. (Varga, 2011) Friedline és Song (2013) egy amerikai longitudinális panel vizsgálat alapján azt írják, ha a gyereket már fiatal korban arra neveljük, hogy kapcsolatba kerüljenek a pénzügyi szektorral azáltal, hogy például speciális „Child Development Accounts (CDA)” számlát vezetnek, ami igaz nem egy nagy mennyiségű pénzeszköz megtakarítást jelent. Viszont a számlát használó fiatalok többsége nagyobb valószínűséggel tervezi a jövőjét úgy, hogy használni fogja a modern pénzügyi megoldásokat. Magyarországon jó példa erre a hajdani iskolai takarékbélyeg. Az ilyen folyamat még eredményesebb, ha a fiatalok a háztartásaikon belül be vannak vonva a pénzügyi döntésekbe, és ezáltal közösen viselik a pénzügyi döntések (megtakarítások) súlyát. Metcalf – Atance (2011) kanadai kutatók szerint az említett kérdéskörrel már az iskolaérettség előtt is érdemes foglalkozni az említett kompetenciák kialakításával, fejlesztésével.

A pénzügyi ismeretek hiánya mellett nagy nehézség a Bruder – Obádovics (2012) által is vizsgált dolgozó szegények helyzete. Kutatásukban az egyéni jövedelmek alapján megállapították, hogy a szegényebb társadalmi réteghez tartozó dolgozók magas arányt képviselnek a gyerekekkel nem rendelkezők körében, statisztikailag a gyermekek számának növekedésével a dolgozó szegénység aránya csökken. Ami azt jelent, hogy azok a munkavállalók vállalnak gyermeket főképpen, akik természetesen tudják nekik biztosítani a megfelelő egzisztenciát, ami továbbá arra köveztet, hogy a családi állapot igen is nagy befolyással lehet a megtakarításokra is. Azt is kimutatták, hogy „*a dolgozó szegények nagyobb arányban élnek a ritkán lakott, jellemzően vidéki térségekben.*” (Bruder – Obádovics, 2012; 97 p.) A megállapítások mellett érdemes megjegyezni, hogy az elmúlt években a mezőgazdasági munkaerő-felhasználás folyamatosan csökkenő tendenciát mutatott. (Kovách, 2012) Mindenképp meg kell jegyezni, hogy a mezőgazdasági termelés hatékonysága szempontjából a munkaerő-ellátottság és a foglalkoztatási kényszer mellett a társadalmi tőke is jelentős szerepet játszik. (Farkasné et al., 2014; 574 p.)

Hitelek és kölcsönök

Ha a pénzügyi kultúrát az idegen forrásokon keresztül vizsgáljuk, akkor elkerülhetetlen, hogy a kockázatok felmérésével és a tervezéssel foglalkozzunk. A kockázatok nem reálisan mérjük fel, ha nagyobb terhet vállalunk, mint amit elbírnak – a háztartások szintjén az nem csak egyéni tragédiákhoz vezethet, hanem a pénzügyi szektort és az államot is kihívások elé állítja (például a forint-árfolyam alakulása a devizahitelek tekintetében).

Béres – Huzdik (2012) ugyanakkor optimistán fogalmaznak, amikor azt állítják, hogy az utóbbi évek rossz tapasztalatai bizonyosan jó irányban fejlesztik pénzügyi kultúránkat.

De miért veszünk igénybe hitelt? A rendszerváltás környékén ez összefüggött a fogyasztás megugrásával és a pénzügyi szektor átalakulásának köszönhetően a kínált idegen forrás lehetőségek bővülésével. S mi a helyzet ma?

Herman (2012) úgy véli, hogy a kisebb jövedelműek pénzügyi romlását a mindennapi megélhetés érdekében igénybe vett uzsorakölcsönök okozzák, a középosztálybelieket pedig a „saját lakás” csapdája nyeli el. A lakáshitelek miatt nem képes a legtöbb család tartalékot képezni, megtakarítani. Herman (2012) szerint a mai magyar pénzügyi viselkedés a tartós és értelmetlen eladósodásra épül, mivel igen magas a banki hitelek aránya magánemberek és vállalkozások tekintetében egyaránt. Keese (2012) szerint a különböző társadalmi rétegek esetében elmondható, hogy másképpen érzékelik, élük meg az eladósodottságukat, mint amennyi annak tényleges mértékét. Magyarországon az emberek jó része azonban megtakarításokkal sem rendelkezik, amit nehezebb időszakokban mobilizálhatna, így valószínűleg könnyebben döntenek az idegen forrás mellett. Legalább a reálkeresetek szempontjából mélyrepülésnek számító időszakokban – reálisan felmérve a kockázatot – tudni kellene lemondani egyes fogyasztásokról, s nem rögtön a hitelekbe kapaszkodni, s ez pénzügyi kultúránk egy magasabb szintjét is jelentené.

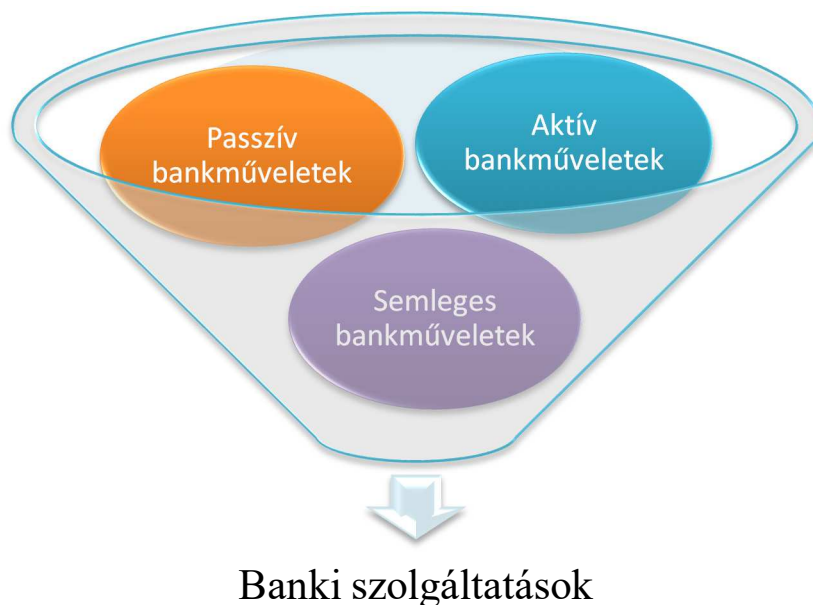
2.2. Lakossági pénzügyi szolgáltatások bemutatása

„Az embernek (...) állandóan szüksége van felebarátai segítségére, de ezt hiába várja pusztán a jóindulatuktól. Sokkal valószínűbb, hogy célhoz ér, ha önzésüket nyergeli meg a maga javára, és meggyőzi őket, hogy a saját előnyükre cselekszenek, ha megteszik azt, amit kíván tőlük...”

Adam Smith

A pénzügyi szolgáltatások megalapozása, azok jellemzőinek kialakulása több évszázados múltra tekint vissza, elég ha csak a bankra, mint kifejezés gondolunk. A bank szó az olasz banco szóból ered, és az eredeti jelentését tekintve azt a padot jelentette, ahol a pénzek gazdát cseréltek egymással.

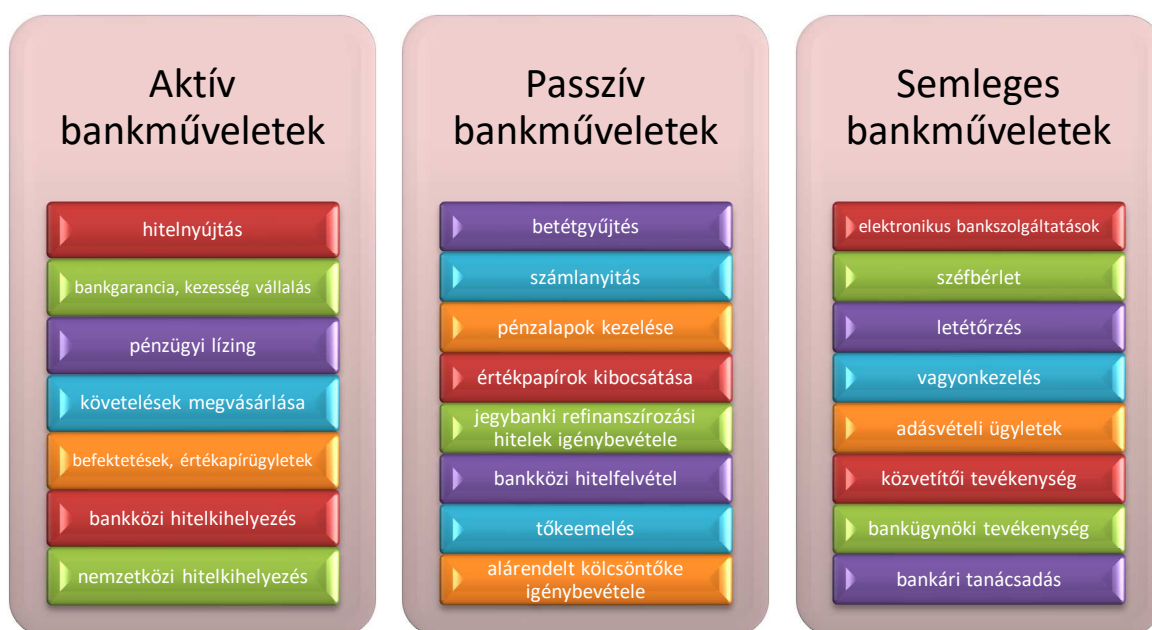
Mivel a banki követeléseket és kötelezettségeket alapvetően mérlegszerűen kell nyilvántartani ahhoz, hogy a intézmények pénzügyi helyzete követhető legyen, az üzleti bankok mérlegének jobb oldalán mutatják ki a kötelezettségeket, passzívákat míg a bal oldalon az aktívákat, vagyis a követeléseket. Aktív bankműveletnek nevezik azokat a tevékenységeket, melyek követeléseket módosítják, míg passzívnak azokat, amelyek a forrásoldali tényezőket befolyásolják és azokban idéznek elő változást. Semleges bankműveleteknél nem keletkezik vagyona szóló jog vagy kötelezettség ezért ezeket indifferens bankügyleteknek is nevezik. (Huszti, 2001-2002) (1. ábra)

1. ábra: A banki szolgáltatások csoportosítása
 Forrás: Bakos-Tóth (2016) alapján saját szerkesztés

A passzív bankügyletek esetében elmondható, hogy olyan műveletekről beszélünk, ahol a banknak nem csak forrása, hanem tartozása is keletkezik. A passzív bankműveletek elsődleges célja akkora mértékű források előteremtése a bankok számára, melyek alapján képesek kielégíteni a az ügyfelek hitel- vagy pénzigényét. Ezzel szemben az aktív bankügyletek a passzív bankügyletek során keletkezett forrásokat „hasznosítják”. Az aktív ügyletek esetében a bankoknak követelésük vagy vagyonra szóló joguk keletkezik.

Elmondható, hogy a bankok vonatkozásában a pénzügyi instrumentumokat az alábbi három kategóriába lehet sorolni pénzügyi szempontból és csoportosításuk a mani napig a vázolt logika alapján áll össze. (2. ábra)

2. ábra: Főbb aktív-, passzív és semleges bankműveletek
 Forrás: Huszti (2001-2002) és Ligeti – Sulyok-Pap (1998) alapján saját szerkesztés

A pénzügyi szolgáltatások, mivel magasfokú kockázatvállalás jellemzi a pénzügyi intézményeket, törvény által meghatározott jellemzőkkel bír. A hazai szabályozás alapja a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló tv. és a tőkepiaci törvény, melyek definiálják a pénzügyi szolgáltatások, kiegészítő pénzügyi szolgáltatások, befektetési szolgáltatások és kiegészítő befektetési szolgáltatások körét. A nyújtott szolgáltatások meghatározója ezen kívül a bankokról és pénzügyi vállalkozásokról szóló törvény, illetve a befektetésekről és befektetési vállalkozásokról szóló törvény. (1. táblázat)

1. táblázat: Fontosabb alapvető és kiegészítő pénzügyi szolgáltatások

Pénzügyi szolgáltatások	a) betét gyűjtése, b) hitel és pénzkölcsön nyújtása, c) pénzügyi lízing, d) pénzforgalmi szolgáltatás nyújtása, e) elektronikus pénz kibocsátása, f) olyan papír alapú készpénz-helyettesítő fizetési eszköz (például papír alapú utazási csekk, váltó) kibocsátása g) kezesség és garancia vállalása, h) valutával, devizával - ide nem értve a pénzváltási tevékenységet -, kereskedelmi tevékenység, i) pénzügyi szolgáltatás közvetítése, j) letéti szolgáltatás, széfszolgáltatás, k) hitelreferencia szolgáltatás, valamint l) követelésvásárlási tevékenység.
Kiegészítő pénzügyi szolgáltatások	a) pénzváltási tevékenység; b) fizetési rendszer működtetése; c) pénzfeldolgozási tevékenység; d) pénzügyi ügynöki tevékenység a bankközi piacon; e) forgatható utalvány kibocsátására irányuló tevékenység; f) hitel-tanácsadási tevékenység.

Forrás: A 2013. évi CCXXXVII. tv alapján saját szerkesztés

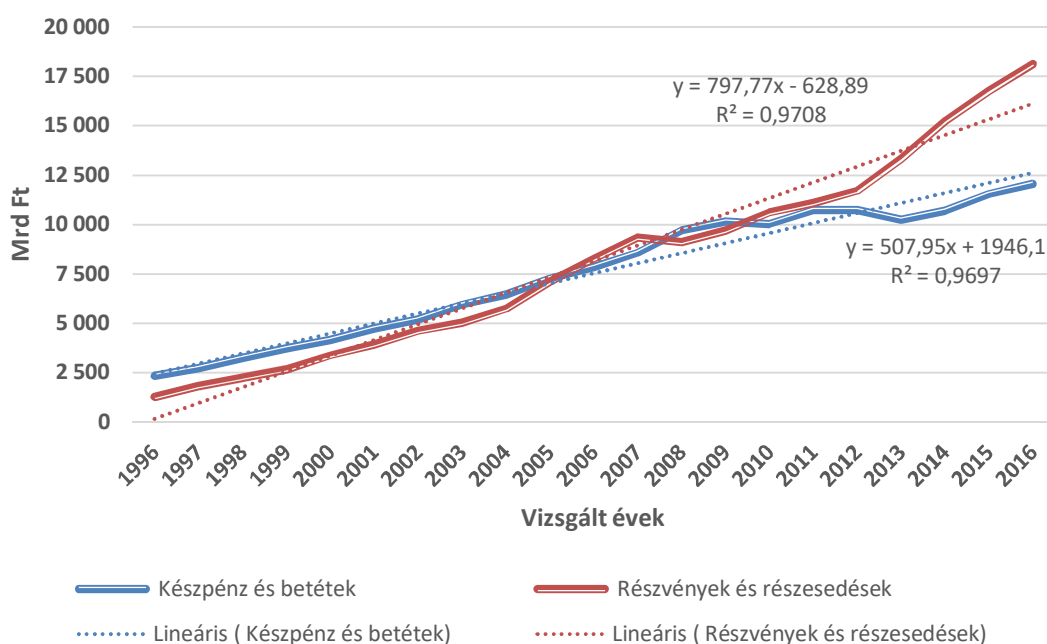
A magyarországi bankrendszer fejlődése kapcsán is megemlíthetjük, hogy meghatározó, hogy milyen típusú szolgáltatásokat kívánnak nyújtani a bankok. Hazánk történelmi, német orientációja miatt univerzális bankok alakultak ki, szemben az angolszász bankrendszerrel, ahol inkább kereskedelmi bankok, és befektetési bankok jöttek létre. (2. táblázat)

2. táblázat: A különféle bankrendszerek sajátosságai

Megnevezés	Univerzális bankok	Speciális bankok
Bankkapcsolatok, szabályozás	<i>Az ügyfelek és a bank kapcsolata a pénzügyi szolgáltatások széles körére kiterjed</i>	<i>A kereskedelmi bankok a klasszikus kereskedelmi banki funkciótól eltérő pénzügyi szolgáltató tevékenységtől elvannak zárva</i>
Földrajzi jellemzők	<i>Európai (kontinentális) országok</i>	<i>Angolszász tőkepiaci modell</i>
Okok, jellemzők	<i>Törekednek ügyfeleik összes pénzügyi szolgáltatási igényének kielégítésére</i>	<i>Méretgazdaságosság</i>

Forrás: Gál (2013) alapján saját szerkesztés

Az elmúlt 20 év adatai alapján a lakosság legjelentősebb pénzügyi vagyonát készpénzben, illetve részeselekben tartja. (3. ábra) Ez nem meglepő, hiszen a leginkább likvid eszköznek a betéteket és a készpénzt tekinthetjük. A válság évei töréspontot jelentenek, hiszen az addig közel hasonló arányban lévő részvények és likvid eszközök 2008-ban a részvények értéke alá csökkennek, majd fordulópontot jelent a 2012-es év, onnantól a két trend eltérően alakul, mivel a részvények növekedési üteme jelentősen meghaladja a készpénzek értékének változását. Az illeszkedés alapján el lehet mondani, hogy az alkalmazott lineáris trend előrejelzésre is alkalmassá teszi, így 20 éves léptékben igen nagyfokú illeszkedéssel, amelyet a R2 értékéből lehet következtetni.

3. ábra: Készpénz és betétek, valamint a részvények és részeselek állománya a lakoságnál 1996-2016 között

Forrás: MNB (2017)

Érdekeség, hogy a készpénz és a betétek értékének alakulására nincsenek érdemi hatással az elmúlt évek főbb gazdaságtörténelmi eseményei. Töréspontként a 2012-es és 2013-as évet lehet esetleg jellemezni, amely összefüggésben lehet a devizahitelek előtörlesztési lehetőségével, ebben a két évben 2011-hez képest 6%-kal csökkent nominál értéken a lakosság készpénzállománya. A részvények alakulásánál szintén megfigyelhető egy inflexiós pont, 2011-es évben, amikor a növekedési ütem drasztikusan megváltozik. 2011-től kezdődően a részeselek átlagos növekedési üteme közel 10%-os, míg ugyanez a szám a lakoságnál 3%-ot tesz ki nominálértéken.

Itt összefüggés mutatható ki a kamatkörnyezet változásával, illetve a MNB lazítási politikájának kezdetével. A trend azonban lehajlik, a növekedés üteme az utolsó vizsgált évben mérséklődik. A különféle instrumentumokat vizsgálva, több instrumentumra osztja a jegybank statisztikája ezt a csoportot, megkülönböztet tőzsdei és nem tőzsdei részvényeket, befektetési jegyeket, és egyéb részeseleket, amelyeket a lakosság birtokol.

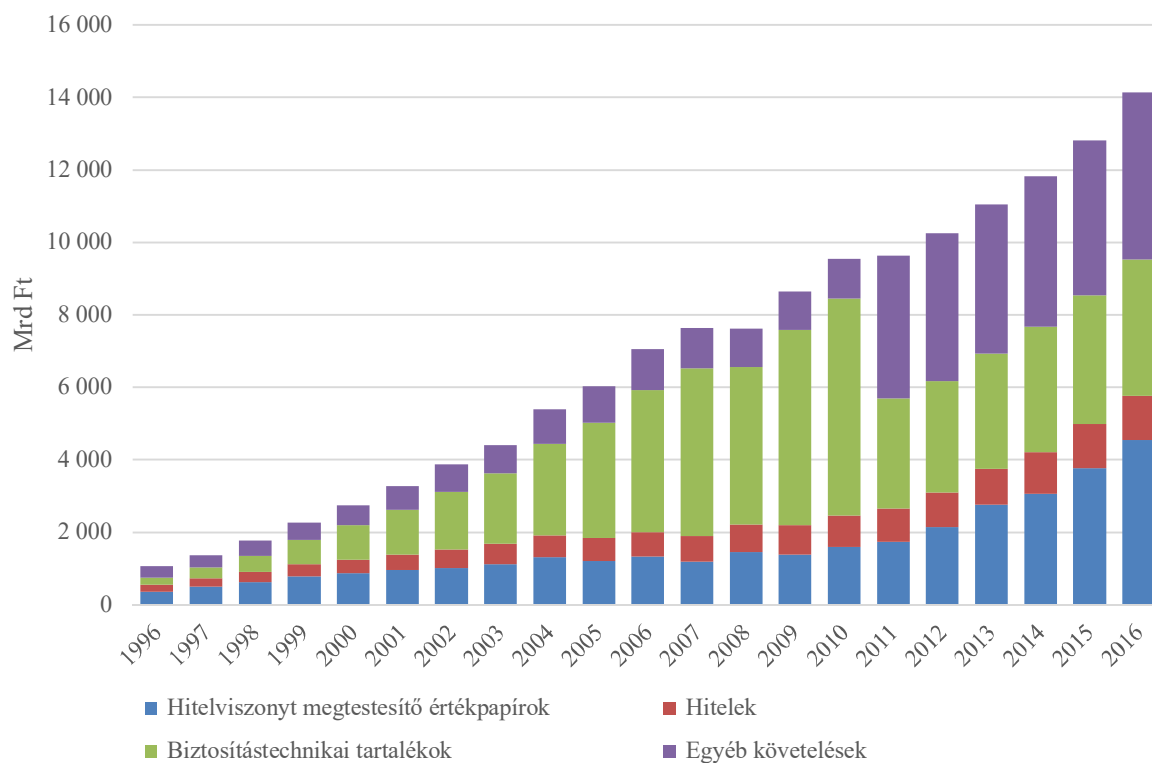
Ezek közt a legnagyobb állománnyal az egyéb tulajdonosi részeselek rendelkeznek, mivel az állomány összértékének közel kétharmadát adják. Nagyon érdekes fejlemény, hogy a 2010 óta nőtt a lakosság pénzügyi vagyona ebben az eszközben. A növekedési ütem itt meghaladta a csoport növekedésének mértékét.

A második legnagyobb csoportot a befektetési jegyek csoportja adja. A befektetési jegyek „szárnyalása” 2005 és 2007-es időszakban volt, ekkor közel 1000 milliárd Ft-tal nőtt a befektetési jegyben tartott megtakarítás. 2008-2012-ben a 2007-es év maximuma környékén szóródott, a válság begyűrűződésének évében nagyfokú visszaeséssel. A második virágzása a befektetési alapoknak 2013-ben kezdődött, itt egy év alatt szintén több, mint ezer milliárd Ft-os növekedést könyvelhettek el az alapok. A növekedés egészen 2016-ig tart, itt már az állomány kismértékű visszaesést mutat. Ennek oka a pénzügyi alapok hozamainak kismértékű alulteljesítése az alacsony kamatkörnyezetből adódóan. Tehát a befektetési alapokba történő befektetésnek nagy mértékben meghatározott a kockázatvállalástól, másik oldalról a kamatkörnyezetről. Megítélésem szerint a jövő az alapok eszközértékének csökkenését vetíti elő, különösen a 2017-es piaci események alapján.

A nem tőzsdei részvények értéke a vizsgált 20 év vonatkozásában megtörés nélkül, folyamatos emelkedést mutatott nominálértéken. Az utolsó 5 évben azonban felgyorsult a növekedési ütem, hiszen a nominális értéken és reálértéken is átlagosan 4% körül mozgott, értéken közel 500 milliárd Ft-ot tett ki. A felgyorsulás 2014-től kezdődik, összhangban a kamatkörnyezet változásával.

A tőzsdei részvényekbe történő lakossági befektetés a vizsgált 20 évben meglehetősen hektikusan alakul. Az utóbbi két évben ismét növekszik az állomány értéke. Természetesen, mivel a leginkább kockázatos befektetési forma, így a hektikus alakulás természetes, ahogyan a válság idejében visszaesett az állomány értéke.

Az adatokat vizsgálva megállapítható, hogy a trend alakulása mintha kissé megelőzné a gazdaságpolitikai döntéseket, és kissé előtte jár annak alakulásában, ezt az utolsó 5 év adatai prezentálják. Így ezek alapján a részvények népszerűségének visszaesése makrogazdasági trendforduló előszele lehet.

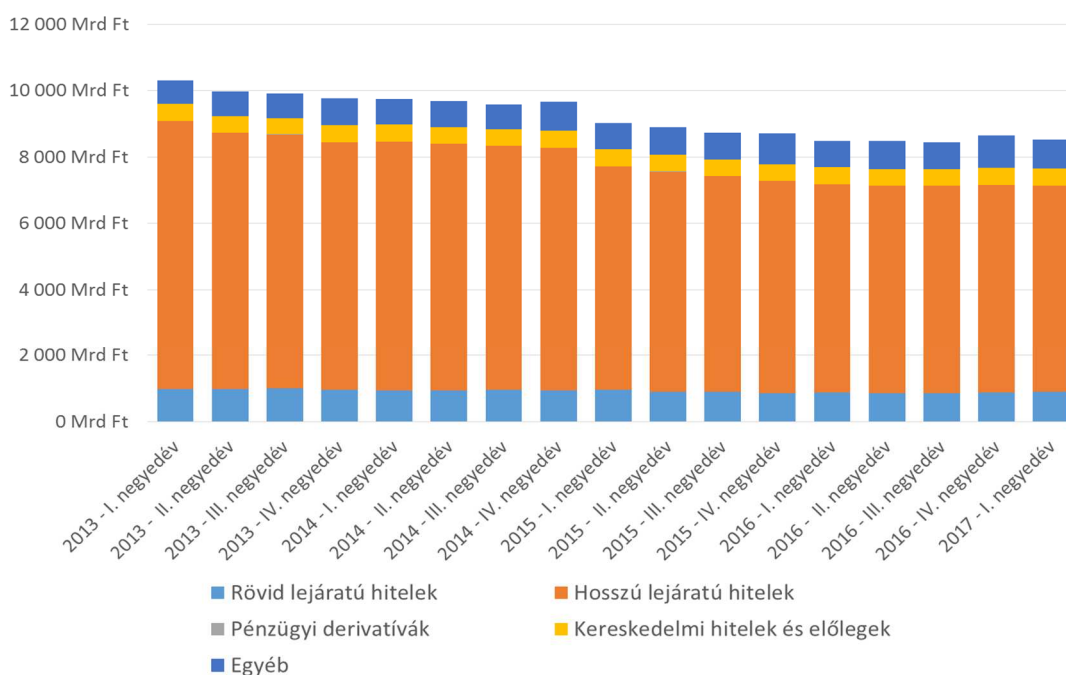
4. ábra: Lakosság egyéb instrumentumokból származó követelése 1996-2016 között

Forrás: Az MNB (2017) adatai alapján saját szerkesztés

A biztosítástechnikai tartalékok soron lévő lakossági megtakarítások között kiemelhető, hogy a növekmény okai a magánnyugdíjpénztári rendszer bevezetése volt, majd a drasztikus visszaesés is a magánnyugdíjpénztári szisztéma megszüntetésével magyarázható, hiszen mintegy 2900 milliárd Ft-tal csökkent az állomány értéke. (4. ábra) Ez természetesen nem a gazdaság működéséből eredt, hanem a szabályozási környezet megváltozásából. A 2011-es jelentős csökkenést folyamatos növekedés követi, 5 év alatt több, mint 500 milliárd Ft-tal növekedett az állomány, ez a 2011-es reform óta a nyugdíjcélú takarékoskodás minden évben kismértékben növekszik, a növekedés mértéke 3-8% között változik. Ez több okra is visszavezethető, egyrészt a magánnyugdíjpénztárak jó portfólió kezelése, illetve a statisztikába beleszámító önkéntes nyugdíjpénztári megtakarítások értékének fokozatos növekedése, amelyet az állam támogat az adórendszeren keresztül. Jogosan merül fel a kérdés, hogy az adójóváírás mellett a munkáltató béren kívüli juttatásként adható munkáltatói pénztárbevezetés adómértékének emelése milyen hatást gyakorol a megtakarítási formára.

A tartalékokat a statisztika több alrészre bontja, egyik jellemző tétel a nem életbiztosítási célú díjtartalékok, amely állománya az utóbbi években 300 milliárd Ft körül alakul. Ezen kívül az életbiztosítási típusú megtakarítások főleg a 2000-es évek elején voltak népszerű megtakarítási formák, hiszen 2004 és 2005 között egy év alatt 50%-os emelkedést produkáltak. Zömében ezek a formák a unit-linked típusú biztosítások, amelyek az életbiztosítás nyújtotta védelmet kombinálják megtakarítással. 2006-után kisebb megtorpanás figyelhető meg az állomány értékében, majd 2010-től kezdődően 1600 milliárd Ft-os érték környékén stabilizálódik 2013-ig. 2014-től azonban közel 200 milliárd Ft-tal emelkedett az ebben az instrumentumban lévő megtakarítás értéke. Feltételezhetően nem csupán az ügyfélakvizíciók eredményeképp, hanem a globális piacokon tapasztalható részvényárfolyam emelkedés kiváltotta portfólió értékek emelkedése nyomán.

Az eddigiekben a lakosság pénzügyi vagyonának követel oldaláról esett szó, most a másik oldallal a kötelezettségek oldalával folytatom az elemzést. Összességében elmondható, hogy a magyar lakosság esetében a hosszú lejáratú hitelek teszik ki a kötelezettségek jelentős részét. A rövid lejáratú hitelek nagyságrendileg nem haladják meg az különböző években az 1000 Mrd Ft-ot, míg a hosszú lejáratú hitelek jóval jelentősebb részt képviseltek az elmúlt években. (5. ábra)

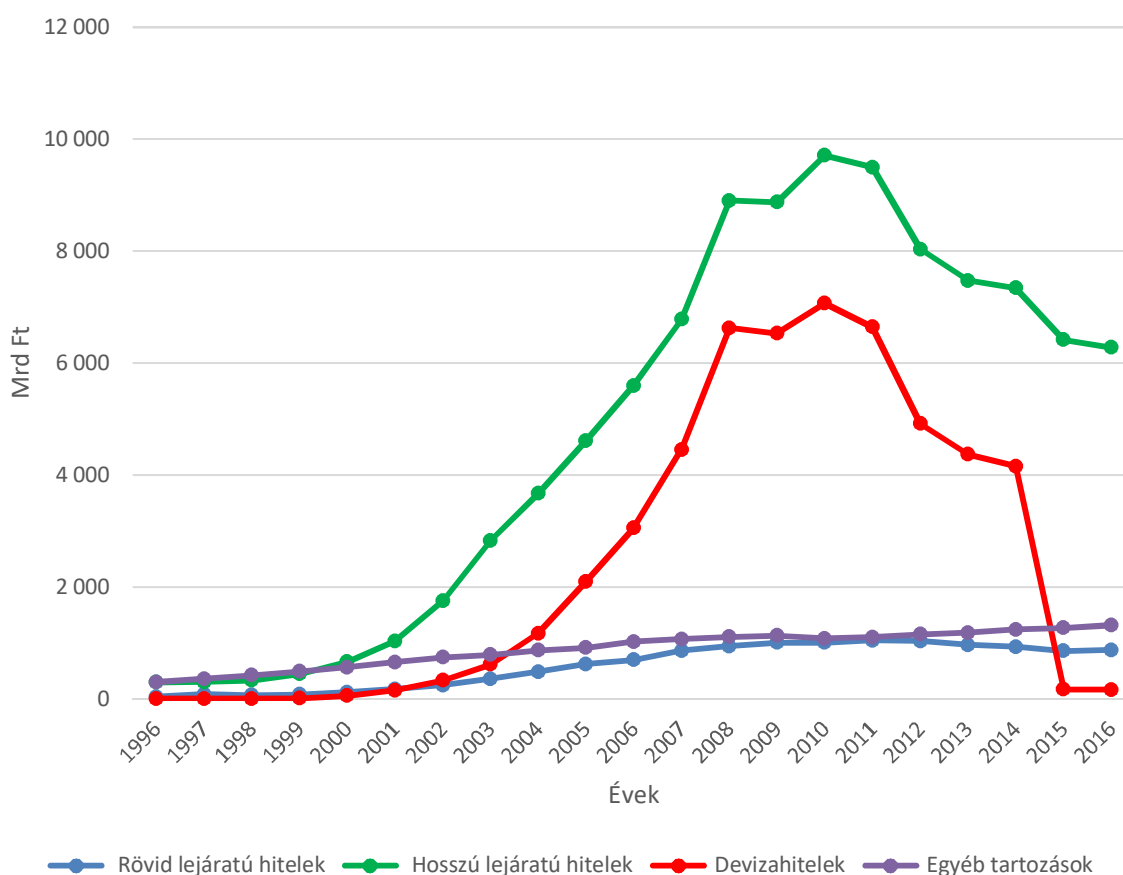
5. ábra: A magyar háztartások kötelezettségeinek összetétele (2013-2017)

Forrás: Az MNB adatai alapján saját szerkesztés

Hosszabb távra visszatekintve a 6. ábra mutatja be, hitelek, egyéb tartozások és devizanemenkénti szerkezetben. A devizahitelezés felfutása 2003-tól indul és egészen a 2011-es csúcsertékig folyamatos növekedésben volt, csekély mértékű visszaesés csak 2010-ben figyelhető meg. (Lentner, 2015)

Magyarországon a gazdasági nehézségekben nem csupán az USA-ban megfigyelhető okok játszottak szerepet, mint az ingatlanbuborékot, a könnyű hitelhez jutás lehetőségét, a hitelezési feltételek lazaságát, a liberális hitelezési politikát, a subprime hitelezést, a szabályozási hiányosságokat, a növekvő eladósodást, de idesorolható még a bankok megnövekedett hitel-betét aránymutatója is. (Bunikowski, 2015) Ezek között a liberális hitelpolitika és a hitel-betét mutató magas értéke volt jellemző hazánkra is. Claessens szerzőtársaival (2010) négy okot sorol fel a válság kirobbanását illetően, amely klasszifikáció a hazai helyzetre is helytálló:

- a túlzott és hirtelen eszközár-növekedést,
- a súlyos adósságtömeget generáló hitelboom jelenségét, a
- túlzott hitelfelvételi aktivitást,
- valamint a pénzügyi felügyelet szabályozói tevékenységének kudarcát.

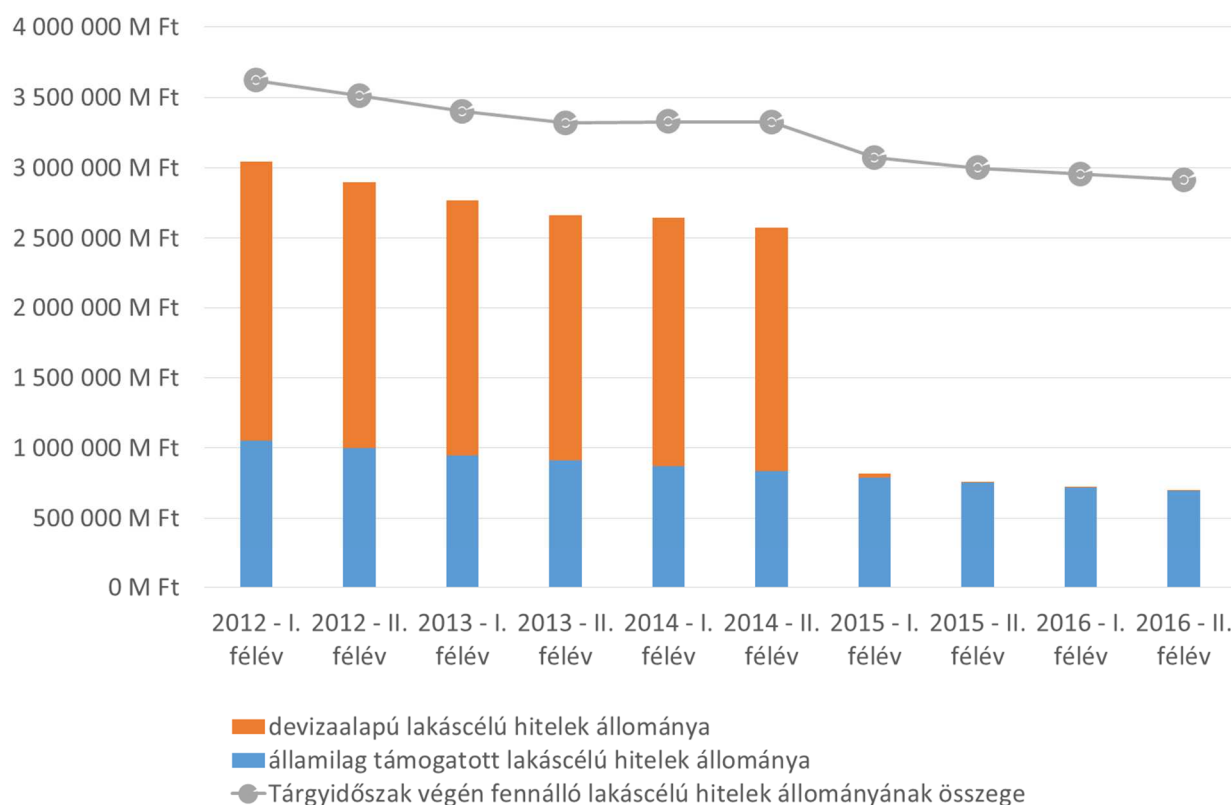
6. ábra: A magyar lakosság kötelezettségei 1996-2016 között

Forrás: MNB, 2017

A devizahitelezés felfutásának oka egyrészt, a kamattámogatott lakáshitelek kivezetésének alternatívájaként megjelenő könnyítés a devizaalapú eladósodás irányába, másrészt az Euróövezet létrejöttét követően a bankrendszerben megnyilvánuló nagyfokú likviditás játszott szerepet. 2011-től kerül a lehetőségek vizsgálatába, milyen módon lehet a devizahiteles lakossági problémákat

csökkenteni, vagy megoldani. Erre született megoldásként a kedvezményes előtörlesztés és az árfolyamgát rendszere, majd 2014-ben a teljes körű forintosítás, amellyel a devizahitel-állomány drasztikusan lecsökkent, főképpen a devizaalapú lakáshitelek tekintetében. (7. ábra)

A devizahiteles válság sajnálatosan maradéktalanul nem oldódott meg napjainkban sem, hiszen nagyon sok a banki portfólióban maradt rosszul vagy nem teljesítő hitel. Ezzel kapcsolatosan azoknál a bankoknál volt nehézség, akik liberálisan hiteleztek, vagy rossz minőségű portfóliót örököltek meg. Emellett bevett gyakorlat a bankok esetében, hogy a rossz követeléseket különféle követeléskezelő pénzügyi vállalkozásoknak értékesítik a követelést, tisztítva ezzel az eszközállományukat.

7. ábra: Lakáscélú hitelek állománya (2012-2016)

Forrás: Az MNB adatai alapján saját szerkesztés

Hegedűs (2016) és Hegedűs – Zéman (2016) vizsgálataiban megállapította, hogy a devizában történő eladósodás nem csupán a hazai lakossági szektort érintette, hanem az önkormányzatokat és önkormányzati tulajdonú társaságokat is, bár utóbbiakat kisebb mértékben. A finanszírozásban itt főként a deviza-alapú forrásbevonás volt jellemző, mely főként hosszú futamidejű kötelezettségeket és több éves türelmi időt jelentett. (Kovács, 2013) Elmondható, hogy a magyar helyhatósági rendszer atipikus sajátosságokkal bír, mely egyrészt a bankrendszer, másrészt a politikai döntéshozók felelőssége is felhozható. (Vigvári, 2009a és 2009b) A lakossági szektorhoz hasonlóan a helyhatóságok is konszolidálásra kerültek, amely okait Lentner (2015) és Gyirán (2014) elemezte, előbbi a reform helyessége, míg utóbbi szerző a kockázatok oldaláról értékelte a folyamatokat. Megítélésem szerint mindkét konszolidáció fontos volt, hiszen e nélkül a lakosság fizetőképessége és az önkormányzatok működőképessége egyaránt nagymértékben csökkent volna, azonban nem garantált, hogy újabb eladósodási hullámhoz nem fog vezetni.

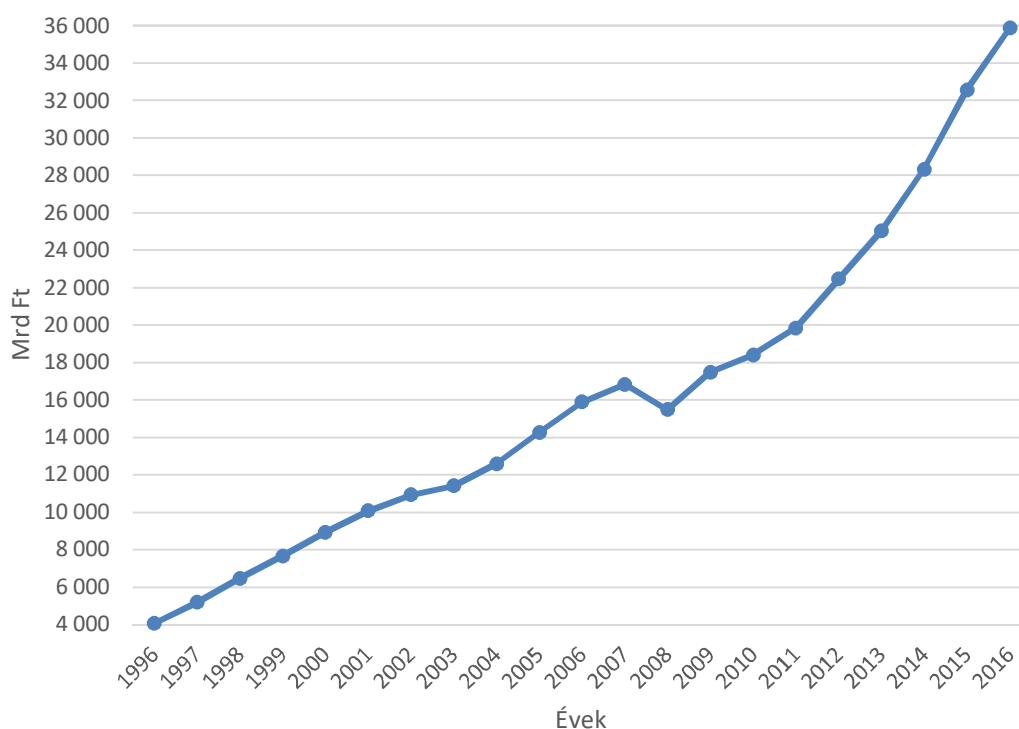
Ezen véleményemet alátámasztja, hogy a hosszú lejáratú hitelek állománya a devizahitelezés kivezetését követően sem csökkent, sőt mostanság az államilag támogatott hitelek megjelenése

mellett újabb hitelnövekedési periódust él meg a nemzetgazdaság. Ennek magyarázata lakosság részéről az ingatlanpiaci robbanás 2014-től kezdődő folyamata. A lakosság hitelfelvételét fűti egyrészt az elérhető állami támogatás – a családi otthonteremtési kedvezmény (CSOK)- illetve az alacsony jegybanki alapkamat miatt relatív olcsón elérhető árú hitelkonstrukciók.

A jövőben a jelenleg alacsony mértékű alapkamat az infláció feléledésével növekedhet, a jelenleg piacon elérhető konstrukciók általában 5 vagy maximum 10 évre fixáltak a kamatszintjükben, ezt követően jelentős teher lehet a piacivá váló kamatszint a lakosság számára.

Érdekes kérdés, a lakossági rövid lejáratú hitelek alakulása. Ennek állománya a válság idejében is növekedett, majd ezt követően kismértékben visszaesett. Ennek oka, hogy a lakosság inkább a meglévő hosszabb lejáratú konstrukciók felé fordult, másrészt a lakosság fogyasztása is visszaesett.

Megítélésem szerint a lakossági belső fogyasztás növekedése ismét teret adhat a fogyasztási hitelek állományának emelkedésének.

8. ábra: Lakosság nettó pénzügyi vagyona 1996-2016 között

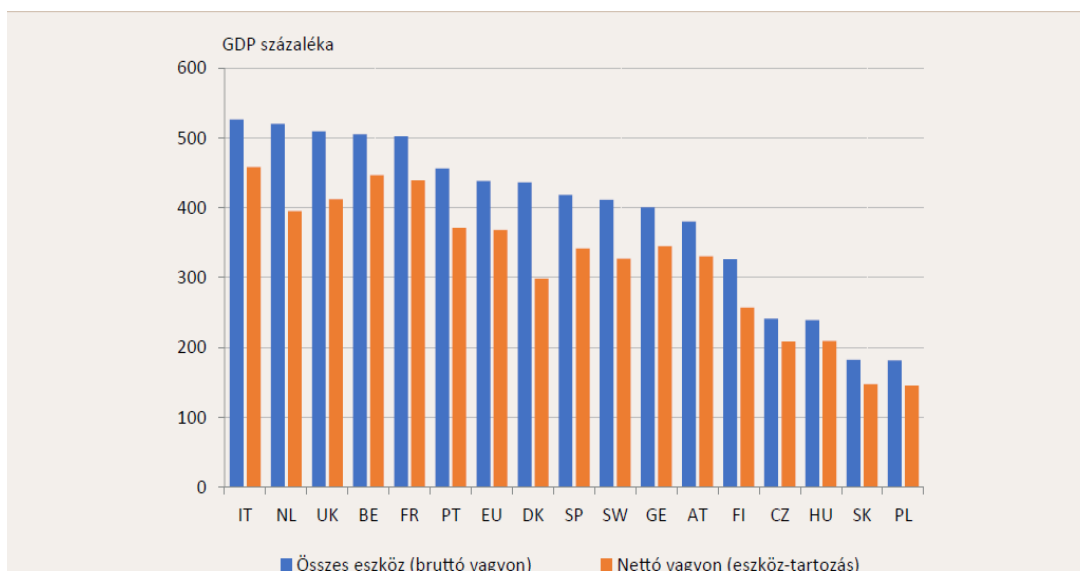
Forrás: MNB, 2017

Ahogy az 8. ábra mutatja, a lakosság pénzügyi vagyona folyamatosan növekszik, a 2008-as válság törte csak meg egy rövid ideig. A lakosság pénzügyi eszközei és kötelezettségei közötti különbséggel számított nettó pénzügyi vagyon azonban egyik évben sem tudott inflációs rátát meghaladó növekedést produkálni, csak 2013 után. A lakosság nettó pénzügyi vagyona az MNB statisztikái szerint 2016-ban megközelítette a bruttó hazai termék mértékét, és a növekedési trend trend folytatásával azt meg is haladhatja.

Az MNB adataiban látszik, hogy a lakosság követeléseinek meghatározó része a pénzügyi vállalkozásokkal szemben áll fenn, majd ezt követi a nem pénzügyi vállalkozásokkal szemben fennálló követelés.

Kötelezettségek állományában is hasonló folyamat figyelhető meg, a lakosság tehát minden szektorral szemben nettó megtakarító pozícióban van, amelyet a nettó pénzügyi vagyon összetétele is kiválóan prezentál. (10.ábra)

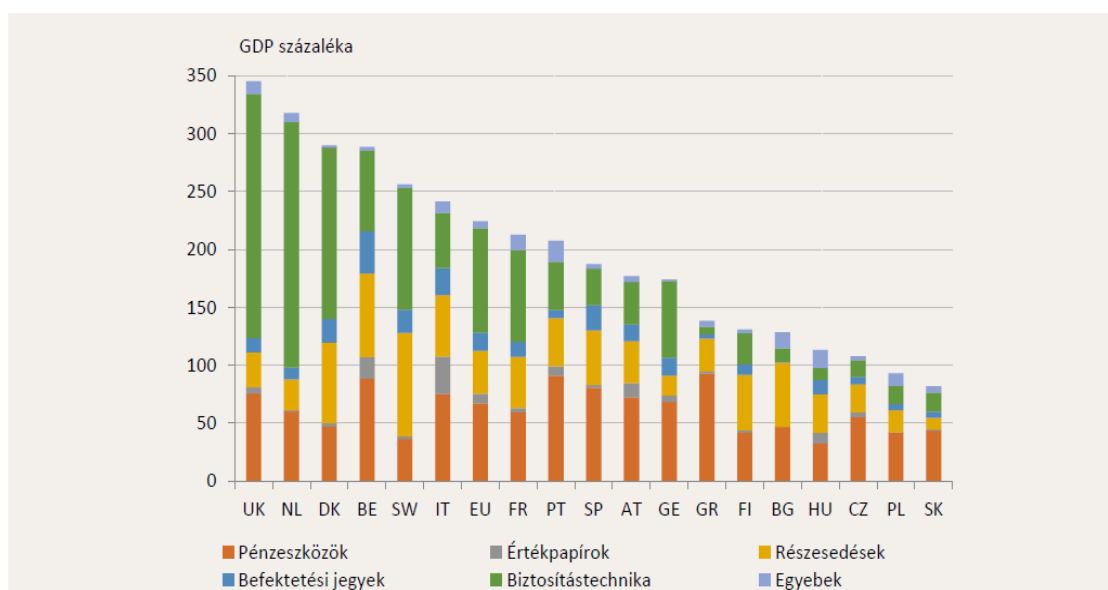
Ahogy az MNB adataiban látszik, a lakosság nettó pénzügyi vagyona folyamatosan, az utolsó 3 évben infláció felett növekszik a pénzügyi vállalatokkal és a bankrendszerrel szemben a lakosság részéről.

9. ábra: Az összes eszköz és vagyon mértéke az EU-ban (2014)

Forrás: MNB (2017) 7.p.

Az MNB 2017-ben publikált tanulmánya alapján a nemzeti számlák adatait alapul véve az Európai Unióban a háztartási szektor összesen több mint 61 ezer milliárd euró vagyonnal (a GDP 438 százaléka) rendelkezett 2014 végén. A vagyonban a reáleszközök állománya közel 30 ezer, míg a pénzügyi eszközöké közel 31 ezer milliárd eurót tett ki. A háztartások összes tartozása megközelítette a 10 ezer milliárd eurót, így a szektor nettó vagyona 51,4 ezer milliárd euró (a GDP 368 százaléka) volt 2014 végén.

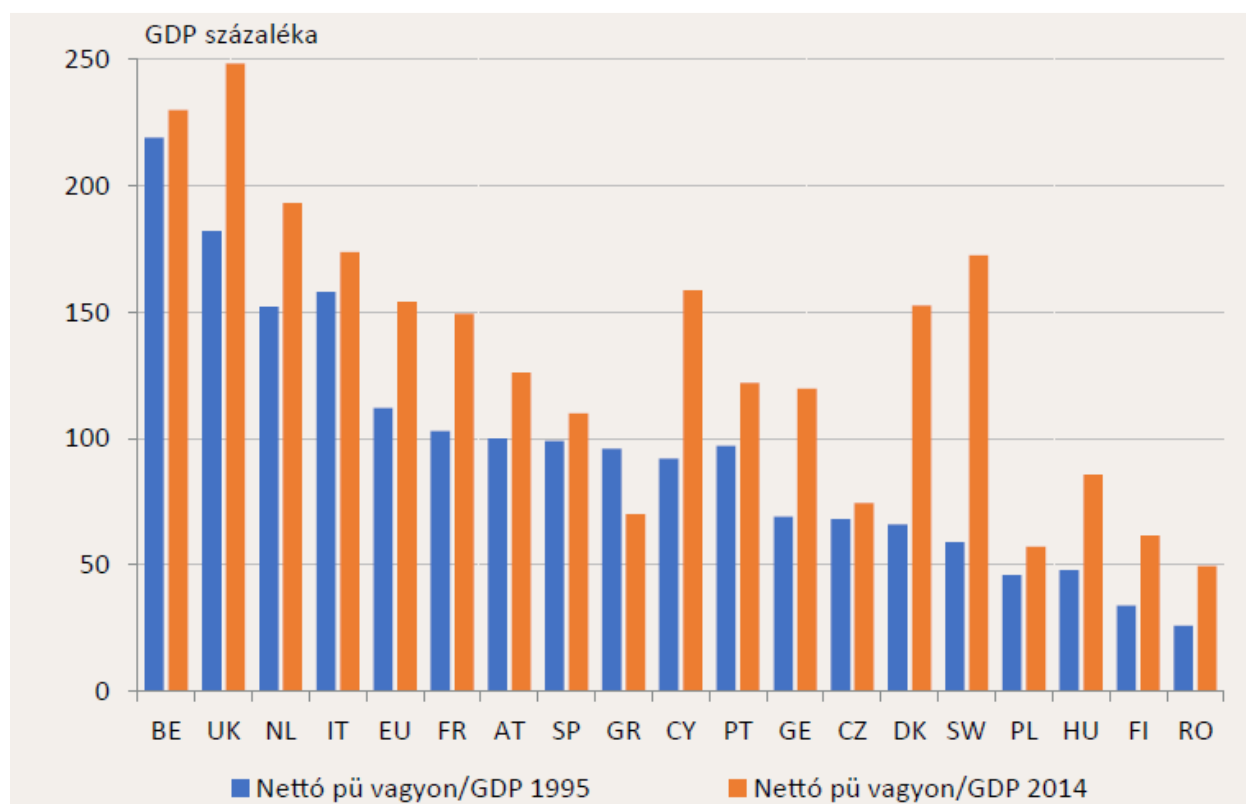

10. ábra: A háztartási szektor bruttó pénzügyi vagyonának összetevői egyes uniós országokban 2014 végén, a GDP százalékában

Forrás: MNB (2017), 12.p.

Ahogy látható a háztartási szektor nettó vagyonát illetően hazánk az EU-s rangsor végén található, azonban megelőzi Szlovákia és Lengyelország vagyonát, valamint Csehországot is. Arányaiban a legkevésbé Lengyelország háztartási szektorában található a legkisebb mértékű adósság. (10. ábra)

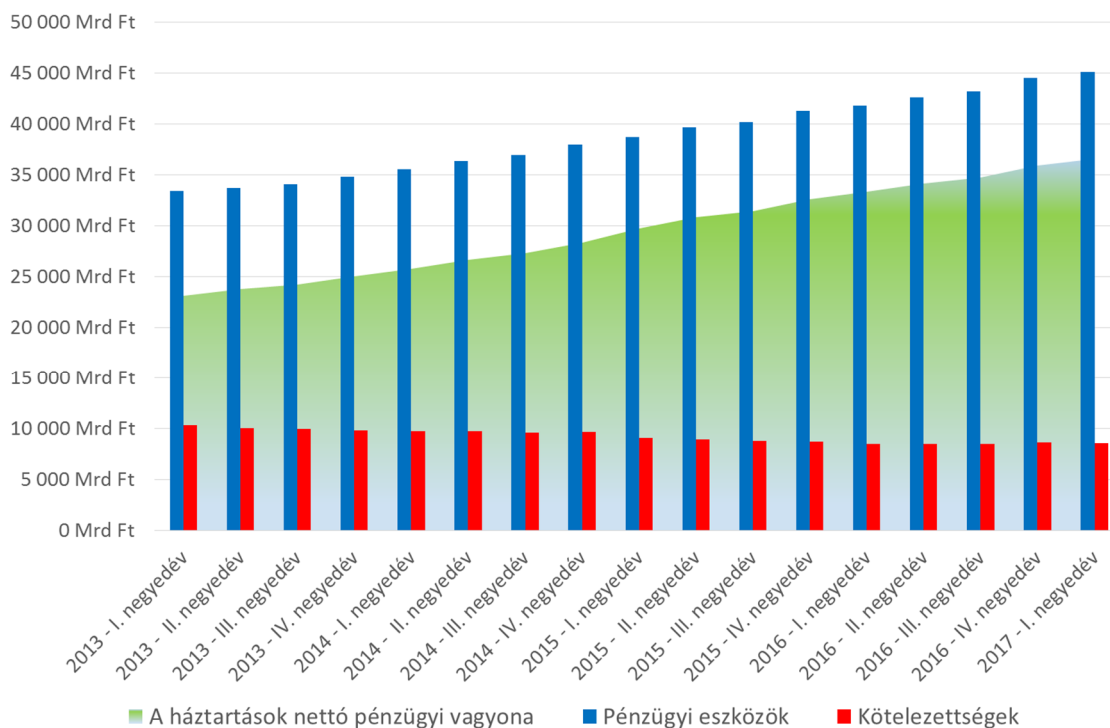
Országoként nagymértékben eltér, milyen eszközben tartják a vagyonukat. Ahogy megfigyelhető, hazánkban GDP arányosan 50 százalék körül alakul a pénzeszközök értéke, amely a Visegrádi-országok értékéhez képest magas, illetve a V4-es országcsoportban nálunk a legmagasabb a részesedések aránya. Szintén megállapítható, hogy a Nyugat-Európai országokban sokkal nagyobb a szerepe a biztosítástechnikai eszközöknek, mint Kelet és Dél-Európában. (10. ábra)

11. ábra: A háztartások nettó pénzügyi vagyona 1995 és 2014 végén, a GDP százalékában
Forrás: MNB(2017) 13.p.

Fontos arra tekinteni, hogy miként változott a különböző országok nettó pénzügyi vagyona 1995-höz képest 2014-re. Megállapítható, hogy csupán Görögország esetében van a pénzügyi vagyon tekintetében visszaesés, amely a recesszióban lévő balkáni ország esetében nem meglepő fejlemény. Szintén leszűrhető a tendencia, hogy a válság különösen a Dél-Európai országok gazdaságára, ez a pénzügyi nettó vagyon változásából kitűnik Spanyolország, Itália esetében. Ezzel szemben az Észak-Európában található országoknál megfigyelhető a drasztikus emelkedés, példa erre Svédország, Dánia, és az Egyesült Királyság. (11. ábra)

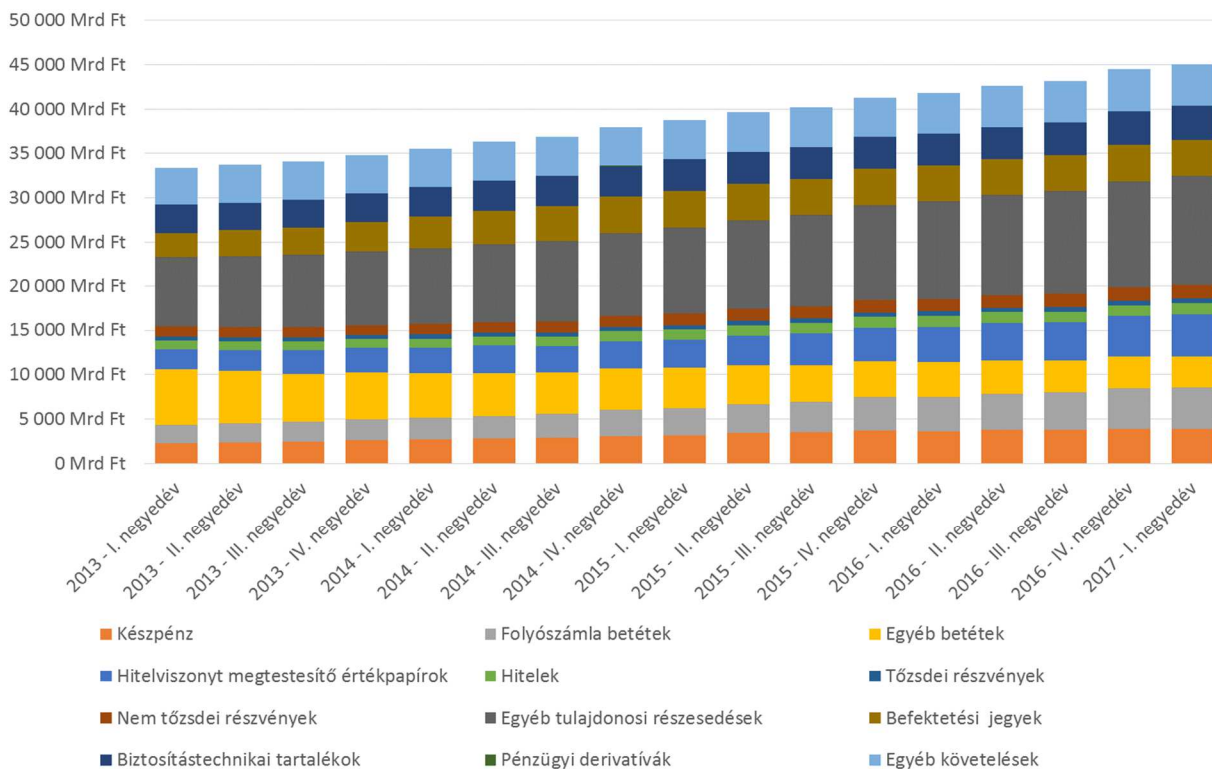
A V4-országcsoportot vizsgálva, megállapítható, hogy a nettó pénzügyi vagyon hazánkban nőtt a legnagyobb mértékben GDP arányosan a MNB elemzőinek számításai szerint. Ha a magyar háztartások pénzügyi vagyonát vizsgáljuk, akkor látható, hogy az elmúlt években folyamatosan emelkedő tendenciát mutatott. (12. ábra)

12. ábra: A magyar háztartások pénzügyi vagyona (Mrd Ft)

Forrás: MNB adatai alapján saját szerkesztés

A háztartások pénzügyi vagyonának összetétele arányaiban nem sokat változott az évek folyamán. Elmondható, hogy a legnagyobb részt az egyéb tulajdonosi részesedések teszik ki, illetve az egyéb követelések, egyéb bevételek, készpénz, tőzsei részvények. Hozzávetőlegesen tartották pozíciójukat az elmúlt évek MNB adatai alapján. (13. ábra)

13. ábra: A háztartások pénzügyi vagyonának összetétele (2013-2017)

Forrás: Az MNB adatai alapján saját szerkesztés

A MNB statisztikái mellett érdemes megemlíteni az Európai Központi Bank által egységesített kérdőív és módszertan alapján készülő HFCS nevű felmérést. A HFCS nemzetközi, egységes felvett statisztika, amely a háztartások fogyasztásáról, jövedelméről, reál és pénzügyi vagyonáról, valamint hiteleiről egy elemzési keretben gyűjt információkat. A kutatás tapasztalatai alapján megállapítható, hogy fontos a saját lakóingatlan birtoklása, amely az elsődleges hitelfelvételi célként is szerepel, biztosítva nagyobb értékű ingatlanok megszerzését. A reáleszközöket tartalmazó nettó vagyon eloszlása egyenletesebb a pénzügyi eszközöknél, amely szintén a magasabb ingatlantulajdonlásra vezethető vissza. A pénzügyi eszközöknél pedig a likvidebb megtakarítási formák a leginkább népszerűek, eszközdiverzifikációt csak a magasabb jövedelmű háztartásoknál figyelhető meg. (Boldizsár et al, 2016)

2.3. Hazai és nemzetközi kutatási eredmények a pénzügyi kultúra kapcsán

Bárczi – Zéman (2015) említi, hogy az összehasonlító kultúrakutatások egyik legnagyobb empirikus vizsgálata Hofstede – Hofstede (2008) szerzőkhöz kötődik, akik szerint az egyes nemzetek kultúrái az alábbi öt dimenzió mentén különböznek egymástól:

1. a hatalmi távolságban, azaz az emberek közötti egyenlőtlenségek kezelésének módjában;
2. az individualizmus vs. kollektívizmus tekintetében, azaz az egyén és a közösség egymással való kapcsolatában;
3. a társadalmi nemi szerepek felfogásában;
4. a bizonytalanságkerülésben, azaz a kétes társadalmi helyzetek tolerálásában; valamint
5. a rövid vs. hosszú távú orientációban, azaz a jövőről való gondolkodásban.

Az egyén jellemző kulturális jegyei, a tanulás, valamint a szocializáció lévén alakulnak ki, így erőteljes hatást gyakorolhatnak pénzügyeinkre is. A pénzügyi kultúra nem új keletű fogalom, amit igazol, hogy a fogalmat az 1900-as években is használták. Olyan pénzügyi kifejezésről van tehát szó, amelynek egyértelmű és mindenki által elfogadott meghatározása mind a mai napig nem alakult ki. (Kovács et al, 2013)

A világméretű recesszió és világgazdasági válság oka ezúttal elsődlegesen nem a reálgazdaság strukturális problémáira vezethető vissza, hanem a pénzügyi szektorban megvalósult termék innovációhoz és az ahhoz kapcsolható deregulációhoz. (Borszéki, 2010; Botos, et al., 2012; Béres – Huzdik, 2012; Biedermann, 2012)

Hung és szerzőtársai (2009) megfogalmazása szerint a lakosság számára megfelelő pénzügyi döntést az adekvát és elfogadható pénzügyi ismeretek hiányában nem lehet meghozni.

A pénzügyi kultúra fogalmát Hung és szerzőtársai különböző tanulmányok szintézisében a következő pontokban foglalták össze:

1. a pénzügyi tudáson;
2. a pénzügyi folyamatok megértésének képességén;
3. a pénzügyi tudás alkalmazási képességén és a megszerzett tapasztalatokon;
4. a pénzügyi összefüggések és definíciók ismeretén;

5. a megalapozott pénzügyi döntések meghozatalának képességén;
6. a legalapvetőbb pénzügyi fogalmak ismeretén;
7. az egyszerű (alapvető) pénzügyi döntések meghozatalának képességén;
8. a megalapozott és tudatos döntések meghozatalának képességén; valamint
9. az egyszerű pénzügyi fogalmak ismeretén keresztül.

„A pénzügyi ismeretek és képességek olyan szintje, amelynek segítségével az egyének képesek a tudatos és körültekintő döntéseikhez szükséges alapvető pénzügyi információkat azonosítani, majd azok megszerzése után azokat értelmezni, és ez alapján döntést hozni, felmérve döntésük lehetséges jövőbeni pénzügyi, illetve egyéb következményeit.” (MNB, 2008)

Egyetértek Béres et al. 2013-as megállapításával, hogy a pénzügyi kultúrát nem fogalomként, hanem ismerethalmazként, koncepcióként kell kezelni, és vizsgálni és több dimenzióon keresztül határozható meg.

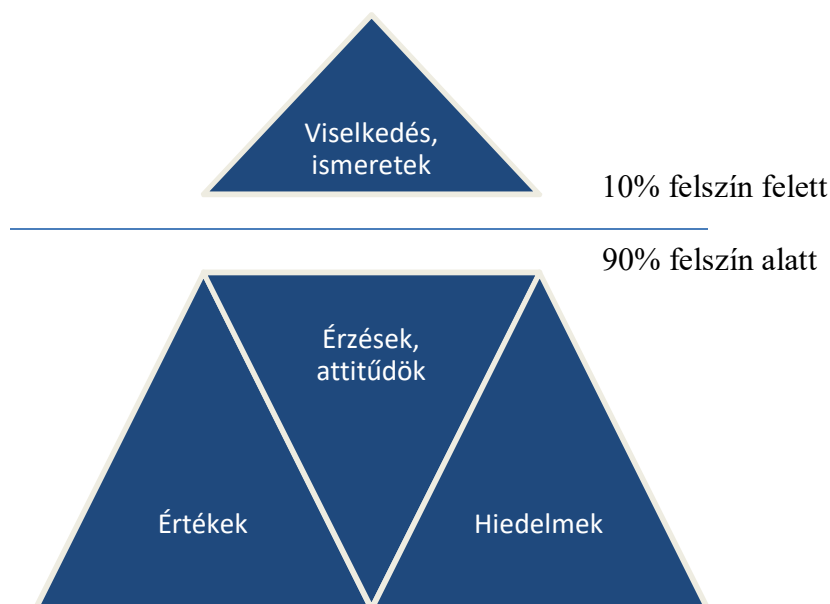
Süge (2010) véleménye szerint a pénzügyi kultúra minden olyan dolgot magába foglal, amely segít az embereknek a pénzügyi kérdésekben való tájékozódásban, és elősegíti az anyagi jólétet. Abban azonban minden szakértő egyetért, hogy a pénzügyi kultúra erősen kötődik a pénzügyi tudáshoz. Ezt alátámasztja, hogy az angolszász szakirodalom nem kultúraként, hanem tájékozottságként azonosítja a fogalmat. (financial culture helyett financial literacy) (Csiszárík et al, 2016)

A pénzügyi képességek Xu és Zia (2012) szerint nem veleszületett tulajdonság, hanem tanulás útján szerzhető meg, ugyanakkor nem lehet értelmezni meglétét, ha azt gyakorlatban nem képes alkalmazni, erre példaként a szerzőpáros a kamatos kamat számítását hozta fel.

Teljesen egyetértek Huston (2010) véleményével, aki szerint a pénzügyi műveltség erősítése közpolitikai cél kellene, hogy legyen, amely komoly társadalmi jólétet fokozó tényező lehet. Az OECD és a Világbank közös tanulmányában akceptálja a fenti állítást, amely szerint a pénzügyi műveltség olyan képességek sorozatát jelenti, amely egyaránt fontos lehet a fogyasztók számára a fejlett országok pénzügyi piacain, és ugyanolyan értékes lehet a szegények számára is. (Csiszárík et al. 2016)

Lusardi és Mitchell (2006) véleménye szerint a racionálisan gondolkodó és gazdálkodó egyének a magasabb jövedelmet nem költik el, hanem megtakarítást képezhet belőle, annak érdekében, hogy az esetlegesen kieső jövedelmeket megfelelően tudják pótolni. Fontos a tudatosság, amely lehetővé teszi kedvezőtlen élethelyzetek és váratlan kiadásokra történő felkészülést.

Husz és Szántó (2011) megállapították, hogy a pénzügyi kultúra fogalmát szűken értelmezték az eddigi alapvetően hitelintézeti orientációjú kutatások, és Selfridge és Sokolik (1975) jéghegy modelljét vették alapul ennek értelmezésében. A kutatások túlságosan a felszínre helyezik a fókuszot, nem pedig a felszín alatti meghatározó tényezőkre. (14. ábra)

14. ábra: A kultúra jéghegy modellje – Selfridge és Sokolik (1975) alapján

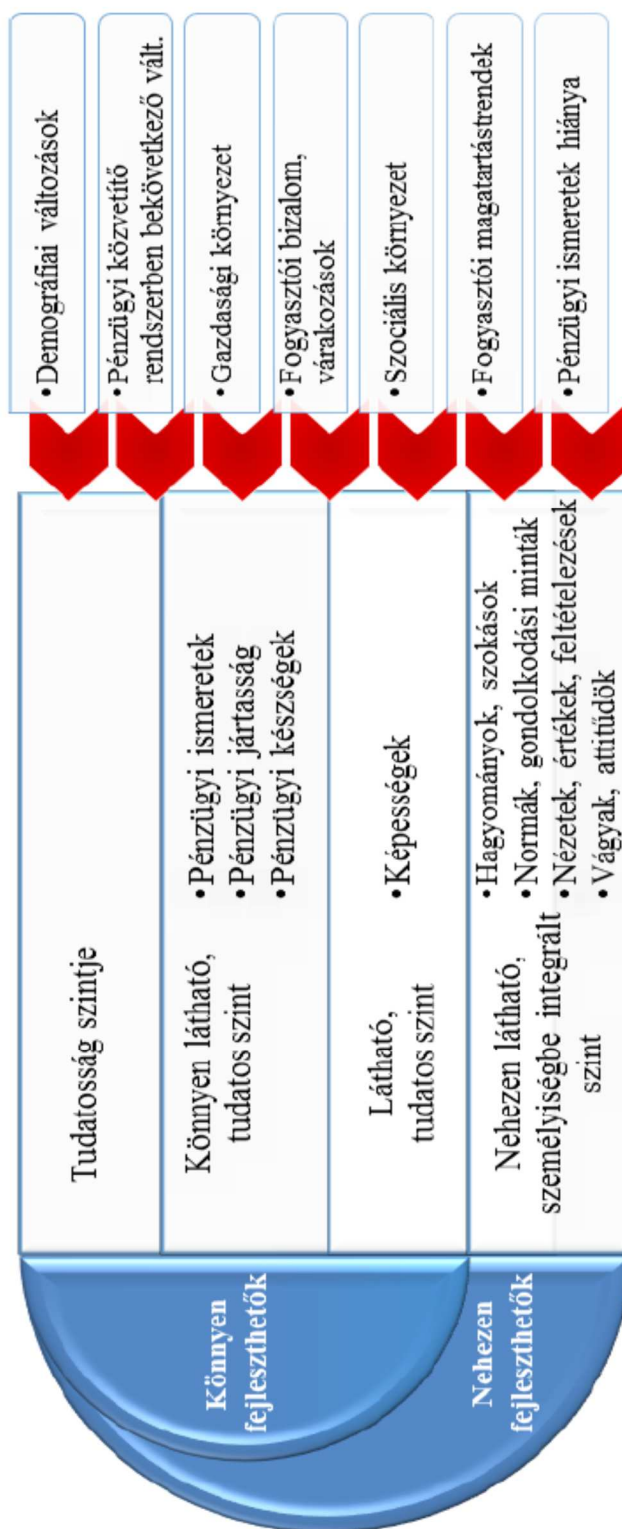
Forrás: Kovács – Mészáros (2015) 278 p. alapján saját szerkesztés

A „felszín alatti” rész tartalmazza azokat a tényezőket, amelyek a múltban kialakult gondolkodási és viselkedési minták, a meggyőződések és berögződések. Jellemzőjük, hogy amelyek láthatók, nehezebben tárhatók fel, s így sokkal nehezebb a rájuk való hatás is. Ezek az elemek azok, amelyek tartósan hosszabb távon is meghatározzák a pénzügyi döntéseket. A pénzügyi kultúra összetevői tehát:

1. A **pénzügyi tájékozottság**: a pénzügyekkel kapcsolatos megfelelő informáltság és a helyes pénzügyi ismeretek megléte.
2. A **pénzügyi írástudás**: képességek az információk megfelelő feldolgozásához és abból a megfelelő, jó döntések meghozatalához. (Balázsné, 2013)

Balázsné (2013) modelljében a legfelső szinten a pénzügyek világához kapcsolódó alapfogalmak, folyamatok ismeretét jelenti, amely tanulási folyamatok révén elsajátítható. Az ismeretek gyakorlati alkalmazása jelenti a készséget és jártasságot, amely közül az előbbi teljesítményképes tudást jelent, amely automatikus.

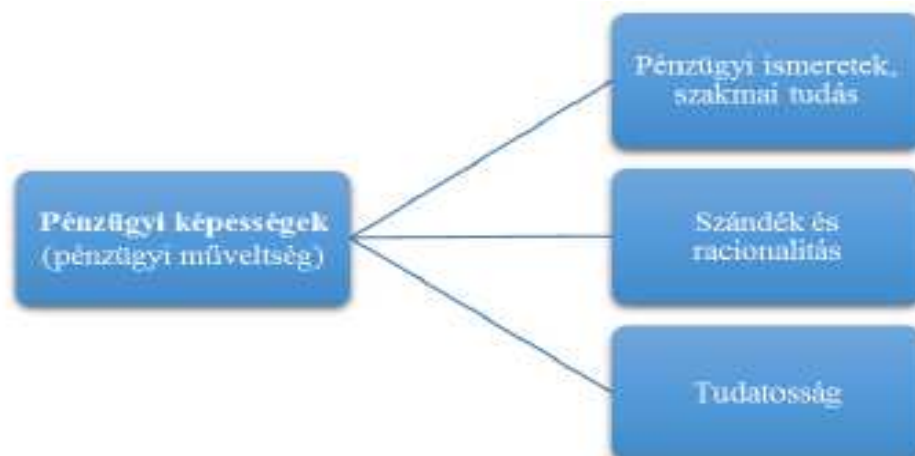
A modell közepén a képességek szerepelnek, amelyben az egyén biológiai és pszichológiai tulajdonságai, amely valamilyen tevékenység elsajátítása útján fejlődik ki. Összetevőként ide sorolható az egyén anyagi helyzete és lehetősége, mivel ezen tényezők hatnak ki a cselekvés irányára. A modell alsó szintje a konstruktív magatartást megalapozó kompetenciaelemek találhatóak, így a normák, értékek, minták, attitűdök és szokások.

15. ábra: A pénzügyi kultúra kompetencia modellje és hatótényezői

Forrás: Balázsné (2013) 41.p.

Ha a pénzügyi kultúrát függvényszerűen kifejezve, a pénzügyi kultúra mértéke (FC – financial culture) a pénzügyi képességek (FS - financial skills) függvénye: $FC(x) = f(FS)$ (Csiszárík et al, 2016), amely helyességét Hung és szerzőtársai tanulmánya is alátámasztja.

16. ábra: A pénzügyi kultúrát meghatározó képességek összetevői

Forrás: Csiszárík et al, (2016) alapján

Andrássy – Szabó (1999) úgy fogalmaz, hogy a kultúra: életszemlélet, értékek, normák, cselekvések együttese. Mindezek háttérében az előző generációtól örökölték állnak, mi magunk pedig megpróbáljuk átadni a következő generációnak. Ebben a megfogalmazásban nem esik szó konkrétan a pénzügyi kultúráról, de akár erre is gondolhatnánk.

A pénzügyi attitűdök, személyiségtípusok 1970 óta számos kutató vizsgálja, az egyének pénzhez való viszonyát közgazdasági és pszichológiai vetületben egyaránt. Goldberg és Lewis (1978) három főbb típusát különböztette meg:

- gyűjtögetők,
- önállóságra törekvők,
- és hatalmi játékosok.

Yamamuchi és Templer (1982) vizsgálta a pénz iránti attitűdöt, és Mellanhoz (1997) hasonlóan többdimenziós fogalomként értelmezte, kutatásuk első dimenziójában a hatalom-presztizs, amely a siker szibóluma, ebben az értelemben a pénz hozzásegíti az egyént, hogy biztonságra, szabadságra tegyen szert (Németh et al., 2016). Németh et al, (2016) feltárták, hogy Yamauchi és szerzőtársa kutatása megegyezik Goldberg és Lewis (1978), Zsótér és Nagy (2012) kutatási eredményeivel. Bell (1998) megállapította, hogy a hatalom-presztizs dimenzióba tartozó egyének hajlamosak a fogyasztásbővítésre, illetve adósságközpontú magatartásra, amely végső eredője a kényszeres vásárlás lehet.

Második dimenzióként jelenik meg a megtakarítás és az időtényező, amely személyeknél hangsúlyos a jövőre való felkészülés, ezzel együtt a pénzügyi helyzet folyamatos kontroll alatt tartása. Jellemzőjük, hogy képesek a jelenbéli fogyasztás korlátozására a jövőbeli magasabb fogyasztás ellenében (Németh et al., 2016).

Harmadik személyiségdimenzióként Yamauchi – Templer (1982) a bizonytalanságot jelölte meg, jellemzője ennek a csoportnak, hogy gyanakvó a hozzáállásuk a pénzzel szemben, amely oka, hogy kismértékű az ismeretük a pénzügyek területén.

Attitűdjeink szociálpszichológiai értelemben véve egy adott attitűdtárgyhoz való értékelő viszonyulásunkat jelentik (Halász – Hunyady – Marton, 1979), ez alapján a pénzügyi attitűdnek a pénzzel, pénzügyekkel kapcsolatos értékelő viszonyulásunkat nevezhetjük Mészáros (2012) meghatározása alapján. A pénzzel kapcsolatos attitűd mérésére az egyik leggyakrabban

alkalmazott mérőeszköz, a Yamauchi és Templer (1982) nevéhez fűződő MAS (Money Attitude Scale – Pénzügyi Attitűd Skála), amelyben a kényszeres vásárlást vizsgálták. A skála pontosságát, érvényességét több országban is tesztelték, mint az kínai, egyesült államokbeli, angol és mexikói mintán is (Tang, 1993; Furnham, 1984, 1996; Yamauchi – Templer, 1982; Roberts – Shepulveda, 1999).

Hazai kutatásokban Bauer és Mitev (2011) alkalmazta a skálát, eredményeik szerint a pénztartalékoló magatartás és a pénzügyi megfontoltság nem alkot közös dimenziót.

Furnham (1984)-ben alkotta meg a hitelekre és megtakarításokra alkalmazott Money Beliefs and Behaviors Scale nevű skáláját, amely 60 változóból készített 6 főkomponenst, amelyek:

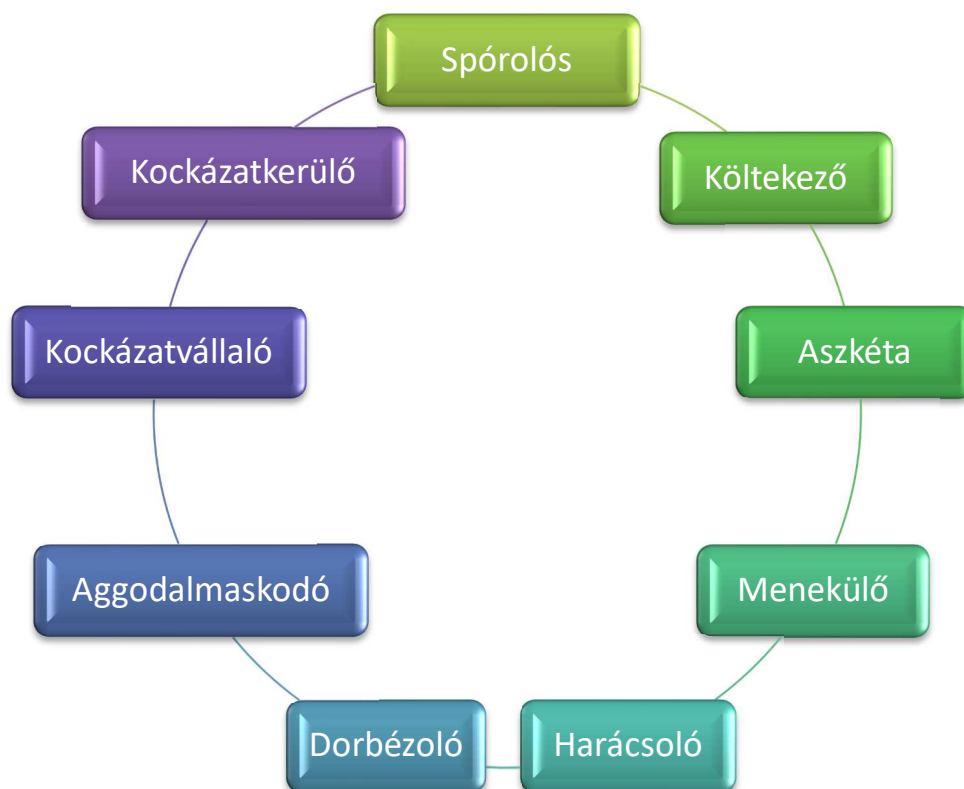
- I. Kényszeresség (másokkal való összehasonlítás),
- II. Hatalom (pénz birtoklása),
- III. Megtakarítás (biztonság),
- IV. Biztonság (konzervativizmus a pénzügyekben),
- V. Elégedetlenség (sohasem elég a pénz),
- VI. Erőfeszítés (a munka értékkel bír).

Christopher és szerzőtársai (2004) továbbfejlesztették a Furnham skáláit, és rövidítve alkalmazták őket, így összesen 4 faktort találtak. Ezek az elégedetlenség, öntömjénezés, konzervatív hozzáállás, valamint negatív érzelmek a pénzzel kapcsolatban.

Tang (1993) hat faktort detektált a pénzzel kapcsolatos attitűdöknek, amely 12 kérdéses kérdőívet alkalmaz, később 6 állítással 3 faktort hozott létre későbbi kutatásával.

Mellan 1997-es tanulmányában kilenc személyiségtípust különböztetett meg a pénzhez való viszonyuk alapján, melyet a 17. ábra mutat be.

Mellan (1997) véleménye szerint spórolósnak az minősíthető, aki tartózkodik a pénzének elköltésétől, mivel egyfajta biztonságot képvisel számára. A költekező számára az okoz örömet, ha arra költheti a pénzét, aminek szükségét érzi, jellemző az impulzív vásárlás a típusba tartozó egyénekre. Az aszkéta csoportot zavarja, hogy sok pénzüük van, amely büntudatot ébreszt bennük. Menekülők sajátossága, hogy ódzkodnak a napi pénzügyi döntések meghozatalától, nem terveznek, nem készítenek költségvetést sem. Németh és szerzőtársai ezt a típust párhuzamba vonták Yamamuchi és Templer (1982) bizonytalanság kategóriához, akik a vélt vagy valós pénzügyi tudásukat nem értékelik megfelelőnek.

17. ábra: Mellan által tipizált személyiségtípusok

Forrás: Németh et al, (2016) 15 p. és Mellan (2007) után saját szerkesztés

Harácsoló típus jellemzője, hogy a pénz mennyiségét szeretné növelni, mivel a hatalmuk eszközeként funkcionál, a spórolós és költekező csoport elegye pedig a dorbézoló, aki hajlamos egy bizonyos mértékig gyűjtögetni, azonban inger hatására impulzusvásárlóvá válik.

Az aggodalmaskodó típus itt is jelen van, a típus önbizalomhiányos, kontroll elvesztésétől tartó, ebből adódóan kézen tartja a pénzügyeit. A kockázatvállaló csoport számára a pénz izgalmat, kihívást jelent, míg a kockázatkerülők csoportja nem szeret befektetni, így a pénzt a „párnacihában tartja”. (Németh et al. 2016)

Ahogy tehát láthatjuk Mellan tipizálása alapján „a pénzügyi embertípusok” széles spektrumában mozog, bizonyos kategóriák pedig vegyülnek. Ez a tipizálás tehát inkább gazdaságpszichológiai megközelítésű, annak pénzügyi vetületeivel egyetemben.

Hazai kutatási eredmény Németh és szerzőtársai nevéhez fűződik, akik 2016-ban vizsgálták a hazai lakosság pénzügyi személyiségtípusba tartozását, ahol előre definiált pozitív személyiségtípusokat hoztak létre, melyek a továbbiak:

- érzékeny,
- beosztó,
- mértéktartó,
- fegyelmezett,
- takarékos,
- dolgozó,
- tudatos.

Ezen túlmenően Németh et al. (2016) tapasztalati úton is konstruáltak személyiségprofilokat, amelyek közé a kispénzű beosztók, pénznelő, rendpárti, érzékeny, gyűjtögető, tervező, dolgozó,

és nem kézbe tartó csoportokat tudtak létrehozni. E kategóriák között vannak átfedések, amelyeket faktoranalízis segítségével sikerült szofisztikálni.

Csiszárík et al 2016-os kutatása során 24 állításból képzett skálája a következő faktorokat hozott létre a pénzzel való attitűd kapcsán:

1. A pénz, mint eszköz értéke.
2. A pénz szociális értéke.
3. A pénz, mint rövid távú célérték.
4. A pénz, mint tradicionális érték.

Az első csoportba a pénz által elérhető célok eredmények jelentik, a másik csoport a pénzzel nyerhető szociális motivációkat, csoportélményeket sorolták be, harmadik kategóriaként a rövid távú, hedonisztikus értékdimenziót jelölték a válaszadók, míg negyedik dimenziót a biztonság, hosszú távú szerepe a pénznek, mint cselekvést alakító tényező jelent meg.

A pénzügyi kultúra mérésére számos módszert alkalmaznak. Ezek egy része önbevallásra, vagy teljesítménymérésre épül (Hung et al. 2009), azonban a fogalom összetettsége miatt a megközelítések több vizsgálati dimenziót, illetve több jelzőszámot tartalmaznak. A pénzügyi kultúrának ugyan nincs egységes meghatározása, illetve vizsgálati módszertana, azonban az egyes definícióknak van egy közös metszete, mely a pénz, illetve a pénzügyi termékek használatához, az ehhez szükséges információk beszerzéséhez, felhasználásához, pénzügyi döntések meghozatalához kötődik.

A pénzügyi kultúra fontos elemei az attitűdök és a preferenciák, mert ha valaki negatív attitűdöt mutat a jövője érdekében történő megtakarításokkal szemben, akkor nem is fog megtakarítást eszközölni.

Sokat mutat, ha a pénzügyi műveltség elemei külön-külön vizsgáljuk, azonban érdemes megvizsgálni, hogy együttesen hogyan fordulnak elő.

Napjainkban a lakosság egyre többféle pénzügyi termékkel találja szembe magát. A széles piaci kínálattal szemben, olyan felelős pénzügyi döntést, amely a megfelelő eredménnyel bír a döntéshozó számára, kielégítő pénzügyi ismeretek hiányában nem lehet meghozni (Hung et al, 2009). Ez akkor jelent igazán nagy veszélyt mind az egyénre, mind pedig az egész gazdaságra nézve, ha a korábban megszerzett pénzügyi ismereteket nem fejlesztették, ezért rész keletkezik az emberek pénzügyi tudása és a kínált pénzügyi termékek biztonságos igénybeviteléhez szükséges tudásszint között. Habschik – Britta (2007), illetve Marcolin – Abraham (2006) a megfogalmazottakat kiegészítik azzal is, hogy a pénzügyi döntéseikben egyre inkább magára hagyott egyéneknek növekvő öngondoskodási igénnyel (kényszerrel) kell megbirkózniuk.

A pénzügyi kultúra manapság alapkészségnek számít. Elengedhetetlen a pénzügyi tudás, tájékozottság az egyre bonyolultabb pénzügyi világban. A kormányok világszerte hatékony módszereket kívánnak alkalmazni a lakosságuk pénzügyi kultúrájának fejlesztésére, szem előtt tartva az élethosszig tartó tanulás kívánalmait.

Az OECD definíciója szerint a pénzügyi képzés fogalma a következő:

„A pénzügyi képzés az a folyamat, melynek segítségével az egyének jobban megértik a pénzügyi termékeket és fogalmakat; és információk, oktatás és/vagy objektív tanácsadás segítségével fejlesztik készségeiket és magabiztosságukat, így jobban felismerik a pénzügyi kockázatokat és lehetőségeket, megalapozott döntéseket hozhatnak, tudják, hová fordulhatnak segítségért, és más tényleges lépéseket tehetnek pénzügyi jólétük és biztonságuk növelésére.”

A pénzügyi kultúra szintjének mérése prioritást élvez azokban az országokban, ahol hatékony pénzügyi képzést kívánnak megvalósítani, és országos szinten szeretnék ezen képzések hatásait értékelni. A mérések fényt derítenek arra, hogy milyen pénzügyi programot kell kidolgozni és segítséget nyújt annak eldöntésében is, hogy mely csoportoknak van leginkább szüksége az effajta segítségre. (Bárcki – Zéman, 2015)

Az OECD Nemzetközi Pénzügyi Képzési Hálózata (INFE) által kidolgozott felmérés az alábbi munkadefiníciót használta kiindulópontként:

„A pénzügyi kultúra a tudatosság, ismeretek, készségek, attitűdök és viselkedések kombinációja, melyekre szükség van a megalapozott pénzügyi döntések meghozatalához és végső soron az egyéni pénzügyi jólét eléréséhez.” (Atkinson – Messy, 2012)

A felmérés a pénzügyi kultúrát vizsgálja, az alapkérdések a pénzügyi ismeretekre, a pénzügyi viselkedésre és a pénzügyi kultúra különböző aspektusaira vonatkozó attitűdökre kérdez rá. A felmérés kérdőíve rákérdez a kérdőívet kitöltők szociodemográfiai jellemzőire is. A feltevés abból indul ki, hogy a magas pénzügyi kultúrájú emberek alapszinten ismerik a fontosabb pénzügyi fogalmakat. A felmérés ezen kérdéscsoportjának eredményei között különösen aggasztónak találják a szerzők azt a tényt, hogy viszonylag magas volt azok aránya, akik nem tudták kiszámítani a betétek egy évre jutó egyszerű és kamatos kamatát sem. (Atkinson – Messy, 2012) Aggasztónak találták még azt is, hogy kevesen vannak tudatában a diverzifikáció jelentőségének. Feltevés, hogy a pénzügyi viselkedés jelentős hatással van az egyén pénzügyi jólétére, ezért nagyon fontos kérdéskörnek tartják a szerzők. A felmérés eredményeként országokon belül is szignifikáns eltérések mutatkoztak, az országok között pedig észrevehetőek voltak a különbségek. Aggasztónak találták azt a tényt, hogy a felmérésben résztvevőknek nincsen aktív, megalapozott piaci részvétele, vagyis kevesen mérlik fel a piacot és kevesen szereznek be független információt vagy tanácsot a pénzügyi termékek vásárlása előtt. Jellemző továbbá az aktív megtakarítások hiánya. Ugyan nem széles körben, de elterjedt a napi szükségletek céljaira történő hitelfelvétel.

A pénzügyi kultúra és annak a gazdasági tevékenységre gyakorolt hatása egyre inkább nagyobb figyelmet kap. Felvetődik a kérdés: Melyek azok a faktorok, amelyek meghatározzák a háztartások pénzügyi kultúráját? Az amerikai kormány 2010-ben a következő meghatározást fogadta el (Remund, 2010), (Emmons, 2005):

"Pénzügyi műveltség az egyén azon képessége, hogy tudását olyan mértékben tudja alkalmazni, hogy pénzügyi forrásait hatékony tudja kezelni, a pénzügyi jólétet egy életen át tudja biztosítani."

A pénzügyi kultúra nemcsak a megfelelő pénzügyi fogalmak ismeretét jelenti, hanem a képességet, hogy helyes pénzügyi döntéseket hozzunk. Remund (2010), Huston (2010), és a Knoll és Houts (2012) szerint azonban a pénzügyi kultúra meghatározása még mindig vitatható, és van egy általános nézeteltérés a pénzügyi kultúra mérhetőségének módja kapcsán. Remund (2010) kísérletet tesz a pénzügyi kultúra alternatív meghatározásainak összehasonlítására. Ő szintetizálja a következő fogalmi meghatározást: pénzügyi műveltség.

„A pénzügyi műveltség olyan mérőszám, ami szerint valaki képes a kulcsfontosságú pénzügyi fogalmakat és folyamatokat olyan mértékben kezelni, hogy személyes pénzügyiben megfelelő, rövid távú döntéshozatalra képes összhangban a hosszú távú pénzügyi terveivel, miközben szem előtt tartja a körülötte folyó életeseményeket és a változó gazdasági feltételeket.” (Remund 2010 p. 284)

Kutatási eredmények –oktatás, tanulók, mikrogazdaság

Az egyéni pénzügyi kultúra kutatásának három ága létezik Almenberg és Widmark (2011) és Hornyák (2013) tipizálása szerint:

- Eltérő demográfiai területeken mérik a pénzügyi műveltséget, (Huston, 2010); (Samy et al. 2008); (Lusardi- Mitchell, 2006)
- A pénzügyi döntések és műveltség kapcsolatrendszerére gyakorolt hatását mérik (Van Rooij et al., 2007), (Fünfgeld– Wang, 2009), (Bay et al., 2010)
- Pénzügyi képzéseik hatásait vizsgálják (Borodich et al., 2010), (Huston 2010), (Chinen – Endo 2012).

Samy et al. (2008) Az ausztrál fiatalok hitelkártyákkal, nyugdíjbiztosítással, kölcsönökkel kapcsolatos tudását befolyásoló tényezőit vizsgálta, mint kulcstermékeket a 16-24 éves ausztrál fiatalok körében, kérdőíves módszerrel. A módszer erőssége volt, hogy egyes változók hatásait egyenként kimutatva vizsgálta a pénzügyi tudatosság szintjeit. A módszer előrejelzésre, javaslatokhoz alkalmas. A kutatás kapcsolatot keresett a jövedelem, munkahely, stressz, életkor, családi és baráti kapcsolatok, valamint a pénzügyi változók között.

Lusardi et al, (2010) 1997 és 2007 az amerikai egyetemi hallgatók eladósodásának okait vizsgálta, milyen okok vezettek a pénzügyi nehézségekhez. A szociodemográfiai tényezők beazonosítása után a hatóságoknál történő hasznosítással foglalkoztak. A kutatásban két korosztályt vizsgáltak, önkitöltős kérdőív segítségével, valamint szülői beszélgetésekkel. Külön választották a nemzetiségeket, és a borszint. A kérdőív kérdései inflációval, kamattal és kockázattal kapcsolatos ismereteit vizsgálták a szerzők, és megállapították, hogy a hallgatókat nem lehet homogén csoportnak tekinteni, a fiatalok neme, a szülői minta és végzettség, a baráti kapcsolatok és a pénzügyi műveltség között volt szignifikáns kapcsolat. Eredménye is lett a kutatásnak, hiszen oktatási programot dolgoztak ki (Hornyák, 2013).

Fünfgeld és Wang a pénzügyi műveltség hatását vizsgálta a pénzügyi döntésekre, és pénzügyi attitűdök alapján hozott létre homogén fogyasztói csoportokat, és az eltéréseket elemezte. Azt kívánta bizonyítani, hogy a pénzügyi ismeretek megléte önmagában még nem elegendő megfelelő döntések meghozatalához. A kérdőív kitöltői mintegy 1200 svájci állampolgár volt, amelyre feltett kérdéseket faktorelemzéssel képzett 5 faktort, amely alapján alakított ki klasztereket. A kutatás eredményeként nem lehet a fogyasztókat homogén csoportba sorolni, a csoportokban azonban folyamatosan nőtt a pénzügyi tájékozottság.

Bay et al, (2010) kutatásaiban a svéd társadalom pénzügyi tájékozottságát, számolási készség és a pénzügyi műveltség közötti kapcsolatot, itt is cél volt pénzügyi személyiség típusok kialakítása. A kutatás során három alkalommal 1000 háztartásból gyűjtöttek adatot a kutatók, a primer felmérés kérdőívezéssel történt, illetve iskolai kutatások során, a nemzetközi összehasonlítás érdekében nemzetközi felmérések mutatószámain alapul (Borodich et al, 2010); (Lusardi- Mitchell, 2007). A kutatás megállapította, hogy a felnőttek sokaságának az alapvető matematikai műveletek elvégzése sem ment megfelelően, a kutatók véleménye alapján a megfelelő kalkulatív képességek elősegítik a jó pénzügyi döntések meghozatalát.

A pénzügyi képzések hatásait Borodich et al (2010) vizsgálta amerikai, fehérorosz, japán középiskolás és egyetemista diákok körében, amely során nem csak az ismereteket mérték fel, hanem a pénzügyi ismeretek gyakorlati alkalmazását is. A kutatás jellegéből adódóan keretet adott a három nemzet pénzügyi oktatásának hatásvizsgálatával is. A teszt 50 kérdést tartalmazott 5 kategóriában, a jövedelem, megtakarítás, hitelkártyahasználat és pénzkezelés dimenziójában. A kutatás során leíró statisztikai, korrelációs és hipotézisvizsgálatokat végeztek. A kutatás eredményeképp megállapították, hogy a japán diákok magasabb eredményeket értek el a pénzügyi teszteken, mint a másik két nemzet diákjai. Az elméleti kérdésekben a japán és a fehérorosz diákok voltak jobbak, míg alkalmazásában amerikai diákok bizonyultak jobbnak. Közös eredmény, hogy minden országban, ahol tanultak már pénzügyi ismereteket a tanulók, jobb eredményeket produkáltak (Hornyák, 2013).

Chinen és Endo (2012) a pénzügyi ismeretek és oktatás közötti kapcsolatot vizsgálta egyetemisták körében, a pénzügyi oktatással kapcsolatos attitűdöket mérték, nem üzleti szakos hallgatók körében. Ismereteket 7 általános tesztkérdéssel és nemzetközi összehasonlítás érdekében a Consumer Survey on Finance kérdőívét alkalmazták. Megállapították, hogy az üzleti szakon tanuló hallgatók pénzügyi műveltsége nagymértékben meghaladta a többi képzésben résztvevő hallgatók pénzügyi ismereteit, azon belül is szignifikáns differencia volt a számolásigényes és nem számolásigényes szakon tanuló hallgatók eredményével (Hornyák, 2013).

A pénzügyi kultúra kutatások is egyre inkább fejlődnek, a legújabb irányzat a pénzügyi jólét vizsgálata, különösen (Sabri, 2011); (Huston, 2010); (Johnson és Sherraden, 2007).

Hogart és Anguelov (2003) véleménye szerint a pénzügyek oktatása segít abban, hogy a háztartások célmegtakarítással rendelkezzenek, illetve hosszú távon gondolkodjanak a pénzügyeikről. Ebbe beletartozik a hosszú távú pénzügyi tervezés, amely kitejed a családi életre is.

Fontos megállapítás Lusardi és Mitchell (2011) szerint, hogy sok esetben az iskolai végzettség pozitív irányú kapcsolatban van a pénzügyi ismeretekkel, ugyanakkor megállapítható, hogy a magasabb iskolai végzettségűek között is alacsony a pénzügyi tudás mértéke. Sabri és Macdonald (2010) álláspontja szerint a pénzügyi műveltség pozitívan hat a lakosság megtakarítási attitűdjeire.

Wiener – Doescher (2008) szerint két módja van a lakosság nyugdíjcélú megtakarításra való ösztönzésének:

- széles körű pénzügyi oktatás, háztartási ismeretek, alapvető pénzügyi és befektetési ismeretek nyújtása,
- az állami beavatkozás adókedvezmény, adójóváírások formájában.

Ugyanakkor ezen programok csak abban az esetben lehetnek sikeresek, ha felkészítik az embereket a pénzügyi preferenciák meghatározására és elősegítik a háztartások megtakarításra való ösztönzésére (Yuh - Hanna, 2010).

Egy 1997-98-ban végzett felmérés során tanulókat kérdeztek meg az állam szerepéről, a válaszokból kiderült, hogy a megkérdezett diákok a szükségesnél jóval kevesebbet tudtak a gazdaságról, és jellemzően nem látták át az állam szerepét a gazdaságban, az adót, a túl soknak, a felhasználását pedig fölösleges költsékesnek tartották. (Kerekesné, 2012)

Horváthné – Széles (2014) vizsgálta, hogy a háztartások eltérő csoportokba tartoznak megtakarítások és pénzügyi döntéseik között, illetve, hogy az állami szabályozás befolyással bír a

hosszú távú megtakarításokra. Eredményeik alapján több csoportba lehet osztani a hazai megtakarítókat, ezek a csoportok:

- öngondoskodni vágyók,
- mának élők,
- tudatos öngondoskodók pénzügyi ismeretekkel,
- öngondoskodó, pénzügyi ismeretek nélkül.

Eredményül kapták a kutatók, hogy az adókedvezmények és állami támogatások igénybevételének két akadályozó tényezője van, mégpedig az ismeret, valamint a bizalom.

A hazai kutatásokban a pénzügyi kultúra vizsgálata a fiatal generációknál kezdődött, a hitelintézetek ebben fejtettek ki CSR tevékenységet, amely piacorientációnak, brandingnek és ügyfélszerzésnek is táptalajt adhat.

A témával kapcsolatos egyik legkorábbi felmérést és azok eredményeit érdekes módon nem közgazdászok, vagy pénzügyekkel foglalkozó szakemberek végezték és értékelték. 1991-ben az MTA Pszichológiai Kutatóintézete közgazdasági oktatásban részt vevő fiatalok körében kezdte meg felmérését. Arra kereste a választ, hogy a politikai, gazdasági átalakulás milyen hatással van a fiatalok ismereteire, attitűdjeire. A felmérés 3 szakaszban történt és 1995-ben zárult. Ennek a kutatásnak az eredményeit 2001-ben hozták nyilvánosságra. A Fülöp – Berkics (2001) megfogalmazása szerint Magyarországon az emberek tapasztalatlanok voltak, nem voltak érettek a piactudásra való áttérésre. Az életszínvonal romlása, a teljes foglalkoztatás megszűnése, a munkanélküliség pedig feszültségeket okozott.

Ugyanakkor ott voltak a rendszerváltozás nyertesei, akik tudtak alkalmazkodni az új gazdasági, társadalmi rendszer által kínált lehetőségekhez. Az emberek jó része azonban még mindig az államtól várt kész megoldásokat, segítséget. Nem tudtak mit kezdeni a pénzügyi szabadsággal. A tanulmány szerint 1995-ben a fiatalok háromnegyede nyilatkozott úgy, hogy saját családja is pénzügyi nehézségekkel küzd. Összegzésként Fülöp és Berkics (2001) az oktatás fontos szerepét emelik ki. Azt mondják, hogy az új gazdasági struktúrához új szemléletű gazdasági ismeretekre és gondolkodásra van szükség – teszik ezt 2001-ben! Vegyük figyelembe, hogy az 1995-ben 14 – 18 éves fiatalok ma 35 év körüliek. Ők is képviselik azt a korosztályt, akik a primer kutatásom főszereplői. Ők azok, akik beleszülettek a tervgazdálkodásba, fiatal felnőttként pedig a piactudás részesei. Vajon hogyan voltak képesek megbirkózni a nehézségekkel, s ma milyen pénzügyi kultúrával rendelkeznek?

Magyar Nemzeti Bank 2006-ban a Pénzügyi kultúra projekt keretében a közvélemény-kutatás a fiatalok pénzügyi jártasságáról, amely során 14-30 éves fiatalok vizsgálatával feltárták tájékozottságukat az általános pénzügyi ismeretekre, valamint a pénzügyi stabilitás szempontjából kiemelt témákra vonatkoztatva. A kutatás eredményei megállapították, hogy a fiatalok nem ismerik megfelelő mértékben a pénzügyi alapfogalmakat és a pénzügyi termékek kondícióit. Különösen az időszakban jelentős problémának minősíthető, hogy a vizsgált személyek több mint egyharmada nem volt képes a forint- és a deviza alapú hitelek kockázatának reális megkülönböztetésére, a válaszadók 25%-a pedig az árfolyamváltozás. Hornyák (2013) összefoglalta a hazai középiskolások körében végzett kutatások főbb jellemzőit. (3. táblázat)

3. táblázat: A középiskolásokkal foglalkozó hazai kutatások összehasonlítása

MNB kutatás (2006)	Összehasonlítási szempontok	Econventio kutatás (2011)
a vizsgált korosztály pénzügyi ismereteinek mélysége döntéseiket befolyásoló tényezők	<i>kutatás célja</i>	a középiskolás korosztály pénzügyi tudása pénzügyekhez való hozzáállása
14-17 éves 18-30 éves korosztály	<i>célcsoport</i>	14-18 éves korosztály
2015 fő	<i>mintanagyság</i>	5734 fő
kvalitatív kutatás (fókuszcsoportos felmérés) kvantitatív szakasz (kérdőíves lekérdezés)	<i>kutatás menete</i>	fókuszcsoportos vizsgálat kérdőíves felmérés
általános pénzügyi ismeretek pénzforgalom bankkártya hitelezés nyugdíj-előtakarékosság	<i>kérdőív témaköréi</i>	általános pénzügyi ismeretek hitelezés megtakarítás biztosítás bankkártyahasználat

Forrás: Hornyák (2013) 59 p.

Hegedűsné et al. (2017) szerzőtársaival a Nógrád megyei középiskolások körében vizsgálta pénzügyi kultúrát és tájékozottságot. Tanulmányukban a fő hipotézisük volt, hogy a korábbi pénzügyi tanulmányok pozitívan hatnak a pénzügyi tájékozottságra, illetve, hogy a kvalifikáltabb szülők gyermekei a kérdésekre magasabb számban adnak jobb választ. Ezen túlmenően a szerzők vizsgálták, hogy a korrallal javul-e a pénzügyi tájékozottság. A kutatás módszertana kérdőíves felmérés volt, amely során attitűdkérdéseket és pénzügyi tájékozottságot mérő kérdéseket tettek fel. A vizsgálati feltevéseik nem teljesültek, vagyis a korábbi tanulmányok, a szülők iskolai végzettsége, és osztályba tartozás nem volt pozitív hatással a nyugat-nógrádi középiskolások pénzügyi tudására, csupán az iskolatípus játszott benne kedvező szerepet. 2012-ben készítettek felmérést a fiatalok tájékozottságát illetően, amely átlagos értékek alapján 1,78-ra értékelte pénzügyi tájékozottságát a 15-16 éves korosztály, míg a 17-18-as korosztály önbevallás alapján 2,2-es átlagos értéket kapott. Ellenséges attitűd figyelhető meg a hitelintézetekkel szemben, amely nem meglepő a devizahiteles válság egyik érett szakaszában. (Bacher, 2012)

Kerekesné (2012) áttekintette a hazai oktatástörténetet a gazdasági ismeretek oktatásának vonatkozásában, melyet az alábbiakban foglalt össze:

- Kádár korszak paternalizmusa során az állampolgárok nem érezték, hogy a döntésekbe őket is bevonják, így érdektelenek maradtak,
- A rendszerváltással nem volt képes az oktatás tartani a lépést a megváltozott környezettel, a piacgazdasági kihívásaival,
- NAT részévé vált a gazdasági ismeretek kötelező oktatása, azonban gyakorlati alkalmazása nem valósult meg,
- 2003-as kompetencia-alapú oktatásban is fontos szerepet kapott a vállalkozói ismeret és kompetencia, a gazdasági nevelés,
- 2007-ben a továbbtanulás irányába történt továbbfejlesztés.

Az ECOFIN 2008-ban létrehozta a felnőttek tudatos fogyasztóvá válási programját, illetve a diákok számára az Európai Bizottság elérhetővé tette az Európai Naptárt, ebben az időben hazánkban civil szervezetek, bankok részt vesznek a középiskolai gazdasági oktatásban.

Megemlítendő a jegybank Pénziránytű alapítványa. Az alapítvány komplex oktatási programot hozott létre Pénzügyi Oktatási Program néven, számos didaktikai segítséggel.

Balázsné (2008) tanulmányában úgy vélekedik, hogy a **magyar lakosság pénzügyi kultúrája e felmérés szerint is lesújtó**, s a következő időszak (2007 – 2013) legfontosabb feladatának a pénzügyi kultúra fejlesztését tekinti. Fontos célkitűzés kellene, hogy legyen e feladat szempontjából államnak és bankszektornak egyaránt, hogy összefogjanak és a tudatlanság miatti kockázatokból eredő veszteségeket, károkat ne hárítsák át a háztartásokra. Chikán (2014) véleménye is az, hogy ha a rendszerváltás össze tudott volna kapcsolódni a pénzügyi kultúra változásával, akkor nem lenne most ennyi bedőlt devizahitel. Hosszú évtizedek rossz beidegződéseit pedig csak a jövő generáció pénzügyi ismereteinek oktatásával lehet kiváltani.

Visszaulva a 2006-os MNB-kutatásra kiemelnék még egy témát: a hosszú távú gondolkodást, öngondoskodás kérdését. A 14–18 éveseknek hiányos ismereteik voltak a nyugdíj-előtakarékosságról, s egyáltalán: maga a nyugdíj kérdése sem foglalkoztatta őket. Időben nagyon távolinak érezték, megtakarítás szempontjából pedig nagyon hosszúnak.

A következő állomás a sorban a 2011-es újabb MNB – kutatás, melyet a GfK Hungaria Piackutató Intézet irányított. Az MNB felméréssel szinte egy időben folyt egy nemzetközi OECD – kutatás is (2010-2011-ben), melynek Magyarország is részese volt.

Mindkét kutatásban megfogalmazódott az a kérdés, hogy készít-e családi költségvetést? Az MNB – GfK kutatásban a válaszadók 32%-a nyilatkozott „igennel”. Ez a tény annál is furcsább, mert egy gazdasági válságot átvészelve, nagymértékű munkanélküliséggel küszködve, megszorításokat elviselve egyre többen küzdöttek nehézségekkel. S mégis alacsony volt azok aránya, akik felelősen gondolkodva, felmérve a család kötelezettségeit alakították a lehetőségeiket. S vajon milyen összképet mutatott az OECD – kutatás? Itt a családi költségvetés készítését összekapcsolták a család pénzügyei iránti felelősség kérdésével. Ebben a tekintetben elég nagy eltéréseket mutattak a válaszok, de összességében azonban elmondhatjuk, hogy a válságot követően egyáltalán nem érezték úgy az emberek, hogy szükséges lenne a háztartás pénzügyeit: bevételeit és kiadásait görcső alá venni.

Egy másik kérdés arra irányult, hogy voltak-e megtakarításaik a vizsgált 12 hónapban? Az MNB-GFK kutatás eredményei lehangolóak. A válaszadók 52%-ának semmilyen megtakarítása nem volt. Magyarországon csupán a válaszadók 27%-a tett félre pénzt az vizsgált időszak során, míg például Malajziában csaknem mindenki (97%). Összességében azonban csak három országban bizonyult a lakosság több mint 80%-a aktív megtakarítónak.

Érdekes eredményeket produkált az Ecoventio Egyesület és Szegedi Tudományegyetem közös kutatása, amely megállapította, hogy:

- 45%-os eredményt értek el a tudásteszten a tanulók a pénzügyi ismeretek tekintetében,
- akik tanultak pénzügyi ismereteket, azok sem tudják adekvát módon gyakorlatban alkalmazni,
- otthon látottak meghatározóak az iskolai oktatás és az internet mellett,
- a tanulók kétharmada fontosnak tartja a megtakarítást,
- ugyanakkor a spórolást feleslegesnek tartók száma 60%-ban férfi volt,
- azonban a fiúk szignifikánsan jobb teljesítményt nyújtottak, főként azok, akik internetről szerzik be az információt. (Kovács – Mészáros, 2015)

4. táblázat: A pénzügyi kultúra mérőszámainak bemutatása Hornyák alapján

Mutató elnevezése	Mutató tartalma	Mutató kiszámítása	Mutató értékei	Mutató értelmezése
Pénzügyi Tájékozottsági Mutató (PTM)	A pénzügyi tudásszintet méri	Helyes válaszok / összes válasz	0 és 1 közé esnek	Minél közelebb van értéke az 1-hez, annál magasabb a tanuló tájékozottsága
Énkép Index	Azt méri, hogy a hallgató mennyire van tisztában saját tudásszintjével	Önbevalláson alapuló és a mért pénzügyi tudás különbsége	0, vagy negatív, illetve pozitív értéket is felvehet	0 körüli , ha a hallgató reálisan értékeli pénzügyi tudását, 0-tól különböző érték: alul-, felülértékelt tudásszint
Kockázatvállalási Mutató (KM)	A bevallott/mért tudásszintet a kockázatvállalási hajlandósághoz viszonyítja	$KM_{\text{önbev}} =$ kockázatvállalási szint/pénzügyi tudás (önbevallás alapján) $KM_{\text{valós}} =$ kockázatvállalási szint/pénzügyi tudás (mért)	0 és végtelen közötti értékek	1: kockázatkezelő egyén 1 alatti érték: kockázatkerülő egyén 1 feletti érték: kockázatvállaló egyén

Forrás: Hornyák, (2015) 61.p. alapján saját szerkesztés

Hornyák (2013) kutatásában felmérte a középiskolás diákok gazdasági ismeretei, pénzügyi szokásait, valamint pénzügyi intézetekkel kapcsolatos attitűdöket. 2012- 2013 között végezte el felmérését Budapesten, Kelet- Magyarországon és Nyugat- Magyarországon, 15-19 éves középiskolás tanulók között, közel azonos iskolatípusba tartozó diákokat vizsgálta. A módszer kérdőíves felmérés volt, mérte a pénzügyi ismereteket, a pénzhez való hozzáállást, a pénzügyi viselkedés meghatározó elemeit, bankkal kapcsolatos tényezőket. Kutatásában igazolta, hogy a pénzügyi attitűdök, kompetencia és bankmarketing közötti kapcsolatot, a pénzügyi kultúra levezetésével. A kutatásával igazolta a pénzügyi kultúra mérésének szükségszerűségét, pénzügyi műveltség fejlesztését, oktatási hatékonyság fokozását. (4. táblázat)

Horváthné (2014) disszertációjában a hazai lakosság megtakarításait és az adókedvezmények hatásait vizsgálta. Felvetései szerint a hazai lakosság megtakarítások szempontjából különböző típusokba sorolhatóak, illetve az állam szerepét fontosnak értékeli a megtakarítási döntések meghozatalakor. A kutatása során két hullámban, feltáró és átfogó kutatást végzett, mindkettőt kérdőíves módszer segítségével, kérdőívet 4106 háztartásban töltötte ki. A kutatásában a szerző saját modellt alkotott a megtakarításokra, amelyben a megtakarítási hajlandóságot befolyásoló tényezőket, az állam szerepét, valamint a lakóhely földrajzi elhelyezkedése nem determinálja a lakosság megtakarítási habitusát, azonban település-típusonként eltérés mutatkozik a hazai lakosság megtakarítási szokásaiban.

Balázné (2013) doktori kutatásában a lakosság pénzügyi szolgáltatásokhoz való attitűdjét és a bankmarketing szerepét vizsgálta, amely során elemezte a bizonytalanságot a pénzügyi szolgáltatások igénybevétele kapcsán, a válság hatását, a banki szolgáltatások közérthetőségét. A dolgozata primer kutatásában vizsgálta a banki szolgáltatókat, illetve a lakossági ügyfeleket egyaránt, előbbi mélyinterjú, míg utóbbi csoportot kérdőíves kutatás segítségével.

Az Ecoventio (2013) és Huzdik et al. (2014) vizsgálatában a hazai felsőoktatási intézményben tanulók pénzügyi kultúráját vizsgálták. Tanulmányukban vizsgálták, hogy a hallgatók valós és vélt tudása között különbség van, illetve a pénzügyi döntések meghozatalakor a szubjektum befolyásolja a kockázatvállalást, nem pedig a valós pénzügyi tudás.

Kutatásaik során két mutatóval mérték a pénzügyi tájékozottság szintjét, az egyik a pénzügyi tájékozottság mutató, amely 21 elméleti és gyakorlati kérdésre adott válasz alapján számolták ki, figyelembe véve az OECD felmérést. A változó 0 és 1 között, vagyis minél inkább közelebb van az 1-es értékhez, annál inkább kedvezőbb. A másik mutató az énkép index, amely a saját pénzügyi tudásszintjét hivatott mérni önbevallásos alapon. Ezen kívül megalkották a kockázatvállalási mutatót, amely önbevallás alapján a pénzügyi kockázatok felvállalását méri.

A kutatásuk eredményeképp megállapították, hogy különbség mutatkozik a felsőoktatási tanulók valós és vélt tudása között, a többség megfelelően ítéli meg azt. A második hipotézis alapján megállapította Huzdik et al. (2014), hogy a felsőoktatási hallgatók közül a fiatalabb korosztályra kockázatkerülő magatartás figyelhető meg, amely nem igazodik valós és vélt pénzügyi tudás szintjükhöz, vagyis nem tudták bizonyítani a kapcsolatot.

Németh et al, (2016) a pénzügyi kultúrát fejleszteni kívánó kedvezményezéseket vizsgálta meg, 110 elemű kérdőív segítségével, az Állami Számvevőszék pénzügyi kultúra együttműködésben részt vevők között. Vizsgálataikban megállapították, hogy a pénzügyi kultúra fejlesztését szolgáló képzések igen rövidek, néhány órásként, az eredmények visszamérése nélkül. Mivel több témát is átfog a program, így egy-egy témára csak igen rövid idő marad. Ezen túlmenően probléma, hogy a tananyagok nem elérhetőek, és a képzési struktúra sem teljesen transzparens. Finanszírozás tekintetében a fiatalok képzése közpénz útján (pl EU-s támogatások, központi költségvetési források) és a hitelintézetek által nyújtott támogatásokkal történik. Komoly probléma ezen túlmenően, hogy a leginkább hátrányos helyzetű felnőttek kimaradnak a pénzügyi ismeretek közvetítéséből.

Tatay (2009) megállapította értekezésében, hogy az uralkodó közgazdasági elméletek alapján nem magyarázható a hazai háztartások megtakarításainak alakulása, és a fiatalok egyre korábban érik el az egy főre jutó jövedelem maximumot.

Mihályné (2017) értekezésében a babakötvény megtakarítást generáló tényezőit vizsgálta, amelyben arra a következtetésre jutott, hogy a legszegényebb rétegnél nem idéz elő vagyonszerzést a babakötvény konstrukció, és zömében azok veszik igénybe, akik az életkezdesi támogatáson felül is szeretnének takarékoskodni.

Kovács és Mészáros (2015) tanulmányában vizsgálta a diákok életkora és takarékosági hajlandósággal és pénzzel való bánásmód kapcsolatát, és a családi diskurzus szerepét a pénzügyekről, illetve hatással van-e a diákok pénzügyi kultúrára a diskurzusok gyakorisága. A kutatási eredményeik alapján megállapították, hogy a takarékoság elfogadása kapcsolatban van a pénzügyekben való jártasságnak, illetve az iskolai évek előrehaladtával a tanulók nagyobb fokú ismerettel rendelkeznek. Megállapították azonban, hogy a nem hasznosítják a pénzügyi tudásukat megfelelően.

Csiszárík-Kocsir (2016) kérdőíves kutatásában vizsgálta a pénzügyi tájékozottságot, illetve az etikus magatartáshoz kapcsolódó attitűdöket kérdőíves felmérésében, a kérdéssor 9 kérdést tartalmazott, szegmentáló ismérvek az iskolai végzettség, kor, és a nem volt. Célja volt a vizsgálatnak a generációs marketingben elterjedt definíció szerint Y és Z generáció pénzügyi ismereteinek vizsgálata. A kutatás eredménye, hogy a társadalomban háromféle csoport létezik az etikus pénzügyek vonatkozásában:

- erkölcspártiak, főként az idősebb és a mostani 20–30 éves fiatalok,
- az önmegvalósítók, akik saját érdekeiket helyezik előtérbe, szerintük a saját jólétük függetleníthető a makrogazdaságok működésétől,
- és akik képesek a pénz értékét a helyén kezelni.

A pénzügyi szektort az utóbbi harminc évben jellemző intenzív innovációs tevékenység egyre szélesebb körű és összetettebb pénzügyi ismereteket követel meg a háztartásoktól, a közvetítő intézetektől, bankoktól pedig hatékony stratégiai alkalmazkodást, minek révén a bizalomvesztett, pénzügyi termékek iránt inaktív háztartások, a jellemzően forráshiánnyal küzdő bankok forrásból való ellátását erősíthetik.

Az elmúlt húsz év felmérései és tanulmányai abban egyetértenek, hogy a pénzügyi kultúra fejlesztése nem csak a háztartások szintjén fontos érdek, hanem a gazdaság, a társadalom többi szereplőjének is fontos érdeke. Abban azonban már vannak eltérések, hogy ki hogy látja: kinek milyen felelőssége van a témában és mire milyen feladat hárul. Ebben a fejezetben ezeket a különböző álláspontokat foglalom össze.

Fülöp – Berkics (2001) az oktatás megkülönböztetetten fontos szerepét emelik ki. Magyarországon ugyanis a gazdasági szerkezet változásával másfajta gondolkodásra és új gazdasági ismeretekre van szükség. Az emberek mentalitásának megváltoztatásához hosszú időnek kell eltelni, ezért a fiatal nemzedék oktatása az, ami ezt a folyamatot felgyorsíthatja. Személyes véleményem a témával kapcsolatban csak annyi, hogy az előző gondolatok 2001-ben fogalmazódtak, s már úgy néz ki, bekerül az általános iskolák 7. és 8. évfolyamának, illetve a középiskolák 9. és 10. évfolyamának tantervébe a gazdasági ismeretek oktatása.

A 2006-os MNB-felmérés kiértékelése után is megfogalmazódnak javaslatok. Ezek többsége azonban a 14–17 éves korosztályt célozza meg (őket kiadványokkal segítené ismereteik

bővítésében), de a tapasztalatok szerint a fiatal felnőttekről mintha elfelejtkeznének, pedig a felmérés tanulsága szerint a 18–30 éves korosztály 1/3-a nem olvassa el a hitelszerződések szövegeit, nyugdíj-előtakarékosság kérdésével nem foglalkozik, szintén 1/3-uk nem képes a kockázatok reális megítélésére.

Balázsné (2008) tanulmányában szintén a fent említett kérdésekre keresi a választ és kínál megoldást. Eredményként könyveli el az MNB, PSZÁF és ÁSZ kezdeményezéseit: a Jegybank Látogatóközpontját, ami 2004-től várja látogatóit, a „Monetary – gazdálkodj okosan” vetélkedőt, amit középiskolásoknak indítottak 2006-ban, a felsőoktatásban részt vevőket megszólító „Pénz nyomában” pályázatot, a kiadott tájékoztató anyagokat és hírlevelet. Ugyanakkor a pénzügyi kultúra fejlesztésének egy direkter, közvetlenebb módját is felveti lehetőségként: azt ajánlja, hogy alakuljanak független, a háztartások pénzügyi tanácsadására szakosodott cégek. Ezek segítő munkája révén pénzügyileg képzetlenebb háztartások lennének, amelyek többet fogyasztanak, s ez a társadalmi jólét felé vezethetne. A fogyasztók kockázattudatosabb magatartása pedig csökkenthetné a hitelezési veszteségeket.

Gera (2008) tanulmányában a gazdasági ismeretek iskolarendszerű oktatásának fontosságát emeli ki. Ez azért is fontos, mert az iskolából kikerülve a fiatalok felnőtt életük kezdetén és pályájuk elején nem csak megfelelő pénzügyi ismeretekkel, hanem megfelelő szemléletmóddal intézhetik pénzügyeiket. Ezzel az egyének könnyebben felismerik lehetőségeiket és döntéseik gazdasági következményeit, társadalmi szinten pedig egy tisztességes, etikus üzleti társadalom felé vezethet.

Czakó és társai (2011) úgy vélik, hogy a jó „pénzügyi írástudás”, vagyis a jó pénzügyi döntések meghozatalának képessége legalább olyan fontos, mint a pénzügyi tájékozottság, ezért minden olyan kezdeményezést, ami ezek fejlesztésére irányul, támogatni érdemes.

Kopátsy (2011) szerint a társadalom gazdasági teljesítménye nagyban függ az oktatás hatékonyságától, a családi élet minőségétől. A következő generáció értéke nem számuktól (mennyien lesznek), hanem minőségüktől függ. Erre pedig a szülői környezet hat a leginkább.

Kovács és társai (2013) átfogó felmérésük alapján szintén arra a következtetésre jutnak, hogy szükséges a középiskolások gazdasági jellegű oktatása, de kiemelik, hogy a fő hangsúly nem az elméleti pénzügyi ismeretekre kell, hogy kerüljön, hanem gyakorlati ismereteket kell átadni, így fontos az oktatás módszertanának alapos kidolgozása is.

Herman (2012) véleménye szerint működő pénzügyi intelligenciát formális oktatási rendszerben nem lehet tanulni. A szerencsésebbek a családjukban látták/látják.

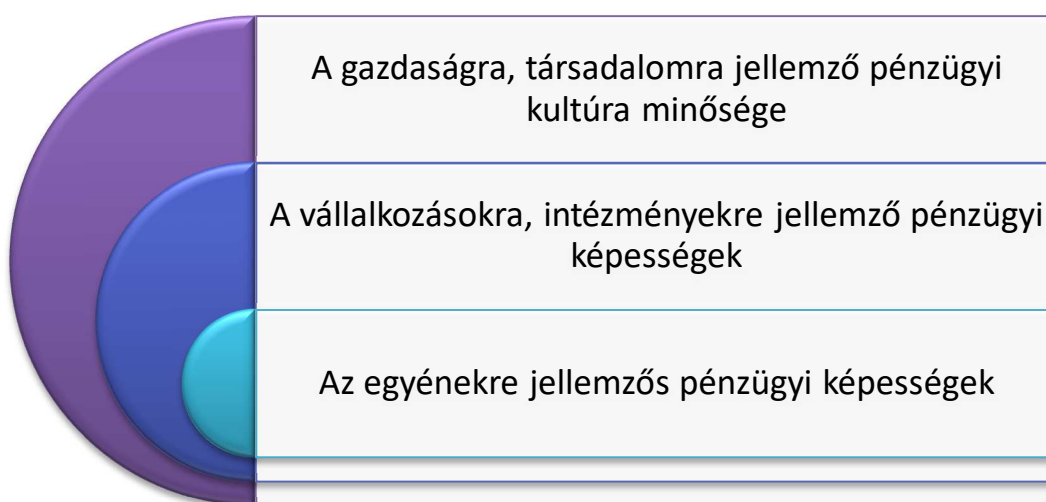
Zsótér – Nagy (2012) tanulmányukban szintén a család és az oktatás szerepét hangsúlyozzák. A megfelelő fogyasztói magatartás kialakulásáért felelőssé teszik a családot, hiszen a családi mintán keresztül és a szülő pénzügyekkel kapcsolatos magatartásán keresztül formálódik a gyerek fogyasztói magatartása. Ha tudatos szülőként szeretnénk formálni gyermekeink pénzügyi intelligenciáját, akkor olyan kérdéseket kell szem előtt tartanunk, mint: mennyi zsebpénzt kapjanak és milyen formában, mennyi inger érje őket, mennyire vonjuk be őket mindennapi pénzügyi döntéseinkbe? Az általunk választott nevelési gyakorlaton keresztül gyermekeink pénzügyi ismeretei bővülnek, pénzköltési attitűdjeik formálódnak, kiegyensúlyozottabb, döntésképes, gyakorlatias felnőtt válhat belőlük.

Az egyének pénzügyi kultúrája mellett értelmezhetünk szervezetekre, intézményekre jellemző pénzügyi kultúrát is, amely pozitív hatást gyakorolhat az érintettek pénzügyi gondolkodására is. Ezáltal beépülhet a pénzügyi kultúra, a megfelelő kommunikáció, etikus viselkedés a vállalati és

szervezeti kultúrába is, mivel a racionalizált folyamatok átláthatóvá teszik a szervezet pénzügyi folyamatait, amely fontos controlling és menedzsment cél (Csiszárík, et al. 2016). (18. ábra)

Domokos László megállapította, hogy a lakosság reális és gyakorlatias közpénzügyi tudása nélkül tartósan nem tud növekedési pályán maradni a magyar gazdaság. Az állam pénzügyeinek hatékony felhasználását, a közpénzügyi kultúrát áttételesen vizsgálta és hasonló megállapításokra jutott Vigvári (2009a, 2009b) és Hegedűs (2012; 2016; 2014).

Demeter és szerzőtársai (2011) vizsgálták a pénzügyi kultúrát a civil szervezetek vonatkozásában is, alapvetően makroszempontrú vizsgálatok alapján, bevételi és kiadási összetétel vizsgálatának módszereivel. Megállapították, hogy a szervezetek pénzügyi kultúrájára alapvetően a források mennyisége, és annak hiánya van erős hatással, mivel nincsenek a szervezeteknek szabadon elkölthető forrásai, sajnálatosan az EU-s társfinanszírozású források nem tudták megfelelően biztosítani a szervezetek pénzügyi függetlenségét. Napjainkban a gazdálkodó szervezetek az alapvető pénzügyi és gazdasági döntéseik optimalizálásához új eszközöket is alkalmaznak, melyek alkalmasak a mindennapi pénzügyi és számviteli folyamataik optimalizálására is. (Tangl – Vajna, 2016)

18. ábra: Egy országra jellemző pénzügyi kultúra lehetséges szintjei

Forrás: Csiszárík-Kocsir (2016) alapján saját szerkesztés

2.4. A Kiskunság rövid, általános bemutatása

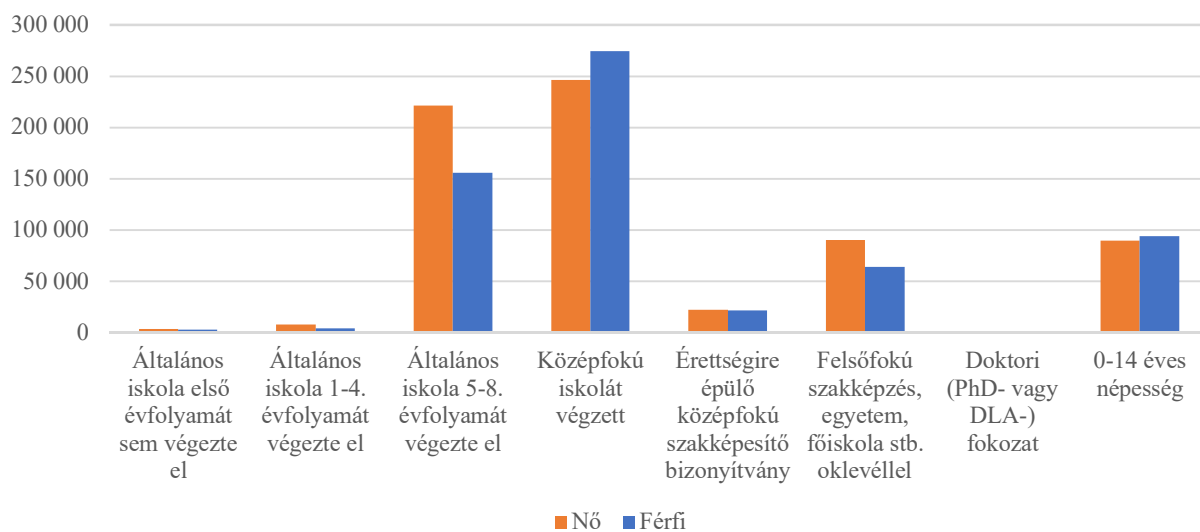
Az alfejezetben röviden kitérek a Kiskunság területi lehatárolására, majd KSH adatok alapján elemzem a lakosság legmagasabb iskolai végzettség szerinti összetételét. A lakosság iskolai végzettség szerinti bemutatását azért tartom fontosnak, mert a lakosság pénzügyekkel kapcsolatos attitűdjeire véleményem szerint hatással vannak az addig tanult ismereteik.

A Kiskunság Budapest déli előtere és Szeged között, a Duna–Tisza közén átlósan elhelyezkedő nagytáj. A Kiskunság legnagyobb városa Kecskemét. Nevét a tatárjárás után betelepülő kunokról, illetve a hódoltság megszűnte után szervezett önálló, egészen 1876-ig fennállott, Jászkun kerület közigazgatási egységről kapta.

Lakossága a 16. századra megmagyarosodott és főképpen paraszti kultúrát fejlesztett ki. A török hódoltság a népesség fogyását és nagyarányú asszimilációját idézte elő. A jászkun redemptio után (1745) gyorsan megerősödtek mezővárosi jellegű közösségei, amelyekben jelentős extenzív állattartást tett lehetővé a pusztabérletek rendszere, részben ennek következményeként alkalmazták a szálláskertes településrendszert.

Később az intenzívebb növénytermesztés, kertkultúra révén tanyás gazdálkodás fejlődött ki és népesítette be a korábbi szántóterületeken kívül az állattartó pusztákat is. Az agráriumra

specializálódott területeken később rendszeres vidékfejlesztési programok is folytak. (Ferencz – Nótári, 2006) A mezővárosi paraszttársadalmat sajátos közösségi rendje, polgárosuló műveltsége jellemezte. (Ortutay, 1987) A Kiskunság kiterjedtebb területe a Dél-alföldi régióban található. A továbbiakban így a terület 2011-es népszámláláskori helyzetét mutatom be.

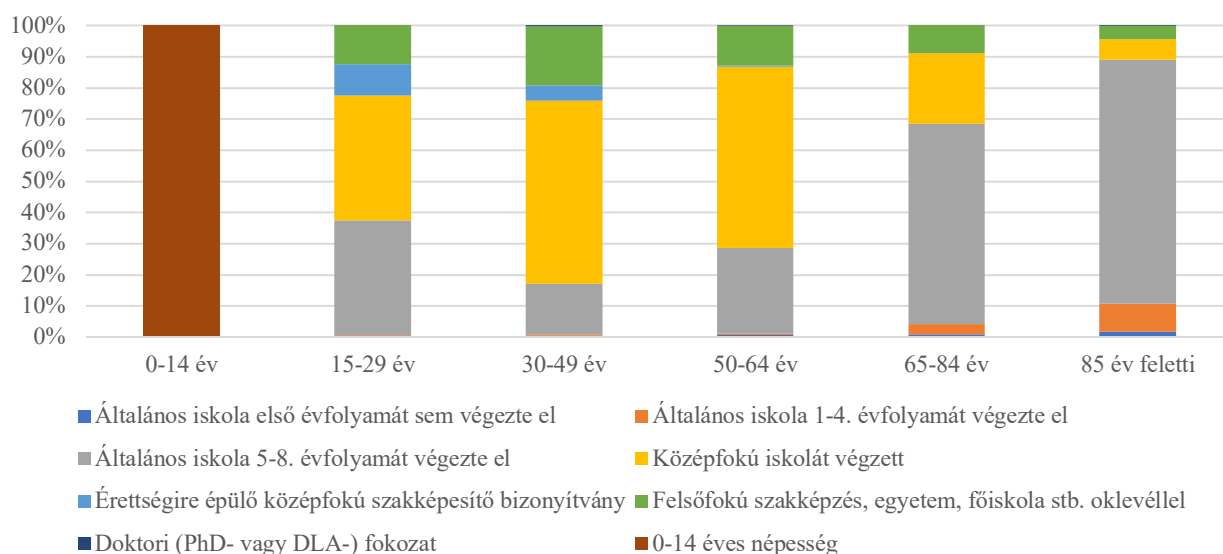

19. ábra: A Dél-alföldi (NUTS) régió lakónépességének legmagasabb iskolai végzettség és nemek szerinti megoszlása 2011-ben (fő)

Forrás: KSH tájékoztatási adatbázis adatai alapján saját szerkesztés

A 19. ábra alapján elmondható, hogy a térségben nagy arányt tett ki a legfeljebb általános iskolai, illetve középfokú iskolai végzettséggel rendelkezők aránya. Az általános iskola 5-8. évfolyamát elvégző lakosság esetében több volt a nők aránya a férfiakéhoz képest. Mindösszesen elmondható, hogy 2011-ben a KSH adatai alapján a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya, nem számolva a 0-14-éves korosztályt, mintegy 16,26%-át tette csak ki a helyi lakosságnak.

A továbbiakban bemutatom, a Dél-alföldi lakosság életkor és legmagasabb iskolai végzettség szerinti megoszlását. (20. ábra)

20. ábra: A Dél-alföldi (NUTS) régió lakónépességének megoszlása életkor és legmagasabb iskolai végzettség szerint 2011-ben

Forrás: KSH tájékoztatási adatbázis adatai alapján saját szerkesztés

Elmondható, hogy a térségben az idősebb korosztály esetében egyre alacsonyabb a legmagasabb iskolai végzettség aránya. Míg a 30-49 éves korosztály esetében 16,38% volt az általános iskolai (5-8 évf.) végzettség, 58,60% a középfokú végzettség és 18,93% a felsőfokú oklevéllel rendelkezők aránya, addig a 65-84 év közötti lakosság esetében 64,33% volt az általános iskola 5-8 osztályát elvégzett, 22,48% a középiskolai végzettséget szerzett és mindössze 9,01% a felsőfokú oklevelet szerzett népesség aránya a 2011-es népszámlálás idején.

2.5. Az irodalomfeldolgozás összegzése

Az alábbi alfejezetben az empirikus kutatás során feltárt szakirodalmak és adatok rendszerezését mutatom be.

A szakirodalmi feltérképezést a megtakarítások közgazdasági értelmezésével kezdtem. Fontosnak tartottam a klasszikus és neoklasszikus közgazdaságtan képviselőinek gondolatait sorra venni. Az elméletek közös vonása, hogy a megtakarítási és fogyasztási döntéseknél figyelembe kell venni a jövő és a jelen közötti választást. A leginkább vitát kiváltó gondolat a jövedelem fogalmkörének megközelítésében jelölhető meg. A jövedelem meghatározásának kérdésköre tehát, eltéréseket mutatott, azonban abban egyetértenek az elméletek képviselői, hogy a jövedelemnek fontos szerepe van a pénzügyi instrumentumok kérdésében.

A szakirodalom rávilágít arra is, hogy a jövedelem és a pénzügyi kultúra összefüggését több tanulmány elismeri és számos felmérés ezt alá is támasztja. A Magyarországon folytatott pénzügyi kultúra kutatások egyik központi témája a pénzforgalomhoz használt pénzügyi eszközök vizsgálata. A pénzügyi kultúra mértékének jövedelem összetételen keresztül történő megítélése csak hosszú távon, a különböző szociális ellátórendszerre vonatkozó ismeretek birtokában lehetséges.

A jövedelem kapcsán fontos volt számomra, hogy a megtakarítások is hangsúlyt kapjanak a szakirodalom feltérképezése során. A megtakarítások kapcsán a jövedelem nagysága ugyan fontos szerepet kap, azonban a pénzügyi kultúra színvonalát az nem befolyásolja. Fontos megállapításom az, hogy az alacsonyabb jövedelemmel rendelkezők, akiknek vélhetőleg csekély mértékű a megtakarítása, ugyanúgy rendelkezhet magas színvonalú pénzügyi kultúrával, mint a magas jövedelemmel rendelkezők. Valamint az is feltételezhető, hogy a szegényes pénzügyi ismeretekkel rendelkezők magas jövedelemszint mellett sem folytatnak jelentős megtakarítási tevékenységet.

A pénzügyi kultúra jelentősége az idegen források kapcsán is jelentős. A pénzügyi ismeretek jelentősen befolyásolják a hitelek és kölcsönök kapcsán kialakult gondolkodást, a kockázatvállalás reális megítélésének képességét.

A pénzügyi szolgáltatásokra vonatkozó szakirodalmi feltérképezés során megvilágításba került a kockázatvállalás és a lakosság a pénzügyi intézetek által nyújtott szolgáltatásokhoz való viszonya. Ebben a kérdéskörben ismét hangsúlyos szerepet kapott a jövedelem. A pénzügyi eszközöknél a likvidebb megtakarítási formák jellemzően népszerűbbek a lakosság körében, azonban a magasabb jövedelemmel rendelkezők az igénybe vett eszközök tekintetében nagyobb diverzifikációt tükröznek.

Az empirikus kutatások tehát, a jövedelem és a pénzügyi kultúra jelentőségét hangsúlyozzák leginkább. Mindemelllett szintén jelentőséggel bír az egyén jellemzői, mint ilyen a kulturális jegyek, a tanulás, a szocializációs lehetőségei, amik mind befolyásolják a pénzügyi tudását, ezáltal a pénzügyi döntéseit.

A pénzügyi kultúra vizsgálata napjainkban kiemelt jelentőségű a nemzetgazdaságok számára. A nemzetek számára fontos, hogy a lakosság milyen szintű pénzügyi ismeretekkel, tudással, kompetenciákkal rendelkezik. A szakirodalom hangsúlyozza, hogy a pénzügyi képességek nem veleszületett tulajdonságok halmaza, hanem leginkább tanulási folyamat útján sajátíthatók el. Mindezért is fontos, hogy a pénzügyi kultúra megfelelő szinten történő kialakítása, biztosítása az oktatási rendszerek által is biztosított legyen.

A pénzügyi kultúra jelentőségét tehát, az empirikus kutatások is hangsúlyozzák. A pénzügyi kultúra fejlesztéséhez pedig nélkülözhetetlen, hogy a lakosság pénzügyeinek (megtakarítások és hitelek) kapcsán hozott döntéseiket befolyásoló tényezőket minél pontosabban meghatározzuk, minél inkább megismerjük. (5. táblázat)

5. táblázat: A elméleti háttér és a kutatási célok kapcsolatának elméleti modellje

Elméleti háttér szakirodalom és szekunder adatok	Kutatási célok
Megtakarítások közgazdasági megközelítése	A főbb pénzügyi instrumentumok vizsgálata a Kiskunságban
A főbb pénzügyi szolgáltatások	
A lakosság pénzügyi attitűdjei	A kiskunsági lakosság pénzügyekhez való viszonyának elemzése
Pénzügyi kultúra fogalmi köre	A kiskunsági lakosság pénzügyi kultúrájának vizsgálata a főbb pénzügyi instrumentumokhoz való viszonya alapján.

Forrás: saját szerkesztés

Az értekezésemben fontosnak tartom megkülönböztetni a lakosság hitelek és megtakarítások kapcsán hozott a múltbeli döntéseit, valamint a jövőre vonatkozó, akár látens igényre vonatkozó döntéseket. Ennek jelentőségét leginkább abban látom, hogy az egyén fejlődik, tanulás útján döntéseire más-más tényezők hathatnak, vagy akár ugyanazon tényezők más módon befolyásolják a döntést.

A pénzügyi kultúra jelentősége még inkább hangsúlyos azokban a térségekben, ahol a lakosság a nagyvárosok peremvidékétől távolabb élnek, mint például a rurális térségekben, ilyen területi egységnek számít a Kiskunság.

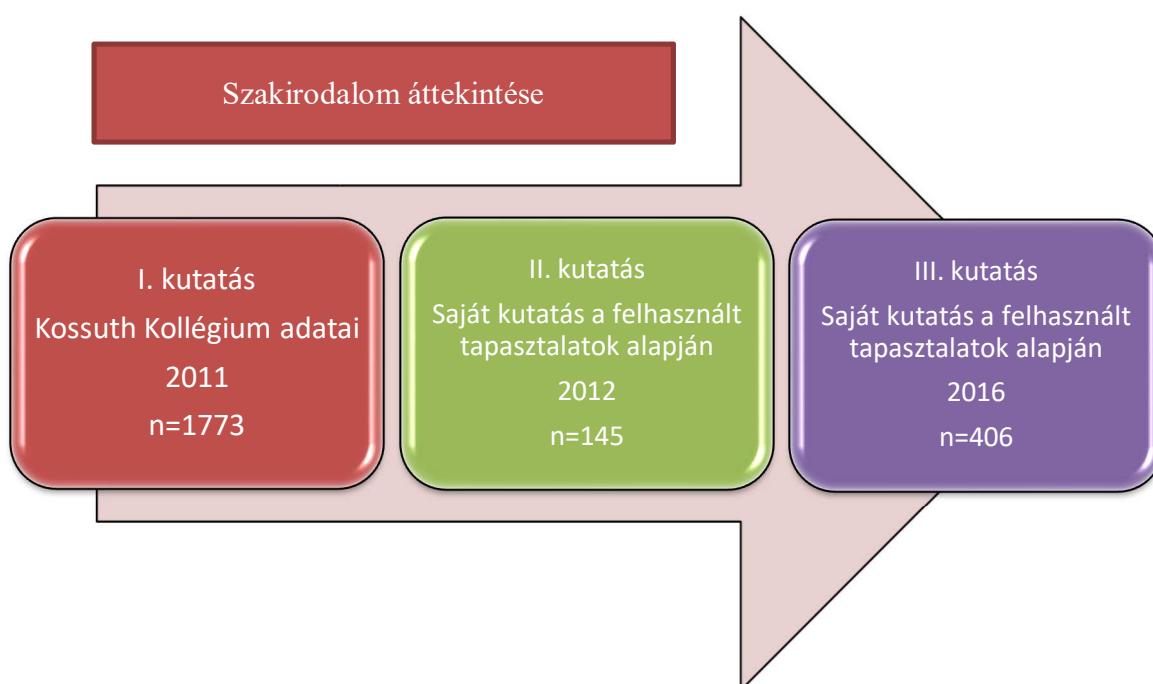
Az irodalomlemezés tehát, megerősítette bennem a kutatási célok által megfogalmazott területek vizsgálatának fontosságát. A célok és azok mentén megfogalmazott hipotéziseimet az értekezésem következő fejezeteiben kívánom bemutatni. Ez a fejezet tartalmazza a megvalósított kutatást, annak módszertanát, eredményeit, valamint az eredmények alapján tett következtetéseket és javaslatokat.

3. ANYAG ÉS MÓDSZER

Napjainkban folytatott kutatás során elkerülhetetlen, hogy a kutató az általa felállított célokat és hipotéziseket, a statisztika gazdag eszköztárával elemezze. Amennyiben egy kutatás során a problémakört statisztikailag (is) vizsgálunk, úgy a legtöbb esetben eldöntendő állítások között tudni fogunk kvázi objektív döntéseket hozni, melyek megalapozzuk a kutatás következtetéseit és javaslatait. A fejezetben bemutatásra kerülnek a kutatásom során a leíró statisztikákon kívül a felhasznált módszerek és az általam elemzett főbb adatbázisok.

3.1. Primer adatbázisok áttekintése

Az alábbi fejezetben az általam állított hipotézisek vizsgálatához használt primer adatbázisokat mutatom be. Munkámban három, időben eltérő adatbázist használok, melyek egymás kiegészítői. Az első kutatás alatt nyert eredmények és tapasztalatok alapján végeztem a második és majd a harmadik kutatást, így indokoltnak láttam őket külön alfejezetben ismertetni. (21. ábra)

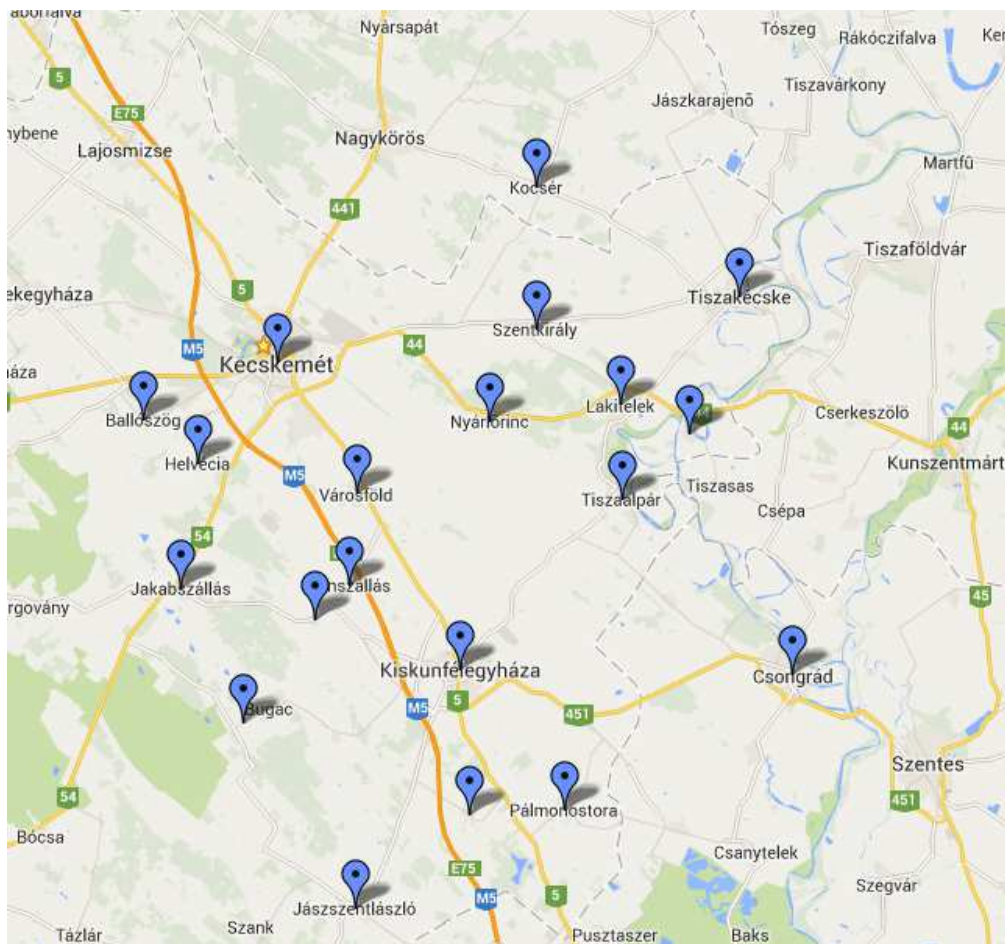
21. ábra: A kutatás folyamata

Forrás: saját szerkesztés

3.1.1. I. kutatás: Kossuth Kollégium keretében gyűjtött adatok köre

A Lakiteleki Népfőiskola 2011-ben hozta létre a Kossuth Kollégiumot, azzal a céllal, hogy a Kiskunságban lévő háztartások pénzügyi tájékozottságát felmérjék, a felmérés vezetője Dr. Botos Katalin professzor asszony volt. A kutatásba mintegy 130 fő vett részt, mely több felsőoktatási intézmény hallgatóiból és oktatóiból álltak. A szakmai munka irányítói a különböző egyeteméről származó oktató kollégák voltak. A kutatásba akkor az Eszterházy Károly Egyetem jogelőd intézményének munkatársaként, mint kutató és felügyelő tanár kapcsolódtam be 7 fő hallgatóval. Részben ez a lehetőség volt a kiindulópontja a kutatásaimnak, hiszen a terepen töltött kétszer egy hét kutatás nagyon jó tapasztalatot is adott a további munkámhoz. A kutatás alap módszere egy kérdőíves felmérés, mely egyrészt állt egy standardizált kérdőívből és mélyinterjú megkeresésekből is. A kérdőívben a demográfiai helyzeten kívül vizsgáltuk a válaszadók megtakarításaival, hiteleivel, anyagi helyzetével, egy egyéb területekkel kapcsolatos viszonyait. A

kutatókkal törekedtünk a rétegzett mintavétel felvételére, mely alapján a KSH területi statisztikáit vettük alapul a vezető kollégák, így ahhoz viszonyítva célirányosan igyekeztünk a kutatásba a háztartásokat bevonni. A kutatás végére $n=1773$ darab háztartást mértünk fel. Az esetleges eltérések esetében pedig lakóhely és életkor szerinti súlyozással normalizáltuk az adatbázist. A felmérésbe bevont települések esetében a fő cél a háztartások anyagi helyzetének, illetve a pénzügyi szempontból az egyes attitűdök vizsgálata kvantitatív módszerek segítségével. (22. ábra)

22. ábra: A Kossuth Kollégium kutatásába bevont települések

Forrás: Kossuth Kollégium adatai alapján saját szerkesztés

3.1.2. II. kutatás: Pénzügyi attitűdök vizsgálata (2012)

Az I. kutatás adataiban főképpen a háztartások helyzetével foglalkozott. A fő kérdések arra világítottak rá, hogy a háztartásoknak milyenek az anyagi helyzete, illetve rendelkeznek-e például megtakarításokkal, hitelekkel. A helyzetkép vizsgálata mellett mélyebb elemzéseket akartam végezni. Az I. kutatásban sztochasztikus módszerekkel elemeztem a háztartások megtakarításaira és hiteleire való ható tényezőket. Emellett felmerült bennem az igény, hogy ne csak a meglétükre, hanem a velük kapcsolatos attitűdökre, preferenciákra vonatkoztatva is végezzek kvantitatív többváltozós elemzéseket. A II. kutatásomat 2012-ben tehát annak fényében állítottam össze, hogy rákérdezzek az egyes válaszadók megtakarításokkal kapcsolatos preferenciáira, azaz mi alapján döntenek vagy döntenének megtakarításaikkal kapcsolatban. Ez azért is eltér az egyéb korábbi kutatásoktól, mert itt nem a tényleges megtakarításokat mértem fel, hanem esetleges jövőbeni döntéseiknek az okát. A kutatás során, melyben új megközelítésből vizsgáltam a kiskunsági lakosságot, $n=145$ értékelhető válaszadót értem el, melyek válaszait leíró statisztikákkal, faktoranalízissel és klaszter elemzéssel vizsgáltam.

3.1.3. III. kutatás: A pénzügyi attitűdök vizsgálata a kiskunsági háztartásoknál (2016)

A II. kutatás tapasztalatait felhasználva 2016-ban végeztem egy bővebb kutatást, szintén a Kiskunság területén elektronikus és papír alapú kérdőíves kutatással. A kapott eredmények - melyeket az Eredmények fejezetben részletesen taglalok – bebizonyították, hogy a témakört eredményesen tudtam vizsgálni a főkomponens és klaszterelemzéssel. A vizsgáltokhoz egy általam létrehozott standardizált kérdőívet, használtam, mely a szakirodalom alapján jó alapot ad a további vizsgálatokhoz. (Tomcsányi, 2000) (Majoros, 2009) A kérdőívben pontosan rákérdeztem a válaszadó lakóhelyére, így tudtam tisztítani az adatbázist és csak a releváns válaszadók maradtak a mintában. A kutatás során n=406 db értékelhető adatlapot sikerült begyűjtenem. A standardizált kérdőívben már nemcsak a megtakarításokkal, hanem a hitelfelvétellel kapcsolatos preferenciákat is kutattam. A fő kutatási kérdések mellett több olyan demográfiai és pénzügyekkel kapcsolatos kérdéskörre is kitértem, melyek hatását vizsgáltam a válaszadók pénzügyekkel kapcsolatos attitűdjeire.

3.1.4. Az adatbázisok reprezentativitása

A kutatásaim során felhasznált adatbázisokról az alábbiak mondhatók el: Az I. kutatás esetében a Kossuth Kollégium törekedett a rétegzett mintavételre, mely megnyilvánult abban, hogy egy komplex felmérési terv alapján lettek a különböző települések válaszadói felmérve. A főbb szempontok a településlakosság száma, nem és kor szerinti megoszlás. Az n=1773 fős minta elég nagy elemszámot biztosított a mélyebb elemzések elvégzésére. Az ezt követő II. Kutatás egy inkább fókuszcsoporthoz tartozó felmérésként egy szerényebb n=145 fős mintával dolgoztam. A II. kutatást magam végeztem a térségben, melynek fő célja, egy a későbbi fejezetekben részletezett metodikát tesztelni. Ezen eredmények feldolgozása után folytattam le a III. kutatást, mely egy mélyebb n=406 fős mintavétellel segítette munkámat. A II kutatásban kapott eredmények alapján döntöttem az ott használt többváltozós statisztikai módszerek és a velük elemzett kérdéskör egy nagyobb mintán elemezni a Kiskunságban, mely törekszik a reprezentativitásra. Összességében elmondható, hogy az anyagi és személyi erőforrás korlátaiba ütköző kutatások, ha nem is mondhatók reprezentatívnak, a mintaelemszámukból, az ismérvek számától és a kérdésfeldolgozások komplexitásától adódóan mindenképp jelzés értékűek és véleményem szerint egy későbbi nagyobb reprezentatív kutatáshoz nagyon jó alapot adhatnak az általam kapott eredmények.

3.2. Módszertan

Az alábbi módszertani fejezetet azért tartottam fontosnak a jelenlegi mélységben taglalni, hogy a felhasznált módszerek kiválasztását, illetve a módszerek, néhol a klasszikus alkalmazástól eltérő használatát alátámasszam.

Az értekezésben lévő elemzéseket Microsoft Excel, illetve SPSS statisztikai programcsomaggal végeztem. Az elemzések, illetve a módszertan kiválasztáskor figyelmet fordítottam az adatok megfelelő tisztítására, illetve strukturálására. A rendezett – már korábban bemutatott – adatbázisok tekintetében a felmért ismérvek tulajdonságai alapján választottam ki a felhasználni kívánt módszereket.

Összességében elmondható, hogy a statisztikában a különböző ismérveket/változókat négy eltérő mérési szintekkel (skálákkal) jellemezhetjük:

1. Névleges (nominális) mérési skála – kategorikus változó
2. Sorrendi (ordinális) skála – kategorikus változó
3. Különbségi (intervallum) skála – metrikus változó
4. Arányskála – metrikus változó (Malhotra, 2008)

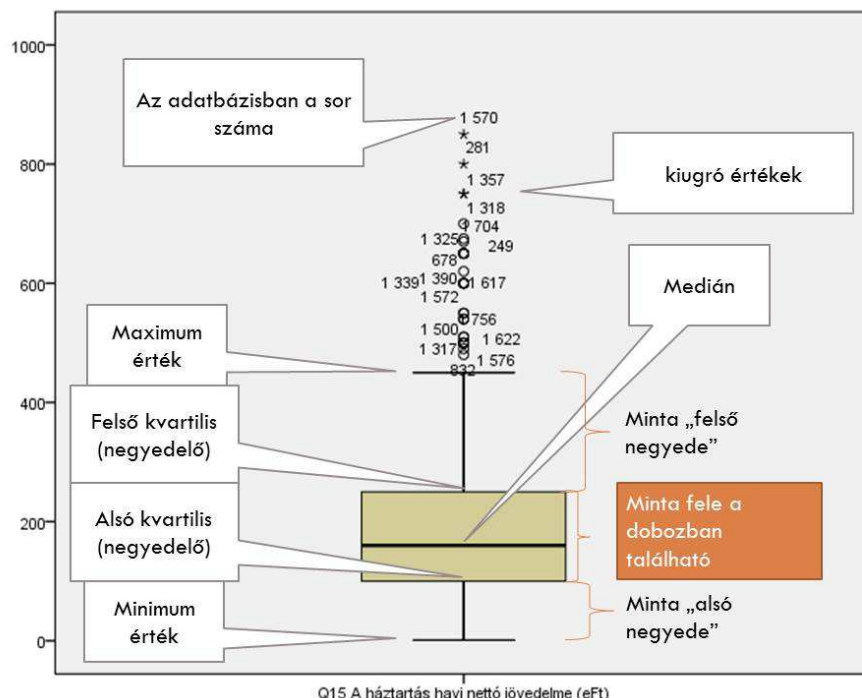
A nominális skála esetében az egységekhez rendelhető ismérvértékek (akár számok akár nem) alapján csak azt tudjuk megállapítani, hogy az egységek az adott ismérv szempontjából egyezők-e vagy sem. Műveleteket nem tudunk velük végezni és nem lehet őket sorrendbe állítani. Például a „nemhez való tartozás” ismérv értékei a „férfi” és a „nő”. A mérés típusa csak névleges, hiszen nem mondhatjuk, hogy az egyik kategóriában lévők „jobbak”, „többek” mint a másik kategória elemei. Nincs értelme matematikai művelet végezni egymással. (pl osztani őket egymással)

Az ordinális (sorrendi) skála nemcsak az ismérvek különbsége hordoz információt, hanem azok sorrendje is. Például az iskolai érdemjegyek vagy az ún. Likert skálák. Tehát sorrendbe állíthatók az egyedek a kapott értékek alapján. Ugyanakkor az egyéb matematikai műveleteknek (pl összeadás, osztás) nem volna értelme, mivel az egyes értékek közötti különbséget nem tudhatjuk.

Intervallum skálák esetében az ismérvek esetében az értékek különbségeinek van értelme. A különbségi skálán mérhető ismérvek esetében a nulla pont önkényesen van kijelölve. Értelmezhető a matematikai összeadás és kivonás művelet viszont nem értelmezhető a szorzás és osztás művelet a skála értékein. Pl. Celsius fok. (A 0°C nem jelenti pl. a hőmérséklet hiányát.)

Arányskáláról akkor beszélünk, ha az ismérvértékek arányai is értelmezhetőek. Itt a nulla pont nem önkényesen van megállapítva. Például a havi nettó jövedelem esetén, ha valakinek 200 ezer forint a jövedelme, akkor mondhatjuk, hogy fele akkora, mint akinek 400 ezer forint a jövedelme. Tehát a skála esetében az összeadás és kivonás mellett a szorzás és osztás művelet is értelmezhető az ismérvértékek között.

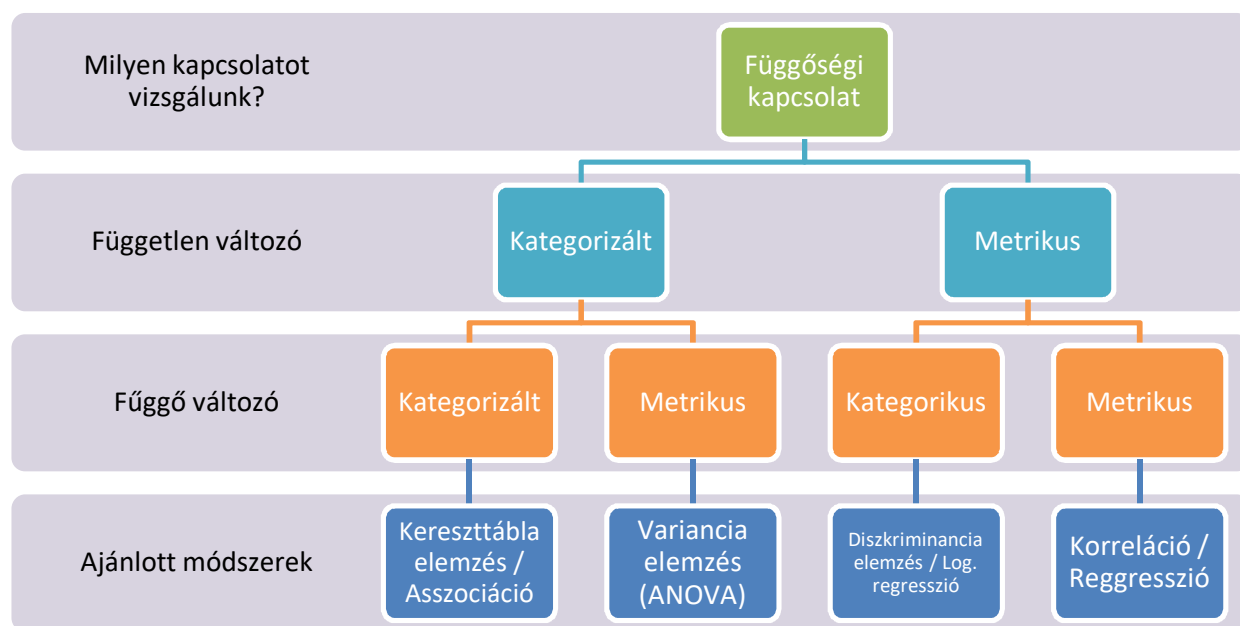
A metrikus adatok ábrázolásának egyik hatásos módja az általános hisztogram mellet a boxplot (doboz) diagram. (23. ábra)

23. ábra: A boxplot diagram felépítése

Forrás: McGill et al. (1978) és Sajtos – Mitev (2007) alapján saját szerkesztés

Az ismérvek közötti kapcsolat szorosságát az ismérvek mérési skálájától függően a különböző módszerekkel vizsgálhatjuk. (24. ábra)

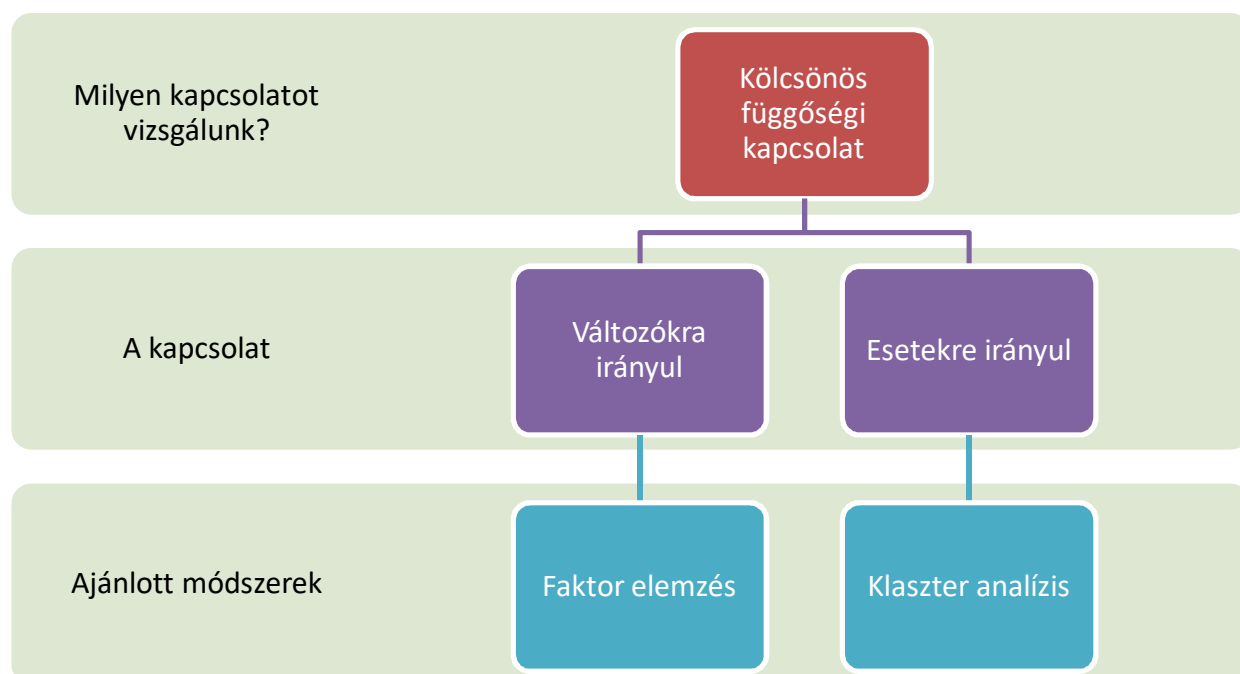

24. ábra: Főbb kvantitatív technikák csoportosítása (1)

Forrás: Sajtos – Mitev (2007) 21. o. alapján saját szerkesztés

A különböző statisztikai módszerek alkalmazását a felhasznált ismérvek skálái határozzák meg elsősorban. Amennyiben két ismérv közötti kapcsolatot vizsgálunk és a két ismérv kategorikus változó, úgy a kapcsolatot főképpen keresztábra-elemzéssel, asszociációs együtthatókkal tudjuk vizsgálni. (24. ábra)

Az adatbázisok létrehozása és adattisztítása közben elsődleges cél volt a statisztikai sajátosságokat figyelembe venni, hogy jól használható eredmények legyenek kimutathatók az elemzések során.

25. ábra: Főbb kvantitatív technikák csoportosítása (2)

Forrás: Sajtos – Mitev (2007) 21. o. alapján

A kölcsönös függőségi kapcsolatok esetében a változókra irányuló kapcsolatok vizsgálatát faktorelemzéssel, míg a különböző esetekre irányuló elemzéseket hierarchikus klaszteranalízissel végeztem. (25. ábra)

3.2.1. χ^2 próba és asszociációs vizsgálatok rövid bemutatása

Disszertációmban a különböző nominális változók közötti kapcsolatot azonosítottam a χ^2 próba segítségével. Amennyiben két ismerv közötti kapcsolatot vizsgálunk és a két ismerv kategorikus változó (nominális és/vagy ordinális skálák), úgy a kapcsolatot főképpen keresztábra-elemzéssel, erősségét asszociációs együtthatókkal tudjuk vizsgálni. A két változó közötti kapcsolatot Pearson-féle χ^2 (khi négyzet, Khi2, Chi2) próbával vizsgáltam.

Az elemzés során egy keresztábrát (crosstab) készítettem, mivel a feltételes független ismérvek egy részének feltárásával praktikusabbá tehető az adatok tárolása is. Az így kapott táblázatot nevezzük „kontingencia-táblázatnak”. (Hunyadi et al., 2000) A táblázatban lévő sorok és oszlopok utolsó adatai a peremgyakoriságok. (6. táblázat)

6. táblázat: Általános kontingencia-táblázat

		Változó 2				
		érték ₁	érték ₂	...	érték _j	Összesen
Változó 1	érték ₁	f ₁₁	f ₁₂	...	f _{1j}	f _{1.}
	érték ₂	f ₂₁	f ₂₂	...	f _{2j}	f _{2.}
	...	...	...	...	...	...
	érték _i	f _{i1}	f _{i2}	...	f _{ij}	f _{i.}
	Összesen	f _{.1}	f _{.2}	...	f _{.j}	n

Forrás: Csernák (2015), Szűcs (2004) alapján saját szerkesztés

A kapcsolat vizsgálatához tehát készíteni kell egy olyan táblázatot, ahol feltételezzük az ismérvek (változók) függetlenségét. Mivel, ha a két ismerv független, akkor a gyakoriságok kiszámíthatóak az peremgyakoriságokból. Képletben:

$$f_{ij}^* = \frac{f_{i.} * f_{.j}}{n}$$

Így a feltételezett gyakoriságokkal elkészíthető a keresztábra. (7. táblázat)

7. táblázat: A feltételezett gyakoriságokkal elkészített keresztábra

		Változó 2				
		érték ₁	érték ₂	...	érték _j	Összesen
Változó 1	érték ₁	f _{1.} * f _{.1}	f _{1.} * f _{.2}	...	f _{1.} * f _{.j}	f _{1.}
	érték ₂	f _{2.} * f _{.1}	f _{2.} * f _{.2}	...	f _{2.} * f _{.j}	f _{2.}
	...	...	...	...	...	...
	érték _i	f _{i.} * f _{.1}	f _{i.} * f _{.2}	...	f _{i.} * f _{.j}	f _{i.}
	Összesen	f _{.1}	f _{.2}	...	f _{.j}	n

Forrás: Csernák (2015), Szűcs (2004) alapján saját szerkesztés

A χ^2 tesztstatisztikát a következőképpen számolhatjuk ki a feltételezett és való esetekből.

$$\chi^2 = \sum \frac{(f_{ij} - f_{ij}^*)^2}{f_{ij}^*}$$

Forrás: Szűcs (2004, 280 p)

Amennyiben a kapott χ^2 érték nullától eltér, jelzi, hogy a két változó között kapcsolat áll fenn.

Miután bebizonyosodott a két kategorikus változóról, hogy statisztikai kapcsolat van közöttük, úgy a kapcsolat erősségének a vizsgálatához asszociációs együtthatót kell számolni. Az

asszociáció egyik gyakori mérőszáma a **Cramer-féle** asszociációs együttható, a mutatót Harald Cramér publikálta 1946-ban. (Cramér, 1962)

A Cramer mutatót az alábbi képlet segítségével számolható ki:

$$C = \sqrt{\frac{\chi^2}{n \cdot (k - 1)}}$$

Ahol: „ k ” a képletben a két változó lehetséges értékek darabszámai közül a kisebb.

Forrás: Hunyadi et al. (2000, 169 p.) alapján

A mutató alapvetően 0 és 1 között szóródik, amennyiben az érték az „1” felé közelít, úgy erősebb a kapcsolat a két változó között.

A vizsgálatok elvégzésekor figyelembe vettem, hogy volt mikor a központi kérdés egy nominális változó. „Van-e megtakarítása?” (van/nincs) Habár ez az ismérv ebben a formában nem képvisel sorrendiséget, az általam alkalmazott asszociációs kapcsolatvizsgálatoknál tudtam sorrendiséget megállapítani az alábbi módon: Miután a Pearson féle χ^2 próba kimutatta a kapcsolatokat az egyes kategorikus ismérvek között, Cramer asszociációs együtthatóval elemeztem külön-külön azok erősségét. A mutató 0 és 1 között szóródik. Elmondható, hogy ahol pl. 0,67 az értéke, ott a kapcsolat erősebb, mint ahol mondjuk 0,13. A további elemzéseknél a sorrendiséget így a használható Cramer együtthatók alapján állapítottam meg és azok eredményeit, mint statisztikai súlyokat használtam fel.

3.2.2. Az útmodellek rövid bemutatása

Az útmodelleket általában a mobilitás-vizsgálatok esetében tudjuk használni. Az útmodell gyakorlatilag nem más, mint egymásra épülő regressziós modellek sorozata. A vizsgálat esetében azt vizsgáljuk, hogy a különböző változók hogyan hatnak egy bizonyos ismérvre. Általában a modellben szereplő ismérveket nyilakkal kötik össze, jelezve egyúttal a kapcsolatok irányát, azaz kauzális modellt hozunk létre. A modell lényege, hogy a különböző logikai „utakon” elért kapcsolatok erősségét határozzuk meg, így megkapjuk azokat a markáns változókat, melyek befolyásolják, közvetlen és közvetett hatással vannak a függő változóra. (Székelyi – Barna, 2008) Az útmodelleket viszont csak metrikus változók esetében lehet használni. A felhasznált adatbázisom esetében az ismérvek döntő hányada kategorikus változó, ezért az útmodellek logikai struktúrája alapján egymásra épülő keresztábra elemzések sorozatát állítottam fel a kategorikus ismérvekre.

3.2.3. Faktoranalízis rövid bemutatása

A módszertant a különböző fogyasztói preferenciák azonosítására használtam a dolgozatom során. A kölcsönös függőségi viszonyok elemzésére, amennyiben a kapcsolatot a változók között vizsgáljuk faktoranalízist célszerű használni. A faktoranalízis ténylegesen nem egyetlen eljárás, hanem többváltozós statisztikai eljárások körét jelenti. A módszer mintegy dimenzió redukálásra, adattömörítésre szolgál, mely során a kiinduló ismérvek számát redukáljuk és faktorokba rendezzük össze. A módszer eredményeképpen nemcsak csökkentjük a változók számát és egyszerűbbé tehetjük az adatbázist, de a változók struktúráját is hatásosan képesek vagyunk elemezni a főkomponens elemzés segítségével. Fontos cél a módszer alkalmazásánál a struktúrafeltárás, tehát hogy a vizsgálatba bevont változók közötti kapcsolatokat azonosítsuk. A főkomponens elemzés elvégzése előtt megvizsgáltam, az adatokat, hogy elvégezhető-e a faktoranalízis, erre a célra a KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) mutatót alkalmaztam. A KMO mutatót akkor alkalmazzuk, ha meg szeretnénk ítélni, hogy a változóink alkalmasak-e a faktorelemzés

elvégzésére. (Ketskeméthy – Izsó – Könyves Tóth, 2011) A mutató jellemzően 0 és 1 közötti intervallumban szóródik. Ha a $KMO \geq 0,5$ akkor az adataink elfogadhatóak a faktorelemzésre. Továbbá előfeltétel, hogy a változóknak korrelálniuk kell egymással. (Sajtos – Mitev, 2007)

A kapcsolatok azonosítása során keletkezett faktorok továbbá jó alapot adhatnak további elemzésekhez. Kutatásaim során én is tovább vizsgáltam a kapott eredményeket és felhasználtam további többváltozós statisztikai elemzésekhez. A klaszteranalízis lefuttatásához nagyon jó alapot adtak a kapott komponensek, hiszen minden a korábban a vizsgálatba bevont változó jellemzőivel bírtak és így a klaszterek jellemzése is egyszerűbb volt.

3.2.4. Hierarchikus klaszteranalízis rövid bemutatása

A módszertant a különböző fogyasztói csoportok azonosítására használtam a dolgozatom során. A klaszterelemzés azt jelenti, hogy csoportokba rendezük a különböző eseteket. A módszertant akkor használjuk, amikor egy adatbázisban a kölcsönös függőségi kapcsolatot, nem a változók között, hanem a különböző esetek (kérdőív-nél: válaszadók) között vizsgáljuk. Itt cél, a meghatározott változók felhasználása alapján olyan viszonylag homogén fogyasztói csoportok létrehozása, melyek statisztikai alapon elkülöníthetőek.

A vizsgálat akkor tekinthető sikeresnek, ha ugyanazon csoportba tartozó esetek (vizsgálataimban: válaszadók) hasonló értékkel bírnak, mint a csoporttársaik, azonban a csoportban lévők tulajdonságai eltérnek más csoportokhoz tartozó válaszadók tulajdonságaitól. A klaszterelemzés alapvetően abban különbözik például a diszkriminancia elemzéstől, hogy nem rendelkezünk előzetes információval egyetlen válaszadó csoportbeli hovatartozásáról sem. A csoportok kialakítása statisztikai alapokon történik. A klaszterelemzés tekintetében több csoportosítási metodika közül lehet választani. Megvizsgálva az adataimat arra a következtetésre jutottam, hogy a Centroid (súlyközpontos) módszertant fogom alkalmazni. A Centroid módszer az objektumok átlaga közötti távolságot jelenti. Az eredményeket dendrogram fa elemzésével végzem és a kapott eredmények lehet a csoportokat határozottan elkülöníteni. (Székelyi – Barna, 2008) Az későbbiekben a kapott csoportokat felhasználva további sztochasztikus vizsgálatokat végzek a kapott eredményekkel.

Az alábbi fejezetben részletesen bemutattam azokat a főbb statisztikai módszereket, melyeket felhasználok hipotéziseim vizsgálatára.

4. EREDMÉNYEK

4.1. I. kutatás: Kossuth Kollégium kutatás eredményei

4.1.1. A kutatás általános bemutatása

A kutatásom egyik fontos adatbázisa egy primer kutatás, ami a Lakiteleki Népfőiskola irányításával valósult meg a Kiskunság területén 2011 októberében. A kutatásban az Eszterházy Károly Egyetem Gyöngyösi Campusának jogelőd intézményének tanársegédjeként vettem részt. A kutatás elsődleges célja volt a kiskunsági lakosság pénzügyi szokásainak feltérképezése. Az adatgyűjtés terepmunkával valósult meg, ami során több mint 100 hallgató és a hallgatókat koordináló tanárok bevonásával valósult meg. A napokon át tartó adatgyűjtés eredményeként 1773 darab értékelhető kérdőív került kitöltésre. A kérdőívek adataiból nyert adatbázist a kutatást vezető a kutatásban résztvevők számára további elemzési céllal felajánlották, így a kapott adatállomány egy jelentős részét saját kutatási kérdéseim megválaszolása céljából feldolgoztam, elemeztem.

A kutatás területi lehatárolása a Kiskunság területére korlátozódik. Ez a terület Budapest déli előtere, és egészen Szeged városáig húzódik, közrefogva a Duna és a Tisza folyó közti területen, de összességében átlósan elhelyezkedő nagytáj. A Kiskunság név kialakulása történelmi tekintetben az egykoron - a tatárjárás után – a területén letelepedett kunokról, majd a hódoltság megszűnte után szervezett önálló (1876-ig fennállott) közigazgatási egységről (Jászkun kerület) kapta. A középkorban a lakossága a 16. századra többségében magyar volt, akik egy igen magas színvonalú – földművelés és állattartás vonatkozásában – paraszti kultúrát fejlesztett ki. (Ortutay, 1987)

A Kiskunság területén lefolytatott kutatás során a Lakiteleki Népfőiskola vonzáskörzetébe tartozó települések lakossága került lekérdezésre. Az érintett településeket a 8. táblázatban foglaltam össze.

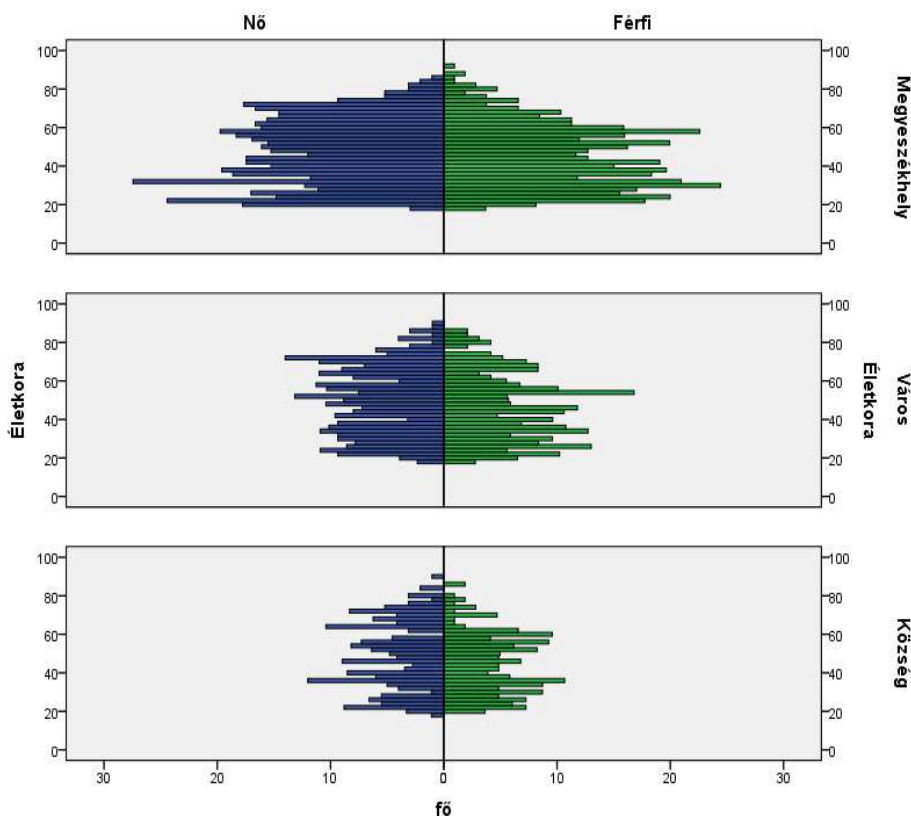
8. táblázat: A Kossuth Kollégium felmérésébe vont települések

Vizsgált települések	
Ballószög	Kunszállás
Csongrád	Lakitelek
Csongrádbokros	Nyárlőrinc
Fülöpjakab	Pálmonostora
Gátér	Petőfiszállás
Helvécia	Szentkirály
Jakabszállás	Tiszaalpár
Jászszentlászló	Tiszaakcsa
Kecskemét	Tiszaug
Kiskunfélegyháza	Városföld
Kocsér	

Forrás: Kossuth Kollégium adatai alapján saját szerkesztés

Az 1773 darab kérdőív feldolgozása hosszas munkát vett igénybe, de eredményként egy nagy elemszámú adatbázis állt rendelkezésre a kutatási kérdések megválaszolásához. Természetesen, az adattisztítás közben előfordult, hogy a válaszadók nem mindegyik kérdésre adtak választ, vagy az adott válaszok statisztikailag értékelhetetlennek kellett minősíteni, így az elemzések során a minta elemszáma eltéréseket mutathat.

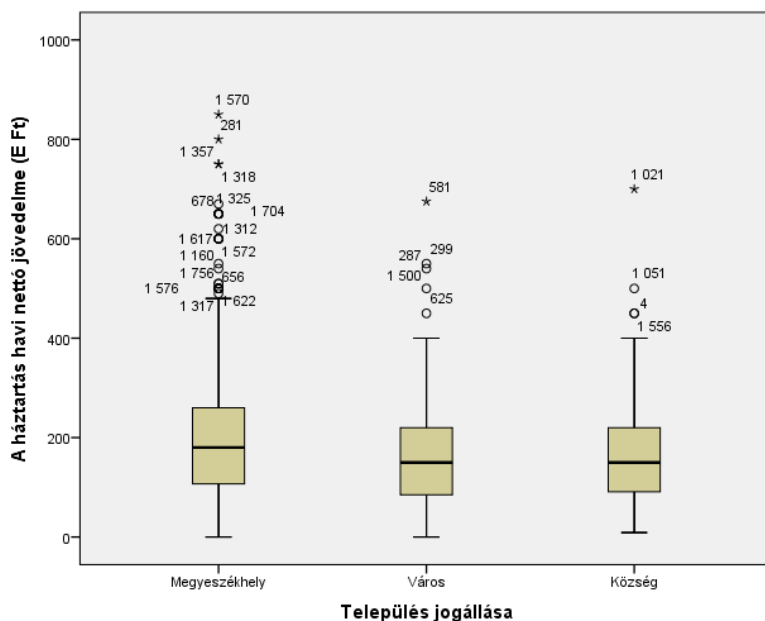
A kutatás kezdeti szakaszában fontos volt, hogy a felmérések a sokaságnak számító lakosság lakóhelytípus-kor-nem szerinti rétegzett mintavételezéssel készüljenek el. Az így kialakított részminták nem minden esetben hozták az elvárt elemszámot, így az adatfeldolgozás során súlyozást használtam az SPSS segítségével az adatok pontosabb elemzése céljából. Ennek tükrében a mintában szereplő válaszadók megoszlása azonossá vált a lakosság valós lakóhelytípus (megyeszékhely, város, község), az életkor és a nem szerinti megoszlásával. (26. ábra)

26. ábra: Az I. kutatásban részvevő válaszadók nem, életkor és lakóhely szerinti megoszlása

Forrás: Kossuth Kollégium adatai alapján saját szerkesztés

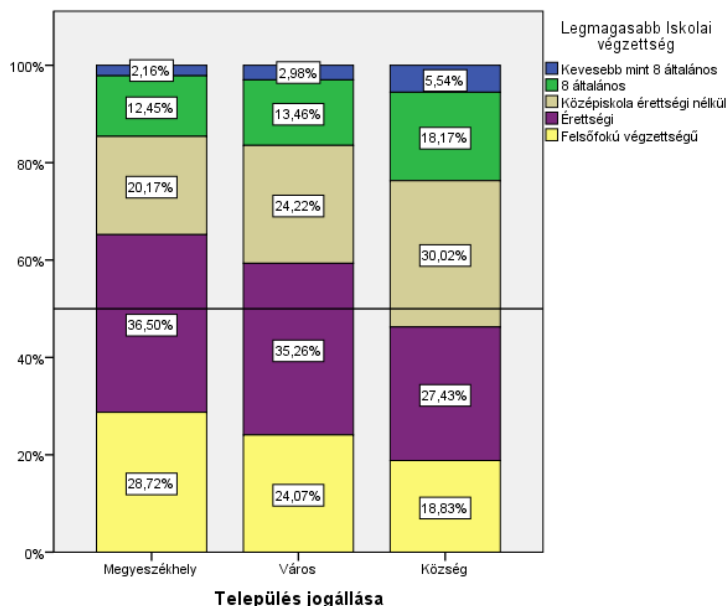
Ahogy a 26. ábrán is látható, a felmérés a rétegzett mintavételnek köszönhetően igyekezett minél nagyobb reprezentativitást elérni a kiskunsági lakosság körében. A lakóhely szerinti hovatartozás tekintetében látható, hogy a megyeszékhelyen élő lakosságtól nagyobb számú minta került begyűjtésre, mint például a községben élő lakosságtól, ezzel is biztosítani a lakóhely szerinti megoszlás alapján lévő reprezentálást. A kiskunsági háztartások tekintetében nagyságrendbeli eltérés nem tapasztalható a háztartások jövedelmei alapján. (27. ábra)

27. ábra: A válaszadók településtípus és jövedelem szerinti ábrázolása „doboz” diagrammal

Forrás: Kossuth Kollégium adatai alapján saját szerkesztés

Az iskolai végzettség tekintetében is reprezentativitást mutat az országos felmérésekkel. Látható, hogy a alacsony iskolai végzettségűek száma a községen élők körében több, viszont ott az idősebb korosztály tekintetében figyelhető meg a tendencia. (28. ábra)

28. ábra: A válaszadók településtípus és iskolai végzettség szerinti megoszlása

Forrás: Kossuth Kollégium adatai alapján saját szerkesztés

A további fejezetekben a bemutatott adatbázisokat fogom elemezni a bemutatott módszertanok felhasználásával.

4.1.2. A megtakarítással rendelkező kiskunsági háztartások elemzése

A vidéki lakosság tekintetében a megtakarítási hajlandóságra több tényező (pl. foglalkozás, háztartás jövedelme, rendelkezik-e háztáji gazdasággal etc.) is hat egyidejűleg. Ebben az alfejezetben az I. Kutatás, a Kossuth Kollégium adatait használom fel. A kutatás főképpen a Kiskunságban élő emberek pénzügyi kultúrájára és a háztartásaik helyzetére irányult. Jelenleg fő kérdéskörben a háztartások megtakarítását vizsgáltam, illetve azokat a tényezőket, amik rá hatnak. A kutatás során a kapott primer eredmények felhasználásával cél egy olyan rangsor felállítása volt a megtakarításra ható tényezőkről, ahol statisztikailag is látható, hogy mely tényezők milyen súllyal hatnak a háztartások megtakarítási hajlandóságára.

A térségben lévő vidéki háztartások helyzete évről évre változik. Az ott élők megélhetési nehézségei, illetve a lakosság elöregedése nem kedvez a háztartások helyzetének. Az információáramlás és a helyes információfeldolgozás nélkülözhetetlen a jó és megalapozott döntésekhez. Amennyiben ehhez társul a pénzügyi ismeretek és a pénzügyi infrastruktúra esetleges hiányossága, úgy még nagyobb űr támadhat a vidéki és a városi lakosság pénzügyi szokásai között. Egy háztartás esetében a megtakarítás megléte stratégiai fontosságú hosszú, de akár rövidtávon is, ám amennyiben nem tud félrerakni, úgy egy esetleges krízishelyzet esetén kockáztatja anyagi biztonságát. Első megítélésre feltételezhető, hogy a háztartások jövedelme determinálja a megtakarításokat. Természetesen elég jelentős ráhatása van a megtakarítási hajlandóságnak, de milyen erősen hatnak rá más tényezők? Tényleg az anyagi helyzet a legmeghatározóbb, vagy vannak más tényezők is, akik ilyen erővel vagy erősebben befolyásolják? Munkám célja a kutatás adatai alapján egy rangsor felállítása, hogy mely tényezők hatnak legfőképpen a válaszadók esetében a megtakarítási hajlandóságra.

A vizsgálat menete

Első lépésként a kérdőívben lévő összes lehetséges releváns változót szembeállítottam azzal a kérdéssel, hogy „van-e megtakarítása” az adott válaszadónak. (Csernák, 2013a) A továbbiakban csak olyan eredményeket/tényezőket vizsgáltam, ahol az adott két változó közötti kapcsolat χ^2 próbával kimutatható volt és a szignifikancia szintje 5% alatt maradt. Miután a χ^2 próbával kimutattam, mely tényezők hatnak direkt módon a megtakarítási hajlandóságra, azok esetében egyenként kiszámítottam a Cramer V. asszociációs együttható értékét. A Cramer értéket „súlyként” felhasználva így sorrendet képeztem a releváns változókból aszerint, hogy melyik hat leginkább illetve legkevésbé a megtakarításokra. (9. táblázat)

A táblázatban így már csak olyan tényezők szerepelnek, ahol a Pearson χ^2 próba kapcsolatot mutatott ki.

A vizsgálatok elvégzésekor figyelembe vettem, hogy a központi kérdés egy nominális változó. „Van-e megtakarítása?” Habár ez az ismerv ebben a formában nem képvisel sorrendiséget, az általam alkalmazott asszociációs kapcsolatvizsgálatoknál tudtam sorrendiséget megállapítani az alábbi módon:

Miután a Pearson féle χ^2 próba kimutatta a kapcsolatokat az egyes kategorikus ismérvek között, Cramer asszociációs együtthatóval elemeztem külön-külön azok erősségét. A mutató 0 és 1 között szóródik. Elmondható, hogy ahol pl 0,67 az értéke, ott a kapcsolat erősebb, mint ahol 0,13. A további elemzéseknél a sorrendiséget így a használható Cramer együtthatók alapján állapítottam meg és azok eredményeit, mint statisztikai súlyokat használtam fel.

9. táblázat: A háztartások megtakarítására ható elsődleges tényezők

Tényező megnevezése	Cramer V. asszociációs együttható értéke	Megoszlás
1. Háztartás jövedelme (kategóriákra bontva)	0,275	17,90%
2. A válaszadók egészségügyi állapota	0,233	15,17%
3. A válaszadók foglalkozása	0,224	14,58%
4. A válaszadók iskolai végzettsége	0,207	13,48%
5. A háztartás fő bevételi forrása	0,154	10,03%
6. Van-e a háztartásnak hitele valamely banknál	0,154	10,03%
7. Milyen településen található az adott háztartás	0,104	6,77%
8. Milyen formában kapja a válaszadó a jövedelmét	0,096	6,25%
9. Rendelkezik-e a válaszadó bankszámlával	0,089	5,79%
Összesen	1,536	100,00%

Forrás: A Kossuth Kollégium adatai alapján saját szerkesztés (Csernák, 2013)

A Székelyi – Barna (2008) által bemutatott útmodellek logikáját követve kutattam, hogy az egyes változók hogyan hatnak a táblázatban felsoroltakra. Továbbiakban minden statisztikailag relevánsnak vélt tényezőnél ismét keresztábra elemzést végeztem. Úgy vélem, hogy az egyes változók, ha több elsődleges változóra is hatnak, akkor összességében nagyobb súllyal bírnak a háztartás megtakarítására, így célom volt egy összetettebb rangsort felállítani, melyben már a másodlagosan felmért tényezők is szerepelnek.

A kapott eredményeket a 10. táblázat tartalmazza. A 10. táblázat a 9. táblázat felsorolt tényezőire ható másodlagos faktorokat mutatja. A kapott súlyokat úgy képeztem, hogy a kapott Cramer V. értékeket megszoroztam az oszlop nevében lévő tényező elsőként számolt Cramer értékével. (9. táblázat) Az eljárásra azért volt szükség, mert egyes fő tényezőre eltérő darabszámú altényező jutott, és így a statisztikai torzulást jobban el lehet kerülni. A 10. táblázat azon celláiban, ahol nem volt kimutatható kapcsolat χ^2 próbával az aktuális két változó között, nem írtam értéket, ezzel jelezve, hogy ott az adott két változó egymás értékét statisztikailag nem vonza. Lényegében a 10. táblázat standardizálva mutatja, hogy az egyes oszlopokban lévő 9. táblázat alapján a megtakarítási hajlandóságra főként ható tényezőkre összességében másodlagosan mely tényezők milyen súllyal hatnak.

Az így kapott értékeket az adott súlyozással már össze lehetett vonni, így az utolsó oszlopban a tényezők kapott súlyait összegeztem és csökkenő sorrendbe állítottam. Ennek következtében a 10. táblázat már a végeredményként kapott rangsort tartalmazza. Az így kapott súlyokat összesítettem és egy megoszlási viszonyszámot számoltam az értékekhez. (11. táblázat)

Összefoglalva

Minden vizsgálatba bevont változó esetében χ^2 próbával elemeztem, hogy volt közöttük és a megtakarítások megléte (igen/nem) között szignifikáns kapcsolat. Ez 9 ismérv esetében teljesült. (9. táblázat) Ezután megvizsgáltam Cramer asszociációs együtthatóval, hogy a 9 db kapcsolat külön-külön milyen erős. Mivel a Cramer mutató 0-1 között szóródik, így a kapott Cramer értékeket súlyként értelmeztem. Azok nagysága alapján képeztem egy sorrendet. (9. táblázat)

Az első szinten kapott 9 releváns változóra pedig szintén megvizsgáltam, hogy a 17 db változóból rájuk mi hatott. Ez $(9 \cdot 17) - 9$ (a változókat önmagukkal nem állítottam szembe) = 144 db χ^2 próbát jelentett. A 144 db vizsgálatból csak azokat elemeztem, ahol a χ^2 próba szignifikancia szintje 5%

alatt volt. A megmaradt releváns kapcsolatoknál számoltam szintén Cramer mutatót. Ezeket az értékeket az eredeti Cramer mutatókkal (9. táblázat) összesoroztam és minden kapott súly értéket ismérvenként összeadtam. Az így kapott súlyokat sorba rendeztem és így megkaptam a módosított sorrendet a megtakarítások meglétére vonatkozólag. (10. táblázat)

10. táblázat: A háztartások megtakarítására ható főbb tényezők és azok súlyai

Megnevezés	1. Háztartás jövedelme (súly)	2. A válaszadók egészségügyi állapota (súly)	3. A válaszadók foglalkozása (súly)	4. A válaszadók iskolai végzettsége (súly)	5. A háztartás fő bevételi forrása (súly)	6. Van-e a háztartásnak hitele valamely banknál (súly)	7. Milyen településen található az adott háztartás (súly)	8. Milyen formában kapja a válaszadó a jövedelmét (súly)	9. Rendelkezik-e a válaszadó bankszámlával (súly)	Súly összesen
1. A válaszadók kora	0,0556	0,0496	0,1118	0,0445	0,0578	0,0354	/	0,0184	0,0185	0,3916
2. A válaszadók foglalkozása	0,0685	0,0494	/	0,0741	0,0698	0,0379	0,0132	0,0233	0,0201	0,3563
3. A válaszadók iskolai végzettsége	0,0721	0,0405	0,0802	/	0,0354	0,0182	0,0112	0,0197	0,0191	0,2964
4. A válaszadók családi állapota	0,0589	0,0417	0,0712	0,0410	/	0,0270	0,0077	0,0150	0,0168	0,2792
5. Háztartás jövedelme	/	/	0,0558	0,0542	0,0387	0,0196	0,0131	0,0183	0,0174	0,2171
6. Van-e a háztartásnak hitele valamely banknál?	0,0349	0,0405	0,0551	0,0244	0,0367	/	0,0067	0,0125	0,0062	0,2170
7. Szoktak-e a válaszadók alkalmi munkát vállalni?	0,0424	0,0177	0,0824	/	0,0279	0,0120	0,0118	0,0066	/	0,2008
8. A háztartás fő bevételi forrása	0,0690	0,0443	/	/	/	0,0367	0,0130	0,0186	0,0175	0,1991
9. A válaszadók egészségügyi állapota	0,0479	/	0,0475	0,0360	/	/	/	0,0109	0,0158	0,1581
10. Rendelkezik-e a válaszadó bankszámlával	0,0539	0,0415	/	0,0240	/	/	/	0,0344	/	0,1538
11. Milyen településen található az adott háztartás	0,0492	/	0,0403	0,0224	0,0271	0,0099	/	/	/	0,1489
12. Rendelkezik-e a válaszadó bankkártyával	0,0646	0,0373	/	/	/	/	/	0,0329	/	0,1348
13. Milyen formában kapja a válaszadó a jövedelmét	0,0525	0,0266	/	/	/	0,0200	/	/	0,0319	0,1310
14. A válaszadók neme	/	0,0324	0,0576	0,0358	/	/	/	/	/	0,1258
15. Rendelkezik-e háztáji gazdasággal a háztartás	/	0,0240	0,0244	/	0,0223	/	0,0209	/	/	0,0916
16. Rendelkezik-e a válaszadó devizaszámlával	0,0495	0,0238	/	/	/	/	/	/	/	0,0733
17. Rendelkezik-e a válaszadó hitelkártyával	0,0534	/	/	/	/	/	/	0,0156	/	0,0690
Összesen:	0,7722	0,4693	0,6263	0,3565	0,3155	0,2165	0,0976	0,2264	0,1635	3,2437

Forrás: Csernák (2013a), A Kossuth Kollégium adatai alapján saját szerkesztés

Elmondható, hogy az előzetes vizsgálatokkal szemben (9. táblázat) több tényező játszik közre a vidéki lakosság megtakarítási hajlandóságában a kapott adatok alapján. Az, hogy első körben nem volt kimutatható egy tényező hatása a megtakarításokra direkt módon, az nem jelentette azt, hogy másodlagos befolyással ne hatott volna rá. (11. táblázat)

11. táblázat: A háztartások megtakarítására ható főbb tényezők rangsora

Megnevezés	Súly összesen	Tényezők megoszlása súlyok szerint	Növekvő kumulált gyakorisági sor
1. A válaszadók kora	0,3916	12%	12%
2. A válaszadók foglalkozása	0,3563	11%	23%
3. A válaszadók iskolai végzettsége	0,2964	9%	32%
4. A válaszadók családi állapota	0,2792	9%	41%
5. Háztartás jövedelme	0,2171	7%	47%
6. Van-e a háztartásnak hitele valamely banknál?	0,2170	7%	54%
7. Szoktak-e a válaszadók alkalmi munkát vállalni?	0,2008	6%	60%
8. A háztartás fő bevételi forrása	0,1991	6%	67%
9. A válaszadók egészségügyi állapota	0,1581	5%	71%
10. Rendelkezik-e a válaszadó bankszámlával	0,1538	5%	76%
11. Milyen településen található az adott háztartás	0,1489	5%	81%
12. Rendelkezik-e a válaszadó bankkártyával	0,1348	4%	85%
13. Milyen formában kapja a válaszadó a jövedelmét	0,1310	4%	89%
14. A válaszadók neme	0,1258	4%	93%
15. Rendelkezik-e háztáji gazdasággal a háztartás	0,0916	3%	96%
16. Rendelkezik-e a válaszadó devizaszámlával	0,0733	2%	98%
17. Rendelkezik-e a válaszadó hitelkártyával	0,0690	2%	100%
Összesen:	3,2437	100%	

Forrás: Csernák (2013a), A Kossuth Kollégium adatai alapján saját szerkesztés

Következtetésképpen elmondható, hogy a feldolgozott adatok alapján a kapott eredmények némiképp tükrözik a szakirodalmakban leírtakat, vagyis a jövedelem megjelenik a jelentősebb befolyásoló tényezők között. A korábbi vizsgálatok a lakosság jövedelmét említették, mint legbefolyásosabb tényezőt a megtakarítási hajlandóságra, ám a tovább bontott vizsgálat némiképp más eredményt mutatott. A végső összesítésben elmondhatom, hogy közel 50%-ban a 1. A válaszadók **kora**, 2. a válaszadók **foglalkozása**, 3. **iskolai végzettsége**, 4. **családi állapota** és a 5. **háztartás jövedelme** van befolyással a megtakarításokra. (Csernák, 2013a) A háztartás jövedelme fontos tényező maradt, mégis az összetett vizsgálat után 4 helyet is visszaesett az eredeti rangsorhoz képest, vagyis nem a legerősebb tényező. (11. ábra) Az alábbi eredmények is alátámasztják, a szakirodalmakban leírtakat és hogy a megtakarítási hajlandóságot és pénzügyi kultúrát nem csak jövedelem kérdése, hanem az életkori tapasztalatok, az addigi tanulás, illetve egzisztenciális háttér is befolyásolja.

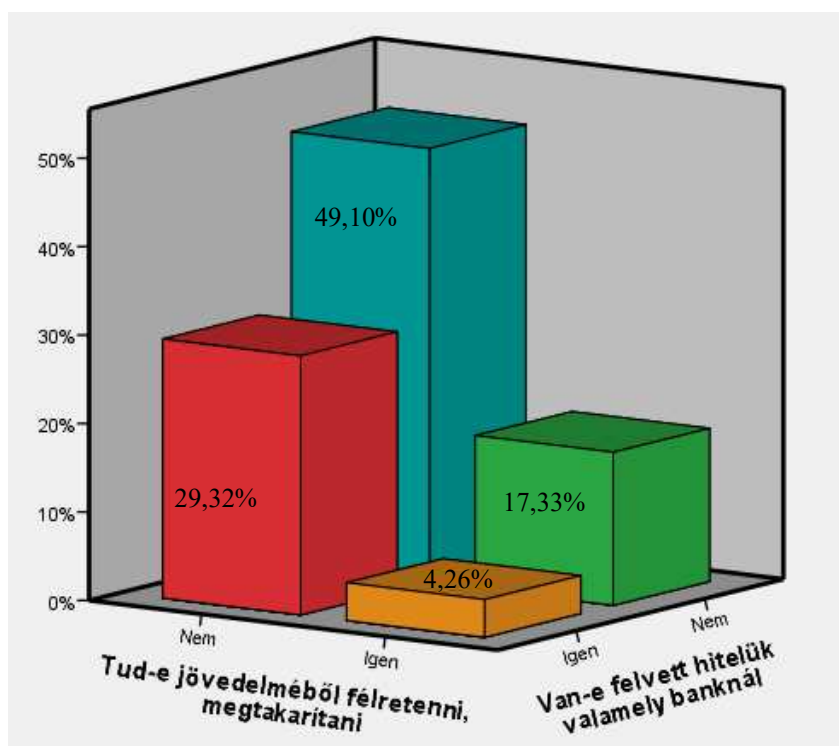
4.1.3. Hitelfelvételre ható főbb tényezők a kiskunsági háztartásoknál

A mai vidéki lakosság pénzügyekkel kapcsolatos attitűdjeiről elmondható, hogy igen rurális gondolkodásmód jellemzi. A vidéki társadalom esetében a modern pénzügyi termékek és megoldások nem olyan elterjedtek, mint a városi lakosság esetében. (Kovács, 2012) Ennek okai egyfelől a pénzügyi infrastruktúra hiányosságai, illetve a gondolkodásmódbeli eltérések. (Botos et al., 2012) Természetesen a háztartások jövedelmi helyzete is nagy befolyással bír a háztartások pénzügyi kultúrájára, elmondható, hogy a rurális gondolkodásmód miatt több egyéb tényező is befolyásolja azok pénzügyi magatartását. A továbbiakban a Kiskunságban végzett felmérés felhasználásával és statisztikai módszerek alkalmazásával arra keresem a választ, hogy a vidéki lakosság esetében a hitelfelvételre milyen tényezők milyen súllyal hatottak az elmúlt időben. Fő kérdésem, hogy főként a háztartások jövedelmi helyzete determinálta-e a hitelfelvételeket, vagy

egyéb tényezők is statisztikailag igazolható módon és szignifikánsan markánsabban befolyásolták-e azt.

A kutatást a korábban említett Lakiteleki Népfőiskola kezdeményezte 2011. október 17-21.-e között. A kérdések között a nyílt kérdések mellett szerepeltek olyan eldöntendő kérdések, mely változókat kategorikus változóként lehetett bekódolni a feldolgozás során. A nyers adatok tisztítása után SPSS adatbázisba kerültek az adatok. A további elemzések a programcsomaggal készültek. Az egyes kategorikus változók közötti kapcsolatot vizsgáltam Pearson féle χ^2 próbával és miután megállapítottam egy kapcsolatot, annak erősségét Cramer féle asszociációs együtthatóval jellemeztem. A kérdésekre kapott válaszok közötti kapcsolatot fogom az említett módszerekkel bizonyítani vagy cáfolni. Mivel valamennyi általam vizsgált változó kategorikus változó, így a keresztábra elemzést választottam módszertannak. A keresztábra elemzés esetén, mikor a kapcsolatot keressük a változók között, kritérium hogy az függő és a független változónak is kategoriális változónak kell lenni. (Sajtos – Mitev, 2007) A vizsgált változó között, ha szerepelt eredetileg skaláris változó (pl.: háztartások jövedelmére), akkor elemezhetőség érdekében a skaláris változóból kategoriális változót készítettem. A χ^2 próbára volt szükség ahhoz, hogy megállapítható legyen, hogy a két kategoriális változó között van-e kapcsolat. A mennyiben az SPSS programmal két változó esetében 0,05 alatti szignifikancia szintet mértem két kategorikus változó között, akkor statisztikailag igazolt kapcsolatot állapítottam meg közöttük. Minden egyes mérésnél a társadalomtudományok területén általánosan elfogadott 95%-os szignifikancia szintet használtam. (Kerékgyártó et al, 2009) Továbbiakban pedig a különböző változók közötti kapcsolat erősségét Cramer V. féle asszociációs együtthatóval vizsgáltam. A mutató 0 és 1 között szóródik és minél közelebbi értéket mutat az 1-hez annál erősebb a két változó közötti kapcsolat.

Vizsgálataimat első körben az adatbázisban lévő kiskunsági háztartások leírásával kezdtem. Jelen fejezetben háztartások eladósodottságával foglalkozom, így első lépésként egy keresztábra elemzést végeztem a háztartások megtakarításairól és hiteleiről. (29. ábra)

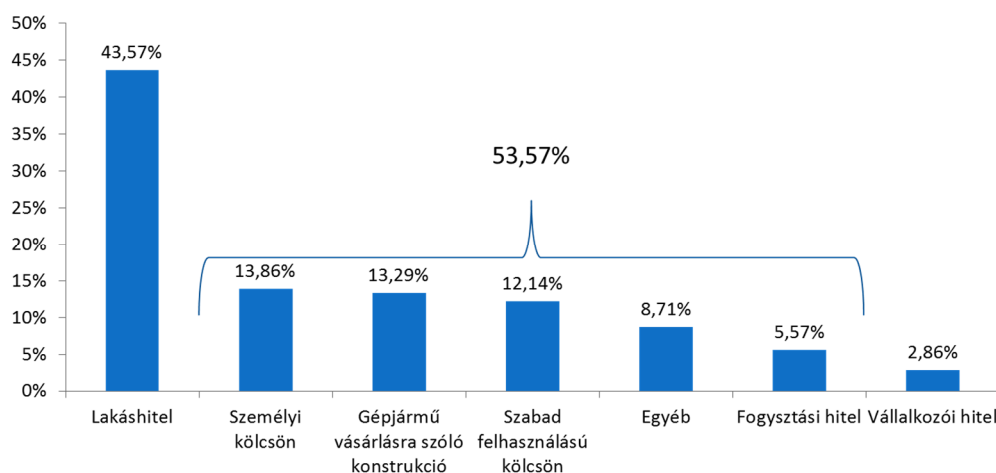

29. ábra: A vizsgált háztartások megoszlása a hitelek és megtakarítások tekintetében (n=1773)

Forrás: A Kossuth Kollégium adatai alapján saját szerkesztés

A primerkutatás kitért a hitelek és megtakarítások meglétére is. A keresztábra elemzés során a kapott χ^2 próba eredménye szerint **nem volt szignifikáns összefüggés** a megtakarítások és a hitelek megléte között, ami azt jelenti, hogy a vizsgált 1773 elemű minta esetében nincs összefüggés a két változó között. A térség jellegét jelzi továbbá az az adat is, miszerint a háztartások közel fele (49,10%) sem megtakarítást, illetve sem hitellel nem rendelkezik. Az adat arra enged következtetni, hogy a térségben élők anyagi helyzetük ellenére sem folyamodnak hitelfelvételhez. (Csernák, 2013b)

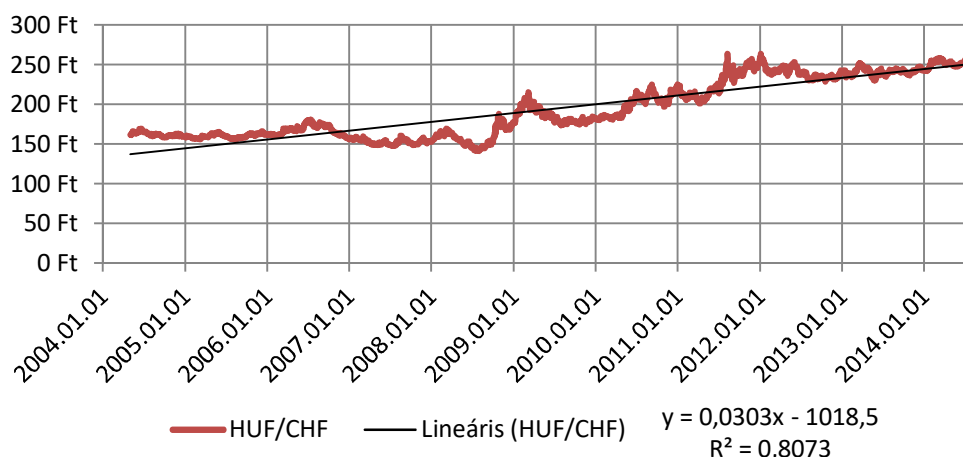
Az elemzés a továbbiakban már azokra a válaszadókra fókuszált, ahol volt hitelfelvétel. A háztartások mintegy 33,58%-a (n=596) birtokolt valamilyen intézményes formában hitelt a felmérés időszakában. Az említett hitelek legnagyobb részt lakáshitelek voltak (43,57%), ami mintegy olyan egzisztenciális kiadásnak tekinthető, ahol a hitel megléte sok háztartás tekintetében elkerülhetetlen. A többi hiteltípus nem számítható lényeges súlyúnak, viszont ha azokat összevonnánk, mint „fogyasztási hitelek” akkor láthatjuk a felvett hitelek mintegy 53,57%-át (!) teszik ki. (30. ábra)

30. ábra: A felvett hitelek típusainak a megoszlása a mintában (n=596)

Forrás: A Kossuth Kollégium adatai alapján saját szerkesztés

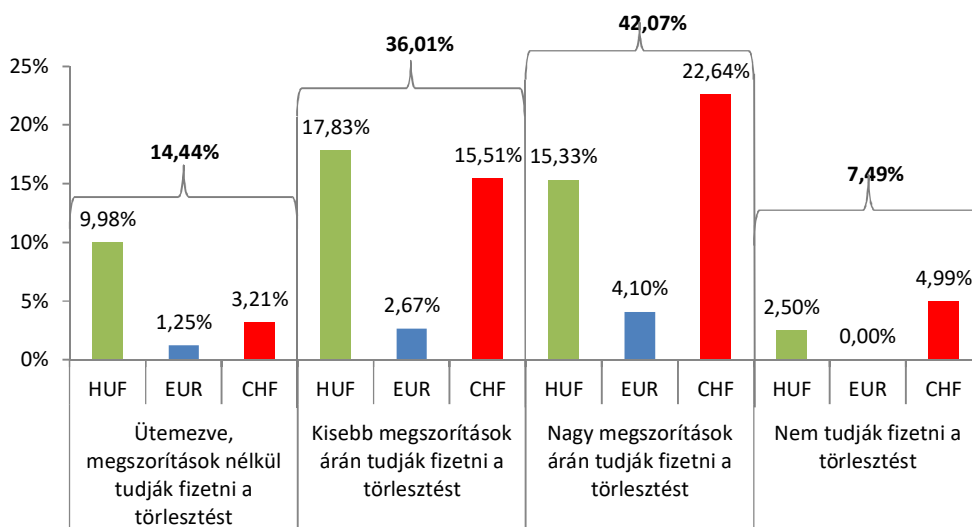
Fontos megjegyezni, hogy felmérés idején a felvett hitelek 45,59%-a svájci frank alapon, 7,52%-a euró alapon 46,90%-a pedig forintban van nyilvántartva. Tekintettel arra, hogy a felmérés időszakában a gazdasági változások nem hatottak kedvezően a forint árfolyamváltozásaira (31. ábra), elmondható, hogy az egyes háztartások esetében a hitelek megléte súlyos terheket jelentett és még napjainkban is jelent.

31. ábra: A CHF árfolyamának alakulása 2004.05.01.-től 2014.07.07. –ig

Forrás: <http://www.mnb.hu/arfolyam-lekerdezes>

A kérdőív kitért azokra a kérdéskörökre, hogy a válaszadók képesek-e folyamatosan fizetni felvett hiteleiket, vagy csak megszorítások árán képesek fizetési kötelezettségeiknek eleget tenni. A statisztikából kiderült, hogy a hitellel rendelkező válaszadók 85,57%-a csak megszorítások árán, vagy egyáltalán nem tudja fizetni a törlesztő részletét (a saját bevallása szerint). Látható, hogy a lakosság azon része, amely nagy nehézség árán tudja fizetni törlesztő részleteit, inkább svájci frankban vette igénybe a hitelt. (32. ábra)

32. ábra: A mintában lévő hitelt felvevő háztartások megoszlása a hitel típusa szerint (100% = Összes hitellel rendelkező háztartás) n=596

Forrás: A Kossuth Kollégium adatai alapján saját szerkesztés

Viszont mi vezetett a hitelek felvételéhez? Természetesen erre a kérdésre nem lehet „egyszerű” választ találni, hiszen vannak olyan tényezők melyek kvantitatív mérése szinte kivitelezhetetlen, mint például a marketing vagy a szájreklám szerepe egyes válaszadóknál.

A továbbiakban a kérdőívben lévő szociális ismérveket elemezem statisztikai módszerrel és azok a hitelfelvételre ható statisztikailag igazolható kapcsolatát elemezni. A vizsgálatom alapja, hogy minden olyan ismérvet, ami az SPSS adatbázisban elméletileg hathat a háztartások hitelfelvételére vizsgáltam keresztábra elemzéssel, szembe állítottam azzal a kérdéssel, hogy van-e felvett hitele a háztartásnak. Azokat a szociális és egyéb tényezőket, melyeknél a χ^2 próba szignifikancia szintje kapcsolatot mutatott (kisebbségi volt, mint 0,05) azoknál a tényezőknél statisztikailag igazolható a

hitelfelvételre gyakorolt hatás. A kigyűjtött tucatnyi ismérv esetében tovább elemeztem a kapcsolatot Cramer V. féle asszociációs együttható használatával. Tekintettel arra, hogy a Cramer mutató a változók közötti kapcsolat erősségét mutatja és hogy mindig 0 és 1 között szóródik, tovább alkalmaztam az értékét, mintegy súlyként használva, hogy sorrendet képezzek az egyes változók hitelfelvételhez való kapcsolatai között. (12. táblázat)

12. táblázat: A háztartások hitelfelvételére ható elsődleges tényezők

Tényező megnevezése	Cramer V. asszociációs együttható értéke	Megoszlás
1. Foglalkozás	0,246	14,36%
2. A háztartás fő bevételi forrása	0,238	13,89%
3. Életkor	0,230	13,43%
4. Családi állapot	0,175	10,22%
5. Tud-e jövedelméből félretenni, megtakarítani	0,154	8,99%
6. Jövedelmét milyen formában kapja	0,130	7,59%
7. A háztartás nettó jövedelme	0,127	7,41%
8. Legmagasabb iskolai végzettség	0,118	6,89%
9. Intézi-e bankügyeit interneten	0,081	4,73%
10. Szokott-e alkalmi munkát vállalni	0,078	4,55%
11. Rendelkezik-e bankkártyával	0,072	4,20%
12. Település jogállása	0,064	3,74%
Összesen:	1,836	100,00%

Forrás: A Kossuth Kollégium adatai alapján saját szerkesztés

A 12. táblázat mutatja a szignifikáns változók esetében a hitelfelvétellel szembeni Cramer értéket, minden esetben teljesült a χ^2 próba. A kapott rangsor a témában tipizált tényezőket mutatja. Elmondható, hogy a foglalkozás a bevételi forrás illetve az emberek életkorral járó tapasztalata determinálja főként a hitel meglétét a térség háztartásainál az alábbi adatok szerint. A kapott eredmények, habár az általam elfogadott értékeken belül vannak véleményem szerint még pontosíthatók.

Nominális változók közötti kapcsolat elemzésére a χ^2 próba használható. A próba szignifikancia szintje ha 5% alatt van, akkor kimutatható kapcsolat két nominális változó között. A kapcsolatok erősségét Cramer asszociációs együtthatóval vizsgáltam. A Cramer értéke 0-1 között szóródik, így elmondható, hogy amennyiben egy kapcsolatnál nagyobb a Cramer értéke a szorosabb, mint egy másik kapcsolat esetében, ahol kisebb hiszen minden esetben 0-1 között mozog az értéke. Felhasználva a fentebb említett logikát, így a vizsgált ismérvek és a központi kérdés közötti χ^2 próbával igazolt kapcsolatok között sorrendiséget állapítottam meg a kapott Cramer asszociációs együtthatók alapján.

A kapott ismérvekre (12. táblázat) elvégeztem szintén az összes változóval a kereszttábla elemzést és ahol statisztikai kapcsolatot véltem felfedezni, ott az eredeti (12. táblázat) Cramer értékeket megszoroztam a kapott Cramer értékekkel. A szorzásra azért volt szükség, hogy az eredeti hatások súlyai is megmaradjanak az összesítésnél és a szorzás folyamán azok nem is fogják torzítani az összesítést, mint az összeadás.

A kapott szorzások eredményeit a 13. táblázat ábrázolja és a vízszintes sorban lévő tényezők összesített hatásait az eredetileg képzett (12. táblázat) tényezőkre. A táblázat üres mezői azt jelzik, hogy ott a két változó között χ^2 próba alapján nem volt szignifikáns kapcsolat. A kapott táblázatot

a számítások után úgy véglegesítettem, hogy az egyes sorok sorrendje jelzi a hitelfelvételre gyakorolt tényezők összesített rangsorát. (13. táblázat)

A kapott eredmények tekintetében elmondható, hogy a térségben élő háztartások hitelfelvételére egyszerre több tényező is hat. A tényezők között első helyen is szokták emlegetni a háztartások nettó jövedelmét, ami kétséget kizáróan egy markáns erőként szerepel az emberek életében. Alap kiinduló adataim és az adatbázis statisztikai elemzése során kapott eredményeim tükrében azonban elmondhatom, hogy az **életkorral** elnyerhető tapasztalat állt a legelőkelőbb helyen a tényezők rangsorában. A **háztartások jövedelme** csupán a hatodik helyet szerezte meg a rangsorban, ami azt is jelenti, hogy nem egyedüli determinánsként jelenik meg a mindennapokban. A második legerősebb ismérv az **új internetes bankügyek intézése**, amit úgy is lehet értelmezni, hogy azok a személyek folyamodnak alapvetően hitelfelvételhez, aki használják korunk adta informatikai előnyöket és esetben nagyobb rálátásuk is lehet a pénzügyi folyamatokra. A feltevést alátámaszta, hogy a rangsorban a **foglalkozás** és a legmagasabb **iskolai végzettség** kap helyet (megelőzve a jövedelmet), így elmondható, hogy főleg azok a válaszadók rendelkeznek hitellel, akik vélhetően bizonyos szintig tájékozottak a területen. Visszautalva, hogy a teljes minta 66,43% nem rendelkezik hitellel, illetve hogy 78,42%-a nem rendelkezik megtakarítással (29. ábra), elmondható, hogy a vidéki emberek óvatos hozzáállása tükröződik a kapott eredményekben, mely szerint: „Addig nyújtózkodj, amíg a takaród ér!”

Összességében elmondható, a Kiskunságban végzett kutatás adatai és az általam használt módszertan alapján, hogy a háztartások jövedelme nem elsődlegesen determinálja a lakosság hitelfelvételét, viszont nagyságrendileg a 6. legfontosabb tényező. Látható, hogy a jövedelem mellett például az életkor, a foglalkozás és iskolai végzettség jelentősebben hat a hitelfelvételekre. Mivel az adott vizsgálat a meglévő hitelekkel foglalkozott, így további kutatásaimban arra keresem majd a választ, hogy vajon mely tényezők játszanak szerepet a lakosság hitelfelvételi és megtakarítási instrumentumok kiválasztásában. (13. táblázat)

13. táblázat: A háztartások hitelfelvételére ható főbb tényezők és azok súlyai

Megnevezés	Foglalkozás (súly)	A háztartás fő bevételi forrása (súly)	Családi állapot (súly)	Tud-e jövedelméből félretenni, megtakarítani (súly)	Jövedelmét milyen formában kapja (súly)	A háztartás nettó jövedelme (súly)	Legmagasabb iskolai végzettség (súly)	Intézi-bankügyleit interneten (súly)	Szokott-e alkalmi munkát vállalni (súly)	Rendelkezik-e bankkártyával (súly)	Település jogállása (súly)	Súly összesen
1. Életkor	0,1228	0,0893	0,0716	/	0,0250	0,0257	0,0254	0,0259	0,0172	0,0174	/	0,4200
2. Új bankolási technikák alkalmazása	0,1026	0,0785	0,0406	0,0270	0,0335	0,0438	0,0417	/	/	0,0156	0,0092	0,3925
3. Foglalkozás	/	0,1078	0,0557	0,0345	0,0316	0,0316	0,0422	0,0338	0,0287	0,0174	0,0081	0,3914
4. Legmagasabb iskolai végzettség	0,0881	0,0547	0,0347	0,0319	0,0267	0,0333	/	0,0286	0,0087	0,0162	0,0069	0,3296
5. A háztartás fő bevételi forrása	0,1114	/	0,0387	0,0237	0,0252	0,0319	0,0271	0,0267	0,0141	0,0170	0,0080	0,3239
6. A háztartás nettó jövedelme	0,0613	0,0597	0,0375	0,0424	0,0248	/	0,0309	0,0279	0,0120	0,0169	0,0081	0,3215
7. Rendelkezik-e bankkártyával	0,0593	0,0562	0,0352	0,0060	0,0446	0,0298	0,0266	0,0176	/	/	0,0068	0,2820
8. Egészségi állapot	0,0522	0,0452	0,0313	0,0359	0,0148	0,0221	0,0205	0,0247	0,0059	0,0115	/	0,2642
9. Családi állapot	0,0782	0,0526	/	/	0,0203	0,0272	0,0234	0,0188	0,0174	0,0145	0,0047	0,2570
10. Jövedelmét milyen formában kapja	0,0598	0,0462	0,0273	0,0148	/	0,0243	0,0242	0,0209	/	0,0247	/	0,2421
11. Szokott-e alkalmi munkát vállalni	0,0905	0,0431	0,0390	/	/	0,0196	0,0131	/	/	/	/	0,2053
12. Nem	0,0632	0,0307	0,0301	0,0018	/	0,0253	0,0204	0,0071	0,0099	0,0055	/	0,1941
13. Tud-e jövedelméből félretenni, megtakarítani	0,0551	0,0367	/	/	0,0125	0,0349	0,0244	0,0142	0,0026	0,0040	0,0067	0,1910
14. Rendelkezik a háztartás háztáji gazdasággal	0,0268	0,0345	0,0247	0,0517	/	0,0116	0,0137	0,0047	/	0,0055	0,0129	0,1860
15. Település jogállása	0,0312	0,0298	/	0,0160	/	0,0160	0,0127	0,0116	/	0,0077	/	0,1250
Összesen:	1,0025	0,7649	0,4662	0,2857	0,2590	0,3769	0,3463	0,2625	0,1165	0,1738	0,0714	4,1256

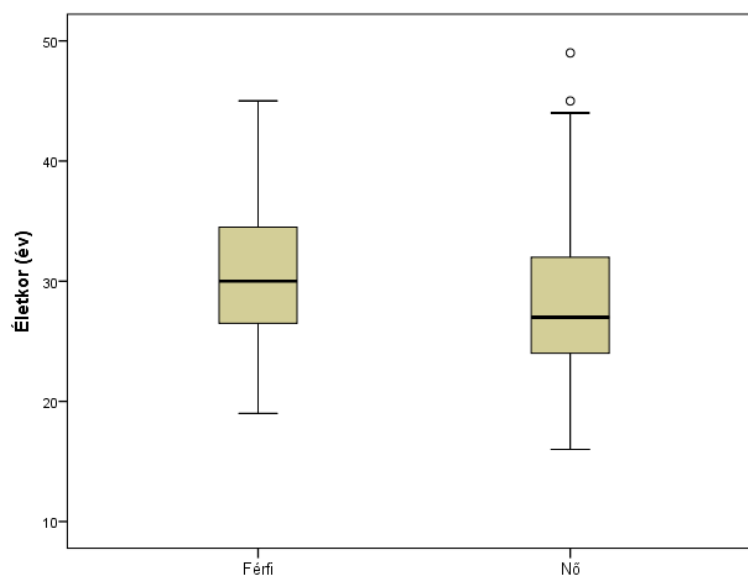
Forrás: A Kossuth Kollégium adatai alapján saját szerkesztés, (Csernák, 2013a)

4.2. II. kutatás: Pénzügyi attitűdök vizsgálata (2012)

A magyar lakosság esetében napjainkban elmondható, hogy a megtakarításaikat jórészt rövid lejáratú lényegében likvid banki termékek keretében birtokolják, illetve a vidéki lakosság esetében sajnos nagyobb teret kapott a készpénzben történő tartás is. (Botos et al., 2012) Az alfejezet célja, hogy bemutassam egy, 20-40 év közötti lakosság körében végzett kutatás eredményeit, arról, hogy milyen megtakarításokat preferálnak, és gondolkodásuk mennyiben felel meg a velük szemben támasztott sztereotípiáknak. A felmérést interneten keresztül végeztem, így olyan célcsoportot tudtam vizsgálni, akik már aktívan használják a modern technika adottságait. A választás azért esett továbbá az említett csoportra, mert feltételezhető, hogy rendelkezik olyan pénzügyi ismeretekkel, amelyek segítik őket a felelősebb döntésekben. A korosztály tagjai jellemzően a rendszerváltást követően végezték középiskolai és/vagy felsőoktatási tanulmányaikat, mely időszakban már elsajátíthattak hasonló ismereteket, illetve találkoztak, tapasztaltak több pl. banki terméket is. Megfigyelhető, hogy a megtakarítások mértéke az említett időszakban növekedett (Baranyi – Széles, 2008), hiszen az 1990-es években a háztartások bevételeinek bizonytalansága ösztönözte a megtakarításokat. (Tatay, 2011) Továbbá az említett korosztály a jellemzően egyik legnagyobb adófizető korosztály is, így az őket jellemző pénzügyi kultúra nagy hatással van Magyarország pénzügyi szektorára is.

A kutatásom során 2012-ben 145 kérdőív lett lekérdezve. Célom az volt, hogy egy kisebb mintán azonosítsam a megtakarításokkal szembeni preferenciákat. A kérdések a fontosabb demográfiai adatok mellett arra irányultak, hogy a válaszadók a megtakarításaik tekintetében milyen tulajdonságot (pl. rendelkezzen állami garanciával) mennyire tart fontosnak. (Csernák, 2012) A kérdőívben Likert-skálát használtam az információk elemzéséhez. Az 5 fokozatú Likert-skálánál az 1 válasz volt az „egyáltalán nem tartja fontosnak” az 5 a „nagyon fontosnak tartja” és természetesen volt lehetőség „nem válaszol”/”nem tudja megítélni” válaszokra is, ahogy a szakirodalom is javasolja. (Malhotra, 2008) Az említett egyéb válaszokat hiányzó értéknek vettem és kivontam a vizsgálatok alól, így nem torzították az eredményeket. A Likert-skálák jó alapot adtak ahhoz, hogy az adatbázison elvégezzem a faktoranalízist. A faktoranalízis lényege, hogy az általam megnevezett változókat redukáljam, illetve összesítsem őket, és segítségével olyan összetett tényezőket (faktorokat) hozzak létre, mely több tartalommal bírnak, és ezáltal jellemzik a mintát, mivel a faktoranalízis olyan többváltozós statisztika módszer, melynek célja a változók csoportosítása, és a változók számának redukálása. (Sajtos – Mitev, 2007) A kapott eredményeket felhasználva klaszteranalízissel csoportosítottam a mintában lévő válaszadókat a faktoranalízis által kapott ismérvek alapján. A klaszteranalízissel az volt a célom, hogy kérdőív kitöltőit csoportosítsam és a csoportosításnak első lépésként egy statisztikai alapot adjak, és csak utána vizsgáljam szakmai szempontból a kapott eredményt. A vizsgálatokat SPSS 20 statisztikai programcsomag használatával végeztem, mivel az SPSS jól használható a gazdaság és társadalomtudományok területén adatbázisok elemzéséhez. (Marques de Sá, 2007)

Kutatásom első lépéseként leíró statisztikai vizsgálatokat végeztem az adatbázissal. Célom volt főképpen a 20-40 év közötti lakosság pénzügyi szokásait felmérni. A válaszadók nem szerinti megoszlása alapján a mintában a férfiak életkora a 19 és 45 év között szóródik, viszont a férfi válaszadók fele 26 és 35 év közötti. A férfiaknál a medián 30 (év), tehát az életkor szerint növekvő sorrendben felvonuló férfiak közül a felező értéknél lévő férfi 30 éves. A nők esetében az életkor szerinti szóródás 16 és 49 év közé esik. A felmért nőknél a válaszadók fele a 22 és 32 év közötti, és a medián értéke 27 (év). A dobozdiagramon látható, hogy vannak kiugró értékek, de az említett paraméterek alapján úgy vélem számuk és értékeik nem torzítják az eredményeket. A további elemzések esetében nem teszek különbséget a férfi és női válaszadók között. (33. ábra)

33. ábra: A válaszadók nem és kor szerinti ábrázolása „doboz diagram” segítségével (n=145)

Forrás: Saját szerkesztés

A kérdőívben az ismérvek az alábbi módon kerültek megfogalmazásra:

Mennyire fontos önnek, hogy megtakarítása...

- kockázatmentes legyen?
- tőkevédett legyen?
- év közbeni jövedelme származzon belőle?
- garantált hozammal rendelkezzen?
- biztosítási termékhez kapcsolódjon?
- rendelkezzen állami garanciával?
- hozzáférhető legyen egy éven belül?
- készpénzben legyen?

Mint említettem a válaszlehetőségek egy 1-5 terjedő Likert skálán kerültek lekérdezésre, ahol volt lehetőség „nem tudja”, „nem válaszol” értékeket is megadni. Ezeket az alternatív válaszokat „hiányzó értékén” definiáltam és nem vontam be a vizsgálatba. A faktoranalízis során elsőként egy előkalkulációt végeztem, ahol Kaiser-Meyer-Olkin mutatót számoltam. A KMO érték az egyik legfontosabb mérőszám annak megítélésére, hogy a változókon elvégezhető-e a faktorelemzés. Ha az érték 0,5-nél kisebb, akkor kifejezetten nem ajánlott faktoranalízis végrehajtása, mivel ezt a vizsgált változók korrelációja nem teszi lehetővé, viszont 0,8 felett jónak mondható az érték, és elvégezhető a faktoranalízis. A KMO mutató jelen esetben 0,818 volt, így a faktorelemzés futtatható, annak eredményei feldolgozásra alkalmasak. A főkomponens analízis futtatása során nem kértem fix faktor számot, a kapott adatok statisztikailag kapott eredmények. Az adatok rotálását varimax módszerrel végeztem. A vizsgálat elvégzése során két faktort kaptam eredményül. (14. táblázat)

14. táblázat: Varimax módszerrel rotált faktor mátrix sorba rendezett eredményekkel

Faktorok	Változók	Faktorok	
		1	2
„Biztonság” faktor	garantált hozammal rendelkezzen	,834	,145
	kockázatmentes legyen	,826	,192
	tőkevédett legyen	,800	,101
	rendelkezzen állami garanciával	,614	,339
„Likviditás” faktor	hozzáférhető legyen egy éven belül	,053	,824
	készpénzben legyen	,175	,796
	év közbeni jövedelme származzon belőle	,492	,559
	biztosítási termékhez kapcsolódjon	,426	,472

Forrás: Saját szerkesztés

A kapott eredmények alapján két faktort lehet módszertanilag elkülöníteni, az első faktort „Biztonság”, a másodikat „Likviditás” faktornak neveztem.

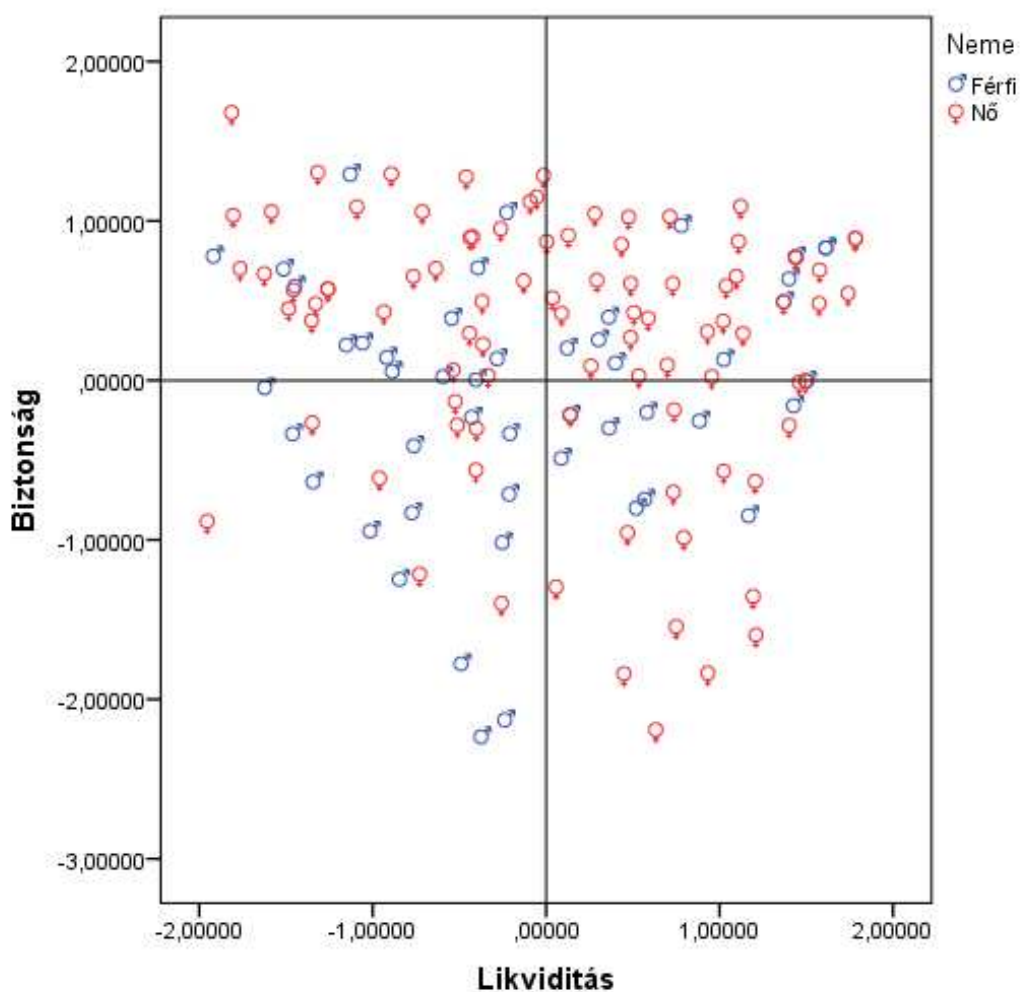
Biztonság faktor esetében a megtakarítással szembeni elvárások:

- garantált hozammal rendelkezzen,
- kockázatmentes legyen,
- tőkevédett legyen,
- rendelkezzen állami garanciával.

Likviditás faktor esetében a megtakarítással szembeni elvárások:

- hozzáférhető legyen egy éven belül,
- készpénzben legyen,
- év közbeni jövedelme származzon belőle,
- biztosítási termékhez kapcsolódjon.

Szakmailag a biztosítási termékhez kapcsolódás változó viszonylag gyenge értéket kapott a Likviditás faktorban, de véleményem szerint magyarázható. Feltételezve, hogy a megtakarítás egy biztosítási termékhez kapcsolódik, akkor mondhatjuk, hogy igaz nincs szüksége az egyénnek a pénzre jelen pillanatban, viszont az életben fennálló kockázatok miatt mégis fontos, hogy egy káresemény bekövetkezésekor pénzhez jusson, tehát likvid legyen bizonyos esetekben a megtakarítása és ezért kapcsolódjon biztosítási termékhez. A vizsgálat során kapott eredményeket lementettem és mindkét faktor esetében hozzárendeltem a válaszadókhöz azokat az értékeket, hogy mely faktor milyen erősséggel hat az adott válaszadóra. A kapott két faktor alapján a mintában szereplőket ábrázoltam koordináta rendszerben. (34. ábra)

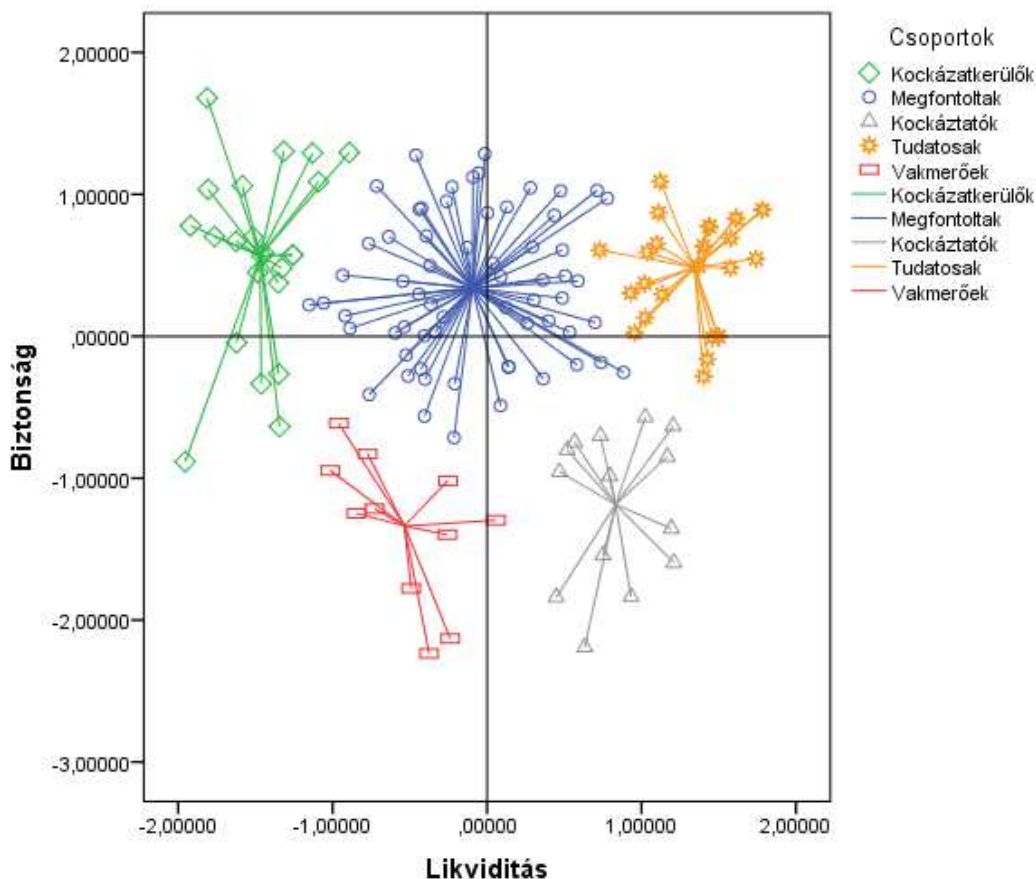
34. ábra: A minta ábrázolása a kapott két faktor dimenziójában nemenkénti bontásban (n=145)

Forrás: Saját szerkesztés

A továbbiakban statisztikai alapon hoztam létre csoportokat, melyhez hierarchikus klaszter analízist végeztem. A klaszteranalízist a faktoranalízis alapján kapott két faktor felhasználásával végeztem. Mivel a két faktor birtokolja a kezdetben vizsgálat alá vett 8 változó egyénre gyakorolt hatását, így nem áll fenn értékvesztés a művelet alatt. A vizsgálat során centroid

(súlyközpontos) metodikát használtam. A centroid módszer lényege, hogy a kapott csoportoknál a csoportok súlyközpontjai legyenek minél távolabb egymástól. (Székelyi – Barna, 2008)

A kapott eredmények alapján 7 klasztert hoztam létre. A 7 csoport létrehozása után viszont a két legkisebb elemszámú csoportot nem vettem figyelembe, mert a kettő összesen a vizsgált minta csupán 4,14%-át tette ki, így elhagyhatónak véltem. A kapott végleges 5 csoportot a 35. ábra szemlélteti.

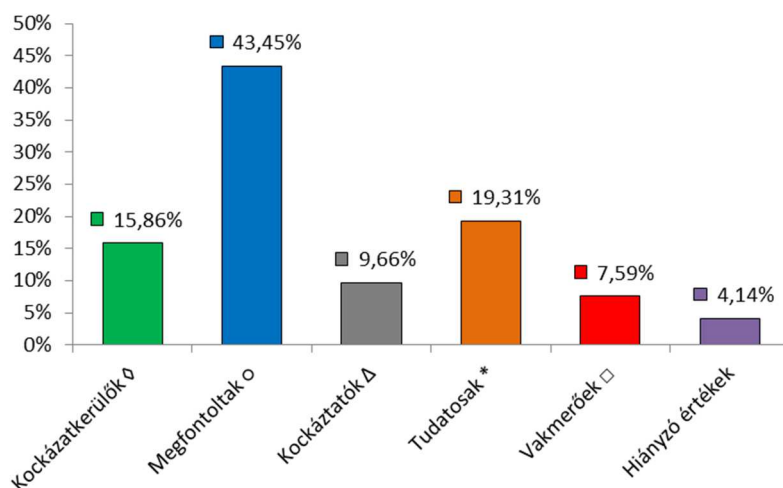

35. ábra: A klaszteranalízis alapján kapott csoportok ábrázolása (n=145)

Forrás: Csernák (2012), Saját szerkesztés

Az első csoportot „1. **kockázatkerülők**” nevet kapta (23 fő), hiszen nekik fontos a biztonság viszont az, hogy megtakarításaik likvidek legyenek, már nem feltétlenül jellemzi őket. Vélhetően ők azok, akik potenciálisan az állampapírokat választanák megtakarításaiknak, mint biztos jövedelemforrást. A „kockázatkerülők” a felmért minta 15,86%-át tették ki. Legnagyobb részt képviselő „2. **megfontoltak**” (63 fő), melyek a minta 43,45%-át teszik ki, szintén fontos, hogy megtakarításaik biztonságosak legyenek ám nekik már fontosabb a megtakarításaik likviditása is. Véleményem szerint ők inkább a rövidebb lejáratú, de OBA által garantált bankbetéteket preferálják. A kategóriába tartoznak többek között a vidéki háztartások is. A disszertációban felhasznált adatbázis alapján a korábban is vizsgált térségben lévő vidéki háztartások jelentős hányadánál is főképpen a bankbetétben és a készpénzben tartották az emberek megtakarításaikat. (Kisari et al, 2011) A „3. **tudatosak**” (28 fő) csoport azért kapta a nevét, mert a biztonság mellett markánsan megjelenik a likviditás igénye. A közel húsz százalékot (19,3%) kivető csoportra jellemző, hogy fontosnak érzi, hogy jövőbeni esetleges megtakarítása biztonságos és mégis kellően likvid legyen. A felmért mintában mintegy 9,66%-ot tesz ki a „4. **kockázttatók**” köre (14 fő). A csoport neve beszédes név, mivel a csoportra az a jellemző, hogy miközben fontosnak tartják megtakarításaik likviditását, azok biztonságának fontosságát nem feltétlenül tartják fontosnak, ám ez a magatartás bizonyos szinten nem feltétlenül az egyén döntése, hanem esetleges

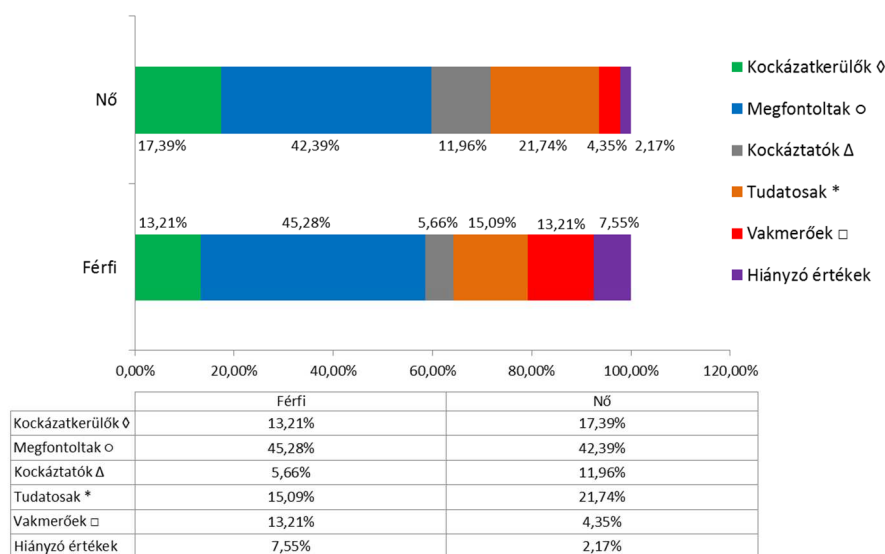
kényszerhelyzetek alapján dönt az alábbi preferenciákat illetően. A kapott eredmények természetesen nem feltétlenül jelentik azt, hogy a csoport tagjai felelőtlenek, csupán azt, hogy megtakarításaik esetében a likviditás és a profit előbbre van a biztonsággal szemben, mint például a forgatási célú értékpapírok esetében. Továbbá a minta 7,6%-át tették ki a „5. vakmerők” (11 fő), akiknek a feldolgozott adatok alapján nem meghatározó, hogy megtakarításaik biztonságosak és likvidek legyenek, a név arra utal, hogy igen vakmerő dolog a mai pénzügyi világban „nem fontos”-nak tartani megtakarításaik tekintetében a biztonságot és a likviditást. A kapott csoportok megoszlását a 36. ábra tartalmazza.

36. ábra: A kapott klaszterek megoszlása (n=145=100%)

Forrás: Saját szerkesztés

A kutatás során a „hiányzó értékek” (4,14% = 6 fő) azt a két kisebb csoportot képviselik, melyet a klaszteranalízis során nem reprezentatív csoportként azonosítottam. A kapott csoportok alapján végeztem egy keresztábra elemzést a csoporthoz való tartozás és a válaszadó neme között. A χ^2 próba alapján elmondható, hogy nincs szignifikáns kapcsolat a nem és a csoportok között. A 37. ábra értékein jól látszik, hogy a férfiak és a nők esetében a csoportok megoszlása nagyon hasonló és csak minimálisan térnek el az arányok, ami arra is enged következtetni, hogy az egyes háztartásokban a pénzügyi döntések közösen születnek, emiatt nincs abban szignifikáns különbség, hogy az egy háztartásban élő pároknál a férfiakat vagy a nőket kérdezzük meg.

37. ábra: A kapott klaszterek megoszlása nemenkénti bontásban (n=145)

Forrás: Saját szerkesztés

Összegzés

Kontrollkutatásom során egy fókuszcsoporthoz megkérdezéssel kívántam vizsgálni a 20 és 40 év közötti lakosság megtakarításokhoz fűződő viszonyát. A kérdéskör arra vonatkozott, hogy mit tart fontosnak megtakarításával kapcsolatban. A vizsgálatok bebizonyították az adott minta alapján, hogy gyakorlatilag két kérdéskör foglalkoztatja, vagy kevésbé foglalkoztatja a háztartásokat. A biztonság és a likviditás. A két kapott faktor adatait felhasználva 7 csoportját sikerült a válaszadóknak elkülöníteni. A 7 csoportból 2 csoportot azok csekély elemszámai miatt nem vontam be a vizsgálatokba, hiszen azok összesen nem tették ki a minta 5%-át sem. Megnyugtató eredménynek mondható, hogy a kérdőívet kitöltők mintegy 78,62%-ánál fontos szempont a megtakarításának biztonsága. Ebbe a körbe tartoznak bele a „**kockázatkerülők**” (15,86%), az „**megfontoltak**” (43,45%) és a „**tudatosak**” (19,31%). A kapott eredmény alapján a minta jól ábrázolja, hogy az adott korosztály többségében a megfontolt pénzügyi döntéseket preferálja és a termékek választásánál a „biztonság” jelentős erővel bír, például a pénzügyi termékek hozama mellett.

4.3. III. kutatás: A pénzügyi attitűdök vizsgálata a kiskunsági háztartásoknál (2016)

Az alábbi alfejezetben a korábbi fejezetekben már említett III. kutatás adatait fogom elemezni. A kutatás 2016 őszi végzettem el a kiskunsági háztartások területén. Összesen n=406 értékelhető választ sikerült gyűjteni az érintett településekről mely az elemszám nagyságából adódóan az eredmények értelmezhetők és véleményem szerint mindenképpen jelzés értékűek. Azok felhasználtam a későbbiekben a kutatási célok elvégzéséhez.

4.3.1. Megtakarításokra ható főbb tényezők elemzése

A pénzügyi attitűdök azonosítását a 2016-ban végzett kutatásomban is vizsgáltam. A felmérésben érdekelték azok a területek, miszerint az alábbi tulajdonságokat mennyire tartják fontosnak a megtakarításukkal kapcsolatban a válaszadók: mennyire fontos, hogy megtakarításuk kockázatmentes legyen, tőkevédett legyen, év közbeni jövedelmük származzon belőle, garantált hozammal rendelkezzen, biztosítási termékhez kapcsolódjon, rendelkezzen állami garanciával, hozzáférhető legyen egy éven belül, és hogy készpénzben legyen. A vizsgált minta 406 értékelhető válaszból állt. A vizsgálatba bevont változókat a 1-5 Likert skála segítségével mértem, melyben 1 volt az egyáltalán nem fontos, az 5 pedig a nagyon meghatározó. Az előzetes vizsgálatok kimutatták, hogy valamennyi változó között szignifikáns korrelációs kapcsolat volt kimutatható, így a főkomponens elemzést elvégezhettem. A vizsgálat előtt a számított KMO mutató 0,740 értéke alapján faktorba rendezhetőek voltak az ismérvek. A kapott komponens mátrixot varimax módszerrel rotáltam és eredményeképpen 2 db faktort tudtam statisztikailag megkülönböztetni. (15. táblázat)

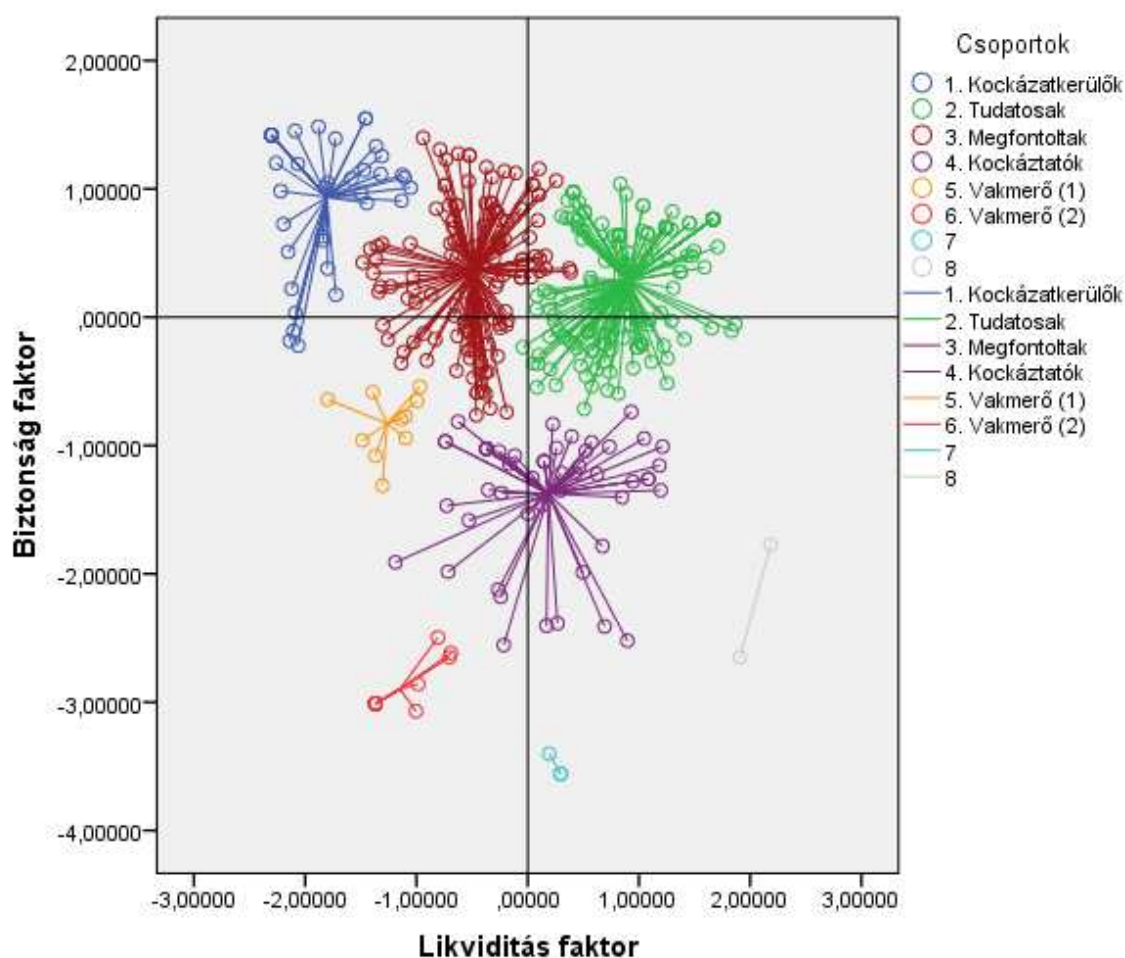
15. táblázat: A megtakarítási preferenciák faktorba sorolása (rotált komponens mátrix)

Faktorok	Ismérvek	Faktor	
		1	2
„Biztonság” faktor	tőke védett legyen	0,807	0,064
	garantált hozammal rendelkezzen	0,792	0,218
	kockázatmentes legyen	0,732	0,196
	rendelkezzen állami garanciával	0,709	0,155
„Likviditás” faktor	hozzáférhető legyen egy éven belül	0,006	0,820
	év közbeni jövedelem származzon belőle	0,219	0,795
	biztosítási termékhez kapcsolódjon	0,334	0,500

Forrás: (Csernák, 2017) Saját szerkesztés,

A kapott eredmények nagyon hasonlítanak a korábbi kutatásom eredményeire, így elmondható, hogy e tekintetben nincs lényeges különbség 2012-ről 2016-ra a preferenciák megítélésében. A vizsgált minta alapján is két, a „biztonság” és a „likviditás” faktort tudtam statisztikailag megkülönböztetni. A továbbiakban a két faktor alapján csoportokba rendeztem a válaszadókat. Hasonlóképpen Zsótér et al. (2015) elemzéséhez, melyben a magyar fiatalok pénzügyi attitűdjeit használták faktor és klaszter analízis segítségével, magam is felhasználtam a kapott eredményeket és tovább elemeztem a mintát, hogy a megtakarításokkal kapcsolatos jövőbeni, akár látens, igények alapján csoportosítsam a kiskunsági válaszadókat.

Klaszteranalízissel elemeztem a mintát, hogy mennyire térnek el egymástól a megtakarításokkal kapcsolatos véleményük. Az elemzés 8 különálló csoportot különíttem el a súlyközéppontos (Centroid) metodika alapján. (38. ábra)

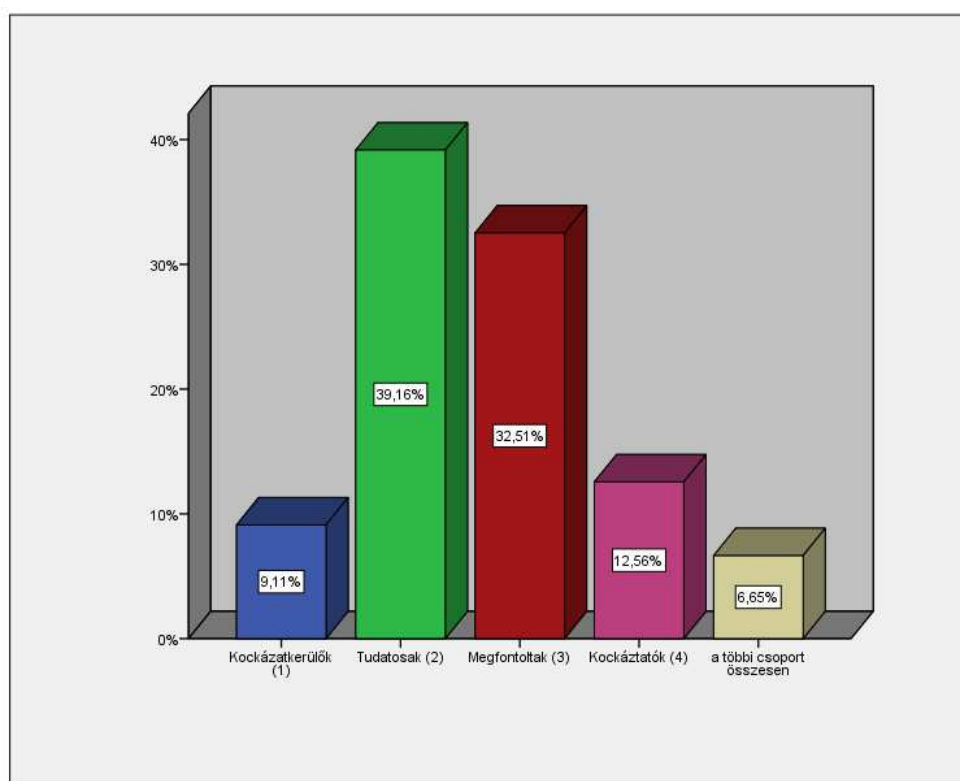

38. ábra: A válaszadók megoszlása a biztonság és a likviditás fontossága alapján a megtakarításokra való tekintettel (n=406)

Forrás: Csernák (2017), Saját szerkesztés

A 8 db különálló, eltérő megtakarítási preferenciával rendelkező csoportot elneveztem a rájuk leginkább jellemző jelző alapján. Az első csoportba az úgynevezett „1. **Kockázatkerülők**” (37 fő) kerültek, mivel neki fontos volt a megtakarításaikkal kapcsolatos preferenciák közül, hogy a megtakarításuk biztonságos legyen, viszont az hogy likvid, azaz rugalmasan hozzáférhető legyen, már nem volt olyan fontos. A kockázatkerülők a vizsgált minta 9,11%-át adták. A második csoport az úgynevezett „2. **Tudatosak**” (159 fő), hiszen őneik fontos a megtakarításaikkal kapcsolatban a biztonság és a hozzáférhetőség is. A tudatosak a minta 39,16%-át tették ki, az az a minta valamivel több mint harmada olyan válaszadó volt, aki kellőképpen komplex kérdésként kezeli a megtakarításait. A harmadik csoport a „3. **Megfontoltak**” (132 fő). A megfontoltakra jellemző,

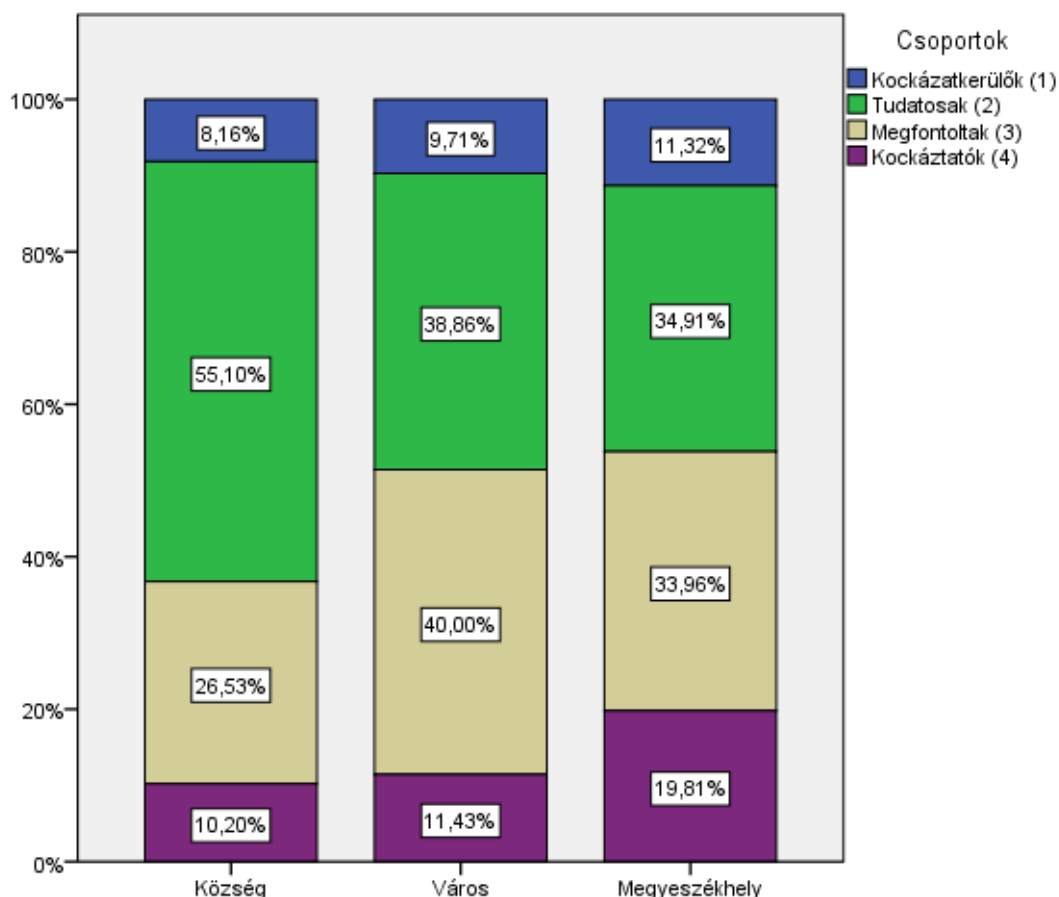
hogy bár a biztonság fontos tényező a megtakarításaikra, a likviditás, tehát hogy megtakarításuk rugalmas legyen már nem olyan fontos nekik, így ők nem kísérleteznek a klasszikus megtakarítási formáktól eltérő termékekkel vélhetőleg. A megfontoltak a minta mintegy 32,51%-át teszik ki, mely szintén több, mint a válaszadók harmada. A negyedik csoportot „4. **Kockázatóknak**” (51 fő) neveztem el. A kockázatókra jelen elemzés alapján az a jellemző, hogy nekik a biztonság, mint faktor kevésbé jellemző a korábban bemutatott csoportoknál, viszont ezzel szemben a likviditási faktor hatása megközelíti a tudatosak és megfontoltak szintjét. A kockázatók a minta mintegy 12,56%-át teszik ki. A mintában, mint minden hasonló elemzésnél találunk olyan kisebb csoportokat, melyek véleményei eltérők, már-már szélsőségesek, viszont a csoportok elemszáma nem számottevő. (Csernák, 2017) Jelen mintában is megkülönböztettem a korábbi csoportokhoz képest vakmerőbbeket, viszont azok elemszáma nem érte el a minta 5%-át sem. Ha ezeket a kis csoportokat összeadjuk, akkor a mintának mintegy 6,65%-át teszik ki összességében (27 fő), így ezeket a továbbiakban nem fogom figyelembe venni az elemzéseknél. Összeségében a 93,34%-a maradt elemezhető. (39. ábra)

39. ábra: A válaszadók megoszlása a megtakarítási preferenciacsoportok alapján (n=406)

Forrás: Csernák (2017), Saját szerkesztés

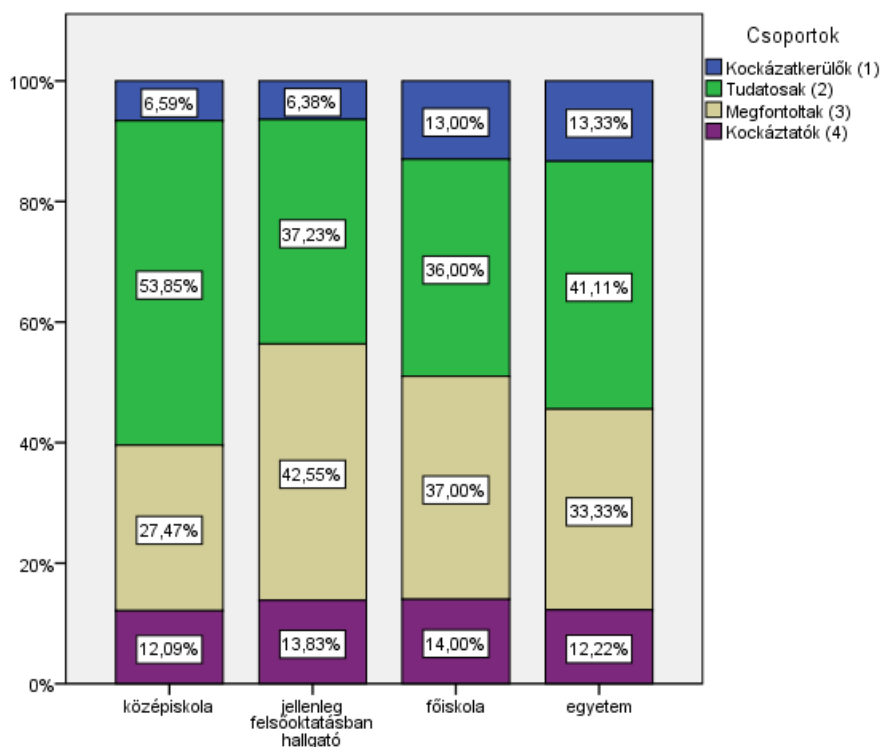
A továbbiakban a különböző megtakarítási preferenciacsoportok és a főbb demográfiai ismérvek közötti *összefüggést* vizsgáltam. Elsőként érdekelt, hogy a megkérdezettek **lakóhely** szerinti megoszlása befolyással van-e az említett preferenciákra. A vizsgálatot keresztábra elemzéssel végeztem el. Elmondható, hogy a község, város illetve megyeszékhelyen lévő háztartások között volt jelentős eltérés az alapján, hogy hogyan oszlott meg az egyes csoportokban lévő háztartások megtakarításokkal szembeni elvárásai. A χ^2 próba szignifikancia szintje 3%-volt, így **szignifikáns a kapcsolat**. Mindamelllett a kapcsolat erősségét is vizsgáltam Cramer féle asszociációs együtthatóval, mely értéke 0,136 volt, így elmondható, hogy egy gyenge kapcsolatról beszélhetünk. Elmondható, hogy a megyeszékhelyen lévő háztartások között nagyon arányban találunk „kockázatókat”, míg a községben lévő háztartások között nagyobb a „tudatosak” aránya. Ezen megállapítás azzal is magyarázható, hogy a vidéki gondolkodásmód megjelenik az emberek döntési preferenciáiban is a megtakarítások viszonylatában. (40. ábra)

40. ábra: A válaszadók megoszlása lakóhely és a megtakarítási preferenciák csoportjai szerint (n=379)

Forrás: Saját szerkesztés

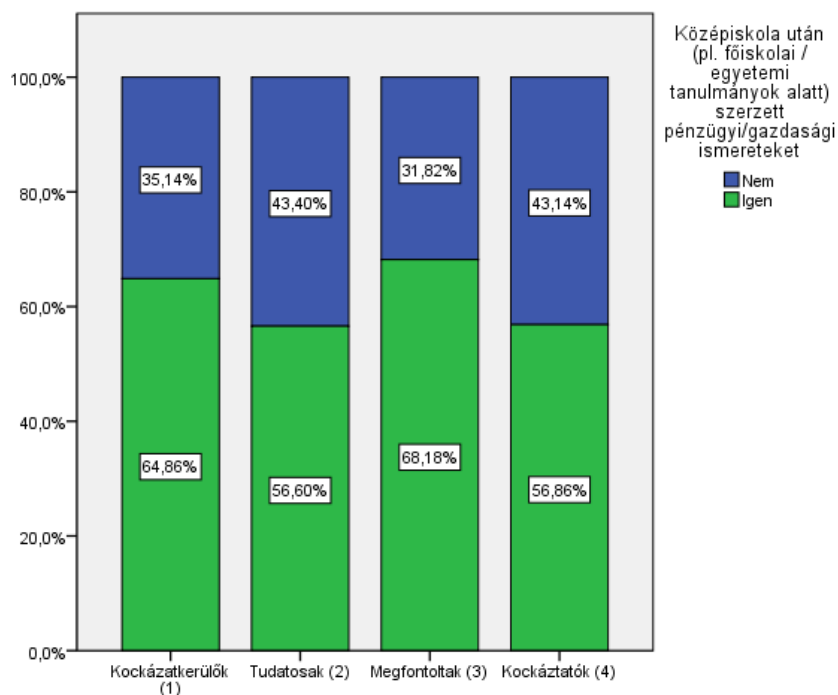
Következőleg a legmagasabb iskolai végzettséget vizsgáltam, hogy van-e ráhatással a megtakarítások preferenciáira. A χ^2 próba szignifikancia szintje 21%-volt. A kapott eredmény alapján elmondható, hogy nincs kapcsolat a két ismerv között. A 79%-os megbízhatóság nem elég erős. A leíró statisztika alapján megállapítható, hogy a községekben lévő háztartások esetében nagyobb volt a „tudatosak” aránya illetve, hogy épp a főiskola/egyetemi végzettséggel rendelkezők között volt nagyobb a kockázatkerülők aránya. (41. ábra) Az említett eredmények alapján tovább vizsgáltam, hogy az általános, közép és felsőfokú képzésben szerzett gazdasági tanulmányoknak külön-külön volt-e hatása a válaszadók megtakarítási preferenciáira. A kutatás során rákérdeztem, hogy tanulmányai alatt kapott-e gazdasági/pénzügyi ismereteket.

41. ábra: A válaszadók megoszlása legmagasabb iskolai végzettség és a megtakarítási preferenciák csoportjai szerint (n=375)

Forrás: Saját szerkesztés

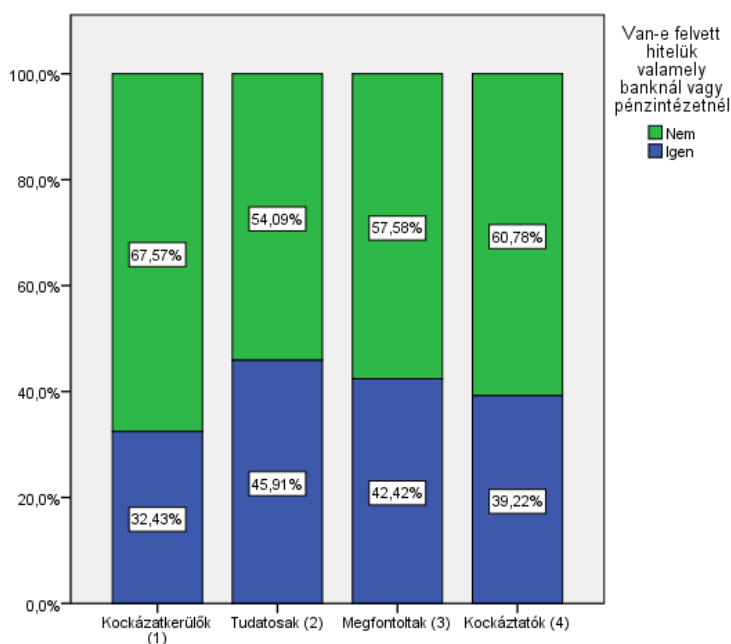
Általános iskolai tanulmányok alatt a válaszadók csupán 3,7%-a szerzett pénzügyi és/vagy gazdasági ismereteket, így a megtakarításokra való hatását nem érdemes vizsgálni a kevesebb mintaelemszám miatt. A válaszadók 37,9%-a szerzett középiskolai keretek között pénzügyi/gazdasági ismereteket, így itt érdemes volt a sztochasztikus kapcsolat vizsgálata, csakúgy, mint a középiskola után (pl főiskola, egyetemi) képzésben szerzett pénzügyi ismeretek esetében, ugyanis ott 61%-volt azok aránya, akik szereztek gazdasági ismereteket. Mivel kategorikus ismérvekről van szó, így χ^2 próbával vizsgáltam a kapcsolatokat. A középiskolában szerzett pénzügyi tudás nem mutatott ki kapcsolatot a megtakarítási preferenciákkal. A kapott szignifikancia szint 92,6% volt, miszerint egyáltalán nem tapasztalható kapcsolat a két változó között. Ennél sokkal erősebb eredményt mutatott a **középiskola** utáni képzésekben szerzett pénzügyi ismeretek hatása a megtakarítási preferenciákra. Igaz, hogy a két ismerv közötti kapcsolat vizsgálatakor a kapott 19,2%-os szignifikancia szint meghaladja az általánosan használt 5%-os küszöbértéket, viszont elmondható, hogy ha egy 20%-os megbízhatósági szintet veszünk alapul, természetesen megfelelő fenntartásokkal, akkor egy **gyenge kapcsolatot**, ráhatást láthatunk a „felnőttfejjel” középiskolai tanulmányok után szerzett gazdasági/pénzügyi tudásnak a megtakarítási preferenciákra való hatására. A felmért adatok alapján a két ismerv közötti Cramer asszociációs együttható értéke 11,2%-ami szintén egy gyenge kapcsolatra utal. Ami elmondható, hogy a „Megfontoltak” csoportjába tartozó válaszadók 68,18%-a szerzett középiskola után valamely képzésben pénzügyi/gazdasági ismereteket. (42. ábra) Összességében elmondható, hogy az általam feldolgozott mintában a középiskola utáni tanulmányok jobban hatottak a válaszadók megtakarításokkal kapcsolatos preferenciáira, mely azzal is magyarázható, hogy szükséges egy megfelelő érettség, élettapasztalat az adott ismeretek befogadásához, elsajátításához.

42. ábra: A válaszadók megoszlása a megtakarításokkal kapcsolatos preferenciák szerinti csoportok és a középiskola utáni képzésben kapott pénzügyi/gazdasági ismeretek szerint (n=379)

Forrás: Saját szerkesztés

A továbbiakban elemeztem, hogy a különböző megtakarítási preferenciákkal rendelkező háztartások esetében volt-e eltérés a hitelfelvétel alapján. A keresztábra elemzés kimutatta, hogy **nem volt statisztikai kapcsolat** a megtakarítási preferenciacsoportok és aközött, hogy van-e a háztartásnak meglévő hitele.

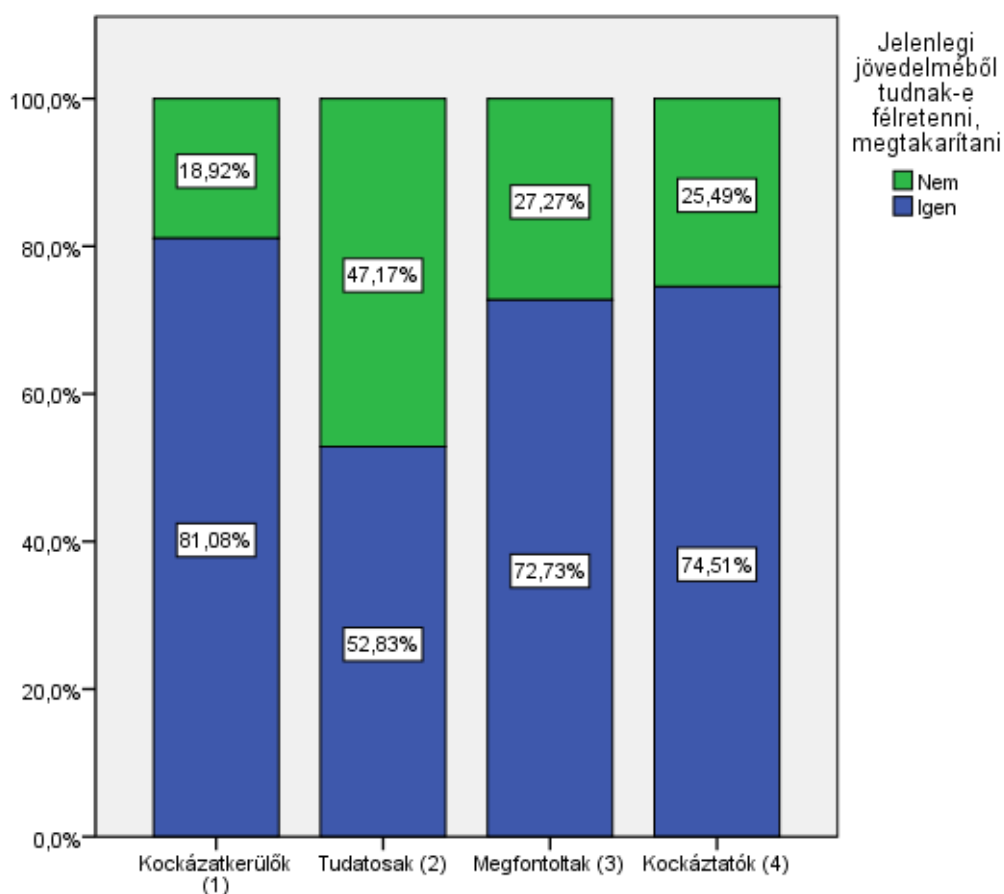

43. ábra: A válaszadók megoszlása a megtakarítási preferenciák szerinti csoportok szerint és aközött, hogy van-e felvett hitele valamely banknál vagy pénzügyintézetnél (n=379)

Forrás: Saját szerkesztés

A χ^2 próba szignifikancia szintje 47,2%-volt, ami mivel sokkal nagyobb mint az általánosan elfogadott 5%-os küszöbérték, így nem elfogadható. Mindazonáltal elmondható, hogy a „Kockázatkerülők” csoportjába tartozó háztartások között volt a legkevesebb a felvett hitelek aránya (32,43%). A „Tudatos” csoportba tartozó háztartások között volt a legmagasabb, 45,91% a felvett hitelek aránya, ami arra enged következtetni, hogy a háztartások esetében a megtakarítások alapján vélekedők a hitelfelvétellel kapcsolatban is hasonlóan gondolkodnak. (43. ábra)

Továbbiakban az a triviálisnak tűnő kapcsolatot elemeztem statisztikai eszközökkel, hogy statisztikai alapokon létrehozott megtakarítási preferenciacsoportok esetében volt-e összefüggés a háztartások között a **tényleges megtakarításaik** alapján. A χ^2 próba eredménye alapján **volt statisztikai összefüggés**. Az SPSS szerint a kapott szignifikancia szint kevesebb, mint 0,1% volt. Az erősséget kimutató Cramer asszociációs együttható 23% volt, ami közepes erősségű kapcsolatra utal. Elmondható, hogy a „Kockázatkerülők” megtakarítási preferenciacsoportban volt a legmagasabb a megtakarítások aránya 81,08%-al, ami arra enged következtetni, hogy azon válaszadók között nagyobb a megtakarítások aránya akik jobban tájékozódnak a témában és fontosnak tartják a biztonságot és a rugalmasságot egyaránt. (44. ábra)

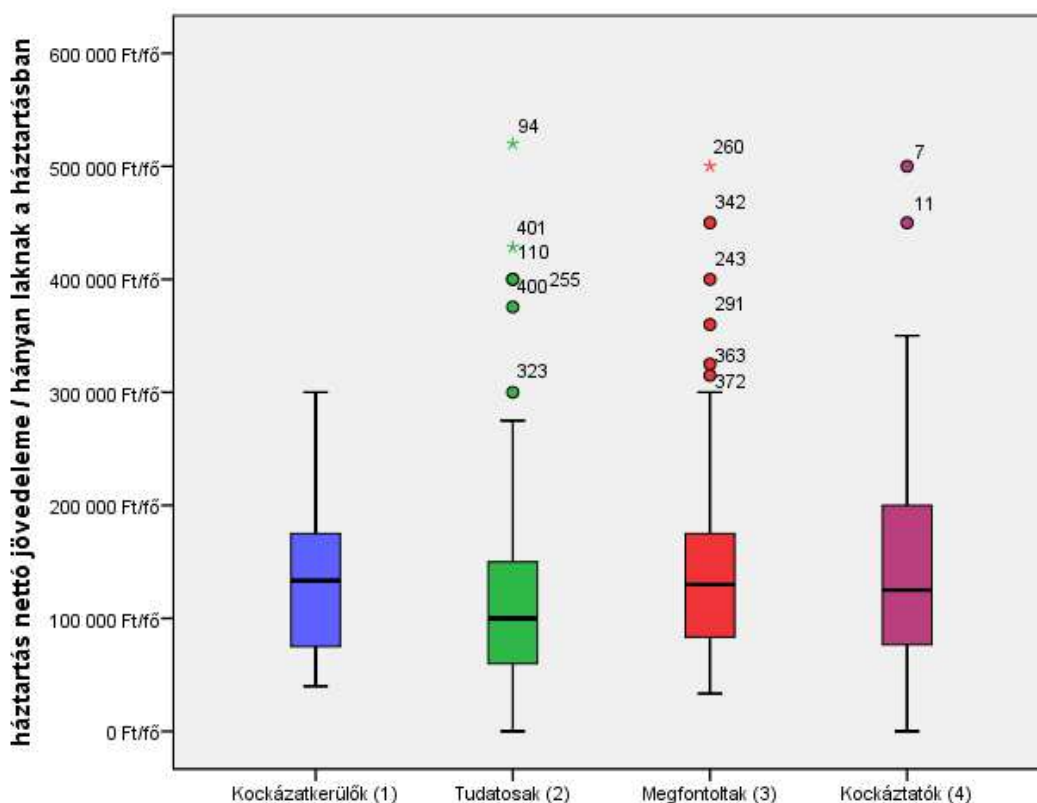

44. ábra: A válaszadók megoszlása a megtakarítási preferenciacsoportok szerint és aközött, hogy van-e megtakarításuk (n=379)

Forrás: Saját szerkesztés

A továbbiakban vizsgáltam, hogy a háztartások **jövedelmének** volt-e hatása a megtakarítási preferenciákra. A kutatás kiterjedt a háztartások jövedelmére is, melyre a válaszadók 76,85%-a adott értékelhető választ. A vizsgálathoz vettem tehát a háztartások jövedelmét és elosztottam az ott lakók számával, így a továbbiakban a háztartásban az egy főre jutó jövedelmet használtam. Varianciaanalízis (ANOVA) segítségével vizsgáltam, hogy az egyes megtakarítási csoportok

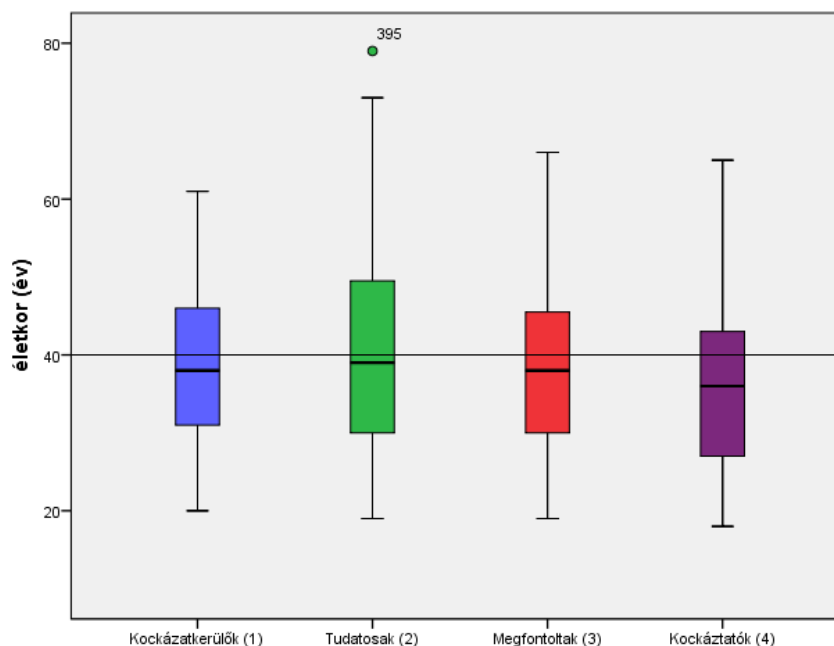
jövedelem alapján eltérnek-e egymástól. A homogenitás vizsgálat alapján elmondható, hogy jelen esetben homogének voltak az adatok, a Levene teszt szignifikancia értéke 9,5% volt. A varianciaanalízis során a kapott F érték 3,211, míg a szignifikancia szint 2,3% volt tehát a különböző preferenciacsoporthoz tartozók közötti háztartások **egy főre jutó jövedelme eltért**. Elmondható, hogy a „Tudatosak” csoportjába tartozók valamelyest szerényebb jövedelemmel rendelkeztek, ezt Tukey’s-B teszttel is kimutattam. Ez alapján elmondható, hogy az alacsonyabb jövedelemmel rendelkező háztartások esetében egyaránt fontos a biztonság és hogy megtakarításuk kellően rugalmas pénzügyi termék legyen, hogy könnyen eleget tudjanak tenni az esetleges fizetési kötelezettségeiknek. (45. ábra)

45. ábra: A válaszadók megoszlása megtakarítási preferenciacsoporthoz és a háztartások egy főre eső havi jövedelme alapján (n=312)

Forrás: Saját szerkesztés

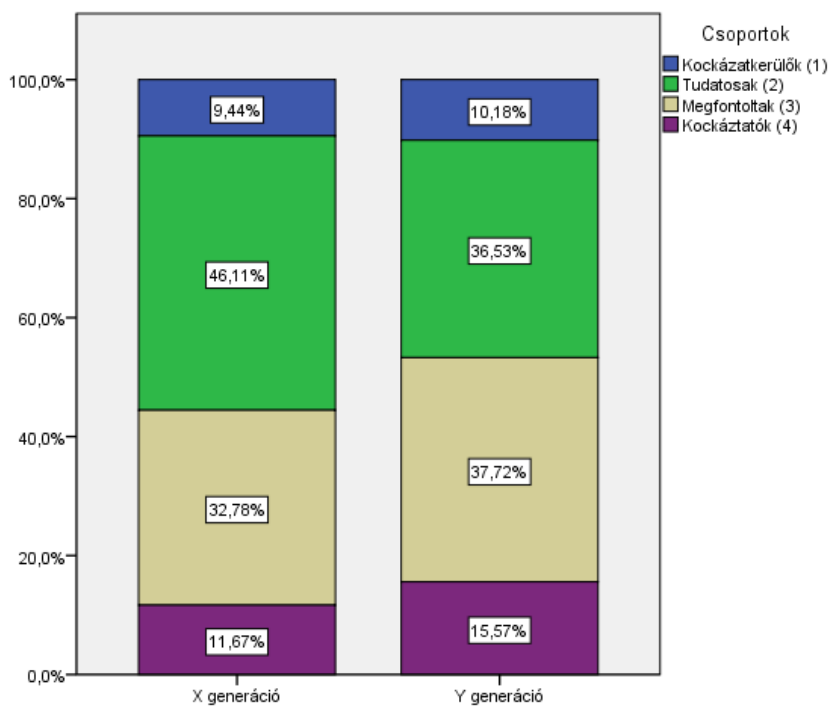
A háztartások jövedelmi szintjének vizsgálata után elemeztem, hogy a válaszadók életkora van-e hatással a fogyasztói preferenciacsoporthoz. A vizsgálathoz szintén varianciaanalízist használtam. A homogenitás vizsgálat alapján itt is elemezhető volt a problémakör az adott módszertannal, mivel a Levene teszt értéke 0,554-et (szig. = 0,646) mutatott. Az F próba eredményei alapján viszont elmondható, hogy **nincs statisztikailag** kimutatható kapcsolat a kapott preferencia csoportok és a válaszadók életkora között, mivel a próba szignifikancia szintje 15,5% volt (F érték = 1,757) és nem érte el az előírt öt százalékot. (46. ábra)

46. ábra: A kapott megtakarítási preferencia csoportokon belüli válaszadók életkor szerinti megoszlása (n=312)

Forrás: Saját szerkesztés

Az elemzések eredménye alapján elmondható továbbá, hogy az X generációba (1960–70-es években születettek) és Y generációba (1980–90-es években születettek) tartozó válaszadók között **nem volt szignifikáns eltérés** a fogyasztói csoportokba való tartozás tekintetében. A szignifikancia szint 31,5%-ot tett ki, amelyik jelentősen elmarad a hibahatár értékétől. (47. ábra)

47. ábra: Az X és Y generációs válaszadók megtakarítási preferenciacsoportok szerinti megoszlása (n=406)

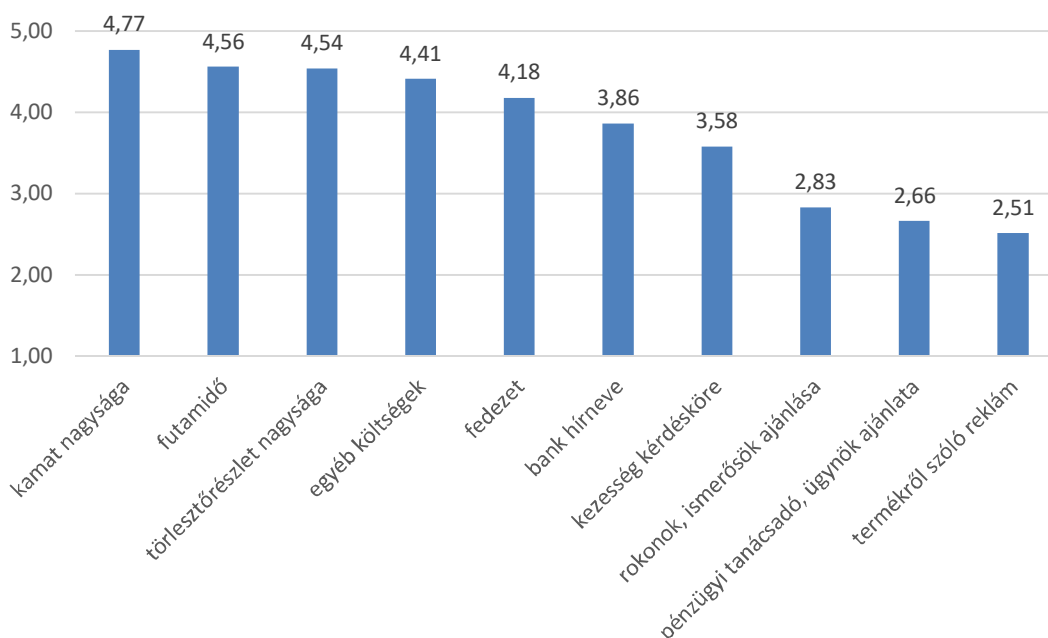
Forrás: Saját szerkesztés

4.3.2. Hitelfelvételre ható főbb tényezők elemzése

A 2016-ban végzett kutatás esetében Likert-skálákkal felmértem, hogy egy esetleges hitelfelvételkor mely szempontokat milyen súllyal veszik figyelembe a válaszadók. A figyelembe vett tényezők az alábbiak voltak:

1. bank hírneve,
2. egyéb költségek,
3. fedezet,
4. futamidő,
5. kamat nagysága,
6. kezesség kérdésköre,
7. pénzügyi tanácsadó ajánlása,
8. rokonok, ismerősök ajánlása,
9. termékről szóló reklám,
10. törlesztőrészlet nagysága.

Jelen kérdéskörben $n=406$ érdemi válasz érkezett, amely alapján elvégeztem a többváltozós vizsgálatokat. A kérdőív jelen kérdéskörben gyűjtött adatait szintén SPSS statisztikai programcsomaggal vizsgáltam. Első körben érdekelt, hogy a vizsgálatba bevont ismérvek átlagos értékei alapján melyek azok, amelyeket a válaszadók leginkább megjelöltek az esetleges hitelfelvételkor fontosnak figyelembe vett ismérvek. Az első eredmények alapján elmondható, hogy a kamat nagysága a legfontosabb ismérv jelen tekintetben a futamidő és a törlesztés nagysága mellett. (48. ábra) A 406 válaszadó átlagosan 4,77-es értékkel válaszolt a kamat nagyságára, míg maga a pénzügyi termékről szóló reklám csupán 2,51-es értéket kapott. Ez biztató, ugyanis ezek szerint a válaszadók a „reklámanyagok” helyett főként a termék konkrét ajánlatát veszik figyelembe az esetleges hitelfelvételkor, elmondható, hogy a kapott rangsor tudatos cselekvés feltételez a vizsgált mintában. (48. ábra)

48. ábra: A válaszadók hitelfelvételkor figyelembe vett információk átlagos rangsora a Likert skálák átlag értékei alapján (n=406)

Forrás: Saját szerkesztés

A továbbiakban az adott kérdéskört mélységében akartam vizsgálni többváltozós módszerek segítségével. Főkomponens elemzéssel vizsgáltam az adott kérdéskört, mely segítségével az említett változókra irányuló kölcsönös függőségi kapcsolatot vizsgáltam. Mindenek előtt elmondható, hogy a vizsgált adatok korreláltak egymással, a kapott Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) mutató értéke 0,861 alapján faktorba rendezhetőek az adatok, így elvégezhető volt a Főkomponens analízis. (16. táblázat)

16. táblázat: Az esetleges hitelfelvételre ható tényezők varimax módszerrel rotált komponens mátrixa (n=406)

Ismérvek	Faktorok	
	1	2
futamidő	0,826	0,065
egyéb költség(ek)	0,817	0,048
kamat nagysága	0,814	0,024
törlesztőrészlet nagysága	0,740	0,216
fedezet	0,725	0,250
kezeség kérdésköre	0,520	0,368
bank hírneve	0,461	0,438
termékről látott/olvasott reklám	0,101	0,822
rokonok ismerősök ajánlása	0,092	0,818
pénzügyi tanácsadó/ügynök ajánlása	0,119	0,735

Forrás: Saját szerkesztés

A kapott eredmények alapján két darab faktort lehetett megkülönböztetni. A kölcsönös függőségi viszony statisztikai elemzése alapján, már nem a kamat nagysága volt az első helyen, de a korábbi eredményekben kimutatott tényezők természetesen meghatározó szerepet töltenek be a jelenlegi elemzések alapján is. A kapott két faktor:

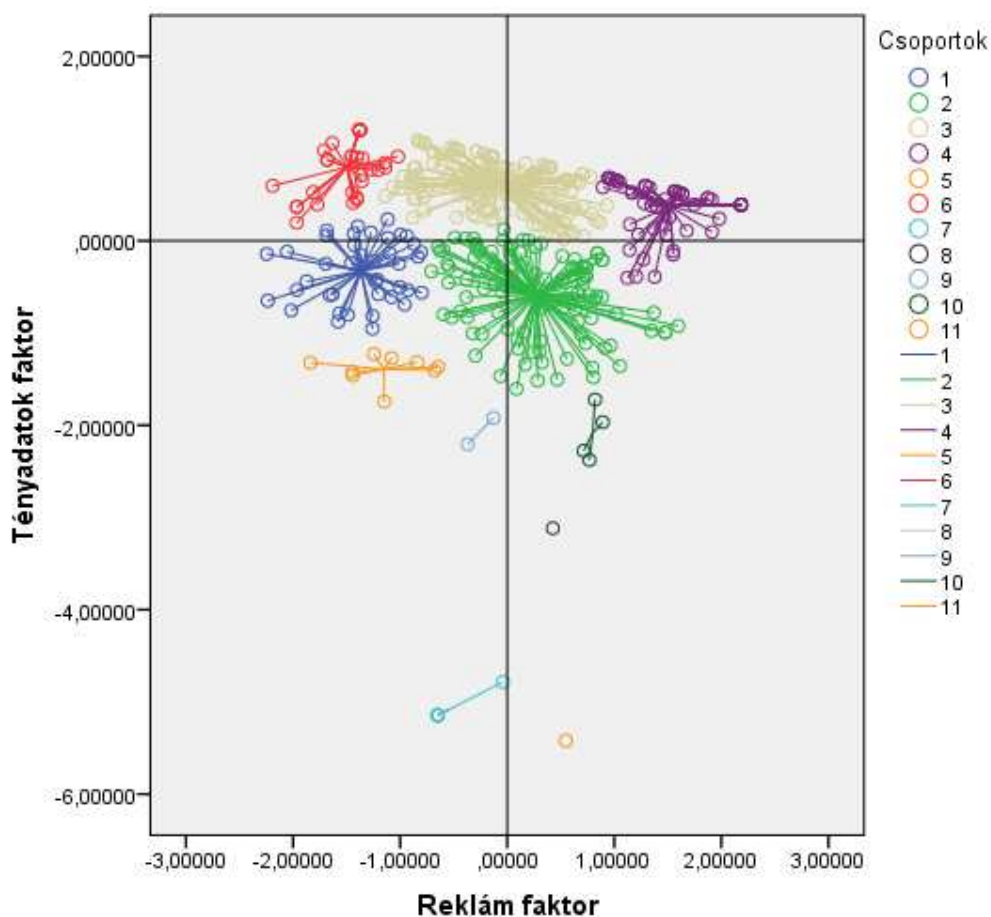
„Tényadatok” faktor tényezői

- futamidő
- egyéb költségek
- kamat nagysága
- törlesztőrészlet nagysága
- fedezet
- kezeség kérdésköre
- bank hírneve

„Reklám” faktor tényezői

- termékről szóló reklám
- rokonok, ismerősök ajánlása
- pénzügyi tanácsadó/ajánlása

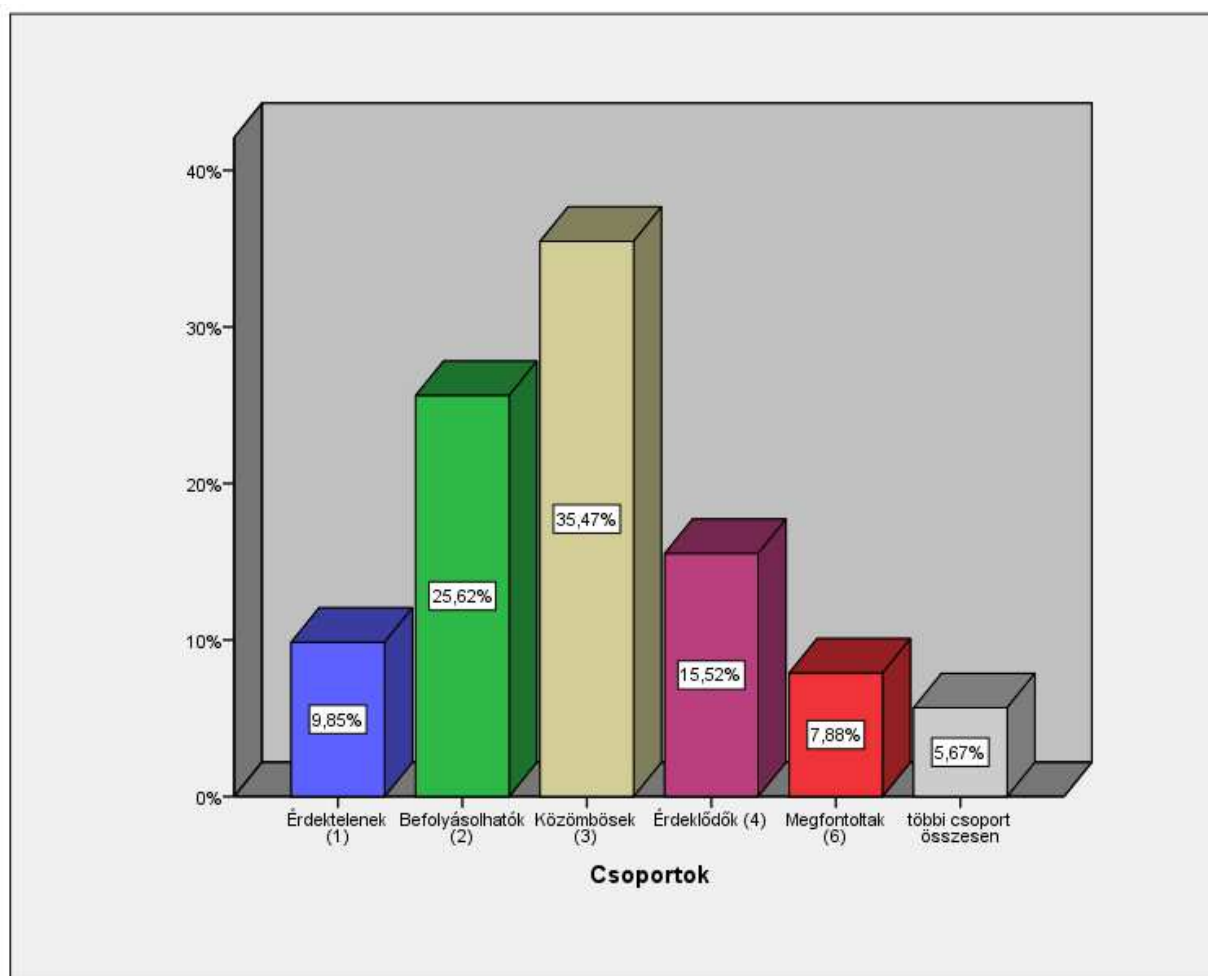
Elmondható, hogy a kapott két komponens összetételei alapján jól definiálható és további elemzésekre alkalmas. Ezeket felhasználva érdekelt, hogy milyen csoportokat lehetne képezni a mintában az alapján, hogy a válaszadókra hogyan hatnak az említett faktorok. Az elemzéshez klaszteranalízist végeztem. Mivel az adatok azonos skálán voltak felmérve, így nem volt szükség standardizálásra. A vizsgálatra a súlyközéppontos (centroid method) metodikát választottam, mely általánosan használt módszer, lényege, hogy a kapott csoportok súlyközéppontjai legyen egymástól a legtávolabb. A kapott eredmények és dendrogram alapján 11 csoportot lehetett szignifikánsan elkülöníteni. Az elkülönített csoportokat a két faktor segítségével ábrázoltam diagramon. (49. ábra)

49. ábra: A hitelfelvételre ható tényezők alapján végzett klaszteranalízis (n=406)

Forrás: Saját szerkesztés

Látható, hogy több kisebb csoport is képződött statisztikai alapon, melyeknek a válaszaik lényegesen eltérnek a többi válaszadótól. Az említett kisebb csoportokra nem tértek ki a további elemzésben, ugyanis a sok kisebb csoport összevontan alig haladja meg a 406 elemű minta 5%-át (5,67%, 23 fő). A releváns csoportokat külön-külön elneveztem az ismérvek rájuk gyakorolt hatásai alapján. Az 1. csoport az „1. **érdektelenek**” (40 fő) nevet kapta, mivel látható, a „reklám” és nem a „tényadatok” is kevésbé befolyásolják őket az esetleges hitelfelvételkor. Az adott csoport a válaszadók 9,85%-át tették ki. A 2. csoportot „2. **befolyásolhatók**”-nak neveztem (104 fő), mivel kevésbé volt fontos nekik a tényadatok ismerete a reklámfaktorban lévő ismérvekhez képest. Ők a válaszadók mintegy negyedét (25,62%) tették ki. A 3. és egyben legnépesebb csoportnak a „3. **közömbösek**” nevet adtam (144 fő), mivel a korábban elmondottak alapján a reklámfaktor szerint közömbösen és a tényadatokat fontosnak viszont a 6. csoporthoz képest kevésbé fontosnak tartják. (49. ábra) A „közömbösek” csoport a minta több mint harmadát teszik ki, amely 35,47%-ot jelent. A 4. csoportot „4. **érdeklődők**”-nek neveztem (63 fő), mivel egyaránt fontosnak tartják a különböző forrásokon megjelenő ajánlásokat és a banki termékekkel kapcsolatos tényadatokat is. Az említett csoport a minta 15,52%-át teszi ki. A utolsó szignifikánsan elkülöníthető 6. csoportnak a „5. **megfontoltak**” nevet adtam (32 fő), mivel ők főképpen a banki szolgáltatásokkal kapcsolatos tényadatokra (pl. kamat nagysága) alapozva hozza meg döntését és kevésbé veszik figyelembe a reklám faktorban lévő ismérveket. A „megfontoltak” csoport a minta 7,88%-t tette ki. Azért 6. csoport a neve az említett csoportnak, mert a klaszteranalízis során kapott 5. csoport elemszáma nem érte el a minta legalább 5%-át, így azt nem definiáltam külön csoportként. Az elemzés során szintén nem érte el az alábbi szintet a 7,8,9,10,11-es csoport mintaelemszáma sem. Ezek összesen csupán a minta 5,67%-át tették ki (23 fő). (50. ábra)

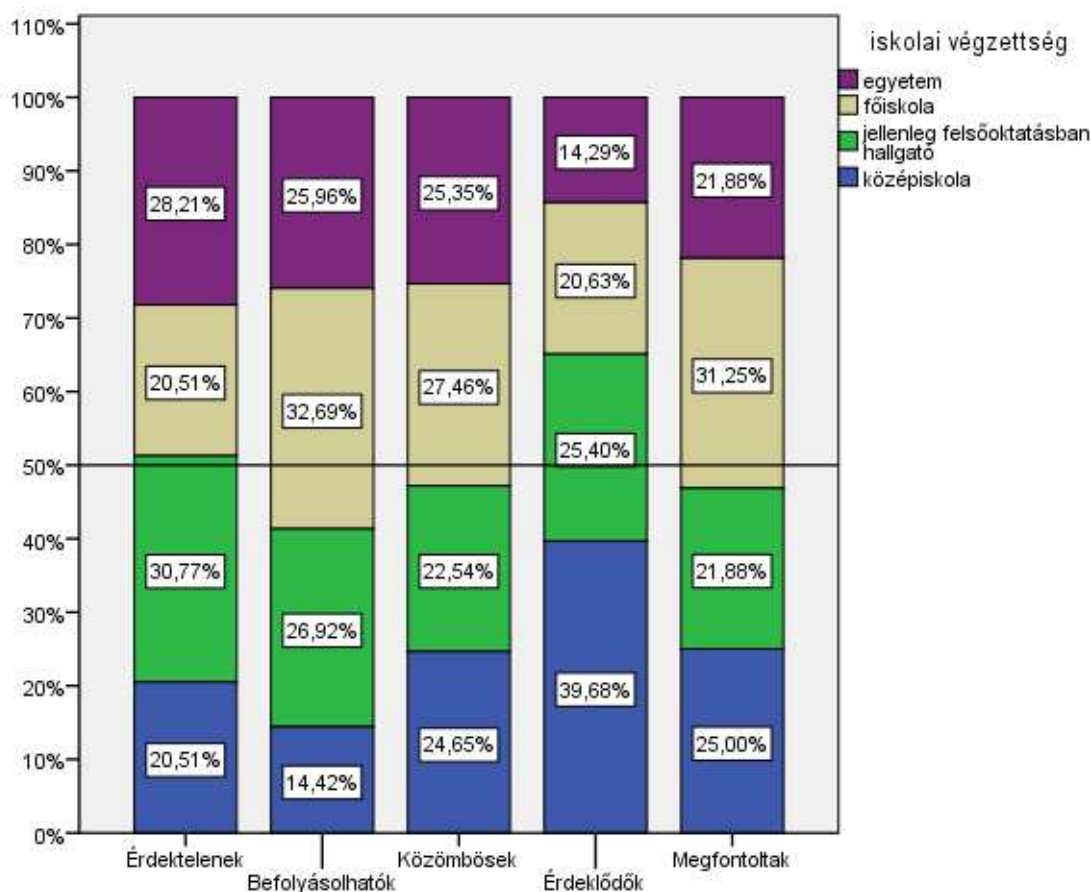

50. ábra: A hitelfelvételre ható tényezők alapján képzett csoportok megoszlása (n=406)

Forrás: Saját szerkesztés

A továbbiakban megvizsgáltam, hogy a kapott csoportok és egyéb demográfiai ismérvek között található-e összefüggés statisztikailag kimutathatóan. A mintában a lakóhely szerinti hovatartozás (község, város, megyeszékhely) **statisztikailag nem** befolyásolta, hogy mely válaszadók mely csoportba esnek. A χ^2 próba során kapott szignifikancia szint 48,4%-volt.

Elmondható, hogy a csoportok szerinti hovatartozás és az iskolai végzettség között **nem volt kimutatható statisztikai** kapcsolat 95%-os megbízhatósági szinten. A χ^2 próba szignifikancia szintje 11,8%-os volt. Mivel 11,8%-os elfogadottsági értéket kaptam a próba eredményének, így elmondható, hogy a végzettség 11,8% megbízhatóság esetén **befolyásolta** a különböző csoportokhoz tartozást. A kapcsolat erősségét mutató Cramer asszociációs együttható (0,125) gyenge kapcsolatot mutatott ki. (51. ábra)

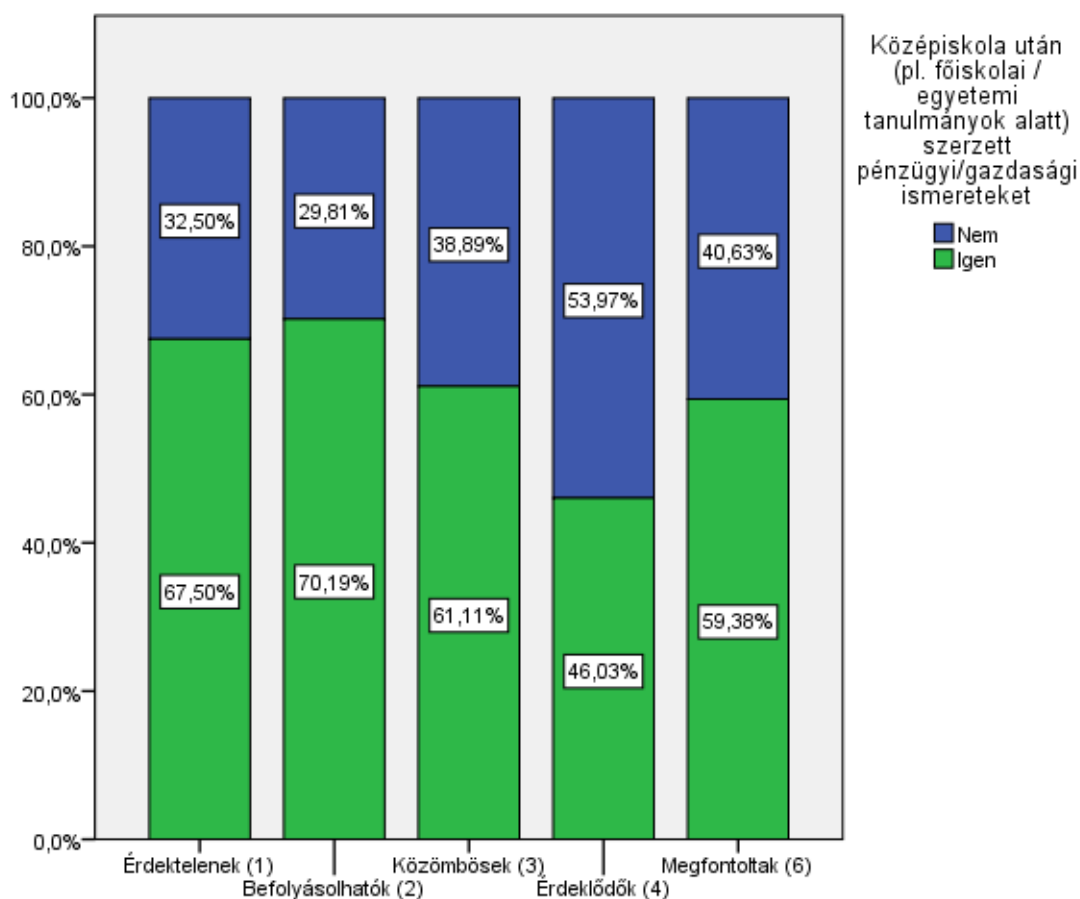

51. ábra: A válaszadók megoszlása a hitelfelvétel szerinti csoportok és a legmagasabb iskolai végzettség között (n=380)

Forrás: Saját szerkesztés

Mivel a kutatás során felmértem, hogy az egyes válaszadók szereztek-e pénzügyi/gazdasági ismereteket valamilyen szinten, így fontosnak véltem a kapott válaszok hatását megvizsgálni a klaszterelemzés eredményeire.

- Mivel a válaszadók csupán 3,66%-a szerzett a pénzügyekkel kapcsolatos ismereteket *általános iskolában*, így elmondható, hogy ennek **nem volt kimutatható hatása** a hitelfelvételi preferenciákra.
- A *középiskolai* tanulmányokban már látható, hogy a válaszadók 36,82%-a szerzett pénzügyi/gazdasági ismereteket, viszont a χ^2 próba alapján elmondható, hogy **nem volt szignifikáns kapcsolat** a középiskolában szerzett ismeretek és a hitelfelvétellel kapcsolatos preferenciák között. A χ^2 próba szignifikancia szintje jelen esetben 20,9%-volt.
- A felsőfokú képzésben már a válaszadók 61,62%-a szerzett pénzügyi/gazdasági ismereteket. A keresztábla elemzés kimutatta, hogy összességében kapcsolat mutatható ki a felsőfokú tanulmányok és a hitelfelvétellel kapcsolatos preferenciák között. A kapott χ^2 próba szignifikancia szintje 3,5%, ami mivel 5% alatt volt, **szignifikáns kapcsolatnak mondható**. A kapcsolat erősségét Cramer asszociációs együtthatóval vizsgáltam. Mivel annak értéke 0,165 így a *gyenge kapcsolatnak* mondható. (52. ábra)

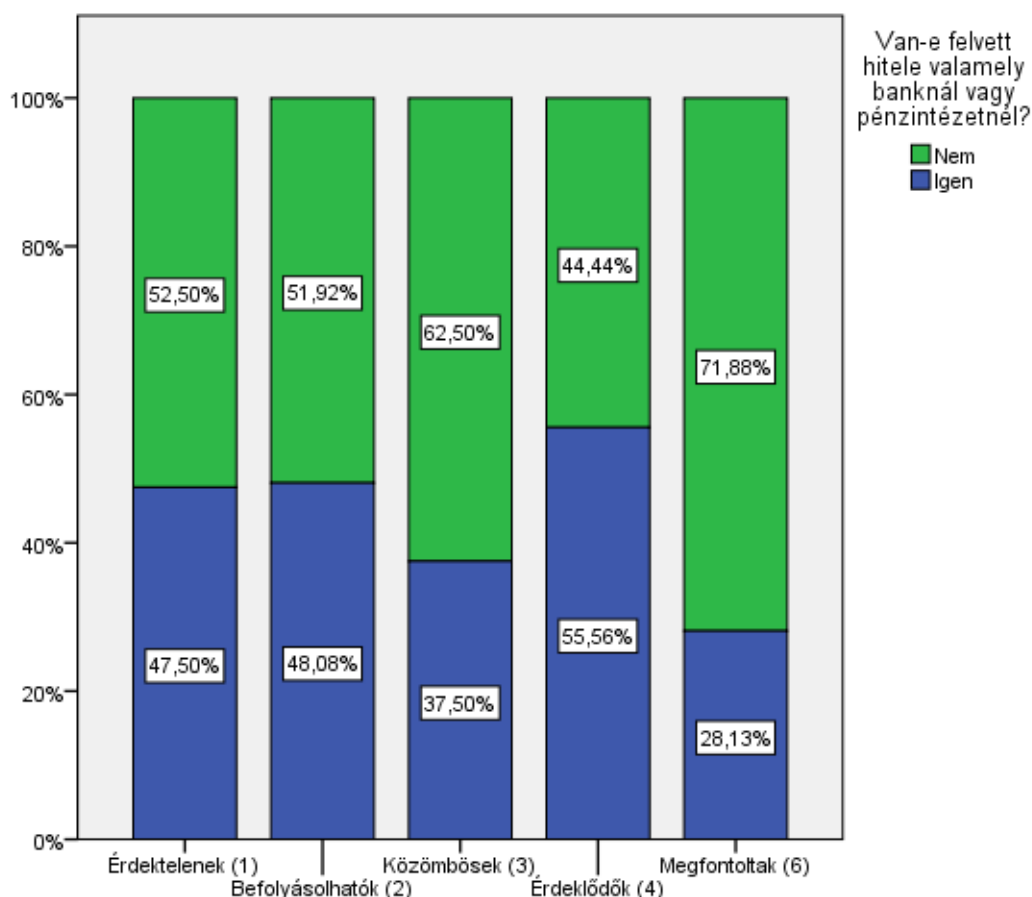

52. ábra: A válaszadók megoszlása a hitelfelvételi preferenciák szerinti csoportok és a középiskola utáni képzésben kapott pénzügyi/gazdasági ismeretek szerint (n=383)

Forrás: Saját szerkesztés

Jelenlegi elemzésből kiderül, hogy a középiskola után elsajátított pénzügyi ismeretek már befolyásolják a válaszadók a már említett csoportok szerinti hovatartozását. Látható, hogy az „érdeklődők” (4.) csoportban lévő válaszadók csupán 46%-a szerzett pénzügyi ismereteket a középiskolai tanulmányai után és valószínűleg ez vezethetett oda, hogy önáluk a „reklám” tényező nagyobb mértékben befolyásolhatja az esetleges hitelfelvételt. (49. ábra)

Az adott csoportokhoz való hovatartozás és a *tényleges hitelfelvétel* közötti kapcsolatot is vizsgáltam statisztikai módszerekkel. A vizsgálat alapját az adta, hogy rákérdezett a kutatás arra, hogy van-e hitele valamely banknál vagy hitelintézetnél. A χ^2 próba szignifikancia szintje 4% volt, ami szerinte igenis **van kapcsolat** a két ismerv között. A kapcsolat erősségét mérő Cramer asszociációs együttható értéke 0,162 volt, így elmondható, hogy egy gyengébb kapcsolat mutatható ki a két változó között. (53. ábra)

53. ábra: A válaszadók megoszlása a hitelfelvételi preferenciák szerinti csoportok szerint és között, hogy van-e felvett hitele valamely banknál vagy pénzügyintézetnél (n=383)

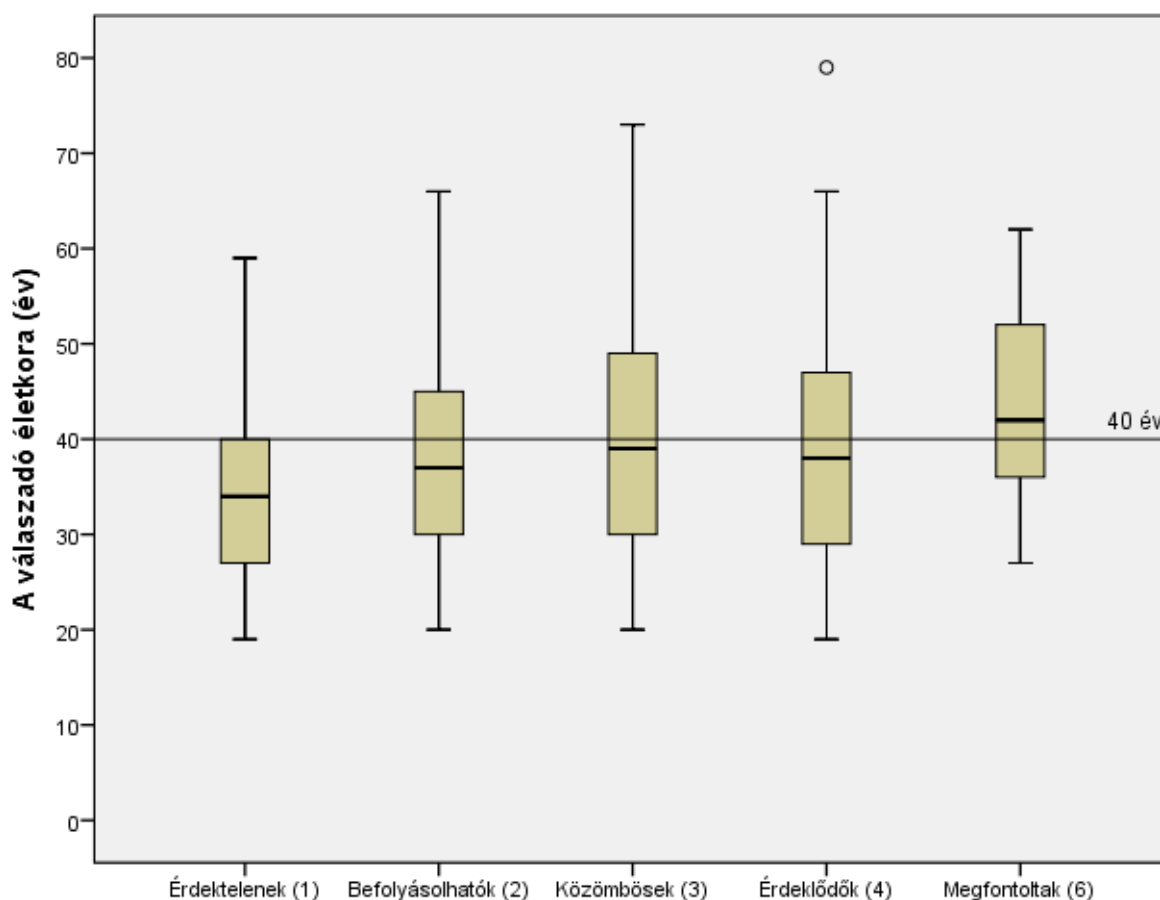
Forrás: Saját szerkesztés

Elmondható statisztikai alapokon az általam vizsgált adatok alapján, hogy az „érdeklődők” csoportjába eső válaszadónál magasabb a hitelek jelenléte, míg az általam „megfontoltak”-ként definiált csoport esetében volt a legkevesebb (28,13%) a háztartásnál felvett hitelek megléte. Érdekes, hogy a megtakarításokkal szemben már nem volt statisztikailag kimutatható kapcsolat (a χ^2 próba szig. szintje 21,9% volt), ami azt jelenti, hogy a különböző hitelfelvételi preferenciák tekintetében elkülönül válaszadók megtakarításai **függetlenek** voltak az említett ismérvtől.

A háztartás jövedelme meghatározó lehet az alábbi kérdéskörben is, így mindenképp megvizsgáltam az alábbi mintában a háztartás havi nettó jövedelme és a kapott csoportok közötti összefüggést. Az elemzés elvégzéséhez varianciaanalízist (ANOVA) végeztem, mivel egy kategorikus és egy metrikus adat közötti összefüggés meglétét akartam bizonyítani. A Levene teszt alapján (0,325, szig. szint: 0,861) elmondható, hogy az adatok homogének voltak, így elvégezhető volt a varianciaanalízis. Az ANOVA táblával kapott F érték csupán 1,777 volt (szignifikancia szint: 13,3%), így elmondható, hogy az eset kapcsán a csoporton belüli és a csoporton közötti eltérések nem voltak jelentősek, tehát **nem volt kapcsolat** kimutatható a csoportok és a háztartásuk jövedelme között 5%-os megbízhatósági szinten.

Végül érdekelt, hogy a válaszadók *életkorának* van-e kapcsolata a hitelfelvételi preferenciákkal. Az adott kérdéskört is ANOVA vizsgálattal végeztem, mert szintén egy metrikus és egy kategorikus skálával mért ismérveket vizsgáltam. A Levene teszt értékei (0,778, szig. szint: 0,540) szintén azt mutatták, hogy az adatok homogének és elvégezhető a varianciaanalízis. A kapott F

próba értéke 3,110 volt (szig. szint: 1,5%) ami szerint van kimutatható kapcsolat a válaszadó életkora és csoporthoz való kapcsolata között.

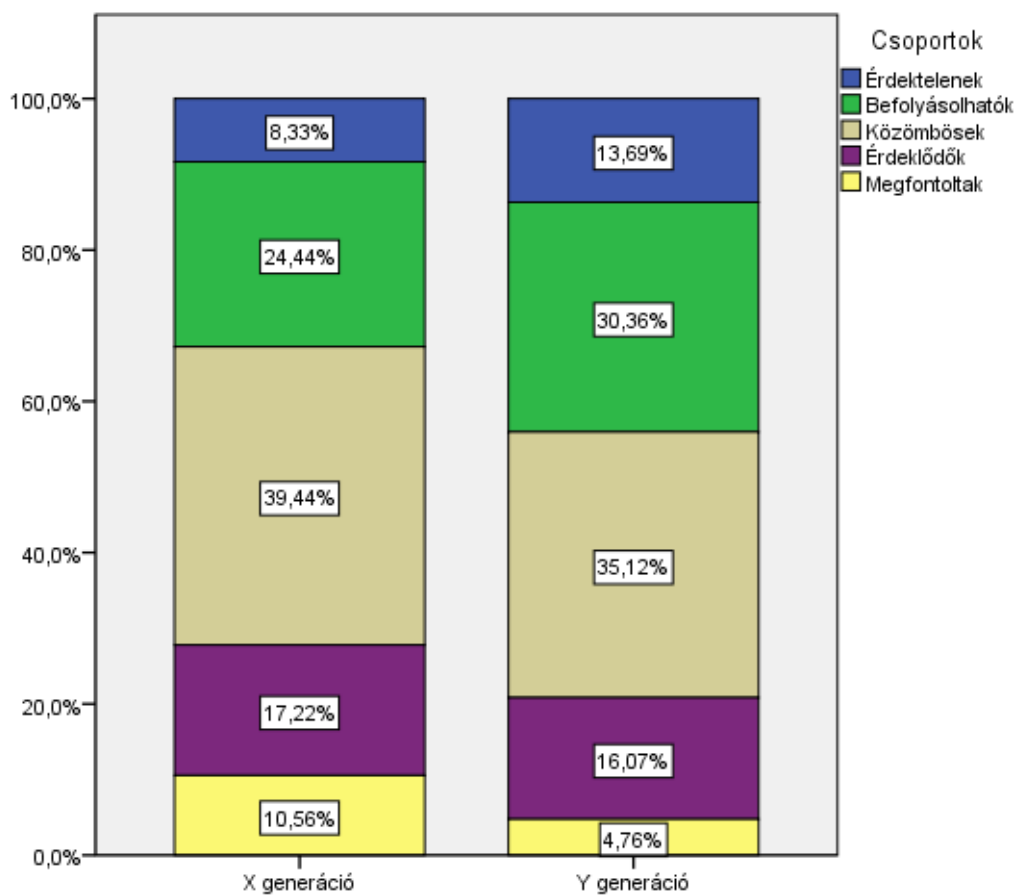
54. ábra: A válaszadók életkorának és hitelfelvétellel kapcsolatos preferenciacsoportok szerinti megoszlásának ábrázolása doboz diagrammal (n=383)

Forrás: Saját szerkesztés

A 54. ábra alapján elmondható, hogy a „megfontoltak” klaszterébe került válaszadók jellemzően idősebbek voltak, mint például az „érdemtelenek” csoportjában lévő válaszadók. Ez arra enged következtetni, hogy a hitelfelvétellel kapcsolatos preferenciák inkább az idő múlásával az életpasztalatok során alakulnak ki oly mértékben, hogy pozitívan hassanak az emberek döntéseire. A korábbi elemzések szerint az általam végzett kutatásban lévő válaszadók nem annyira az iskolarendszerben tanult pénzügyi ismeretek, sokkal inkább **a pénzügyek terén szerzett tapasztalat alapján** rangsorolta az esetleges hitelfelvételkor érvényesülő hatásokat, döntési tényezőket.

Vizsgáltam, hogy az X és Y generációs válaszadók között van-e eltérés a hitelfelvételi preferenciák alapján. A χ^2 próba bizonyította, hogy 10,5%-os szignifikancia szinten volt tapasztalható kapcsolat. A szorosságot vizsgáló Cramer mutató 0,148 értéke alapján elmondható, hogy a kapcsolat inkább gyengének mondható. Ha elfogadjuk az alábbi megbízhatósági szintet, akkor láthatjuk, hogy a Y generációban nagyobb az „érdemtelenek” és a „befolyásolhatóak” aránya.

Elmondható, hogy az X generáció tagjai valamivel jobban átgondolják az esetleges hitelfelvételeket. (55. ábra)

55. ábra: Az X és Y generációs válaszadók megoszlása a kapott hitelfelvételi csoportok alapján

Forrás: Saját szerkesztés

4.4. A hipotézisek vizsgálata

A leíró kutatás vizsgálati eredményének birtokában a feltáró kutatás alapján megfogalmazott hipotézisek ellenőrzésére került sor, melyek közül három feltételezést cáfoltak, ötöt pedig igazoltak a statisztikai vizsgálatok.

17. táblázat: A kutatási hipotézisek ellenőrzése

Hipotézisek		A hipotéziseket a kutatási eredmények
H1. A kiskunsági lakosság körében a meglévő hitelek és megtakarítások meglétét erősen befolyásolja a háztartás jövedelmének nagysága.	H1a. A kiskunsági lakosság körében a meglévő megtakarítások meglétét erősen befolyásolja a háztartás jövedelmének nagysága.	Cáfolták
	H1b. A kiskunsági lakosság körében a meglévő hitelek meglétét erősen befolyásolja a háztartás jövedelmének nagysága.	Cáfolták
H2. A kiskunsági lakosság a hitelek és a megtakarítások jellemzőire vonatkozó preferenciái alapján nem homogén, ezért statisztikailag jól körülírható csoportokba rendezhetőek.	H2a. A kiskunsági lakosság a jövőbeni megtakarításokra jellemzőire vonatkozó preferenciái alapján nem homogén, ezért statisztikailag jól körülírható csoportokba rendezhetőek.	Igazolták
	H2b. A kiskunsági lakosság a jövőbeni hitelek jellemzőire vonatkozó preferenciái alapján nem homogén, ezért statisztikailag jól körülírható csoportokba rendezhetőek.	Igazolták
H3. Az iskolai végzettség jelentősen determinálja jövőbeni hitelekre és a megtakarításokra vonatkozó preferenciáit a kiskunsági lakosság körében.	H3a. Az iskolai végzettség jelentősen befolyásolja a kiskunsági lakosság jövőbeni a megtakarítások jellemzőire vonatkozó preferenciáira.	Cáfolták
	H3b. Az iskolai végzettség jelentősen befolyásolja a kiskunsági lakosság a jövőbeni hitelek jellemzőire vonatkozó preferenciáira.	Cáfolták
H4. A jövedelem nagysága jelentősen determinálja kiskunsági lakosság jövőbeni hiteleinek és megtakarításainak jellemzőire vonatkozó preferenciáit a kiskunsági lakosság körében.	H4a. A jövedelem nagysága jelentősen hat a kiskunsági lakosság jövőbeni megtakarításainak jellemzőire vonatkozó preferenciáira.	Igazolták
	H4b. A jövedelem nagysága jelentősen hat a kiskunsági lakosság jövőbeni hiteleinek jellemzőire vonatkozó preferenciáira.	Cáfolták

Forrás: Saját szerkesztés

4.5. Új és újszerű tudományos eredmények

Új és újszerű kutatási eredményeimet, a hipotéziseknek megfelelően az alábbiakban foglalom össze:

E1 Kimutattam, hogy nem a háztartások jövedelme a legmeghatározóbb tényező a meglévő megtakarítások és hitelek vonatkozásában a Kiskunságban. Vannak egyéb demográfiai ismérvek, melyek erősebb befolyást mutatnak azok meglétére.

A Kossuth Kollégium kutatási adatait felhasználva egy n=1773 mintával igazoltam hipotézisemet. Feltételeztem, hogy a megtakarítási és hitel szolgáltatások igénybevételénél a leghangsúlyosabb hatása a háztartások jövedelmi helyzetének van. Az elemzések folyamán elmondható, hogy sem a megtakarítások, sem a hitelek állományára statisztikailag nem a háztartások jövedelme volt a legmeghatározóbb hatással a kiskunsági háztartások esetében. A megtakarítások esetében csupán ötödik helyet foglalta el a rangsorban, míg a hitelek esetében a hatodik helyen mutattam ki az ismérvet. Elmondható, hogy a főbb pénzügyi instrumentumokra nem a leghangsúlyosabb hatást gyakorolja a háztartások jövedelmi helyzete, hanem életkor a legmeghatározóbb tényező, majd a foglalkozás, iskolai végzettség.

A megtakarításokra ható fő tényezők rangsora

1. A válaszadók életkora
2. A válaszadók foglalkozása
3. A válaszadók iskolai végzettsége
4. A válaszadók családi állapota
5. A háztartás nettó jövedelme

A hitelekre ható fő tényezők rangsora

1. A válaszadók életkora
2. Új bankolási technikák alkalmazása
3. A válaszadók foglalkozása
4. A válaszadók iskolai végzettsége
5. A háztartás fő bevételi forrása
6. A háztartás nettó jövedelme

E2 A jövőbeni megtakarításokkal és hitelekkel kapcsolatos preferenciák alapján a kiskunsági lakosság statisztikailag jól körülírható csoportokba rendezhetők.

A 2012-es és 2016-os felmérésem adatait felhasználva többváltozós statisztikai módszerekkel vizsgáltam a kiskunsági lakosság tekintetében a pénzügyekkel kapcsolatos attitűdöket. Céлом a kiskunsági lakosság körében az esetleges jövőbeni hitelfelvételekkel és megtakarításokkal kapcsolatos jellemző preferenciák vizsgálata volt. Faktor- és klaszteranalízis felhasználásával igazoltam, hogy a lakosság statisztikailag jól körülírható csoportokba rendezhető a jövőbeni megtakarításokkal és hitelekkel kapcsolatos preferenciák alapján. A n=406 mintából álló kutatásom tekintetében a jövőbeni megtakarításokkal kapcsolatos preferenciák kapcsán négy, míg a hitelek esetében öt különálló csoportot hoztam létre statisztikai alapokon, melyeket a rájuk jellemző attitűdök alapján neveztem el.

A jövőbeni megtakarításokkal kapcsolatos preferenciák alapján létrehozott csoportok

1. „Tudatosak” (39,16%)
 2. „Megfontoltak” (32,51%)
 3. „Kockázttatók” (12,56%)
 4. Kockázatkerülők (9,11%)
- A többi kapott csoport összesen: 6,65%

A jövőbeni hitelekkel kapcsolatos preferenciák alapján létrehozott csoportok

1. „Közömbösek” (35,47%)
 2. „Befolyásolhatók” (25,62%)
 3. „Érdeklődők” (15,52%)
 4. „Érdektelenek” (9,85%)
 5. „Megfontoltak” (7,88%)
- A többi kapott csoport összesen: 5,67%

E3 A kiskunsági lakosság jövőbeni megtakarításokkal és hitelekkel kapcsolatos döntéseknél, néha a tanult információk háttérbe szorulhatnak a termékekkel kapcsolatos preferenciák tekintetében. A személyes tapasztalatok családból hozott minták, a személyek életük során szerzett benyomásai a meghatározók, amelyek csak hosszútávon alakíthatók.

A vizsgálataim alapján kapott preferenciacsoportokat felhasználva megállapítottam, hogy a kiskunsági háztartások jövőben hiteleivel kapcsolatos döntéseinél nem a legmagasabb iskolai végzettség volt a legerősebb hatással. A statisztikai vizsgálatok megerősítették, hogy az iskolai rendszerű (pénzügyi) oktatás szükséges, de nem elégséges. A családi és a szűkebb környezet mintaadó szerepe nem hárítható át teljes mértékben az intézményrendszerre.

E4. A kiskunsági lakosság jövőbeni hiteleire és megtakarításaira vonatkozó preferenciái kapcsán nem a háztartások jövedelme a legmeghatározóbb tényező.

Az adott eredményhez szintén a kapott fogyasztói preferenciacsoportokat használtam fel. A statisztikailag jól elkülönülő csoportok és a jövőbeni megtakarítások tekintetében nagyon gyenge, míg a hitelek tekintetében egyáltalán nem volt kimutatható statisztikai kapcsolat. Ez alapján elmondható, hogy az alacsonyabb jövedelemmel rendelkező háztartások esetében egyaránt fontos a biztonság és hogy megtakarításuk kellően rugalmas pénzügyi termék legyen, hogy könnyen eleget tudjanak tenni az esetleges fizetési kötelezettségeiknek.

Kutatásom során négy hipotézist állítottam fel, melyeket statisztikailag vizsgáltam. A kapott eredmények alapján azonban megfogalmaztam egy ötödik eredményt, mely felöleli a 2011-2016 évben történt kutatások tapasztalatait.

E5. A 2011-ben, 2012-ben és 2016-ban készült kiskunsági kutatási eredmények alapján igazoltam, hogy a hitelek és megtakarítások meglétére és a jövőbeni termékekkel kapcsolatos preferenciákra ható tényezők közel azonosak. Azok lassan változó jellemzői a lakosságnak, melyek csak nehezen változtathatók, formálhatók, befolyásolhatók.

A kutatásom során tett megállapításaim alapján összességében elmondhatom, hogy a meglévő hitelek és megtakarítások állományára és a jövőbeni termékekre vonatkozó preferenciák tekintetében sem a háztartások jövedelmének nagysága a legmeghatározóbb. Elemzéseim igazolták, hogy a Kiskunságban a hitelek és megtakarítások meglétére, valamint a kialakulására ható tényezők halmaza közel azonos, amik a lakosság azon jellemzői (a személyes tapasztalat, családból hozott mint, az élet során szerzett benyomás, azaz a tacit tudás), amelyek változtatása, formálása és befolyásolása egy lassú, következetes folyamat eredménye.

18. táblázat: A kutatás új és újszerű tudományos eredményei (1)

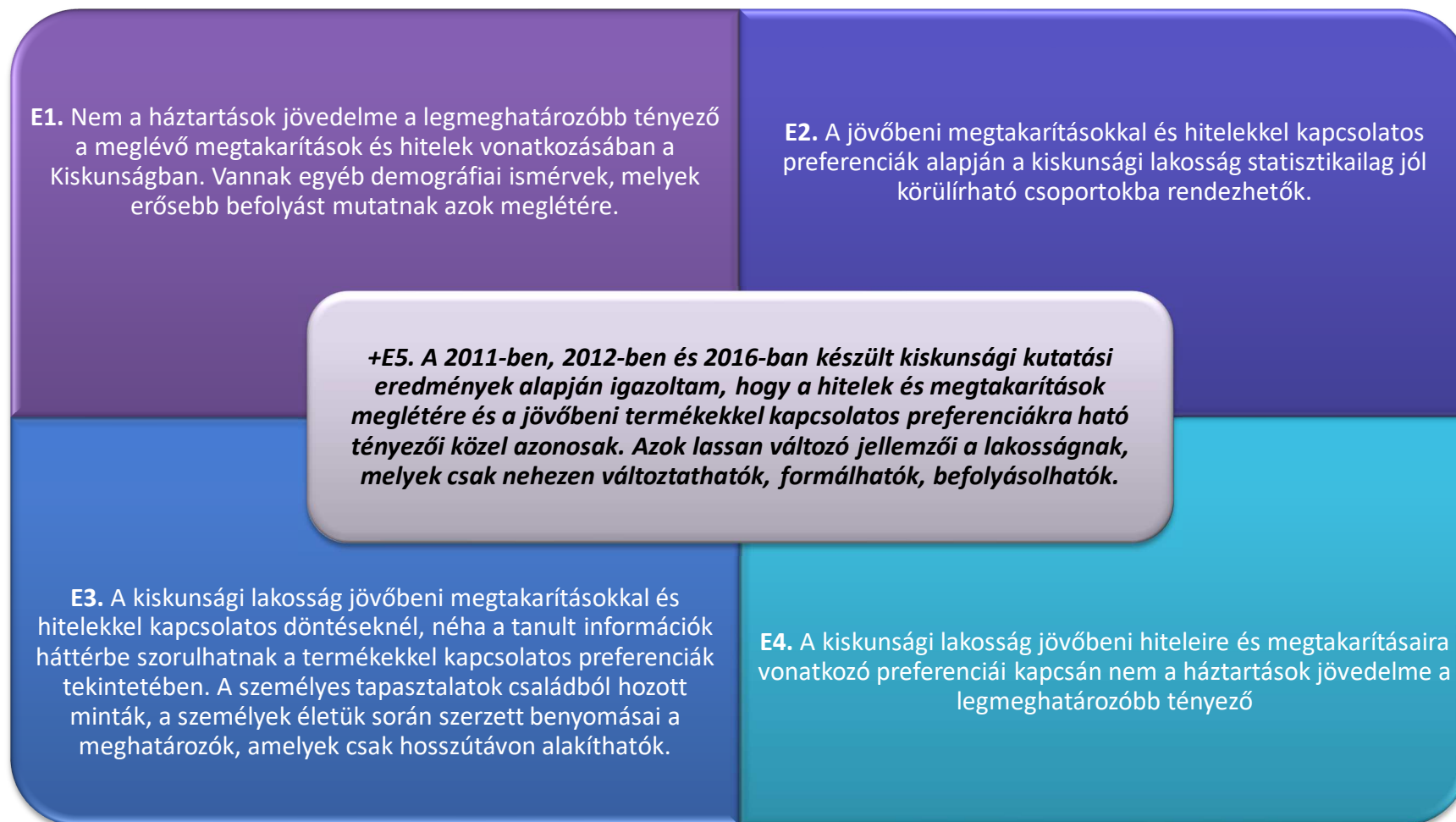
Célok	Hipotézisek		Új és újszerű eredmények
C1. A kiskunsági lakosság körében a meglévő hitelek és megtakarítások meglétére ható főbb tényezők azonosítása és a jövőbeni hitelfelvételekkel és megtakarításokkal kapcsolatos jellemző preferenciák vizsgálata.	H1. A kiskunsági lakosság körében a meglévő hitelek és megtakarítások meglését erősen befolyásolja a háztartás jövedelmének a nagysága.	H1a. A kiskunsági lakosság körében a meglévő megtakarítások meglését erősen befolyásolja a háztartás jövedelmének nagysága.	E1. Nem a háztartások jövedelme a legmeghatározóbb tényező a meglévő megtakarítások és hitelek vonatkozásában a Kiskunságban. Vannak egyéb demográfiai ismérvek, melyek erősebb befolyást mutatnak azok meglétére.
		H1b. A kiskunsági lakosság körében a meglévő hitelek meglését erősen befolyásolja a háztartás jövedelmének nagysága.	
	H2. A kiskunsági lakosság a hitelek és a megtakarítások jellemzőire vonatkozó preferenciái alapján nem homogén, ezért karakterisztikusan elkülöníthető fogyasztói csoportok azonosíthatók.	H2a. A kiskunsági lakosság a jövőbeni megtakarításokra jellemzőire vonatkozó preferenciái alapján nem homogén, ezért statisztikailag jól körülírható csoportokba rendezhetőek.	E2. A jövőbeni megtakarításokkal és hitelekkel kapcsolatos preferenciák alapján a kiskunsági lakosság statisztikailag jól körülírható csoportokba rendezhetőek.
		H2b. A kiskunsági lakosság a jövőbeni hitelek jellemzőire vonatkozó preferenciái alapján nem homogén, ezért statisztikailag jól körülírható csoportokba rendezhetőek.	

Forrás: Saját szerkesztés

19. táblázat: A kutatás új és újszerű tudományos eredményei (2)

Célok	Hipotézisek		Új- és újszerű eredmények
C2. A kiskunsági lakosság körében a jövőbeni hitelek és a megtakarítások preferenciáira ható tényezők vizsgálata	H3. Az iskolai végzettség jelentősen determinálja jövőbeni hitelekre és a megtakarításokra vonatkozó preferenciáit a kiskunsági lakosság körében.	H3a. Az iskolai végzettség jelentősen befolyásolja a kiskunsági lakosság jövőbeni a megtakarítások jellemzőire vonatkozó preferenciáira.	E3. A kiskunsági lakosság jövőbeni megtakarításokkal és hitelekkel kapcsolatos döntéseknél, néha a tanult információk háttérbe szorulhatnak a termékekkel kapcsolatos preferenciák tekintetében. A személyes tapasztalatok családból hozott minták, a személyek életük során szerzett benyomásai a meghatározók, amelyek csak hosszútávon alakíthatók.
		H3b. Az iskolai végzettség jelentősen befolyásolja a kiskunsági lakosság a jövőbeni hitelek jellemzőire vonatkozó preferenciáira.	
	H4. A jövedelem nagysága jelentősen determinálja kiskunsági lakosság jövőbeni hiteleinek és megtakarításainak jellemzőire vonatkozó preferenciáit a kiskunsági lakosság körében.	H4a. A jövedelem nagysága jelentősen hat a kiskunsági lakosság jövőbeni megtakarításainak jellemzőire vonatkozó preferenciáira.	E4. A kiskunsági lakosság jövőbeni hiteleire és megtakarításaira vonatkozó preferenciái kapcsán nem a háztartások jövedelme a legmeghatározóbb tényező.
		H4b. A jövedelem nagysága jelentősen hat a kiskunsági lakosság jövőbeni hiteleinek jellemzőire vonatkozó preferenciáira.	

Forrás: Saját szerkesztés

56. ábra: A kutatás új és újszerű tudományos eredményei (3)

Forrás: Saját szerkesztés

5. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Doktori disszertációm kutatásai a hazai lakosság ezen belül is a Kiskunság háztartásainak pénzügyi attitűdjének felmérése irányult. Az elemzett adatok alapján elemzést készítettem, továbbá a felmérések során az általam megfogalmazott célokkal összhangba hoztam a témához kapcsolódó szakirodalmat. A kutatási céljaim a következők voltak:

C1: A kiskunsági lakosság körében a meglévő hitelek és megtakarítások meglétére ható főbb tényezők azonosítása és a jövőbeni hitelfelvételekkel és megtakarításokkal kapcsolatos jellemző preferenciák vizsgálata.

C2: A kiskunsági lakosság körében a jövőbeni hitelek és a megtakarítások preferenciáira ható tényezők vizsgálata.

A célok szem előtt tartása mellett szakirodalmi feldolgozást végeztem, melynek szintézise után megfogalmaztam a hipotéziseimet.

H1. A kiskunsági lakosság körében a meglévő hitelek és megtakarítások meglétét erősen befolyásolja a háztartás jövedelmének a nagysága.

A Kiskunságban végzett vizsgálatok alapján feltételezem, hogy a hitel és megtakarítási szolgáltatások igénybevételénél a leghangsúlyosabb hatása a háztartások jövedelmi helyzetének van. A háztartások hitel és megtakarítási hajlandóságára nem ugyanazon tényezők, nem ugyanolyan mértékben hatnak ezért szükségesnek tartottam külön-külön vizsgálni a két területet.

H1a. A kiskunsági lakosság körében a **meglévő megtakarítások meglétét** erősen befolyásolja a háztartás jövedelmének nagysága.

H1b. A kiskunsági lakosság körében a **meglévő hitelek meglétét** erősen befolyásolja a háztartás jövedelmének nagysága.

E1. Nem a háztartások jövedelme a legmeghatározóbb tényező a meglévő megtakarítások és hitelek vonatkozásában a Kiskunságban. Vannak egyéb demográfiai ismérvek, melyek erősebb befolyást mutatnak azok meglétére.

A Kiskunságban végzett vizsgálatok alapján feltételezem, hogy főbb pénzügyi instrumentumokra leghangsúlyosabb hatása nem a háztartások jövedelmi helyzetének van, hanem egyéb, más tényezőknek, például az életkor, iskolai végzettség. Mivel a jövedelmi helyzet kevésbé meghatározó, így elmondható, hogy a különböző jövedelmű kiskunsági háztartások vélekedhetnek hasonlóan a pénzügyekkel kapcsolatos és ezt a bankszektorban is figyelembe kell venni az esetleges termékek kialakításánál és azok értékesítésénél.

Statisztikailag igazoltam, hogy a 2011-ben a Kiskunság településein végzett kutatás adatai alapján a háztartások megtakarításaira a háztartások jövedelmi helyzete mindösszesen 7%-os hatást gyakorol, amellyel a hatótényezőkre felállított kumulált gyakorisági sorban csak a 5. helyen szerepel. A pénzügyi döntések befolyásoló tényezői között első helyen szerepel az életkor, majd sorrendben a foglalkozás, az iskolai végzettség, a családi állapot s végül a jövedelmhelyzet, ezen tényezők összege 54%-ot tesz ki, melyek tehát döntően hatnak a háztartások megtakarításokkal kapcsolatos döntéseire.

Szintén igazoltam statisztikailag, hogy a Kiskunságban végzett kutatásom során a hitelekre gyakorolt hatás a hatótényezők között a hatodik helyen áll a jövedelem szempontjából. Statisztikailag alátámasztható tehát, hogy a főbb pénzügyi instrumentumokra nem a leghangsúlyosabb hatást gyakorolja a háztartások jövedelmi helyzete.

A 2011-es Kiskunságban végzett vizsgálat alapján arra jutottam, hogy a megtakarításokra ható tényezők között elsősorban a válaszadók kora (12%-ban), a válaszadók foglalkozása (11%-ban), az iskolai végzettség, illetve családi állapot (9-9%-ban) (11. táblázat) gyakorol hatást, tehát nem a háztartások jövedelme a legjelentősebb tényező. Ezen tényezők alapján tehát a felállított alhipotézist elfogadom.

A hitelek esetében megállapítottam, hogy a faktorsúlyok tekintetében a háztartások jövedelme a 6. helyen áll a rangsorban, megelőzi az életkor, modern bankolási eszközök használata, foglalkoztatás, iskolai végzettség, valamint a háztartás fő bevételi forrása, ezen tényezők alapján tehát a felállított alhipotézist elfogadom.

A kutatásom első szakaszában végzett elemzések olyan adatállományra épültek, ami elsősorban a háztartások aktuális állapotára vonatkozó pénzügyi szokásait meghatározó információkat tartalmaztak. Fontosnak tartottam, hogy rendhagyó módon, az általában jellemző kutatási módszerektől eltérően, egy olyan adatállományt is vizsgáljak, ami a háztartások azon ismerveit dolgozza fel, hogy a pénzügyi szokások kapcsán egyéni szinten mit tartanak fontosnak akár az aktuális pénzügyi helyzetüktől függetlenül is. A teszt adatbázist 2012-ben lefolytatott felmérés adataiból állítottam össze. Ennek az adatbázisnak a módszertani alkalmazhatóságát a tesztelés során igazoltam, azonban a kapott eredményeket a kutatási kérdéseim megválaszolása céljából nem használtam fel az alacsony elemszám végett, bár annak eredményei hasonlóságot mutatnak a 2016-os felmérés eredményeivel. A kutatásom eredményessége céljából 2016-ban az előzőekben ismertetett módszertani eszközöket alkalmazva és az akkor készített felmérést újra lefolytattam remélve, hogy a korábban kapott elemszám a sokaság lekérdezésével egy reprezentatív elemszámú adatbázist eredményez. A 2016-ban lefolytatott felmérés során egy 406 értékelhetően kitöltött kérdőív készült a vizsgált térségben, aminek adatait feldolgozva egy olyan adatbázist kaptam, amit a következő kutatási kérdésem megválaszolása céljából felhasználhattam.

H2. A kiskunsági lakosság a hitelek és a megtakarítások jellemzőire vonatkozó preferenciái alapján nem homogén, ezért karakterisztikusan elkülöníthető fogyasztói csoportok azonosíthatók.

H2a. A kiskunsági lakosság a *jövőbeni megtakarításokra jellemzőire vonatkozó preferenciái* alapján nem homogén, ezért statisztikailag jól körülírható csoportokba rendezhetőek.

H2b. A kiskunsági lakosság a *jövőbeni hitelek jellemzőire vonatkozó preferenciái* alapján nem homogén, ezért statisztikailag jól körülírható csoportokba rendezhetőek.

E2. A jövőbeni megtakarításokkal és hitelekkel kapcsolatos preferenciák alapján a kiskunsági lakosság statisztikailag jól körülírható csoportokba rendezhetőek.

Többváltozós statisztikai módszerrel igazoltam, hogy a Kiskunságban élő lakosság főbb pénzügyi instrumentumokkal kapcsolatos attitűdjei homogén, és jól determinálható fogyasztói csoportokba sorolhatók. A kapott eredmények alapján elmondható, hogy a lakosság tekintetében eltérő fogyasztói igénytel bíró csoportok írhatók külön statisztikai alapon. A kapott csoportok tekintetében ma már nem feltétlenül az univerzális banki szolgáltatások kerülnek előtérbe a jövőben. A bankoknak foglalkozniuk kell a fogyasztói igényekkel és az adott igénycsoporthoz kell igazítaniuk termékeiket.

A Kiskunságban élő lakosság esetében karakterisztikusan megkülönböztethető csoportokat sikerült képezni mind a hitelfelvétel, mind pedig a megtakarításokkal kapcsolatos attitűd vonatkozásában. A hitelfelvételnél 5 jól elkülönülő fogyasztói magatartással rendelkező csoportot, míg a megtakarítás esetében 4 kvantifikálható jellemzőkkel bíró csoportot lehetett képezni, ebből adódóan ezt a hipotézist elfogadom.

A továbbiakban a kiskunsági lakosság pénzügyi attitűdjeit vizsgáltam. A magyar lakosság körében elmondható, hogy megtakarításaik elsősorban rövid lejáratúak, azaz elsősorban likvid banki termékeket preferálnak. Emellett a vidéki lakosság körében jellemző volt, hogy készpénzben tartják vagyongukat. A 2016. évben a pénzügyi attitűdök vizsgálata céljából egy újabb felmérést készítettem, aminek adatait a kutatási kérdésem megválaszolása céljából elemeztem. A felmérés a Kiskunság lakossága körében zajlott, ahol a háztartások megtakarítás és hitelfelvétel kapcsán feltételezhető attitűdjeit vizsgáltam. Az elemzések eredményei alapján megállapítható, hogy háztartások a gondolkodásmódjuk alapján nem alkotnak homogén csoportot. A vizsgált minta elemzése igazolta, hogy a válaszadók különböző módon gondolkodnak, ami alapján statisztikai módszerekkel több csoportba sorolhatók. A megtakarítások tekintetében a háztartások hat jól elhatárolható csoportba sorolhatók. A háztartások legnagyobb arányban a tudatosan gondolkodók körébe tartozik. Szintén jelentős azoknak a száma, akik a megfontolt gondolkodásmódot követik. Így kijelenthető, hogy a háztartások közel háromnegyede a megtakarítások kapcsán tudatosan és megfontoltan hoz döntést. A válaszadók valamivel több mint egytizede gondolkodik úgy, hogy a megtakarítások kapcsán akár kockázatot is vállalna, azonban szintén hasonló azok aránya, akik a válaszaik alapján úgy gondolják, hogy nem kockáztatnak, ha megtakarításról van szó.

Fontos megjegyezni, hogy számos kutatás a pénzügyi instrumentumokhoz való hozzáállást olyan módon méri, hogy kiindulási alapként tekinti azt, hogy a megtakarítónak az aktuális helyzete milyen, azaz rendelkezik megtakarítással vagy hitellel vagy sem. A felmérésem során az adatgyűjtés kapcsán, majd a kapott adatbázis elemzésénél rendhagyó módon fontosnak tartottam, hogy a háztartások jövedelmi szintjétől függetlenül vizsgáljam a pénzügyi termékekhez való viszonyát, a megtakarítási és hitelfelvételi hajlandóságra ható attitűdöket. Az így kapott elemzési eredmények tükrében meghatározott attitűdök alapján lehatárolt háztartásokból álló csoportokat vizsgáltam tovább. Tehát, a klasztereket tovább vizsgálva azokat összevettem a háztartások egyéb demográfiai ismérveivel. Megállapításom az, hogy a háztartásoknak a mai világban nem feltétlenül van lehetősége az igényeiknek megfelelő pénzügyi terméket választani. Kijelenthető, hogy a háztartások aktuális jövedelemszintje (milyen a megtakarítási és hitelállományi szintje) kevésbé releváns annak megítélése kapcsán, hogy az adott háztartás pénzügyi kultúrája mennyire fejlett.

H3. Az iskolai végzettség jelentősen determinálja jövőbeni hitelekre és a megtakarításokra vonatkozó preferenciáit a kiskunsági lakosság körében.

H3a. Az iskolai végzettség jelentősen befolyásolja a kiskunsági lakosság *jövőbeni a megtakarítások* jellemzőire vonatkozó preferenciáira.

H3b. Az iskolai végzettség jelentősen befolyásolja a kiskunsági lakosság *jövőbeni hitelek* jellemzőire vonatkozó preferenciáira.

és

H4. A jövedelem nagysága jelentősen determinálja kiskunsági lakosság jövőbeni hiteleinek és megtakarításainak jellemzőire vonatkozó preferenciáit a kiskunsági lakosság körében.

H4a. A jövedelem nagysága jelentősen hat a kiskunsági lakosság *jövőbeni megtakarításainak* jellemzőire vonatkozó preferenciáira.

H4b. A jövedelem nagysága jelentősen hat a kiskunsági lakosság *jövőbeni hiteleinek* jellemzőire vonatkozó preferenciáira.

E3. A kiskunsági lakosság jövőbeni megtakarításokkal és hitelekkel kapcsolatos döntéseknél, néha a tanult információk háttérbe szorulhatnak a termékekkel kapcsolatos preferenciák tekintetében. A személyes tapasztalatok családból hozott minták, a személyek életük során szerzett benyomásai a meghatározók, amelyek csak hosszútávon alakíthatók.

E4. A kiskunsági lakosság jövőbeni hiteleire és megtakarításaira vonatkozó preferenciái kapcsán nem a háztartások jövedelme a legmeghatározóbb tényező.

Ahogy korábban más kutatások egyértelműen kimutatták, hogy a háztartások megtakarítási és hitelfelvétellel kapcsolatos preferenciáikat szignifikánsan befolyásolja a válaszadók életkora, iskolai végzettsége, lakóhelyüknek típusa (pl. megyeszékhely, város, község) és a jövedelmi helyzete, az általam alkalmazott módszertanok használatával vizsgáltam ezeknek ismérveknek a hatásfokát. Az elemzéseim a korábbi kutatások megállapításait részben megerősítették. Az életkor hatását vizsgálva a megtakarításokra megállapítható, hogy az F-próba szignifikanciaszintje magasabb, mint a társadalomtudományoknál alkalmazott 5%-os szignifikancia, azonban hatását értelmezve megállapítható, hogy gyenge befolyásoló erővel rendelkezik a lakosság attitűdjére. A háztartások jövedelméről az F-próba alapján szignifikánsan befolyásoló erőt lehet igazolni a megtakarítások tekintetében. Azonban az iskolai végzettség esetében nem tekinthető szignifikánsnak a Cramer V próba szignifikanciaszintje alapján. Az életkor szignifikáns befolyásoló erővel hat a hitelfelvételi attitűdre, ugyanakkor ilyen jellegű kapcsolat nem mutatható ki a háztartások jövedelmi viszonyaival összefüggésben. Szintén gyenge kapcsolatot mutatott a statisztikai vizsgált az iskolai végzettség vonatkozásában, így ez a feltevés egyértelműen nem igazolódott. Tehát, hipotézisem a tekintetben helytálló, hogy a háztartások megtakarítási és hitelfelvételi hajlandóságára ugyan hat a kor, a lakóhely típusa viszont az iskolai végzettség, és a jövedelem vonatkozásában nem vagy csak részben igazolódott a feltevés. Véleményem szerint az iskolai rendszerű pénzügyi oktatás szükséges, de nem elégséges. A családi és a szűkebb környezet mintaadó szerepe nem hárítható át teljes mértékben az intézményrendszerre.

Kutatásom során négy hipotézist állítottam fel, melyeket statisztikailag vizsgáltam. A kapott eredmények alapján azonban megfogalmaztam egy ötödik eredményt, mely felöleli a 2011-2016 évben történt kutatások tapasztalatait.

E5. A 2011-ben, 2012-ben és 2016-ban készült kiskunsági kutatási eredmények alapján igazoltam, hogy a hitelek és megtakarítások meglétére és a jövőbeni termékekkel kapcsolatos preferenciákra ható tényezők közel azonosak. Azok lassan változó jellemzői a lakosságnak, melyek csak nehezen változtathatók, formálhatók, befolyásolhatók.

A kutatásom során tett megállapításaim alapján összességében elmondhatom, hogy a meglévő hitelek és megtakarítások állományára és a jövőbeni termékekre vonatkozó preferenciák tekintetében sem a háztartások jövedelmének nagysága a legmeghatározóbb. Elemzéseim igazolták, hogy a Kiskunságban a hitelek és megtakarítások meglétére, valamint a kialakulására ható tényezők halmaza közel azonos, amik a lakosság azon jellemzői (a személyes tapasztalat, családból hozott mint, az élet során szerzett benyomás, azaz a tacit tudás), amelyek változtatása, formálása és befolyásolása egy lassú, következetes folyamat eredménye.

Összességben a kapott eredmények kapcsán az alábbi **javaslatokat** fogalmaztam meg:

A megállapításaim alapján elmondható tehát, hogy a lakosság statisztikai alapon, jól eltérő fogyasztói igényekkel bíró csoportokba rendezhető. Ezeknek a csoportoknak a fogyasztói igényeit nem feltétlenül tudják kielégíteni a jövőben a bankok jelenleg kínált univerzális szolgáltatásai. A bankoknak szükséges foglalkozniuk a fogyasztói igényekkel, szükséges, hogy a különböző fogyasztói igényeket felölölő lakossági csoportoknak eltérő termékkínálatot tudjanak nyújtani. A előírt felmérések (pl. MiFID teszt) főképpen az ügyfelek alapszintű pénzügyi tájékozottságára és anyagi helyzetére kérdeznék rá. Nagyon fontos tényező lenne a **pénzügyi szolgáltatóknak a tájékoztatás eszköze**, hiszen a potenciális ügyfeleknek a pénzügyekkel kapcsolatos attitűdjei merőben eltérők. Fontos kellő részletességgel tájékoztatni az ügyfeleket, akik ezáltal felelős, rövid és/vagy hosszútávú pénzügyi döntéseket tudnak meghozni a jövőben.

Balázsné (2008) tanulmányában úgy vélekedik, hogy a *magyar lakosság pénzügyi kultúrája e felmérés szerint is lesújtó*, s a következő időszak legfontosabb feladatának a pénzügyi kultúra fejlesztését tekinti. Fontos célkitűzés kellene, hogy legyen e feladat szempontjából államnak és bankszektornak egyaránt, hogy összefogjanak és a tudatlanság miatti kockázatokból eredő veszteségeket, károkat ne hárítsák át a háztartásokra. A hosszú évtizedek rossz beidegződéseit pedig csak a jövő generáció pénzügyi ismereteinek oktatásával lehet kiváltani.

A kutatás során fontos megállapításom volt, hogy a valós pénzügyi döntéseknél az intézményes tanulás során megszerzett ismeretek háttérbe szorulhatnak. A döntéseknél elsősorban a személyes tapasztalat, a családból hozott minta, az élet során szerzett benyomás (a tacit tudás) voltak meghatározók, amik jellemzően csak hosszútávon változtathatók, alakíthatók. Állásfoglalásom szerint az iskolarendszerű pénzügyi oktatás szükséges, de nem elégséges. A család és a szűkebb környezet mintaadó szerepe nem hárítható át teljes mértékben az intézményrendszerre. A pénzügyi kultúra fejlesztésének feladatát véleményem szerint nem egy-egy külön szegmensre kellene hárítani a fiatalok esetében, hanem **az oktatási intézmények és a családi környezetnek a kapcsolatára van szükség**. Az elmúlt években már felmerült, a pénzügyi ismeretek iskolai keretek között történő oktatása, ám ha a családi környezetet is bevonjuk, akkor a pénzügyi ismeretek a szülőkhöz is eljutnak azáltal, hogy a diákok esetleges pénzügyi döntéseibe bevonják őket. A képzéseket kompetencia központúvá kell tenni, illetve nem egy, hanem több korcsoportot kell velük célozni, mivel a diákok esetében az „otthonról hozott minta” is befolyásolja döntéseit.

6. ÖSSZEFOGLALÁS

Doktori disszertációm témája a hazai lakosság, azon belül is a Kiskunság háztartásainak pénzügyi attitűdjének felmérése, és a kapott adatok alapján elemzés készítése. A témával kapcsolatos szakirodalom hazai és nemzetközi vonatkozású forrásait összegyűjtöttem és szintetizáltam, majd azok alapján következetes kutatási célokat fogalmaztam meg.

A kutatásom helyszínéül szolgáló térségre azért esett a választásom, mert 2011-ben lehetőségem nyílt bekapcsolódnom egy a Lakiteleki Népfőiskola közreműködésével lebonyolított kutatásba, aminek témája a helyi lakosság pénzügyi helyzetének felmérése volt a Kiskunságban. A kutatás leginkább tényfeltáró adatgyűjtő megközelítéssel vizsgálta a lakosság pénzügyi kultúráját, kiemelt jelentőséget tulajdonítva a háztartások körében meglévő hitelekre és megtakarításokra vonatkozó információknak. A háztartások pénzügyi kultúrájával kapcsolatos témakör már az említett kutatás során felkeltette az érdeklődésemet. A kutatás során nyert adatok módszertani feldolgozásában is részt vettem, ami a téma közelebbről történő megismerését jelentősen segítette. Mind emellett a kutatás helyszíneit felölelő térség is közel áll hozzám annak okán, hogy helyi születésű vagyok, ebben a térségben nevelkedtem.

A 2011-ben lefolytatott kutatás eredményei megalapozták későbbi szakmai munkám, majd 2012-ben kezdtem meg saját kutatásomat azzal a céllal, hogy a háztartások pénzügyi döntéseire ható attitűdöket minél szélesebb körben feltérképezsem a kiskunsági lakosság körében. Az akkori kutatás során végzett kérdőíves felmérés eredményeként egy 145 fős mintát kaptam, ami lehetővé tette az elemzési módszertanok tesztelését, majd a tesztelési kimenetek kapcsán az újabb adatgyűjtés megtervezését. A kutatás időigényes volt és a módszertan megfelelő szintetizálása több kérdést felvetett, ezért csak 2016-ban került sor a következő feltáró jellegű adatgyűjtésre. A legfrissebb felmérés már módszertani szempontból biztosította a kutatási célok kialakítása során megfogalmazott hipotézisek vizsgálatát, valamint fontos szempontnak tartottam, hogy a minta a reprezentativitás igényét kimerítse.

A kutatásom megalapozása során megfogalmazott célok:

C1: A kiskunsági lakosság körében a meglévő hitelek és megtakarítások meglétére ható főbb tényezők azonosítása és a jövőbeni hitelfelvételekkel és megtakarításokkal kapcsolatos jellemző preferenciák vizsgálata.

C2: A kiskunsági lakosság körében a jövőbeni hitelek és a megtakarítások preferenciáira ható tényezők vizsgálata.

A 2011-es népfőiskolás kutatás, valamint a későbbiekben a saját kutatásom során lebonyolított felmérések során begyűjtött adatbázisok módszeres feldolgozása és elemzése alapján több új és újszerű megállapítást tettem. Legfőbb megállapításom, hogy a vizsgált térségben a háztartások meglévő hiteleinek és megtakarításainak kialakítására leginkább nem a jövedelmek nagysága hatott, hanem vannak egyéb demográfiai ismérvek, amik jelentősebb befolyást mutattak. Ilyen volt az életkor, a foglalkozás, az iskolai végzettség és a családi állapot. Mind ezek a lakosság olyan jellemzői, amik esetében a változás, a formálhatóság, a befolyásolhatóság kizárólag egy lassú, hosszú és következetesen felépített folyamat által lehetséges.

A kutatásom során megállapítottam, hogy a megtakarítás és hitel termékekkel kapcsolatos preferenciák alapján a lakosság statisztikailag jól körülírható csoportokba rendezhető. Fontos kiemelnem, hogy a kutatásom során lefolytatott adatgyűjtésnél a kijelölt háztartási szegmenst arról kérdeztem, hogy általánosságban a hitelekkel és megtakarításokkal szemben támasztott feltételek közül melyeket preferálják. Ez a módszertani megközelítés lehetőséget biztosított arra, hogy a háztartások hitel és megtakarítás termékekkel kapcsolatos azon preferenciáit megismerjem, amik

attól függetlenül alakulnak ki, hogy maga a háztartás igénybe vesz / tud venni ilyen termékeket vagy sem. Az elemzések eredményeként a megtakarítás termékek kapcsán négy, a hitel termékek kapcsán öt meghatározó preferenciacsoportot határoztam meg, amik a következők voltak:

Megtakarítás termékek kapcsán meghatározott preferenciacsoportok:

1. „Tudatosak” (39,16%)
2. „Megfontoltak” (32,51%)
3. „Kockázatmentesek” (12,56%)
4. „Kockázatközelítők” (9,11%)

A többi kapott csoport összesen: 6,65%

Hitel termékek kapcsán meghatározott preferenciacsoportok:

1. „Közömbösek” (35,47%)
2. „Befolyásolhatók” (25,62%)
3. „Érdeklődők” (15,52%)
4. „Érdektelenek” (9,85%)
5. „Megfontoltak” (7,88%)

A többi kapott csoport összesen: 5,67%

A megállapításaim alapján elmondható tehát, hogy a lakosság statisztikai alapon, jól eltérő fogyasztói igényekkel bíró csoportokba rendezhető. Ezeknek a csoportoknak a fogyasztói igényeit nem feltétlenül tudják kielégíteni a jövőben a bankok jelenleg kínált univerzális szolgáltatásai. A bankoknak szükséges foglalkozniuk a fogyasztói igényekkel, szükséges, hogy a különböző fogyasztói igényeket felölelő lakossági csoportoknak eltérő termékkínálatot tudjanak nyújtani.

A kutatás során fontos megállapításom volt, hogy a valós pénzügyi döntéseknél az intézményes tanulás során megszerzett ismeretek háttérbe szorulhatnak. A döntéseknél elsősorban a személyes tapasztalat, a családból hozott minta, az élet során szerzett benyomás (a tacit tudás) voltak meghatározók, amik jellemzően csak hosszútávon változtathatók, alakíthatók. Állásfoglalásom szerint az iskolarendszerű pénzügyi oktatás szükséges, de nem elégséges. A család és a szűkebb környezet mintaadó szerepe nem hárítható át teljes mértékben az intézményrendszerre.

A kutatásom során tett megállapításaim alapján összességében elmondhatom, hogy a hitelek és megtakarítások vonatkozásában meghatározott preferenciák tekintetében nem a háztartások jövedelmének nagysága a legmeghatározóbb. A kutatásom során végzett elemzések igazolták, hogy a hitelek és megtakarítások meglétére, valamint a kialakulására ható tényezők halmaza közel azonos, amik a lakosság azon jellemzői (a személyes tapasztalat, családból hozott mint, az élet során szerzett benyomás, azaz a tacit tudás), amelyek változtatása, formálása és befolyásolása egy lassú, következetes folyamat eredménye.

7. SUMMARY

The topic of my doctoral dissertation was to survey the financial attitudes of the Hungarian population; more precisely, the households in Kiskunság, and prepare an analysis afterwards. I have collected and synthesized the Hungarian and international sources on the topic and after that consequent research objectives were drafted.

The reason for selecting the region was that I had the opportunity to take part in a research in 2011 carried out by Lakitelek Community College that was centred on surveying the financial situation of local people in Kiskunság. The research predominantly examined the financial culture of the locals by revealing facts and collecting data with a special emphasis on the credits and savings of the households. The issue of examining the financial culture of households has aroused my interest in connection with the research mentioned. I also participated in the methodology of data processing, which has greatly contributed to gaining a deeper insight into the topic. Moreover, I was also raised in the region so that is why it is so close to my heart.

The results of the 2011 research served as a foundation for my future professional work and I started my own research in 2012 with the objective of mapping the attitudes that affect the financial decisions of the households in Kiskunság with as many details as possible. As a result of the questionnaire, a sample of 145 items was gained that made it possible to test analysing methodologies and organise the forthcoming data collection part. The research was time consuming and the proper synthesis of methodology raised several issues, so the following exploratory data collection did not occur until 2016. The most recent survey has ensured the examination of hypotheses while drafting the research questions from a methodological point of view and also the representativity of the sample was also of high importance.

The objectives of my research were the following.

C1: Identify the most important factors that influence the credits and savings of the inhabitants of Kiskunság and examine the future preferences of loan applications and savings.

C2: Examine the factors that affect the future preferences of loan applications and savings of the inhabitants of Kiskunság.

Based on the methodological analysis and examination of the databases of the 2011 Community College research and the surveys of my own research several new and novel statements were made. My main finding is that in the examined region it was not the amount of income that had the greatest effects on the credits and savings of the households; rather, other demographical criteria that had deeper impacts such as age, profession, qualification and marital status. All these are such characteristics of the population where changes, alterations and influences require a long, slow and consequent process.

During my research it has been concluded that based on the savings and credit preferences the population can be divided into statistically distinct groups. I must stress, however, that when data were collected the segment of households were asked which of the general conditions of credits and savings they preferred. This methodological approach has provided the opportunity to get acquainted with the credit and savings preferences of households that disregard the fact whether they require or are able to require such products or not. As a result of the analyses four distinctive preference groups for the savings products and five distinctive preference groups for the credit products have been identified, which were the following.

Preference groups in terms of savings products include

1. *'Conscious'* (39,16%)
 2. *'Considerate'* (32.51%)
 3. *'Risk takers'* (12.56%)
 4. *'Risk averse'* (9.11%)
- Total of other groups: 6.65%

Preference groups in terms of credit products include

1. *'Indifferent'* (35.47%)
 2. *'Influenceable'* (25.62%)
 3. *'Interested'* (15,52%)
 4. *'Unconcerned'* (9.85%)
 5. *'Considerate'* (7.88%)
- Total of other groups: 5.67%

On the basis of my findings it can be concluded that the population may be divided into groups with different consumer needs statistically. The consumer needs of these groups are not by all means likely to be met by the current universal services of the banks. Banks need to cater for consumer needs and it is of vital importance that different range of products must be offered to groups of population with different consumer needs.

Another conclusion of my research was that the knowledge gained in formal education might be pushed into the background when it comes to real financial decisions. In decision making it is personal experience, family patterns and impressions from life (tacit knowledge) were dominant that can typically be formed and shaped in the long term. In my opinion institutionalised (formal) financial education is necessary but not adequate. The role model of the family and the immediate surroundings cannot entirely be transferred to the institutions.

To sum up the findings of my research it can be stated that regarding the credit and saving preferences it is not the amount of household income what counts the most. My analyses have proved that the set of factors that influence credits and savings are approximately the same; i.e. the characteristics of the population (personal experience, family patterns, and impressions from life (tacit knowledge) that can typically be formed, shaped and influenced slowly and consciously.

M1. – IRODALOMJEGYZÉK

1. ALMENBERG J. – WIDMARK O. (2011): Numeracy, financial literacy and participation in asset markets, online, letöltve: 2015. július 23., <http://ssrn.com/abstract=1756674>
2. ALVAREZ-CUADRADO F. – VAN LONG, N (2011): The relative income hypothesis, *Journal of Economic Dynamics and Control*, 2011, vol. 35 (9) 1489-1501 pp.
3. ANDO A. – MODIGLIANI F. (1963): The Life-Cycle Hypothesis of Saving: Aggregate Implications and Tests. *American Economic Review*. Vol 53. No 1. 55-84 pp.
4. ANDRÁSSY GY. – SZABÓ G. (1999): Üzleti etika és közéleti etika szöveggyűjtemény Janus Pannonius Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar → Andrassy Gy.: Európából Európa felé – kulturális változások Magyarországon (53-66. oldal)
5. ATKINSON, A. – MESSY, F-A. (2012): Measuring Financial Literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study, *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions*, No. 15, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en>
6. BACHER J. (2012): A felnőttkorba lépő digitális fogyasztó, *mediapiac.com* 2012. március 21. előadás Letöltve: 2016.10.26. <http://www.mediapiac.com/konferencia/Kutatas-2012/15>
7. BAKOS-TÓTH E. – BARANYI A. – DOMÁN SZ. – HOLLÓ E. – SIDLOVICSNÉ TÓTH I. – SZÉLES ZS. – VANÓ P. (2016): *Banki Ismeretek*, kiad: Károly Róbert Oktató Kutató Non-Profit Kft. Gyöngyös, 371 p. ISBN: 978-963-9941-99-1
8. BALÁZSNÉ LENDVAI M. (2008): Reformtörekvések a pénzügyi szektorban a pénzügyi kultúra fejlesztéséért *Agora: a BGF KVIFK kulturális - tudományos folyóirata: kultúra, valóság, információ, fejlesztés*, 2008. (1. évf.) 2. sz. 55-70. old.
9. BALÁZSNÉ LENDVAI M. (2013) A bankmarketing szerepe a pénzügyi kultúra fejlesztésében. *Doktori értekezés, Nyugat-Magyarországi Egyetem*
10. BARANYI A. – SZÉLES ZS. (2008): A lakossági megtakarítás hajlandóságának vizsgálata. *Bulletin of the Szent István University*, 2, 367-378.p.
11. BÁRCZI J. – ZÉMAN Z. (2015): A pénzügyi kultúra és annak anomáliái In: *Polgári szemle*, 2015. (11. évf.) 1-3. sz.
12. BAUER, A. – MITEV, A. Z. (2011): A kényszeres vásárlás pénzügyi attitűd és magatartási modellje. *Addiktológia: Addictologia Hungarica* 4, pp. 318–352
13. BAY C. – CATASÚS B. – JOHED G. (2010): Situating Financial Literacy. online, letöltve: 2016. augusztus 22., <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-172678>
14. BEKKER ZS. (Szerk.) (2002): *Alapművek, alapirányzatok*. [Budapest: Aula Kiadó.] (Gazdaságtudományi Olvasmányok 1.) 639 pp.
15. BEKKER ZS. (Szerk.) (2005): *Közgazdasági Nobel-díjasok 1969 – 2004*. Budapest: KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., 928 pp.
16. BÉRES D. – HUZDIK K. – KOVÁCS P. – SÁPI Á. – NÉMETH E. (2013): *Felmérés a felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi kultúrájáról*, Kutatási jelentés, ÁSZ. Letöltve: 2017.05.23. Link:
<https://www.asz.hu/storage/files/files/Szakmai%20kut%C3%A1s/2013/t353.pdf>
17. BÉRES D. – HUZDIK K. (2012): A pénzügyi kultúra megjelenése makrogazdasági szinten In: *Pénzügyi szemle* (57. évf.) 3. sz. 322-336 pp.

18. BEVERLY S. G. – SHERRADEN M. (2001): How People Save and The Role of Idas, in CFED, Building Assets, A Report on the Asset-Development and IDA Field. 65-81 pp.
19. BIEDERMANN, Z. (2012): Az amerikai pénzügyi szabályozás története. Pénzügyi Szemle, pp. 337-354.
20. BOLDIZSÁR A. – KÉKESI Zs. – KÓCZIÁN B. – SISAK B. (2016): A magyar háztartások vagyoni helyzete a HFCS felmérés alapján, Hitelintézeti Szemle, 15. évf. 4. szám, 2016. december, 115–150. p
21. BORODICH S. – DEPLAZES S. – KARDASH N. – KOVZIK A. (2010): Comparative analysis of the levels of financial literacy among students in the U.S., Belarus, and Japan. Journal of Economics and Economic Education Research, 11 3, 71-86. p.
22. BORSZÉKI, É. (2010): Nemzetközi pénzügyek. Gödöllő: Szent István Egyetem.
23. BOTOS K. – BOTOS J. – BÉRES D. – CSERNÁK J. – NÉMETH E. (2012): Pénzügyi kultúra és kockázatvállalás a közép-alföldi háztartásokban In: Pénzügyi szemle, (57. évf.) 3. sz. 291-309 pp
24. BOTOS K. (2009): Mi a baj a világgal? A pénzügyi rendszer és az idősödés: kölcsönösen összefüggő kihívások, Gazdaság & Társadalom, 1(1), 18-28. p.
25. BRADY D. S. – FRIEDMAN R. S. (1947): Savings and the Income Distribution, A chapter in Studies in Income and Wealth, 1947, pp 247-265 from National Bureau of Economic Research, Inc <https://econpapers.repec.org/bookchap/nbrnberch/5687.htm>
26. BROCKDORFF P. (2012): Pensions and Intergenerational Transfers: A Malta Perspective. Bank of Valletta Review, No 45. 22 pp.
27. BROWNING, M. – LUSARDI, A. (1996), Household Saving: Micro Theories and Micro Facts, Journal of Economic Literature, Vol. 34, 1797-1855.pp.)
28. BRUDER E. – OBÁDOVICS Cs. (2012): A dolgozó szegények jellemzői az egyéni jövedelmek alapján, Gazdaság & Társadalom, 4(Különszám), 85-98. p.
29. BUNIKOWSKI D. (2015): Ethics and Business Ethics, and the Financial Crisis. About Axiology and Business: History of Slavery is Like a Circle. Quaestio Iuris, Vol. 8, No. 1., 2015, 458–488. pp.
30. BUZÁSI K. (2008): Két fogyasztási/megtakarítási modell bemutatása *Competitio*, 175-183 pp
31. CHAKRABARTY D. – KATAYAMA H. – MASLEN M. (2007): Why do the Rich Save More? A Theory and Australian Evidence. Department of Economics, The University of Sydney, Working Paper No. ECON2006-2.
32. CHAMON M. – LIU K. – PRASAD E. (2013): Income uncertainty and household savings in China, Journal of Development Economics 105 (2013) 164–177 pp.
33. CHIKÁN A. (2014): A magyar társadalom fejlődési esélyei a gazdasági versenyképesség tükrében In: Kolosi Tamás, Tóth István György (szerk.) Társadalmi Riport 2014. 656 p. Budapest: TÁRKI, 2014. pp. 589-602.
34. CHINEN K. – ENDO H. (2012): Effects of Attitude and Background on Students' Personal Financial Ability: A United States Survey. International Journal Of Management, pp. 778-791, Business Source Complete,
35. CHRISTOPHER, M. – LOWSON, R. – PECK, H. (2004): Creating agile supply chains in the fashion industry. International Journal of Retail and Distribution Management. Vol. 32. No. 8. pp. 367–376

36. CLAESSENS, S. – LAEVEN, L. – IGAN, D. – DELL'ARICCIA, G. (2010). Lessons and Policy Implications from the Global Financial Crisis, IMF Working Papers, 10 (44). IMF. doi:10.5089/9781451963021.001 p. 41.
37. CRAMÉR H. (1962): *Mathematical Methods of Statistics*, (Printed in the USA in 1946, Princeton University Press) Printed by M. E. Eapen at the GLS Press, Bombay and Published by P. S. Jayasinghe, Asia Publishing House, Bombay, India, 575 p. (Reprint kiadás) Link: http://fma.if.usp.br/~aalves/FPE/hc_probability.pdf
38. CZAKÓ Á. – HUSZ I. – SZÁNTÓ Z. O. (2011): Meddig nyújtózkodjunk? A magyar háztartások és vállalkozások pénzügyi kultúrájának változása a válság időszakában. BCE Innovációs Központ Nonprofit Kft., Budapest.
39. CSERNÁK J. (2012): A háztartások megtakarításainak preferenciái egy konkrét felmérés tükrében, in: *Acta Carolus Robertus* 2:(2) pp. 23-30. (2012)
40. CSERNÁK J. (2013a): A vidéki háztartások megtakarítási hajlandóságát befolyásoló tényezők a Dél-alföldi régióban In: Troján Sz, Teschner Gergely (szerk.) Hensch Árpád nyomdokain - A Gazdálkodásban publikált PhD hallgatók és kutatók III. Országos Tudományos Konferenciája. 83 p. Konferencia helye, ideje: Mosonmagyaróvár, Magyarország, 2013.04.25 (Nyugat-Magyarországi Egyetem) Mosonmagyaróvár: Nyugat-magyarországi Egyetem Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar, 2013. pp. 1-9. (ISBN:978-963-334-107-0)
41. CSERNÁK J. (2013b): A vidéki háztartások hitelfelvételre ható tényezői a Kiskunságban, In: Ferencz Á. (szerk.): *Gazdálkodás és Menedzsment Tudományos Konferencia: Környezettudatos gazdálkodás és menedzsment: Kecskemét*, 2013. szeptember 5.. 1079 p. Konferencia helye, ideje: Kecskemét, Magyarország, 2013.09.05 Kecskemét: Kecskeméti Főiskola Kertészeti Főiskolai Kar, 2013. pp. 578-582. I-II. kötet. (ISBN: 978-615-5192-19-7)
42. CSERNÁK J. (2015): A CHAID modell alkalmazásának lehetőségei egy konkrét regionális felmérés tükrében, In: Andrea Csata, Gergely Fejér-Király, Ottilia György, János Kassay, Benedek Nagy, Levente-József Tánczos (szerk.) *12th Annual International Conference on Economics and Business: Value changes in a transforming economy: Challenges in the Carpathian Basin*. Konferencia helye, ideje: Csíkszereda, Románia, 2015.06.05-2015.06.06. Kolozsvár: Editura Risoprint, 2015. pp. 185-195. (ISBN:978-973-53-1566-5)
43. CSERNÁK J. (2017): A lakosság megtakarításokkal kapcsolatos preferenciáinak vizsgálata primer kutatás alapján, in: *Acta Carolus Robertus* 7:(1) pp. 39-50.
44. CSISZÁRIK-KOCSIR Á. – VARGA J. – FODOR M. (2016): A pénz helye és értéke a mindennapi pénzügyi gondolkodásban egy kutatás eredményei alapján In: *A SJE Nemzetközi Tudományos Konferenciája* 73-84 pp.
45. CSISZÁRIK-KOCSIR Á. (2016): Etikus pénzügyek, avagy a pénzügyek etikája. In: *Polgári szemle*, 2016. 4-6. sz
46. DEMETER E. – NAGY Á. – SZÉKELY L. (2011): Pénzügyi kultúra a civil szektorban, *Civil Szemle*, 8 (1-2), 69-89 pp.
47. DOMBI Á. (2005): A gazdasági fejlődés és a megtakarítások összefüggései, Erős Gyula Alapítvány 2005. évi díjazott pályamű
48. DUESENBERY, J. (1949) *Income, saving, and the theory of consumer behavior*. Cambridge, MA: Harvard University Press
49. ECONVENTIO-teszt 2013 - Középiskolások pénzügyi kultúrájának felmérése. Szegedi Tudományegyetem, Letöltve: 2016.09.15. http://econventio.hu/download/635/ecv_gtk_tanulmany2013_10_teljes.pdf

50. EDWARDS R. D (2005): Health Shocks and Consumption Among Elderly U.S. Households.
51. EMMONS, W. (2005): Consumer-Finance Myths and Other Obstacles to Financial Literacy. *St. Louis University Public Law Review*, 24: 335–362.
52. FARKASNÉ FEKETE M. – BALYI Zs. – SZŰCS I. (2014): Az agrárgazdaság hatékonyságának néhány sajátos aspektusa, in: *Gazdálkodás* 58:(6) pp. 564-576. pp.
53. FENG J. – HE L. – SATO H. (2011): Public pension and household saving: Evidence from urban China, *Journal of Comparative Economics* 39 (4) 470–485 pp.
54. FERENCZ Á. – NÓTÁRI M. (2006): Economic evaluation in the programs of rural development in Hungary, in: *Annals of Faculty of Engineering Hunedoara - International Journal of Engineering* (ISSN 1584 – 2665) 4:(2) pp. 83-86. (2006)
55. FRIEDLINE T. – SONG H. (2013): Accumulating assets, debts in young adulthood: Children as potential future investors, *Children and Youth Services Review* 35 (9) 1486–1502 pp.
56. FRIEDMAN M. (1957): *A Theory of the Consumption Function*, Chapter III: The Permanent Income Hypothesis; Princeton University Press; ISBN: 0-691-04182-2; p 20-37; <http://www.nber.org/chapters/c4405.pdf>
57. FRIEDMAN M. (1996): *Kapitalizmus és szabadság*. Budapest: Akadémiai Kiadó, Florida-Budapest: MET Publishing Corp., 221 pp.
58. FURNHAM, A. (1984): Many sides of the coin: The psychology of money usage. *Personality and Individual Difference* 5, (5), pp. 501–509.
59. FÜLÖP M. – BERKICS M. (2001): Az üzlet és a vállalkozás iránti attitűdök közgazdasági oktatásban résztvevő serdülők körében. *Alkalmazott Pszichológia*. 3. 5-26. pp
60. FÜNFELD B. – WANG L. (2009): Attitudes and behaviour in everyday finance: evidence from Switzerland. *International Journal of Bank Marketing*, 27. pp, 108–128.
61. GÁL E. (2013): *Praktikus bankszakmai ismeretek*, Saldo Kiadó, Budapest
62. GERA A. (2008): *A pénzügyi ismeretek oktatás alap- és középszintű képzésben*, Budapest: Budapesti Értéktőzsde.
63. GOLDBERG, H. – LEWIS, R.T. (1978): *Money Madness: The Psychology of Saving, Spending, Loving and Hating Money*, New York: William Morrow and Co.
64. GYIRÁN Z. (2014): Az önkormányzati adósságrendezerési konszolidáció fináléja, "elégtétel" a jól gazdálkodóknak, in: *Jegyző és közigazgatás* 16:(1) pp. 40-41. (2014)
65. HABSCHICK, M. S.– BRITTA, E. J. (2007): *Survey of Financial Literacy Schemes in the EU27*: EversJung
66. HALÁSZ L. – HUNYADY Gy. – MARTON L. M. (1979): *Az attitűd pszichológiai kutatásának kérdései*, Akadémiai Kiadó, 360 p. ISBN: 0489002363465
67. HEGEDŰS Sz. – ZÉMAN Z. (2016): Tőkeszerkezeti elméletek érvényesülésének vizsgálata a hazai önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságok körében. *Statisztikai Szemle* (ISSN: 0039–0690) 94: (10) 1032–1049. oldal
68. HEGEDŰS Sz. (2012): Az önkormányzati szektor hitelből történő finanszírozása a válság és az átalakuló szabályozás tükrében In: *Hitelintézeti Szemle*, 2012. (11. ÉVF.) KLNSZ. pp 79-88 ISSN 1588-6883

69. HEGEDŰS Sz. (2014): Analysing the management of public utility companies owned by municipalities of country rank between 2009 and 2011 in: Csata, A. – Fejér-Király, G. – György, O. – Kassay, J. – Nagy, B. – Tánczos, L. J.: *Global Challenges, local answers, Challenges in the Carpathian Basin*, Ed. Risoprint Kiadó, Kolozsvár, ISBN 78-973-53-1565-8, pp.204-212.
70. HEGEDŰS Sz. (2016): *Önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságok eladósodási folyamatainak és tőkeszerkezetének vizsgálata*, Doktori értekezés, Gödöllő
71. HEGEDŰSNÉ BARNÁ R. – HEGEDŰS Sz. – MOLNÁR P. (2017): *Pénzügyi kultúra vizsgálata középiskolások körében* In: BGE Multidiszciplináris Kihívások- Sokszinű
72. HERMAN J. (2012): *A gazdagság útján - A pénzügyi intelligencia és anyagi függetlenség kézikönyve* Kiadó: mondAt Kft. 239 oldal
73. HOFSTEDE G. – HOFSTEDE G. J. (2008): *Kultúrák és szervezetek. Az elme szoftvere*. McGraw Hill, 2005. VHE Kft. Pécs, 2008. Átdolgozott és bővített második kiadás. 520 oldal,
74. HOGART, J. M. – ANGUELOV, C. E. (2003): *Can the Poor Save? Financial Counseling and Planning*, Vol 14. pp. 1–18
75. HORNYÁK A. (2013): *Pénzügyi kultúra és gazdasági oktatás. Ez lehet a megoldás?* *Educatio*. 22. évf. 1. sz. pp. 89-95.
76. HORNYÁK A. (2015): *Attitűdök és kompetenciák a középiskolás diákok, mint potenciális banki ügyfelek körében*, Doktori értekezés, Sopron
77. HORVÁTHNÉ KÖKÉNY A. – SZÉLES Zs. (2014): *Mi befolyásolja a hazai lakosság megtakarítási döntéseit?* In: *Pénzügyi szemle*, 2014. (59. évf.) 4. sz. 457-475. pp.
78. HORVÁTHNÉ KÖKÉNY A. (2014): *Az állami szabályozás hatása a lakosság hosszú távú megtakarításaira*, PhD disszertáció. Szent István Egyetem, Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola, Gödöllő.
79. HUNG, A. – PARKER, A. M. – YOONG, J. (2009): *Defining and Measuring Financial Literacy*, (September 2, 2009). RAND Working Paper Series WR-708. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1498674> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1498674>
80. HUNYADI L. – MUNDRUCZÓ GY. – VITA L. (2000): *Statisztika*. (3. kiad.) AULA Kiadó, Budapest.
81. HURD, M. D. – ROHWEDDER, S. (2010): *Effects of the Financial Crisis and Great Recession on American Households*. Letöltés dátuma: 2011. April 2, forrás: NBER National Bureau of Economic Research: <http://www.nber.org/papers/w16407.pdf>
82. HURST E. – WILLEN P. (2007): *Social security and unsecured debt*, *Journal of Public Economics* 91 (7-8) 1273–1297 pp. (DOI): 10.3386/w10282
83. HUSTON, S.J. (2010): *Measuring Financial Literacy*, *The Journal of Consumer Affairs*, Vol. 44, No. 2, 2010
84. HUSZ E., – SZÁNTÓ Z. (2011). *Mi a pénzügyi kultúra?* In Czakó Á., Husz I., & Szántó Z. (szerk.), *Meddig nyújtózkodjunk? A magyar háztartások és vállalkozások pénzügyi kultúrájának változása a válság időszakában*
85. HUSZTI E. (2001–2002): *Banktan – Második, átdolgozott és bővített kiadás*, TAS-11 Kft. Budapest, p. 520, ISBN: 963 04 7421 2
86. HUZDIK K. – BÉRES D. – NÉMETH E. (2014): *Pénzügyi kultúra versus kockázatvállalás empirikus vizsgálata a felsőoktatásban tanulóknál* In: *Pénzügyi Szemle*, (59. évf.) 4. sz. 476-488. pp.

87. JAPELLI T. – PISTAFERRI L. (2000): Using Subjective Income Expectations to Test for Excess Sensitivity of Consumption to Predicted Income Growth. *European Economic Review*, Vol 44., 337-358 pp.
88. JOHNSON E. – SHERRADEN, M.S. (2007): From financial literacy to financial capability among youth. *Journal of Sociology and Social Welfare*
89. KANKAANRANTA P. (2006): Consumption Over the Life Cycle: A Selected Literature Review. Aboa Centre for Economics. Discussion Paper, No 7. 32 pp.
90. KEESE M. (2012): Who feels constrained by high debt burdens? Subjective vs. objective measures of household debt, *Journal of Economic Psychology* 33 (1) 125–141 pp.
91. KERÉKESNÉ HORVÁTH I. (2012): A gazdasági, pénzügyi, vállalkozói ismeretek oktatásának története és időszerű kérdései. *Új Pedagógiai Szemle* 62. évf. 9-10. szám pp. 207 – 218
92. KERÉKGYÁRTÓ Gy-né – L. BALOGH I. – SUGÁR A. – SZARVAS B. (2009): Statisztikai módszerek és alkalmazásuk a gazdasági és társadalmi elemzésekben. Budapest: Aula Kiadó
93. KETSKEMÉTHY L. – IZSÓ L. – KÖNYVES TÓTH E. (2011): Bevezetés az IBM SPSS Statistics programrendszerbe; Artéria Stúdió Kft, Budapest, ISBN 978-963-08-1100-2; 579p.
94. KEYNES J. M. (1965): A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 431 pp.
95. KISARI K. – SZÉLES Z. – CSERNÁK J. (2011): A vidéki lakosság megtakarítási hajlandóságának vizsgálata Bács-Kiskun megyében. In Ferencz Á. (Szerk.): Erdei Ferenc VI. Tudományos Konferencia. I., old.: 359. Kecskemét: Kecskeméti Főiskola Kertészeti Főiskolai Kar.
96. KNOLL, M. A. Z. – HOUTS, C. R. (2012), The Financial Knowledge Scale: An Application of Item Response Theory to the Assessment of Financial Literacy. *Journal of Consumer Affairs*, 46: 381–410. doi:10.1111/j.1745-6606.2012.01241.x
97. KOPÁTSY S. (2011): Új Közgazdaságtan - A minőség társadalma - A minőség társadalma, Akadémiai Kiadó, 359 p. ISBN: 9789630590396
98. KOVÁCH I. (2012): A vidék az ezredfordulón. Budapest, Magyarország: Argumentum Kiadó. 244. p.
99. KOVÁCS G. (2013): Az önkormányzati hitelfinanszírozás ökonometriai elemzése, In: Róbert Péter (szerk.) *Gazdaság és morál: tiszta társadalom, tiszta gazdaság: a 2012. június 12-i Kautz Gyula Emlékkonferencia válogatott tanulmányai*. Konferencia helye, ideje: Győr, Magyarország, 2012.06.12 Győr: Széchenyi István Egyetem Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar, 2013. pp. 205-216. (ISBN:978-963-7175-78-7)
100. KOVÁCS I. É. – MIHÁLY N. – MÉSZÁROS A. – MADARÁSZ I. (2013). A pénzzel kapcsolatos attitűd és különböző demográfiai változók kapcsolatának vizsgálata magyar egyetemi hallgatók mintáján. *Közgazdász Fórum*, (1), 37-58.
101. KOVÁCS I. É. – MÉSZÁROS A. (2015): Pénzügyi kultúra vizsgálata középiskolás tanulók körében In: Torgyik Judit (szerk.) (2015). *Százarcú pedagógia*. Komárno: International Research Institute s.r.o. 276-293 pp.
102. KULCSÁR L. – HOHL F. – OBÁDOVICS Cs (2009): Teleházak: Remények és eredmények a vidékfejlesztésben, *Gazdaság & Társadalom*, 1(1), 97-111. p.
103. LENTNER Cs. (szerk.) (2015): *Devizahitelezés nagy kézikönyve*, NKE Kiadó, Budapest

104. LIGETI S. – SULYOK-PAP M. (1998): Banküzemtan, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Pénzügyi Intézet, Tanszék Pénzügyi Tanácsadó és Szolgáltató Kft., Bp, 348 p.
105. LUSARDI A. – MITCHELL O. S. – CURTO V. (2010): Financial Literacy among the Young Journal of Consumer Affairs, vol. 44. no. 2. 358-380. p.
106. LUSARDI A. (1998): On the Importance of the Precautionary Saving Motive. The American Economic Review. Vol 88. No 2. 449-453 pp.
107. LUSARDI, A. – MITCHELL, O. S. (2006): Baby Boomer Retirement Security: The Roles Of Planning, Financial Literacy and Housing Wealth. Journal of Monetary Economics. 54, pp. 205–224 <http://www.nber.org/papers/w12585.pdf>
108. MAJOROS P. (2009). A kutatómódszertan alapjai (harmadik kiad.). Budapest: Panem Kiadó; ISBN: 9633945844; 250 p.
109. MALHOTRA, N. K. (2008). Marketingkutató; Akadémia Kiadó, Budapest; ISBN: 9789630586481; 1120 p.
110. MANKIW N. G. (2005): Makroökonómia. Budapest: Osiris Kiadó, 564 pp.
111. MANTURUK K. – DORRANCE J. – RILEY S. (2012): Factors affecting completion of a matched savings program: Impacts of time preference, discount rate, and financial hardship, The Journal of Socio-Economics 41 (6) 836– 842 pp.
112. MARCOLIN S. – ABRAHAM A. (2006): Financial literacy research: current literature and future opportunities; In P. Basu, G. O'Neill & A. Travaglione (Eds.), Proceedings of the 3rd International Conference on Contemporary Business, Leura NSW, 21-22 September 2006. Australia: Faculty of Commerce, Charles Stuart University <http://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1233&context=commpapers>
113. MARQUES de Sá J. (2007). Applied Statistics Using SPSS, STATISTICA, MATLAB and R (Second Edition. kiad.). Heidelberg: Springer-Verlag Berlin Heidelberg.
114. MCGILL, R., - TUKEY, J. W. – LARSEN, W. A. (1978) Variations of box plots. The American Statistician 32, 12–16. pp.
115. MEGHIR C. (2002): A Retrospective on Friedman's Theory of Permanent Income, University College London and Institute for Fiscal Studies, 28 pp. Mellan, O. (1997): Barátságban a pénzzel. Helikon Kiadó p. 266
116. MELLAN, O. (1997): Barátságban a pénzzel. Helikon Kiadó p. 266. p
117. MÉSZÁROS A. (2012): Pénzügyitudatosság-képzés a gödöllői Szent István Egyetemen, In: Fülöp Márta, Szabó Éva (szerk.) A pszichológia mint társadalomtudomány: a 70 éves Hunyady György tiszteletére. 596 p. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2012. pp. 401-421. (ISBN:978-963-312-133-7)
118. METCALF J.L. – ATANCE C. M. (2011): Do preschoolers save to benefit their future selves?, Cognitive Development 26 (4) 371– 382 pp.
119. MIHÁLY N. – KOMÁROMI N. – LEHOTA J. (2017): A személyiség és a befektetői magatartás összefüggésrendszere In: Czeglédy Tamás (szerk.) Managementhajó nemzetközi vizeken: Managementship on International Waters. 200 p. Sopron: Soproni Egyetem Kiadó, 2017. pp. 52-58. (ISBN: 9789631290677)
120. MIHÁLYNÉ ZÁVECH Sz. (2017): A magyar „babakötvény” hatáselemzése, avagy az első családtámogatási ellátás a hosszú távú lakossági megtakarítás ösztönzése céljából Doktori értekezés, Sopron
121. MNB (2008): Együttműködési megállapodás a pénzügyi kultúra fejlesztéséről (MNB és PSZÁF), Vol. 2012. Budapest, MNB, PSZÁF

122. MNB (2017): A háztartási szektor pénzügyi megtakarításai mikro- és makrostatisztikai adatok alapján, Budapest <https://www.mnb.hu/letoltes/haztartasok-hun-0531.pdf>
123. MODIGLIANI F. (1986): Life Cycle, Individual Thrift, and the Wealth of Nations, *American Economic Review*, 297-313. pp.
124. MODIGLIANI F. (1988): Pénz, megtakarítás, stabilizáció. Válogatott tanulmányok. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 319 pp.
125. MODIGLIANI F. (2005): The Collected Papers of Franco Modigliani. Vol 6. 417 pp.
126. MUELLBAUER J. – WILLIAMS D. M. (2012): Credit Conditions and the Real Economy: The Elephant in the Room. BIS Papers, No 64.: Property markets and financial stability. 95-104 pp.
127. MUSGRAVE, R.A. (1959): The Theory of Public Finance. McGraw-Hill, New York.
128. NAGY I. – SZÉP P. (1996): Megtakarítások és jövedelmek, A lakosság megtakarításának vizsgálata a Magyar Háztartás Panel adatbázisának felhasználásával. Kutatási beszámoló a Magyar Nemzeti Bank részére, Budapest: TÁRKI, 53-84 pp.
129. NEMEC J. – WRIGHT G. (Szerk.) (2000): Theory and Practice in Central European Transition, *Közösségi Pénzügyek: Elmélet és gyakorlat a Közép-Európai átmenetben*. Budapest: Aula Kiadó, 501 p.
130. NÉMETH E. – BÉRES D. – HUZDIK K. – ZSÓTÉR B. (2016): Pénzügyi személyiségtípusok Magyarországon - kutatási módszerek és primer eredmények In: *Hitelintézeti szemle*. (15. évf.) 2. sz. 153–172. pp
131. NÉMETH E. – JAKOVÁC K. – MÉSZÁROS A. – KOLLÁR P. - Várpalotai V. (2016): Körkép és körkép a pénzügyi kultúra fejlesztését célzó képzésekről In: *Pénzügyi szemle*, (61. évf.) 3. sz. 407-428. old.
132. ORTUTAY Gy. (szerk.) (1987): Magyar néprajzi lexikon III. (K–Né). Budapest: Akadémiai kiadó. 1987. 751. pp. ISBN 9630545853
133. REMUND, D. L. (2010): Financial Literacy Explicated: The Case for a Clearer Definition in an Increasingly Complex Economy. *Journal of Consumer Affairs*, 44: 276–295. doi:10.1111/j.1745-6606.2010.01169.x
134. ROBERTS, J. A., – SEPULVEDA, C. J. (1999). Demographics and money attitudes: a test of Yamauchi and Temppler's money attitude scale in Mexico. *Personality and Individual Differences*, 27 (1), 19-35.
135. ROMM A. T. – WOLNY M. (2012): The Impact of Later Retirement Ages on Aggregate Household Savings and Saving Rates: An Analysis of OESD Countries. University of the Witwatersrand Johannesburg, Working Paper 269. 27 p.
136. SABRI M.F.F. (2011): Pathways to financial success: Determinants of financial literacy and financial well-being among young adults Iowa State University
137. SABRI, M. F. – MACDONALD, M. (2010): Savings Behaviour and Financial Problems Among College Students: The Role of Financial Literacy in Malaysia. *Cross-Cultural Communication*. Vol 6. No 3. pp.103–110
138. SAJTOS L. – MITEV A. (2007): SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv, Alinea Kiadó, Budapest; ISBN: 9639659087; 404 p.
139. SAMY M. – TAWFIK H. – HUANG R. – NAGAR A K. (2008): Financial Literacy of Youth: A Sensitivity Analysis of the Determinants. *International Journal of Economic Sciences and Applied Research*, 2008. v1. 1 p. 55–70.p.

140. SELFRIDGE, R., – SOKOLIK, S. (1975). A comprehensive view of organisational management. *MSU Business Topics*, 23 (1), 46-61.
141. SIMON A. (2002): Útmutató a makroökonómiához. Budapest: Osiris Kiadó, 237 pp.
142. SMITH A. (1776): *An Inquiry into the Nature and Cause of the Wealth of Nations*, Pennsylvania University, Manis J. (2005) *The Electronic Classics Series*, 786 pp. <https://et.pixel-online.org/files/etranslation/original/The%20Wealth%20of%20Nations.pdf>
143. STIX H. (2013): Why do people save in cash? Distrust, memories of banking crises, weak institutions and dollarization, *Journal of Banking & Finance* 37 (11) 4087–4106 pp.
144. SÜGE CS. (2010): A pénzügyi kultúra mérhetősége. Tudomány napi előadás, Tomori Pál Főiskola. In: *Tudományos mozaik 7. második kötet*
145. SZÁNTÓ Z. – TÓTH I. Gy. (1999): Dupla vagy semmi, avagy kockáztassuk-e a talált pénzt? *Szociológiai Szemle* 1999/I. 31-68. oldal
146. SZÉKELY L. (2010): A holnap pénze, *Pénzügyi kultúra az információs társadalomban*, Excenter Kutatási Központ Excenter Füzetek 2. (<http://www.excenter.eu/index.php/excenter-fuzetek-2>) 2014. 07. 20.
147. SZÉKELYI M. – BARNA I. (2008): *Túlélőkészlet az SPSS-hez*; Typotex Kiadó, Budapest, ISBN: 9789632790121; 458 p.
148. SZŰCS I. (2004): *Alkalmazott statisztika*; Agroinform kiadó; Budapest, 551 p.
149. TANG, T. L. P. (1993). The meaning of money: extension and exploration of the Money ethic Scale in a sample of University students in Taiwan. *Journal of Organizational Behavior*, 14, 93-99.
150. TANG, T. L. P. (1997). Attitudes toward money and demographic variables as related to income and life satisfaction. *International Colloquium of Economic Psychology*, (1), 256-266
151. TANGL A. – VAJNA I. (2016): Lean-Kaizen tools for accounting system and the decision making process, In: Felicjan Bylok, A. Tangl (szerk.) *The role of management functions in successful enterprise performance*. 240 p. Budapest: Agroinform Kiadó, 2016. pp. 159-170.
152. TATAY T. (2009): *A háztartások pénzügyi megtakarításai Magyarországon*, Doktori értekezés, Sopron
153. TATAY T. (2011): *A háztartások adósságainak gazdasági és társadalmi kérdései*. In Róbert P. (Szerk.), *Magyarország társadalmi-gazdasági helyzete a 21. század első évtizedeiben: Kautz Gyula Emlékkonferencia (1-8.p.)* Győr: Széchenyi István Egyetem Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar.
154. TOMCSÁNYI P. (2000): *Általános kutatómódszertan*. Gödöllő: Szent István Egyetem. ISBN: 963-86097-0-2; 474 p.
155. VAN ROOIJ M, – LUSARDI A., – ALESSIE R. (2011): Financial literacy and stock market participation. *Journal Of Financial Economics*, 101, 2, pp. 449–472, Business Source Complete, EBSCOhost, viewed 10 July 2013.,
156. VARGA L. (2011): *Gyermekkori befektetés – a pénzzel való bánásmód képességének megalapozása. Változó környezet - Innovatív stratégiák - konferenciakiadvány* (pp.: 1030-1043). Sopron: Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar.
157. VIGVÁRI A. (2005): *Közpénzügyeink*. KJK Kerszöv Bp. 2005
158. VIGVÁRI A. (2008): *Pénzügy(rendszer)tan*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 468 pp.

159. VIGVÁRI A. (2009a) Pénzügyi kockázatok az önkormányzati rendszerben, in: Pénzügyi Szemle 2009. 1.sz. 68-87.pp
160. VIGVÁRI A. (2009b): Atipikus önkormányzati eladósodás Magyarországon In: Közgazdasági szemle: 2009. 7-8. sz. 709-730.pp
161. WANG X. – WEN Y. (2011): Can Rising Housing Prices Explain China's High Household Saving Rate? Federal Reserve Bank of St. Louis Review, Vol. 93. Issue 2. 67-87 pp.
162. WIENER, J. – DOESCHER, T. (2008): A Framework for Promotion Retirement Saving. The Journal of Consumer Affairs. Vol 42. No 2. pp. 137–164
163. WOLFF E. N. (1981): The Accumulation of Household Wealth over the Life-Cycle: a Microdata Analysis. Review of Income and Wealth. Vol 27. No 1. 75-96 pp.
164. XU, L. – ZIA, B. (2012): Financial Literacy around the World, An Overview of the Evidence with Practical Suggestions for the Way Forward, The World Bank Development Research Group Finance and Private Sector Development Team, Policy Research Working Paper, June 2012
165. YAMAUCHI, K. T. – TEMPLER, D. I. (1982): The Development of a Money Attitude Scale. Journal of Personality Assessment, 46, pp. 522–528.
166. YUH, Y. – HANNA, S. D. (2010): Which Households Think They Save? The Journal of Consumer Affairs. Vol 44. No 1. pp. 70–97
167. ZSÓTÉR B. – BÉRES D. – NÉMETH E. (2015): A magyar fiatalok jellemzése pénzügyi attitűdjeik és magatartásuk mentén – Vizsgálat a felsőoktatásban tanulók pénzügyi attitűdjeiről és magatartásáról In: Vezetéstudomány, (46. évf.) 6. sz. 70-80 pp
168. ZSÓTÉR B. – NAGY P. (2012): Mindennapi érzelmeink és pénzügyeink. A pénzzel kapcsolatos attitűdök és a materiális irányultság szerepe a pénzügyi kultúra fejlesztésében. Pénzügyi Szemle 3, pp. 310–321.

M2. – ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ábra: A banki szolgáltatások csoportosítása.....	12
2. ábra: Főbb aktív-, passzív és semleges bankműveletek.....	12
3. ábra: Készpénz és betétek, valamint a részvények és részesedések állománya a lakosságnál 1996-2016 között.....	14
4. ábra: Lakosság egyéb instrumentumokból származó követelése 1996-2016 között.....	15
5. ábra: A magyar háztartások kötelezettségeinek összetétele (2013-2017)	16
6. ábra: A magyar lakosság kötelezettségei 1996-2016 között.....	17
7. ábra: Lakáscélú hitelek állománya (2012-2016)	18
8. ábra: Lakosság nettó pénzügyi vagyona 1996-2016 között.....	19
9. ábra: Az összes eszköz és vagyon mértéke az EU-ban (2014)	20
10. ábra: A háztartási szektor bruttó pénzügyi vagyonának összetevői egyes uniós országokban 2014 végén, a GDP százalékában.....	20
11. ábra: A háztartások nettó pénzügyi vagyona 1995 és 2014 végén, a GDP százalékában	21
12. ábra: A magyar háztartások pénzügyi vagyona (Mrd Ft)	22
13. ábra: A háztartások pénzügyi vagyonának összetétele (2013-2017).....	22
14. ábra: A kultúra jéghegy modellje – Selfridge és Sokolik (1975) alapján.....	25
15. ábra: A pénzügyi kultúra kompetencia modellje és hatótényezői.....	26
16. ábra: A pénzügyi kultúrát meghatározó képességek összetevői	27
17. ábra: Mellán által tipizált személyiségtípusok	29
18. ábra: Egy országra jellemző pénzügyi kultúra lehetséges szintjei	41
19. ábra: A Dél-alföldi (NUTS) régió lakónépességének legmagasabb iskolai végzettség és nemek szerinti megoszlása 2011-ben (fő)	42
20. ábra: A Dél-alföldi (NUTS) régió lakónépességének megoszlása életkor és legmagasabb iskolai végzettség szerint 2011-ben.....	42
21. ábra: A kutatás folyamata	45
22. ábra: A Kossuth Kollégium kutatásába bevont települések.....	46
23. ábra: A boxplot diagram felépítése.....	48
24. ábra: Főbb kvantitatív technikák csoportosítása (1).....	49
25. ábra: Főbb kvantitatív technikák csoportosítása (2).....	49
26. ábra: Az I. kutatásban részvevő válaszadók nem, életkor és lakóhely szerinti megoszlása ...	54
27. ábra: A válaszadók településtípus és jövedelem szerinti ábrázolása „doboz” diagrammal....	55
28. ábra: A válaszadók településtípus és iskolai végzettség szerinti megoszlása	55
29. ábra: A vizsgált háztartások megoszlása a hitelek és megtakarítások tekintetében (n=1773)	60
30. ábra: A felvett hitelek típusainak a megoszlása a mintában (n=596)	61
31. ábra: A CHF árfolyamának alakulása 2004.05.01.-től 2014.07.07. –ig	62
32. ábra: A mintában lévő hitelt felvevő háztartások megoszlása a hitel típusa szerint (100% = Összes hitellel rendelkező háztartás) n=596	62

33. ábra: A válaszadók nem és kor szerinti ábrázolása „doboz diagram” segítségével (n=145)..	66
34. ábra: A minta ábrázolása a kapott két faktor dimenziójában nemenkénti bontásban (n=145)	68
35. ábra: A klaszteranalízis alapján kapott csoportok ábrázolása (n=145).....	69
36. ábra: A kapott klaszterek megoszlása (n=145=100%)	70
37. ábra: A kapott klaszterek megoszlása nemenkénti bontásban (n=145)	70
38. ábra: A válaszadók megoszlása a biztonság és a likviditás fontossága alapján a megtakarításokra való tekintettel (n=406)	72
39. ábra: A válaszadók megoszlása a megtakarítási preferenciacsoporthoz alapján (n=406).....	73
40. ábra: A válaszadók megoszlása lakóhely és a megtakarítási preferenciák csoportjai szerint (n=379).....	74
41. ábra: A válaszadók megoszlása legmagasabb iskolai végzettség és a megtakarítási preferenciák csoportjai szerint (n=375)	75
42. ábra: A válaszadók megoszlása a megtakarításokkal kapcsolatos preferenciák szerinti csoportok és a középiskola utáni képzésben kapott pénzügyi/gazdasági ismeretek szerint (n=379)	76
43. ábra: A válaszadók megoszlása a megtakarítási preferenciák szerinti csoportok szerint és aközött, hogy van-e felvett hitele valamely banknál vagy pénzintézetnél (n=379)	76
44. ábra: A válaszadók megoszlása a megtakarítási preferenciacsoporthoz szerint és aközött, hogy van-e megtakarításuk (n=379).....	77
45. ábra: A válaszadók megoszlása megtakarítási preferenciacsoporthoz és a háztartások egy főre eső havi jövedelme alapján (n=312).....	78
46. ábra: A kapott megtakarítási preferencia csoportokon belüli válaszadók életkor szerinti megoszlása (n=312).....	79
47. ábra: Az X és Y generációs válaszadók megtakarítási preferenciacsoporthoz szerinti megoszlása (n=406).....	79
48. ábra: A válaszadók hitelfelvételkor figyelembe vett információk átlagos rangsora a Likert skálák átlag értékei alapján (n=406).....	80
49. ábra: A hitelfelvételre ható tényezők alapján végzett klaszteranalízis (n=406).....	82
50. ábra: A hitelfelvételre ható tényezők alapján képzett csoportok megoszlása (n=406).....	83
51. ábra: A válaszadók megoszlása a hitelfelvétel szerinti csoportok és a legmagasabb iskolai végzettség között (n=380).....	84
52. ábra: A válaszadók megoszlása a hitelfelvételi preferenciák szerinti csoportok és a középiskola utáni képzésben kapott pénzügyi/gazdasági ismeretek szerint (n=383)...	85
53. ábra: A válaszadók megoszlása a hitelfelvételi preferenciák szerinti csoportok szerint és aközött, hogy van-e felvett hitele valamely banknál vagy pénzintézetnél (n=383)	86
54. ábra: A válaszadók életkorának és hitelfelvétellel kapcsolatos preferenciacsoporthoz szerinti megoszlásának ábrázolása doboz diagrammal (n=383)	87
55. ábra: Az X és Y generációs válaszadók megoszlása a kapott hitelfelvételi csoportok alapján	88
56. ábra: A kutatás új és újszerű tudományos eredményei (3).....	94

M3. – TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat: Fontosabb alapvető és kiegészítő pénzügyi szolgáltatások	13
2. táblázat: A különféle bankrendszerek sajátosságai	13
3. táblázat: A középiskolásokkal foglalkozó hazai kutatások összehasonlítása	35
4. táblázat: A pénzügyi kultúra mérőszámainak bemutatása Hornyák alapján	37
5. táblázat: A elméleti háttér és a kutatási célok kapcsolatának elméleti modellje.....	44
6. táblázat: Általános kontingencia-táblázat	50
7. táblázat: A feltételezett gyakoriságokkal elkészített kereszt-táblázat.....	50
8. táblázat: A Kossuth Kollégium felmérésébe vont települések.....	53
9. táblázat: A háztartások megtakarítására ható elsődleges tényezők	57
10. táblázat: A háztartások megtakarítására ható főbb tényezők és azok súlyai.....	58
11. táblázat: A háztartások megtakarítására ható főbb tényezők rangsora.....	59
12. táblázat: A háztartások hitelfelvételére ható elsődleges tényezők	63
13. táblázat: A háztartások hitelfelvételére ható főbb tényezők és azok súlyai.....	65
14. táblázat: Varimax módszerrel rotált faktor mátrix sorba rendezett eredményekkel.....	67
15. táblázat: A megtakarítási preferenciák faktorba sorolása (rotált komponens mátrix).....	71
16. táblázat: Az esetleges hitelfelvételre ható tényezők varimax módszerrel rotált komponens mátrixa (n=406)	81
17. táblázat: A kutatási hipotézisek ellenőrzése.....	89
18. táblázat: A kutatás új és újszerű tudományos eredményei (1)	92
19. táblázat: A kutatás új és újszerű tudományos eredményei (2)	93

M4. – KOSSUTH KOLLÉGIUM KÉRDŐÍV

Az alábbi kvalitatív és kvantitatív elemeket tartalmazó kérdőívvezetést összeállította: Dr. Bódi Ferenc, Tudományos főmunkatárs (MTA TK PTI)

ÖSSZEFOGLALÓ

A Kossuth kollégium hallgatóinak feladata a lakosság gazdasági-pénzügyi ismereteinek nagyvonalú feltárása. A pénzügyi ismeretek szerteágazóak. Azokra szeretnénk összpontosítani –értelemszerűen a teljesség igénye nélkül-, amelyek a magyar lakosság hétköznapijában a leggyakrabban előfordulhatnak. Három területet emelnénk ki:

- a bankokkal, pénzügyi intézményekkel való kapcsolatot,
- az állam pénzügyeit (államadósság, deficit)
- a nyugdíjrendszerrel kapcsolatos ismereteket.

Közvetetten a kérdések által közvetített pénzügyi ismeretek azt is segíthetik, hogy jobban megértsék azokat a politikai mondanókat, amelyek egy demokráciában a különböző politikai erők programjának részét képezik. Nem lehet egy minimális ismeretszint alatt érteni az újságok, TV-közvetítések mondanivalóját. A józan paraszti ész mellett – ami azért alapvetően elegendő kellene, hogy legyen - hasznos néhány fogalom ismerete is.

Szeretnénk megtudni, hogy mennyire ismerik a polgárok a legfontosabb pénzügyi fogalmakat, honnan, milyen csatornákon keresztül szerzik erre vonatkozó ismereteiket, hol érzik, hogy nem kielégítő a tájékozottságuk, miről szeretnének többet tudni, hogy biztonsággal eligazodjanak a gyakorlati életben. Meg szeretnénk győződni arról, milyen hosszú távra gondolkodnak előre az emberek, s mennyire érzékelik döntéseik kockázatait. Ide értve a döntések halogatásának a kockázatát is, lásd nyugdíj-előtakarékosság!)

A felmérésből arra szeretnénk következtetést levonni, hogy hol, milyen változtatásokra lenne szükség az állam gazdaságpolitikája, a pénzügyi intézményrendszer és a média vonatkozásában, hogy a magyar lakosság, a vidéken különböző település-formában élő emberek jobban tudjanak tájékozódni mindennapi gazdasági döntéseikben. Munkánkban felhasználjuk a PSZÁF és az MNB hasonló célú korábbi felméréseit, kibővítve, és a vizsgált körhöz igazítva.

A KÉRDÉSKÖRÖK azokat a témákat ölelik fel, amelyekre adott válaszokból kiderül a megkérdezett személyek a nyagi státusa, jövedelmi és bizonyos szociális helyzete, személyesen megélt pénzügyi nehézségei, az eligazodáshoz szükséges ismeretei. A megkérdezettek számossága-terveink szerint- közelíteni fogja arányaiban a háztartásstatisztikai mintavétel arányait, így reprezentativitása kielégítő lesz. A felmérés eredményeit értékeljük, utóvizsgálatot végzünk, és javaslatainkat a gazdasági vezetés, a kormány elé tárjuk a felmérés végeztével

ÁLTALÁNOS RÉSZ

kérdőív sorszáma

Kérdőbiztos neve

kérdőbiztos intézménye

kódoló neve

település neve

1. Neme

1. nő

2. férfi

2. Melyik évben született?

[999. megtagadja a választ]

3. Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége?

1. kevesebb, mint 8 ált.

2. 8 általános

3. középiskola, érettségi nélkül

4. érettségi

5. felsőfok

8. NT/ 9. NV

4. Mi az Ön családi állapota?

1. házas

2. élettárral él

3. özvegy

4. elvált

5. különélő

6. hajadon, nőtlen

8. NT/ 9. NV

5. Jelenlegi foglalkozása

1. vezető állású értelmiségi

2. szellemi foglalkozású

3. vállalkozó

4. fizikai munkás

5. tanuló

6. nyugdíjas

7. más inaktív

8. munkanélküli

9. egyéb

[88. NT/ 99. NV]

6. Hány percet kell utaznia munkahelyére/iskolába?

.....perc

Ha nyugdíjas ugorj a 10. kérdésre

7. Volt az elmúlt 2 évben munka nélkül? 1. igen

2. nem

Ha nem volt munka nélkül ugorj a 10. kérdésre

8. Az elmúlt 2 évben összesen hány alkalommal volt munka nélkül?

[HA JELENLEG IS AZ, AKKOR AZZAL EGYÜTT]

..... alkalommal

9. Az elmúlt 2 évben összesen hány hónapot? [HA JELENLEG IS AZ, AKKOR AZZAL EGYÜTT]

..... hónapot 10. Szokott-e alkalmi munkát vállalni? [8. NT/ 9. NV] 1. igen 2. nem 11. Hányan élnek egy háztartásban? fő 12. Ebből mennyi a 18 éven aluli gyerek?fő Mennyi a 18 éven felüli nappali tagozatos tanuló? 13. Hány fő a nyugdíjas?fő 14. Hány fő rendelkezik főállással?fő 15. Kérem, mondja meg, hogy a háztartás havi átlagban, mindent összeszámolva kb. mennyi NETTÓ jövedelemmel rendelkezik?(ezer Ft)
8888. NT/ 9999. NV

16. Ebből a jövedelemből mennyire lehet kijönni? [8. NT/ 9. NV]

1. egyáltalán nem lehet kijönni
2. szűkösen ki lehet jönni
3. megszorítások nélkül ki lehet jönni
4. jól meg lehet élni belőle
5. megtakarítani is lehet belőle

17. A háztartásában mi a fő jövedelem v. bevételi forrás? [88. NT/ 99. NV]

1. bér, fizetés 2. vállalkozás 3. gazdálkodás, őstermelő 4. nyugdíj

5. munkanélküliséghez kapcsolódó és más szociális segélyek 6. társadalombiztosításból származó juttatások
(családi pótlék, GYED, GYES) 7. befektetés megtakarítás 8. egyéb

18. Előfordult-e Önnel az elmúlt 1 évben, hogy kevés pénz jutott...

	Igen	Nem	NT	NV
D.6.1. nyaralásra?	1	2	8	9
D.6.2. szórakozásra?	1	2	8	9

D.6.3. ruhára?	1	2	8	9
D.6.4. fűtésre?	1	2	8	9
D.6.5. ennivalóra?	1	2	8	9

19. Kérem helyezze el magát a következő skálán, aszerint hogy milyennek látja saját anyagi helyzetét!

Ha a táblázatban az 1-es nagyon szegényt jelent, 10-es a nagyon gazdagot, akkor Ön...

(A közbenső értékek az átmenetet jelentik)

Nagyon szegény										Nagyon gazdag	NT / NV
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	88/99

PÉNZFORGALOM

20. Jövedelmét hogyan kapja?

- 1.) Teljes egészében kézpénzben
- 2.) nagyjából kézpénzben
- 3.) nagyjából folyószámlán
- 4.) Teljes egészében folyószámlán
- 5.) Egyéb:.....

21. Rendelkezik-e az alábbiakkal (többet is jelölhet!):

- 1.) Bankszámla
- 2.) Bankkártya
- 3.) Hitelkártya
- 4.) Devizaszámla

22. Van-e háztáji gazdasága, családi célra (kiskert, házi állatok stb.)?

- 1.) VAN 2.) NINCS 3.) NV

23. Van-e elmaradt adóssága szolgáltatók felé (pl. gáz, villany)?

- 1.) VAN 2.) NINCS 3.) NV

24. Van-e elmaradt adóssága bank felé?

- 1.) VAN 2.) NINCS 3.) NV

25. Van-e elmaradt adóssága APEH felé?

- 1.) VAN 2.) NINCS 3.) NV

26. Van-e adóssága rokonok felé?

- 1.) VAN 2.) NINCS 3.) NV

27. Van-e adósága magánszemélyek felé?

1.) VAN 2.) NINCS 3) NV

28. Amennyiben van a kamat lényegesen magasabb a bankban megszokottnál?

29. Ha kétszer annyi pénzüvedelme lenne, mint jelenleg, azzal mit kezdene?

- 1.) elköltene folyó kiadásokra
- 2.) tartós fogyasztási cikket vásárolna
- 3.) megtakarítana belőle? Milyen céllal:
- 4.) gyerekekre költené,
- 5.) utazásra, szórakozásra költené,
- 6.) befektetné
- 7.) lakás, ház felújítása, befejezése
- 8.) adósságok törlesztése
- 9.) egyéb:

30. Jelenlegi jövedelméből tud-e félre tenni, megtakarítani?

1.) IGEN 2.) NEM 3) NV

(Amennyiben nem, vagy NV ugorjon 35. kérdésre !)

MEGTAKARÍTÁSOK

31. Mennyit tudnak megtakarítani a háztartásuk havi jövedelméből?

1. kevesebb, mint tizedét
2. jövedelmük egy tizedét
3. a jövedelmük egy negyedét
4. más arányban és pedig:

32. Mennyi időre vállalják a megtakarítást?

1. Kevesebb, mint egy év
2. Egy évre – három év

38. Lehetséges-e Ön szerint olyan megtakarítási, befektetési forma, amelyben adott összeg egy éven belül megduplázódik?

1.) IGEN 2.) NEM 3) NT

39. Ön szerint, az alábbi megtakarítási formák közül melyik a legbiztonságosabb? (egyet jelöljön!)

1. bankbetét
2. állampapír-vásárlás
3. befektetés értékpapírba
4. befektetési alapba való beszállás
5. földvásárlás,
6. ingatlanvásárlás,
7. egyéb:
8. nem tudom
9. nem válaszol

40. Ön szerint érdemes-e deviza betétet nyitni?

1.) IGEN 2.) NEM 3) NT

41. A bankba betett pénz elveszhet-e? (kérdőbiztosnak: 50.000 Euróig van állami garancia!)

1. sosem veszhet el
2. garantált rész fölött igen elveszhet
3. teljes mértékben is elveszhet

42. Vásárolt-e valaha állampapírt?

1.) IGEN 2.) NEM 3) NV

FIZETÉSI FORGALOM

43. Ön szerint jó dolog-e bankkártyával Fizetni?

1.) IGEN 2.) NEM 3) NT

44. Mi az első teendő, ha elveszítjük (ellopják) a bankkártyánkat?

1. szólunk a rendőrségnek
2. letiltatjuk a banknál
3. nem tudom
4. nem válaszolt

45. Intézi –e bankügyeit interneten?

1.) IGEN 2.) NEM 3) NV

46. Mire kell ügyelni internetes bankügyletnél?

1. hogy ne kerüljön illetéktelen kézbe jelszavunk és felhasználó nevünk
2. hogy könnyen azonosítható jelszót adjunk (pl kutyánk nevét)
3. hogy a jelszót ne adjuk ki senkinek, csak ha a banki alkalmazott kéri telefonon
4. jelszót ne adjuk ki senkinek soha sehol semmiképpen

NYUGDÍJBIZTOSÍTÁS

47. Ön szerint, a befizetett TB járulékokat mire fordítják?

1. félreteszik az Ön nyugdíjának kifizetésére
2. kifizetik a jelenlegi nyugdíjasoknak
3. az állam felhasználja saját szükségleteinek fedezésére
4. egyéb:
5. nem tudom
6. nem válaszolt

48. Ön szerint, miért változtatta meg a kormány az 1998-ban bevezetett kötelező magánnyugdíj- pénztári szabályozást?

1. mert szüksége volt a megtakarításokra, ezért államosította a magán-nyugdíjpénztárakat
2. mert ezeket a költségvetési átutalásokból fizette, és hiányt okozott a költségvetésben
3. mert az EU nem engedte, hogy fennmaradjanak
4. egyéb:
5. nem tudom
6. nem válaszolt

49. Ön szerint, megkapjuk-e a teljes összeget, amit befizettünk életünk során tb-járulékként?

- 1.) IGEN 2.) NEM 3.) NEM TUDOM

50. Ön szerint a családtámogatási összegek fedezik-e a gyermekek felnevelésének költségeit?

1. igen,
2. nem,
3. nem tudom
4. nem válaszolt

51. Igazságosnak tartaná, ha a gyerekek után is kapnának nyugdíj-kedvezményt a szülők?

1. igen, mert:
2. nem, mert:
3. nem tudom
4. nem válaszolt

52. Ön szerint igazságos-e, ha a gyermektámogatást az iskolába járáshoz kötik?

1. igen, mert:
2. nem, mert:
3. nem tudom
4. nem válaszolt

53. A magyar polgárok - megkérdezés alapján- átlagosan két gyermeket szeretnének vállalni. Mégse születik meg ennyi, átlagosan alig több mint egy gyermeket vállalnak a párok. Ön szerint miért nem?

.....

.....

.....

54. Tagja-e (háztartásuk bármelyik tagja) lakástakarék-pénztárnak?

- 1.) IGEN 2.) NEM 3) NV

HITELEK

55. Van-e felvett hitelük valamelyik banktól?

- 1.) IGEN 2.) NEM 3) NV

(ha nem vagy NV ugrás a 60. kérdésre)

56. Ha van, milyen típusú? (többet is bejelölhet)

- 1.) lakáshitel
- 2.) fogyasztási hitel
- 3.) személyi kölcsön
- 4.) szabad felhasználású kölcsön
- 5.) vállalkozási hitel
- 6.) gépjármű vásárlásra szóló konstrukció (lízing is)
- 7.) egyéb:
- 8.) Nem válaszolt

57. Milyen valutában vette fel? (többet is bejelölhet)

- 1.) Forintban
- 2.) Euróban
- 3.) Svájci frankban
- 4.) más devizában és pedig:

58. Mennyire okoz gondot a törlesztés?

- 1.) Elviselhetetlen gondot jelent, nem tudjuk fizetni
- 2.) Nagy gondot jelent
- 3.) Kis gondot jelent
- 4.) Nem jelent gondot

59. Honnan szerezte az információit a hitelfelvételéhez?

- 1.) a banki munkatársaktól
- 2.) rokonoktól, ismerősöktől
- 3.) médiából
- 4.) felügyeleti hatóságoktól (pl. PSZÁF honlap, MNB)
- 5.) termék eladójától
- 6.) egyéb:
- 7.) Nem tudom,
- 8.) Nem válaszol

60. Ön szerint elsősorban ki a felelős a devizahitelek problémájáért?

- 1.) maguk a hitelfelvevők
- 2.) a bankok
- 3.) az állam
- 4.) Európai Unió
- 5.) gazdasági válság
- 6.) egyéb:
- 7.) nem tudom
- 8.) nem válaszolt

61. Ön szerint kinek kell elsősorban a problémát megoldani?

- 1.) maguknak a hitelfelvevőknek
- 2.) a bankoknak
- 3.) az államnak
- 4.) Európai Uniónak
- 5.) világgazdaságnak
- 6.) egyéb:
- 7.) nem tudom
- 8.) nem válaszolt

ÁLLAMADÓSSÁG

62. Ön szerint mi az oka annak, hogy maga az állam jelentősen eladósodott?

.....

63. 2000 körül a kormány azt gondolta, hogy 2007 körül a Forintot felváltja az Euró. Jó lenne, ha euró-tagok lennének?

- 1.) igen, mert:
 2.) nem, mert:
 3.) nem tudom
 4.) nem válaszolt

64. Ön szerint hogyan kell egyensúlyba hozni a költségvetést?

- 1.) adók emelésével
 2.) kiadások csökkentésével
 3.) egyéb:
 4.) nem tudom
 5.) nem válaszolt

65. Mit gondol: helyes volt bevezetni a bankadót és a válság-adókat?

- 1.) igen, mert:
 2.) nem, mert:
 3.) egyéb:
 4.) nem tudom
 5.) nem válaszolt

VÉLEKEDÉSEK

66. Az ön véleménye szerint a település helyzete – ahol él - az UTÓBBI 10 évben hogyan változott?

1. Erőteljesen romlott
 2. Valamennyit romlott
 3. Szinten maradt, nem változott
 4. Valamelyest fejlődött
 5. Erőteljesen fejlődött
 7. NT / 9. NV (ha magától ezt mondja)

67. Az ön véleménye szerint az ELKÖVETKEZŐ 10 évben a település helyzete hogyan fog változni?

1. Erőteljesen romlik
2. Valamennyit romlik
3. Szinten marad, nem változik
4. Valamelyest fejlődik
5. Erőteljesen fejlődik

8. NT / 9. NV (ha magától ezt mondja)

A következő kérdések leginkább Önre vonatkoznak.

68. Az ön véleménye szerint az ORSZÁG helyzete - az UTÓBBI 10 évben hogyan változott?

1. Erőteljesen romlott
2. Valamennyit romlott
3. Szinten maradt, nem változott
4. Valamelyest fejlődött
5. Erőteljesen fejlődött

8. NT / 9. NV (ha magától ezt mondja)

69. Az ön véleménye szerint az ELKÖVETKEZŐ 10 évben az ORSZÁG helyzete hogyan fog változni?

1. Erőteljesen romlik
2. Valamennyit romlik
3. Szinten marad, nem változik
4. Valamelyest fejlődik
5. Erőteljesen fejlődik

8. NT / 9. NV (ha magától ezt mondja)

A következő kérdések leginkább Önre vonatkoznak.

70. Mindent összevetve, mit mondana magáról, Ön

- 1 – nagyon boldog
- 2 – meglehetősen boldog
- 3 – nem nagyon boldog
- 4 – egyáltalán nem boldog

8. NT / 9. NV (ha magától ezt mondja)

71. Mindent egybevetve, hogyan tudná Ön a mostani egészségi állapotát jellemezni?

- 1 – nagyon jó
- 2 – jó

3 – elég jó, elfogadható

4 – nem nagyon jó

5 – nagyon rossz

8. NT / 9. NV (ha magától ezt mondja)

M5. – PRIMER KÉRDŐÍV (2016)

A primerkutatás kérdőívét összeállította: Csernák József

Üdvözlöm!

Csernák József vagyok az Eszterházy Károly Egyetem oktatója. Jelen kutatást a PhD értekezésem készítése céljából végzem. Kérem segítse munkámat, az alábbi kérdőív kitöltésével. A kérdőív kitöltése *önkéntes* és teljesen *anonim*. Nem tartalmaz olyan kérdést, mellyel egyértelműen azonosíthatóak a válaszadók. A kapott válaszok adatbázisából statisztikai elemzéseket és összesített kimutatásokat fogok készíteni, melyet a doktori kutatómunkám eredményeinek összeállításánál fogok felhasználni.

Köszönöm, hogy a kitöltéssel segíti munkámat. Köszönettel veszem, ha a jelen kérdőívet másokkal is megosztja.

Üdvözlettel: Csernák József

Section A: Általános vélemények

A1. Kérem, értékelje a következő területeket / fogalmakat abból a szempontból, hogy mennyire fontosak az Ön életében! (1 legkevésbé fontos, 5 = legfontosabb)

(1 legkevésbé fontos, 5 = legfontosabb)

	1	2	3	4	5
karrier	☐	☐	☐	☐	☐
család	☐	☐	☐	☐	☐
pénz	☐	☐	☐	☐	☐
autó	☐	☐	☐	☐	☐
külföldi nyaralás	☐	☐	☐	☐	☐
egészségi állapota	☐	☐	☐	☐	☐
szabadidő	☐	☐	☐	☐	☐

A2. Milyennek látja...

(1 - nagyon rossznak; 5 - kiemelkedően jónak)

1 - nagyon rossznak; 5 - kiemelkedően jónak

	1	2	3	4	5
anyagi helyzetét	☐	☐	☐	☐	☐
egészségügyi helyzetét	☐	☐	☐	☐	☐
karrierjét	☐	☐	☐	☐	☐
családi helyzetét	☐	☐	☐	☐	☐
képzettségi szintjét	☐	☐	☐	☐	☐
párkapcsolati helyzetét	☐	☐	☐	☐	☐

A3. Az elmúlt 5 évben hogyan változott a(z)...

**(1- jelentősen romlott; 3- nem változott;
5-jelentősen javult)**

	1	2	3	4	5
anyagi helyzete	☐	☐	☐	☐	☐
egészségügyi helyzete	☐	☐	☐	☐	☐
karrierje	☐	☐	☐	☐	☐
családi helyzete	☐	☐	☐	☐	☐
képzettségi szintje	☐	☐	☐	☐	☐
párkapcsolati helyzete	☐	☐	☐	☐	☐

Section B: Általános vélemények 2

B1. Milyen célokat szeretne 5 éven belül megvalósítani?

(Több választ is megjelölhet!)

Több választ is megjelölhet!

ingatlan-, házvásárlás vagy felújítás	☐
gépkocsi vásárlás	☐
saját cég alapítása, bővítése	☐
tartós fogyasztási cikkek vásárlása	☐

C3. A háztartása jövedelméből mennyire lehet megélni?

1 Egyáltalán nem lehet kijönni

2 Szűkösen ki lehet jönni

3 Megszorítások nélkül ki lehet jönni

4 Jól meg lehet élni belőle

5 Nagyon jól meg lehet élni belőle

C4. A háztartásának mik a jelentősebb jövedelemforrásai?

1-egyáltalán nem jelentős, 5-nagyon meghatározó

	1	2	3	4	5
Munkabér	☐	☐	☐	☐	☐
Vállalkozás bevételei	☐	☐	☐	☐	☐
Gazdálkodás (pl.: őstermelő)	☐	☐	☐	☐	☐
Nyugdíj	☐	☐	☐	☐	☐
Munkanélküliséghez kapcsolódó és más szociális segélyek	☐	☐	☐	☐	☐
Társadalombiztosításhoz kapcsolódó egyéb juttatások	☐	☐	☐	☐	☐
Befektetések, megtakarítások	☐	☐	☐	☐	☐

Section D: Megtakarítások

D1. Jelenlegi jövedelméből tud-e félretenni, megtakarítani?

Igen

Nem

D2. A háztartása jövedelmének hány százalékát tudják megközelítőleg félretenni, megtakarítani?

D3. Milyen céllal teszik félre a megtakarított pénzt?

lakás vásárlás

autó vásárlás

utazás

vállalkozás indítás/működés

földvásárlás

gyermekek támogatása

időskori megélhetés

nyaralás

Egyéb

Egyéb

D4. Milyen formában takarítanak meg?

bankbetét

értékpapírt vásárol

befektetési alap

lakástakarék

biztosítási termékhez kötött megtakarítás

készpénzben tartom

Egyéb

Egyéb

D5. Mennyire tartja fontosnak, hogy megtakarítása...

(1-egyáltalán nem fontos; 5-nagyon fontos)
(1-egyáltalán nem fontos 5-nagyon fontos)

	1	2	3	4	5
kockázatmentes legyen	☐	☐	☐	☐	☐
tőke védett legyen	☐	☐	☐	☐	☐
év közbeni jövedelem származzon belőle	☐	☐	☐	☐	☐
garantált hozammal rendelkezzen	☐	☐	☐	☐	☐

	1	2	3	4	5
biztosítási termékhez kapcsolódjon	☐	☐	☐	☐	☐
rendelkezzen állami garanciával	☐	☐	☐	☐	☐
hozzáférhető legyen egy éven belül	☐	☐	☐	☐	☐

D6. Mely bankügyeit intézi interneten?

Több válasz is megjelölhető!

egyenleglekérdezés

átutalás

sárga csekk befizetés

csoportos beszédési megbízás

megtakarítások / betétlekötés

Egyéb

Egyéb

Section E: Hitelek

E1. Van-e felvett hitele valamely banknál vagy pénzügyintézetnél?

Igen

Nem

E2. Milyen hitele/hitelei vannak?

Ingatlancélú jelzáloghitel (lakáshitel)

Adósságrendező hitel, hitelkiváltás

Szabad felhasználású jelzáloghitel

Személyi kölcsön

Folyószámlahitel

Hitelkártya

Áruhitel

Gépjárműhitel

Lízing

Egyéb

Egyéb

E3. Esetleges hitelfelvételkor Önnek mennyire fontos a(z)...

(1-egyáltalán nem fontos; 5-nagyon fontos)

(1-egyáltalán nem fontos; 5-nagyon fontos)

	1	2	3	4	5
kamat nagysága	☐	☐	☐	☐	☐
futamidő	☐	☐	☐	☐	☐
egyéb költség(ek)	☐	☐	☐	☐	☐
fedezet	☐	☐	☐	☐	☐
kezeség kérdésköre	☐	☐	☐	☐	☐
törlesztőrészlet nagysága	☐	☐	☐	☐	☐
bank hírneve	☐	☐	☐	☐	☐
termékről látott/olvasott reklám	☐	☐	☐	☐	☐
rokonok ismerősök ajánlása	☐	☐	☐	☐	☐
pénzügyi tanácsadó/ügynök ajánlása	☐	☐	☐	☐	☐

E4. Honnan és milyen mértékben szerezte/szerzi az információit az esetleges hitelfelvételhez?

(1-egyáltalán nem tájékozódik az adott módon; 5-rendszeresen tájékozódik az adott módon)

(1-egyáltalán nem tájékozódik az adott módon; 5-rendszeresen tájékozódik az adott módon)

	1	2	3	4	5
a pénzügyintézet munkatársaitól	☐	☐	☐	☐	☐
rokonok, ismerősök ajánlásai	☐	☐	☐	☐	☐
a médiából (reklámok)	☐	☐	☐	☐	☐
a termék eladójától (ügynök)	☐	☐	☐	☐	☐
internetről	☐	☐	☐	☐	☐

	1 2 3 4 5										
szórolapokról	☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐										
termék kondíciós listájából	☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐										
Section F: Demográfia											
F1. Kérem adja meg a nemét!											
	Nő ☐										
	Férfi ☐										
F2. Melyik évben született?											
pl: 1986	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> </tr> </table>										
F3. Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége?											
	8 általános ☐										
	középiskola érettségi nélkül ☐										
	érettségi ☐										
	felsőoktatásban tanulok jelenleg ☐										
	felsőoktatási szakképzés ☐										
	főiskola ☐										
	egyetem ☐										
	PhD/DLA ☐										
	Egyéb ☐										
Egyéb	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> </tr> </table>										
F4. Szerzett-e valamely formában pénzügyi/gazdasági ismereteket? (többet is jelölhet)											
	általános iskolai tanulmányok alatt ☐										
	középiskolai tanulmányok alatt ☐										
	főiskolai/egyetemi tanulmányok alatt ☐										
	tanfolyamon ☐										
	gazdasági folyóiratok rendszeres olvasása során ☐										

	szakmai előadásokon ☐ Egyéb ☐										
Egyéb											
<table border="1" style="width: 100%; height: 20px; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 12.5%;"></td> <td style="width: 12.5%;"></td> <td style="width: 12.5%;"></td> <td style="width: 12.5%;"></td> <td style="width: 12.5%;"></td> <td style="width: 12.5%;"></td> <td style="width: 12.5%;"></td> <td style="width: 12.5%;"></td> <td style="width: 12.5%;"></td> <td style="width: 12.5%;"></td> </tr> </table>											
F5. Milyen településen él?											
	Község/Falu ☐ Város ☐ Megyeszékhely ☐ Budapest ☐										
F6. Kérem adja meg lakóhelyének irányítószámát!											
PI: 3200	PI: 3200 <table border="1" style="width: 100px; height: 20px; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 20px;"></td> <td style="width: 80px;"></td> </tr> </table>										
F7. Milyen a családi állapota?											
	hajadon, nőtlen ☐ házas ☐ élettársi kapcsolatban él ☐ özvegy ☐ elvált ☐ különélő ☐										
F8. Hányan élnek a háztartásban? (fő)											
	<table border="1" style="width: 50px; height: 20px; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 50px;"></td> </tr> </table>										
F9. A háztartásban mennyi 18 év alattiak száma?											
Ha a háztartásban nem él 18 év alatti gyermek, akkor kérem írjon 0-t. <i>Ha a háztartásban nem él 18 év alatti gyermek, akkor kérem írjon 0-t.</i>											
	<table border="1" style="width: 50px; height: 20px; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 50px;"></td> </tr> </table>										
F10. Jelenlegi mi a foglalkozása?											
	vezető ☐ szellemi foglalkozású ☐ vállalkozó ☐ fizikai munkás ☐										

tanuló nyugdíjas gyes/gyed más inaktív munkanélküli Egyéb

Egyéb

F11. Hány év munkaviszonya van?*(Ha nem volt még munkaviszonya akkor kérem írjon 0-t.)***Section G: Vélemény**

G1. Végezetül, amennyiben hozzászólása, gondolata vagy észrevétele van az adott témához, akkor szívesen veszem ha megosztja velem a gondolatait.

Köszönöm a segítségét!**Köszönöm, hogy segítette munkámat!**

M6. – KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Disszertációm befejezéseként köszönetet kívánok mondani azon személyeknek, akik kritikai, és szakmai vagy éppen baráti tanácsaikkal, javaslataikkal segítettek jelen dolgozat megszületését.

Elsőként köszönettel tartozom témavezetőimnek, **Dr. Baranyi Arankának, Prof. Dr. Takács Istvánnak** és kedves feleségének **Takácsné Dr. György Katalin** professzor asszonynak, hogy segítettek munkámat és szakmai fejlődésemet, majd a kissé elhúzódó folyamat során megírt disszertáció elkészülését. Támogatásuk és iránymutatásaik nélkül disszertációm jelen formájában nem készülhetett volna el.

Külön köszönettel tartozom a SZIE – Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola alapító elnökének, **Prof. Dr. Szűcs István** Professzor Úrnak, továbbá az iskola vezetőjének **Prof. Dr. Lehota József** Professzor Úrnak, akiktől sok segítséget és intelmet kaptam az elmúlt idők során.

Köszönettel tartozom **Vajnáné Dr. Tangl Anitának, Dr. Kovács Gábornak** és **Prof. Dr. Ferencz Árpádnak**, hogy elvállalták az opponensi feladatokat és közreműködésükkel hozzájárultak a doktori iskolában folytatott tanulmányaim sikeres lezárásához.

Szeretném megköszönni az **EDHT titkárságának** és vezetőjének **Törökné Hajdú Mónikának**, hogy a doktori képzés során rendkívül rugalmas módon segítséget nyújtottak nekem a különböző adminisztratív feladatok teljesítésében.

Nagyon köszönöm **barátaimnak, doktorandusz társaimnak** és **kollégáimnak**, hogy a nehezebb pillanatokban ott voltak velem, támogattak, vagy éppen megértően nélkülöztek, amikor a találkozások helyett feladataimra kellett koncentrálnom.

Külön szeretném megköszönni, **Dr. Csapó László, Bene Andrea, Bán Erika, Dr. Hegedűs Szilárd, Dr. Bakos-Tóth Eszter, Dr. Zörög Zoltán, Dupcsák Zsolt, Konecsny Jenő, Kőszegi Irén** és **Dr. Kisari Krisztián** barátságát, mivel nagyon sok nehéz időszakot sikerült velük átvészelnem és mindig volt hozzám pár baráti szavuk.

Szeretnék köszönetet mondani **Dr. Bujdosó Zoltán** mb. Főigazgató Úrnak és munkatársaimnak, az **Eszterházy Károly Egyetem oktatóinak** és **dolgozóinak**, hogy támogatták munkámat. Lelkesítettek, bíztattak ezen a rögzös úton.

Végül, de a legnagyobb hála, tisztelet és köszönet a **CSALÁDOMAT** illeti, akik megértéssel, minden tekintetben végig támogatták és segítettek tanulmányaim minden pillanatát.

Édesanyám és **Édesapám** áldozatos és kitartó munkájának, elszántságának köszönhető, hogy tovább tanulhattam, mindazok ellenére, hogy eleinte egyes tanítóim határozottan nem támogatták tanulmányaim gimnáziumi folytatását. Sosem fogom nekik elfelejteni és ezért hátralévő életem minden percében hálás leszek, így jelenlegi és jövőbeni esetleges eredményeimet nekik ajánlom.

Köszönöm, hogy mindvégig segítettetek, hittetek és bíztatok bennem!